

אולי נאמר [שזן] מחלוקת רבי שמעון ורבנן. הרי לומדים מזה, שרבי מנחם בר' יוסי סובר כר' שמעון.

הרן עלך המוכר את הבית.

/מתני'... המוכר¹ את הספינה² [בסתם ולא פירט בו דבר], מכר את התורן ואת הסר ואת העוגין, ואת כל המנהיגין אותה, אבל לא מכר לא את העבדים [שיש לו לבעל הספינה להנהיגה ולשמור את הסחורה שלו שבתוכה] ולא את הכלים [ששומרים שם הסחורה] ולא את הסחורה. ובזמן שאמר לו: "אני מוכר לך את הספינה, היא וכל מה שבתוכה", הרי כולן מכורין.

גמ'. תורן, [פירושו] איסקריא [היינו המקל שפורשים עליו את הוילון? בראש הספינה], וכן נאמר: "ארז מלבנון לקחו לעשות תורן עליך" [זה ראייה שתורן הוא "איסקריא" שנעשה מאילן גבוה]. נס, [פירושו] מפרש [הוא הוילון שפורסים על התורן להוליך את הספינה ברוח], וכן נאמר "שש ברקמה ממזרים היה מפרשך להיות לך לנס" [זה ראייה שנס הוא לשון של בגד].

עוגין, רבי חייא לימד: אלו עוגינין שלה [חתיכת ברזל ומשליכין במים להעמיד הספינה במקום אחד], וכן נאמר "הלהן תשכרנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה בלתי היות לאיש" [זה ראייה שעיגון הוא לשון של עכו].

מנהיגין, א"ר אבא: אלו המשוטין שלה [שמשוטטין בהן את הספינה], וכן נאמר "אלונים מבשן עשו משוטיך" [בספינה מיירי ביחזקאל ומונה תשמישי הספינה וכליה ומונה המשוטות רואים שעיקר תשמישי הספינה הן ונמכרין בכלל הספינה]. ואם תרצה לומר מכאן [מקור ללשון זן] "וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט" [אלמא עיקר הספינה על ידי שתופסין משוטות].

החכמים למדו: המוכר את הספינה, מכר את הכבש [של הספינה שעולין בן] ואת בור המים שבתוכה [שנותנין בו מים המתוקין לפי שמי המים מלוחין]. רבי נתן אומר: המוכר את הספינה, מכר את הביצית [פי' ספינה קטנה שקושרין לספינה גדולה וכשרוצין לעלות ליבשה נכנסין באותה קטנה מהגדולה שהגדולה אינה יכולה להתקרב אל שפת המים מפני עומקה]. סומכוס אומר: המוכר את הספינה, מכר את הדוגית [היינו ביצית]. אמר רבא: ביצית היינו דוגית, רבי נתן הבבלי היה קורא אותו ברצית, כמו שאנשים אומרים: ספינה קטנה של "מישן" [נהר קטן], ואין שטים שם אלא ספינות קטנות]. סומכוס שהיה בן ארץ ישראל קרא אותו דוגית [על שם שצדים בה דגים שהיא קלה על פני המים], כמו שנאמר "ואחריהן בסירות דוגה" [פי' בספינות קטנות כקדרות הקרויות דוגה וקלים על פני מים יוליכו אתכם מהרה בגלות].

כל מעשים אלה המובאים כאן משום מה רבו מעשיך ה' ומהן להודיע מתן שרכן של צדיקים לעתיד לבא או לפרש מקראות האמורים בספר איוב המדברים בעופות גדולים ובהמות ודגים גדולים שכל שיתח תלמידי חכמים צריכה תלמודן אמר רבה³, יורדי הים אמרו לו⁴: הגל

¹ וה"ה להקדש (רשב"ם).

² ע"י שו"ע (ח"מ סי' רכ ס"א): המוכר את הספינה מכר את התורן פירוש: עץ גבוה שתולין עליו הנס והנס וילון התלוי בתורן נגד הרוח, ואת הנס, ואת העוגינין פירוש: ברזל כעין מזלג המעגן ומעבד הספינה, ואת כל המשוטין המנהיגים אותה, ובכלל זה החבלים שמושכין בהן הספינות לנמל, ואת הכבש פירוש גשר והאסכלא בה לספינה ויורדים עליה, ואת בית המים שבתוכה, אבל לא מכר את הספינה הקטנה, בין שהיא עשויה לילך בה ליבשה בין שהיא עשויה לצוד בה דגים, ולא את העבדים המשמשין בה, ולא את המרפצים ולא את הסחורה שבתוכה, ובזמן שא"ל היא וכל מה שבתוכה אני מוכר הרי כולם מכורים:

את התורן - הוא אילן גבוה שפורסין עליו את הוילון (סמ"ע).

ואת הנס - הוא הוילון שפורסין על התורן (סמ"ע).

ואת העוגינין - הם הברזלים שמעמידין בהן הספינה שקורין בל"א אנוקר (סמ"ע).

ואת בית המים - פירוש, שיש להן מקום בספינה שמשתמין שם מים מתוקים, שלא יכולין לשתות מימי הים שעוברים בו שהוא מלוח (סמ"ע).

אבל לא מכר כו' - שכל אלו אף שהן עשויות לצורכי הספינה, מ"מ אין שם ספינה עליהן ויכול לעשות בו שימוש ג'כ לדבר אחר (סמ"ע).

³ נראה לפרש דכל אלו המעשים שספר סדרן על פסוק (תהלים קז) יורדי הים באניות וכו' המה ראי מעשה ה' כי כבר ביארנו בביאורי על יונה שהעולם הזה נקרא ים והגוף נקרא אניה, ועל ידה הנשמה יורדת בים בעולם הזה. ואותם שכל מעשיהם תמיד בעסקי עולם הזה נקראים יורדי הים, מפני שמתבוננים בתהפוכות עולם הזה, וקראם עושי מלאכה במים רבים על שם שהם של צער נקרא רבים, כמ"ש בביאורי על מגילות, המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה שרואים תמיד אילן זן כל א' וא' לפי מעשיו מדה במדה כמדתי וקמסדר כל

[שנרצה] להמטביע ספינה⁵, נראה כאילו יש לה בראשה¹ ניצוץ של אש לבנה⁶ [והוא מלאך מוֹזֵק], ומכים אותו במקלות שחוקק עליה "אהיה אשר אהיה יה ה' צבאות אמן אמן סלה", ואז היא נחה [מזעפון].

אמר רבה, יורדי הים אמרו לי: בין גל לגל [יש מרחק של] שלש מאות פרסה², וגובה של גל היא שלש מאות פרסה³. פעם אחת הלכנו בדרך [פי' בים] וגל העלה אותנו⁴ [יותר משיעור גבהו השליכנו למעלה עד לרקיע עד שהיינו נראים כשכן של כובה קטן [שבקטנים⁵], והיתה לי כשטח [גדול מספיק לזרוע] ארבעין כור חרדל⁶, ואם [הגל] היתה מעלה אותנו יותר, היינו נשרפים מחום שלו [פי' של הכוכב]⁷.

[מפני שהגביה כל כך היה סבור שיצא חרץ לשפת הים ושטף את העולם ולכן] הגל [הבא אחריין] מרים קולו לחבריו [ואומר] "חבירתי, האם השארת משהו בעולם שלא שטפתו, שאני אבא ונחריב אותו [מפני עון הדור]⁸". א"ל: תראה גבורת אדון [העולם], שאין לי רשות לצאת אפילו [כרוחב חוט איני יוכל לצאת מן החול]⁹, שנאמר "האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו אשר שמתו חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו".

אמר רבה: אני ראיית את "הורמין" [שם שד] בן "לילית" כשרץ על שיני החומה של [עיר] מחזא¹⁰, ורץ רוכב חיה [פי' סוס] מתחתיו [על האדמה] ולא יכול [לרץ כמהירות שרץ השד ההוא]¹¹.

פעם אחת היו לו [להורמין הנ"ל] שתי פרדות עם אוכף וסרגא? ועומדים

מדות רעות ותשומיהן של כל א' וא' ויארם ויעמדו וכו' וכן מסדר כל רבה בר בר חנה [אגדות הגר"א].

כל מקום שתמצא שעורים כאלו אין השעור האלו שנמדד אבל דבר זה מצד עצם הבריאה וצורתו המופשטת כמו שהתבאר, ואין לחכמים עסק ודבור כלל רק במהות הצורה המופשטת. ובא רבה בר בר חנה לבאר ענינו מצד הצורה, וזה שאמר שראה אורזלא בר יומא, פ' כי לא בא לדבר רק הבריאה מצד עצמה בלבד ולא מצד שהוא גדול והולך, רק אורזלא בר יומא שלא גדל כלל, ואין בו רק עצם הבריאה. ואמר שהיה גופו כהר תבור והר תבור כמה היה ד' פרסאות, שבא להגיד שמאחר שראוי לבריאה הזאת הגודל מצד הצורה המופשטת אינו בפחות מהר תבור שהוא בריאה היותר גדול מאוד. ואמר הר תבור כמה הוא ד' פרסאות, כי ראוי לפי ערך גדול שיהיה מתפשט לכל צד, ולכן הוא ד' פרסאות. ואמר ומשכיח דצואריה הוא ג' פרסאות כי כמו שהתפשטות ראוי אליו מספר ארבעה כמו שאמרנו כך הדבר שיש לו המשך כמו הצואר שיש לו המשך שייך לו מספר ג', ותבין זה מן שם שלש, לשון שלשלת, שיש לו שלשול, המשך. וז"ש כי גופו היה ארבע פרסאות וצוואר שלשה ובי מרבעתא דרישא פרסא ופולגא, כי מרבעתא דרישא ר"ל הריבוע שלו לא הפה והחוטם שיש בולטים, ולא היה משער כאן רק מה שהוא נגד הצואר, לא הבולט מן הצואר, אמר דהוי פרסא ופולגא כי הרוחב הוא חצי האורך וזהו השיעור הראוי כדמוכח בעירובין (ב' ב') בחצר המשכן שהיה רחבו חמשים וארכה (מאה), וכל ענין זה אינו רק התחלת התפשטות כי מספר ארבעה הוא התחלת התפשטות כמו שהתבאר ומספר ג' התחלת ההמשך ומספר אחד וחצי הוא התחלת הרוחב, ולכן אמר בי מרבעתא דרישא היה פרסא ופולגא, כי דבר זה שייך אל הרוחב בפרט. ומ"ש שהיה כל השעורים פרסאות כי לא תמצא מדה יותר גדולה מן פרסה. ומפני כי הראם הזה מצד עצם צורתו יש אליו הגדלות ביותר ולכן שעור הזה הוא בפרסאות. וכל זה היתה שהוא בר יומא ולכן (שוט) (שיעור) שלו ד' פרסאות שהוא המספר היותר קטן כמו שהתבאר למעלה (מהר"ל).

⁴ הם המתבוננים בתהפוכות עולם הזה כנ"ל (גר"א)

⁵ ידוע שהגוף נקרא ספינה וכל הצרות שעוברים עליו נקראים גלים כמ"ש (תהלים מב) כל משברין וגלך עלי עברו והמה באים ממלאך המות הממית לאדם, ונקרא דמטבע לספינתא כמ"ש בפי' על יונה והוא היצר הרע המסית לאדם בתחילה כמ"ש הוא היצר הרע הוא מלאך המות ויורד ומסית עולה ומקטרט יורד ונוטל נשמה (גר"א).

⁶ כמעשה דרב עמרם חסידיא בפרק עשרה יוחסין אשבעיה לציריה די נפק מיניה נפק מיניה כמודא דנורא (גר"א).

⁷ שהצדיקים ות"ח נקראים רוכבים כמ"ש בחלק סנהדרין (צו). ואת רגלים רצת ואין תחרה את הסוסים, ומה בשביל שכן ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה מתמיה, כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאל"ו. ואמרו (עירובין דף נד:) תנא דבי רב ענן מ"ד רוכבי אתונות צחורות אלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ומבארין כצהרים. ואמר (איוב ל"ה) מלפנו מבהמות הארץ, פי' שילמוד האדם מן הרשעים שדומין במעשיהם לבהמה, כמו שהם לומדים תמיד שלא לשם שמים בשקידה רבה ככה תלמוד בלבב שלם לשם שמים. כי קשה לאדם מאוד ללמוד בחפץ וחשק לשם שמים כמ"ש (ברכות כח:) יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו. ואמר תדעו וכו'. זהו אמרו **וההיט פראש כו' ולא יכיל ליה**, שהלומד לשמה קשה לו ללמוד כ"כ בשקידה רבה כנ"ל (גר"א).

על שתי גשרי "רוגגני" (רחוקים זה מזה), והיה [השד הנ"ל] מדלג מזה לזה ומזה לזה¹¹, ולקח שתי כוסות של יין בידו, ומוריק מזה לזה ומזה לזה ולא נשפך טיפה לארץ⁹, ואותו היום היה "יעלו שמים ירדו תהומות"¹⁰ [פי' יום רוח סערה והיו יורדי הים עולין באניות עד לשמים ויורדין עד תהומות מכח הרוח ואף על פי כן לא נפלה טפה לארץ], עד ששמעו בית המלכות [על זה] והרגוהו¹¹ [שאיין דרכו של שד להראות לבני אדם והרגוהו מפני שהיה מגלה סודם].

אמר רבה: ראיתי ראם בן יום אחד¹² שהיה [גדול] כמו "הר תבור", והר תבור כמה הוא [גובהו]. ארבע פרסה¹², ומשך צאורו שלש פרסאות¹³,

⁸ כי היצ"ר וכל שלוחיו נקראין על פי מדותיו סריסים, כמ"ש בזהר שסדר ליתן הזכר וכו'. וכן מדותיו נקראין כודנייתא שלא מולידין. וזה ענין בנות לוט כמ"ש ב' בזהר ונבאר לקמן שאמרו ואיש אין בארץ לבוא עלינו וכו'.

ועקרו של הורמין על ב' מדות הללו שהן מפלגא ולמטה באדם, ומפלגא לעילא יש רוח גבוה שהוא תאות הכבוד, כמו שפי' הרמב"ם על עין רעה הוא הקנאה, ונפש רחבה הוא התאוה, ורוח גבוה הוא הכבוד. וכל ענינו של הורמין רק על נפש ורוח הבהמית של האדם, כמ"ש במדרש (הנעלם) על כליון וערפה ששיניהם עתידין למחות מן העולם, כמ"ש כדונג מפני האש.

ועומדים על ים העולם הזה כמו גשר. (ולא דומה לספינה, כי ההולך בעסקי הקה"ז נדמה לספינה, משא"כ הזה שיושב ועוסק בתורה). וזה אמרו **אנשרא דדונג גר"א**.

⁹ ענינו כמ"ש בזהר (וירא קי). על שתי בנות לוט שאמרו לכה נשקה את אבינו יין כו', שהן ב' כחות, והן התאוה והמתעורר, שהן מסייעין זו לזו, התאוה באה מן המתעורר, והמתעורר לבדו בלא תאוה לשוא יעורר. **ולא נטפא נטיפא לארעא** שלא עשו אחת מהן מעשה שלא מדעת חברתה. וזהו אמרו **תרי מזגא דחמרא**. ואמר **נטיפא לארעא כו'** שלא נתן לו ה' לב לדעת שסופו לעפר (גר"א).

¹⁰ פי' יום הידוע שהנפש ורוח השכלית יעלו למעלה השמים, ונפש ורוח הבהמית ירדו תהומות, כמ"ש מי יודע רוח בני אדם העולה למעלה ורוח בהמה היורדת כו'. ואעפ"כ לא חזר ממעשיו הרעים, **עד דשמעו בי מלאכ**, פי' מלכותא דקדיע. **וקסלוהו**, מפני שכל הימים מה"ד מקטרגת ואין שומעין לה עד אותו יומא, שלכן נקרא הקב"ה נושא עון שסובל אותו עד אותו יומא.

וכל ענין סיפור המאמר הזה הוא על מדת התאוה והכבוד שעליו נאמר יעלו שמים ירדו תהומות במצולות התאוה ובארות חומרי היצר. והוא על סדר הכתוב יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג, אחר שאמרו ותרומום גליו מדת הגאווה, אחר כך בא אל הכבוד והתאוה (גר"א).

¹¹ ענינו שנאמר והבדילה הפרוכת לכם בין בין הקודש ובין ק"ק, ואמרו בזהר שהוא חצר הכבוד, שהוא מבדיל בין כלי הקול שהוא ק"ק מיוחד לתורה ולתפילה, ובין כלי המאכל שהמה ג"כ קודש כמאמר הילל בואו ונגמל חסד להדא עלובתא. ולכן אמר אותו מינא (סנהדרין דף לט). מפלגא ולתתאי דאהורמיז, נראא שר"ל מפלגא ולעילא מודה שהוא מיוחד להקב"ה, אבל מפלגא ולתתא דאהורמיז, כמ"ש בזכריה וכי תאכלו וכי תשתו כו'. אמרו לאי אפשר דאיכ' לא שביק לו לאעבוריה מיכלי ומשתי. והנה האכילה והשתיה מונחין מפלגא ולמטה, אלא שמע מינה שגם הוא קדוש. אבל יש בני אדם שגם תורתם ומעשיהם אינן אלא להתפאר, ואמרו בזהר (בראשית כה). שהן מסטרא דערב רב, מבני לילית, האומרים נעשה לנו שם, בנינו ב' כינשתא וכו', ואלו המה כלו של הורמיז אף מפלגא ולעילא דאהורמיז. וזהו **הורמיז בר לילתא גר"א**.

¹² כמ"ש רז"ל חמרא אזיל למבעי קרני אודני שהיה לו גזיזי מיניה. וענינו כי אמרו (שבת סג). לגמור אינש והדר לסבור שנאמר שמה מים מבורך ואח"כ מנאבך. ונראה שזהו שכתב בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו, כי נאמר ורב תבואות בכח שור, כמ"ש (ע"ז ה): תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם את עצמו כשור לעול וכחמור למשא. שור לעול לישא מה שמעמר, וזו בכור שור הדר לו, הדר הוא לגמור מרבו כשור לעול, ואח"כ וקרני ראם קרניו ומשתא ומתן של פלפול, כמ"ש בעלי קרניים שמנגחים בתורה, וכן בעלי תריסין הכל משל על הפלפול.

והוא הדרה והוא זיהה של התורה, שממלא כריסו בתחילה מקרא משנה גמרא בבלי ירושלמי תוספתא מכילתא ספרא וספרי וכל הבריתות, ואח"כ עוסק בשמוש ת"ח להסביר קראי בפלפול חברים. ועל המשנה סדר הלימוד ולומר בתחילה לידע האיך לפלפל ואינו יודע משנה אחת כצורתה, אמרו רז"ל חמרא אזיל למבעי ל' קרנא, לידע האיך לנגח בקרני הברזל מחמת קנאה, אודנא שהיה ל' גזיזא מינ', גם מקצת התורה שמעמ בערותו אבד גם כן.

וזה אמרו זהו **אוריאל בר יומיה**, הוא הראם שעליו נאמר קרני ראם קרניו, **בר יומא**, פי' ביום הראשון שהתחיל ללמוד הוא צועק ומפרכס כמו הגדולים אשר בארץ. **דחי כתר תבור**, שרוצה להגדיל עצמו כהר תבור, עתידין בתי כנסיות כו' שנאמר (ירמי' מ"ו) כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא וכו', פרש"י למדנו שעבר כרמל ותבור את הים לתת עליהם התורה, דרש בר קפרא מאי דכתיב (תהלים ס"ח) למה תרצדון הרים גבנונים יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו

ומקום הנחת ראשו [כששוכב על הקרקע] פרסה וחצי¹⁴, [והראם] הטיל גלל וסכר את [נהר] הירדן¹⁵ [לפי שעה עד שממססהו המים מעט מעט].

ואמר רבה בר בר חנה: ראיתי צפרדע אחת¹⁶ שהיה [גדול] כמו "אקרא דהגרוניא", ו"אקרא דהגרוניא" כמה היה [הגדול שלן]. ששים בתים¹⁷. בא תנין ובלעה [לצפרדע]¹⁸, בא עורב ובלעה לתנין¹⁹ ועלה וישב באילן²⁰. בא וראה כמה חזק האילן¹³. אמר רב פפא בר שמואל: אם אני הייתי שם לא הייתי מאמין²¹.

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת נסענו בספינה²², וראינו דג אחת שישבה לו שרץ קטן בנחיריו, ומת [הדג] והמים הדיחוהו והשליכוהו לשפת, ובגללו נחרב ששים כרכים [שהוא גדול כל כך, ונשלך על הכרכים], וששים כרכים אכלו ממנו [בעודנו לח], וששים כרכים [אחרים] מלחו אותו [ונשאוהו למקומם], ומעין אחת [שלן] מלאו שלש מאות כרי שמן, וכאשר חזרנו אחרי י"ב חדשי השנה ראינו שהיו לוקחים מעצמותיו לקורות וישבו לבנות הכרכים [שנחרבו]²³.

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת הלכנו בספינה²⁴, וראינו דג שישבה חול על גביו, וגדלה עשבים עליו, וחשבנו שזה יבשה, ועלינו ואפינו ובשלנו על גביו, וכאשר התחמם גביו, התהפך, ולולא שהיינו קרוב לספינה היינו נטבעים.

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת נסענו בספינה²⁵, והלך הספינה בין סנפיר לסנפיר של דג [א' בראש וא' בזנב] שלשה ימים ושלשה לילות, והוא [פי' הדג היה הולך כנגד הרוח ואנחנו ירדנו [פי' כמו שהרוח הולך]. ואם תאמר, ספינה לא הולך כל כך מהר, כאשר רב דימי הגיע, הוא אמר: כשיעור [זמן] שמחממים קומקומים של מים [חמין] נסע [הספינה] ששים פרסה, וכאשר אדם יורה חיץ [ביים הספינה] קדמה לו [לחיץ]. ואמר רב אשי: אותו [דג] היה "גילדנא היים" [דג קטן, פי' זה מהדגים הקטנים שבים], שיש לו שתי סנפירין [אבל שאר דגים שבים אין להם אלא סנפיר אחת באמצע הגב].

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת²⁶ נסענו בספינה, וראינו אותו היצפור שעמדה עד קרסוליו במים וראשו בריקע, ואמרנו [אם המים רק מגיעים לקרסוליו, אז אין מים [עמוקים], וצריכים לרדת [ליים] לקרר את עצמנו, ויצא בת קול ואמר לנו: לא תרדו כאן, שנפלה לו גרסן, לנגר לפני שבע שנים ולא הגיע לארץ, ולא משום שיש הרבה מים אלא משום שהמים רצים [ולא היה נצלל עדיין]²⁷. אמר רב אשי: אותו [היצפור נקרא] "זיז שרדי", שנאמר "זיזו שרדי עמדי" [היינו שראשו מגיע לרקיע].

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת הלכנו במדבא, וראינו אוזיים²⁸ שנפלה להם הכנפיים [פי' הנוצות] מתוך [רובן] שומנם ונמשך נחל של שמן תחתם²⁹, אמרתי להם, האם יש לנו חלק לעולם הבא איתכם³⁰. אחד העלה כנף [רמז זה חלקך לעתיד לבא] ואחד העלה ירך [לאותו הרמז]. כאשר באנו לפני רבי אלעזר, אמר לי: עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין³¹ [שבחטאתם מתעכב משיח ויש להם צער בעלי חיים לאותן אוזיים מחמת שומנן].

(סימן: כעפרא דתכילתא טרקתיה עקרבא לסלתיה)

ואמר רבה בר בר חנה: פעם אחת הלכנו במדבר, והצטרף איתנו סוחר ישמעאל אחת³², שהיה לוקח עפר ומריח בו ואמר: זה הדרך למקום פלוני, וזה הדרך למקום פלוני. ואמרנו לו, האם אנתנו רחוקים ממים. ואמר לנו: תביאו לי עפר, ונתנו לו, ואמר לנו, שמנה פרסאות. עשינו את זה פעם שני [אחרי שהלכנו זמן מה] ונתנו לו [את העפר להריח, והוא] אמר לנו: שאנתנו רחוקים שלשה פרסאות, והפכנו [עפר זה בעפר אחר לנסותו אם היה בקי כל כך] ולא יכולנו [לנצח אותו].

[ואתו הסוחר] אמר לי: בא ואני אראה לך מתי מדבר. הלכתי וראיתי, ודמו כמי כשיכרם

דיו עם סיני, כלכם בעלי מומין אתם אצל סיני וכו', אמר רב אשי שמע מינה זה מאן דיחיה בעל מום הוא (גר"א).

¹³ פירש מה גדול כחו. לפי שמצאנו יעקב אבינו ומשה הקדימו ברכות זבולון ליששכר. וכן אמר אחרי ה' אליהם תלכו ובו תדבקו וכי אפשר לידבק וכו'. ומה שאמר נפיש חילא, כוונתו על גדול צדקתו אשר יוכל לכבוש את יצרו לחלק נכסיו, כמו שנדרשו על פסוק גבורי כח עושי דברו, וכן הוא אומר אשת חיל מי מצאו וגו' כמה פירשה לפני וגו'. וכן בבוז אמר גבור חיל על שם צדקתו וכבישת יצרו עם רות. וכן אמרו הני ברכי דרבנן דשיליה מינייהו הוה (ברכות ו') ענין כוונת רז"ל הוא על מחזיקי התורה כי הן נקראים ברכי דרבנן כמו שאמרו בזהר, וכן אמר וירא כי לא יכול לו, פי' שלא יכול לבטל ת"ח מעסק התורה, מה עשה ויגע בכך ירכו, פירש שהסית את מחזיקי ת"ח שלא יחזיקו עוד את הת"ח. וזה אמרו הנהו ברכי דרבנן דשיליה מינייהו פירושו מן הסטרא אחרא, שהם מתישין כחן ומרפין לבבם. ואלא יאמרו מפני עול המסים וארונותיה, הלא זה אמרם חז"ל (אבות) כל הפורק ממנו עול תורה, פי' להחזיק תלמידי המסים נותנים עליו עול ד"א שהוא המסים וארונותיה. וכן אמרו עשירי בבל יורדי גיהנם הן, פי' לפי שאינן מחזיקי ידי תלמידי חכמים (גר"א).

ושכבו על גביהם, ואחד משה הרים ברכך של⁴¹, ונכנס הסוחר תחת הברך שלו, כאשר רכב על גמל, ורומח שלו זוקף ולא ננע בו.

¹⁴ להורות על המעלה הרמה והנשאה שלהם שהיו נבדלים במעלתם מכל הדורות האלו. שכבר אמרנו לך כי היה דור הזה מיוחד שאינו שייך כלל לדור הזה, ובאו עתה לומר לא ה' שהיו מתחלפים הדורות ביתר ובמעט, שתמצא דור אחד יותר במעלה מדור אחר, דבר זה אינו, רק היו נבדלים לגמרי כמו שני דברים שאינם שייכים זה לזה. וידוע כי האדם התחלתו הוא קרסוליו שהוא ארכובותיו, כי למטה מזה אינו נחשב מן האדם כלל שאם יטול יכול להיות. ולפיכך האדם שבו תלוי חיות שלו מן הארכובה כשאמרנו בסוף פרק בתרא דיבמות (ק"ב ב') שלשלו אותו לים והעלו ממנו מארכובה ולמטה אין מעידין על אשתו מן הארכובה ולמעלה מעידין על אשתו, שמעינן מזה שעיקר האדם הוא מן הארכובה ולמעלה ודבר זה מבואר במקומות הרבה מאד, ואדרבה הרגל הוא פחיתות האדם בכל מקום. ולפיכך אמר שדור המדבר לא היה להם שתוף כלל עם כל הדורות שכאשר היו שוכנין כן וארכבותיהן זקופות היה הטייעא עובר תחתיו ולא נגע בארכבותיו שמה תראה כאשר היו עומדין על רגליהן לא ה' מגיע אחד מהן לארכבותיו שהוא התחלת האדם. אמנם כדי שלא תאמר שאף אם לא היה שתוף עמהם, זה כאשר האדם אינו בשלימות מעלתו האחרונה מה שאריו שהיה האדם, אבל כאשר האדם הוא בשלימות, וזה כאשר קנה המעלה האחרונה, אז אין לומר שלא ה' שתוף עם דור המדבר, ולפיכך אמר שהיה רוכב הטייעא על הגמל ורמחי' זקיפא כי שלימות האדם הוא בג' דברים וכאשר יש בו כל שלשה דברים ביחד הוא שלם: האחד כאשר הוא שלם בגופו שהגוף אשר הוא נושא הנפש שהוא שלם שהוא הכנה לשלימות הנפש אשר הוא רוכב על הגוף ומתנשא. השני כאשר הוא שלם בנפשו כי יש נפש זכה ובהירה בעצמו מוכנת לקבל המעלה ויש נפש הפך זה. והשלישי כי לפעמי' עם כל ההכנה שיש לו לקבל המעלה אם אינו קונה המעלה בפעל ובקנין חסר וכאשר הוא שלם בגופו אשר הוא נושא אל הנפש האדם ונפש הנשאת עליו זכה ובהירה והוא קונה המעלה בפעל מה שאפשר אז הוא בתכלית השלימות מה שאפשר. וזה שבא לומר שכאשר האדם בדורות שלם במעלה היותר עליונה אינו מגיע אל התחלת המעלה של דור המדבר. ולפיכך אמר אותו טייעא רוכב על גמלא. וביאר ענין זה שר"ל שהגוף אשר הנפש רוכב עליו שהוא הטייעא הוא בשלימות ואין בו חסרון שכן נקרא הפרי כאשר הוא שלם בגודל שנתבשל ויגמול שקדים, וכן התינוק שלימת הראשון שיש לו כאשר גופו קצת שלם בגודל ופוסק מלינוק כתיב ויגדל הילד ויגמל, והגמל אשר הוא שלם בגודל גופו ביותר שהוא בשלימות הגדול נקרא גמל לכן הגמל בפרט נקרא גמל. ובא לומר כאשר הנפש שהוא נמשל כטייעא (כי נמשל כטייעא) הטייעא דרכו לקנות קנינים, וכן הנפש הוא מוכן לקנות המושכלות שנקראו קנינים כמו שנתבאר. והוא רוכב על הגמל ר"ל כאשר הנושא, שהוא הגוף, בשלימות, כי כאשר הגוף בשלימות נקרא גמל כמו שנתבאר, והטייעא הוא הנפש שנקרא טייעא שהוא מיוחד לקנות הדברים לכן נקרא טייעא, והוא רוכב על הגמל, ורומחי' זקיפ' בידיה פ' כי הרומח שהוא ביד האדם הוא קנין האדם שעולה למעלה לכן קנין המעלה העליונה שעולה מעלה נמשל כרומח, ואמר ורומחיה זקיפי בידיה כי קנין האדם הוא בידי ר"ל שהוא שלו וברשותו ואינו עצם לו, ועוד כי קנין מעלה זאת היא קנין שכלי שהשכל הוא חד וחריף כמו הרומח הזה, וכמו שפרש"י על לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפילתי, וזה הדבר מורגל בפי חכמי', דמחדדין שמעתת' וכאן מפני שרצה לתאר החכמה במעלה ג"כ קרא אותו ורומחיה בידיה וכאשר תבין דברים אלו כי הגוף כאשר הוא בשלימות אז הנפש שהמשיג אותו כטייעא רוכב עליו ר"ל אינו מוטבט בנושא רק הנפש רוכב עליו שכל רוכב על הדבר הוא מתנשא עליו נבדל ממנו וזהו שלימות שאינו מוטבט בחומר, ורומחיה בידיה שכאשר הנפש נבדל קונה מעלה עליונה והוא השכל האלקי הדק העולה למעלה. ומפני כי מעלה זאת קנין לאדם נאמר עליו שהוא בידו כמו ויקח כל ארצו מידו, ולפיכך על המעלה (הקונים) (הנקנה) נאמר ורומחיה בידיה ודברים אלו ברורים מאוד.

Commented [YL1]: רחמים?

ואמר כי היה עובר תחת ירכו כמו שהתבאר למעלה, שבמקום מעמד ראשם ומעלתם היה המדרגה התחתונה שלהם כמו שהוא ערך האדם עם שאר ב"ח, שאין ספק שבמקום שמעלת ב"ח הוא מדרגה השפלה הפחותה של אדם, וכך אמר כי מעלת דורות הללו לא היה מגיע אל התחלת מעלתם, ועתה בא להוסיף מעלה עוד שהיה בדור ידיעה, ועל זה אמר דפסק קרנא דתכלתא לחד מהם, בא לומר שכל עניניהם נבדל לעצמם, שקודם היה מבאר לך מעלתם שהיו נבדלים מכל הדורות הבאים אחריהם באמת, ותמצא מבוואר שאף מאכליהם היה שלא כדרך שאר הדורות וכן בגדיהם וכמו שאמר הכתוב שמלתך לא בלתה מעליך וגומר, נמצא שמייוחדים הם בכל. ואמר דהות פסקא קרנא דתכלתא ולא הוי מסתגי לן, ואמר לי הטייעא, הוא כח המשיג כמו שנתבאר למעלה, והיה משיג דכל דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי לו והוא הדבר עצמו אשר אמרנו למעלה, כי כל דברים ההם אשר היה להם דור המדבר נתיחדו בו לא שייך לאחרים, רק כי הם לעצמם ולפיכך כל דשקיל מידי מינייהו לא מסתגי לו שכל אחד יכול ליקח מאחר לפי ששייך ג"כ לאותו שהוא לוקח ממנו והוא משתתף עמו ולכן יכול ליקח מאחר, אף שהוא גוזלו סוף סוף שייך לאותו שלוקח ג"כ רק שגזלו,

חכמתי פ' לקחתי] הקרן של [טלית] תכלת של אחד מהם³³ [לברוך אם ההלכה כמו ב"ש או כב"ה, והבהמות שהיינו רוכבים עליהם] לא יכלו ללכת. אמר לי [הסוחר]: אולי לקחת דבר מהם [ולכן הבהמות לא יכולים ללכת]. תחזיר אותו, שלמדנו, מי שלוקח דבר מהם לא יכול להמשיך. הלכתי והחזרתי הדבר, ואחר כך [הבהמות] הלכו.

כאשר יגעתי לפני החכמים, אמרו לי: כל אבא [היינו רבה שמו "אבא", שוטה כמון חמור, וכל בר בר חנה, שוטה. לאיזה הלכה עשית כך. לדעת אם [הלכה] כבית שמאי או כבית הלל [דל"ב"ש צריך ד' חוטים ולב"ה ג'], היית צריך למנות החוטים ולמנות החוליות [לפני שהחזרת להם הקנף ותבא ותאמר לנן].

א"ל [אותו הסוחר לרבה בר בר חנה]: בא ואראה לך הר סיני³⁴. הלכתי וראיתי שהוא מסובב עם עקרבים, ועומדים כמו חמורים לבנים. שמעתי בת קול שאומרת: אוי לי שנשבעתי³⁵ [מן הגלות], ועכשיו שנשבעתי מי יפר לי. כאשר חזרתי לפני החכמים, אמרו לי: כל אבא [היינו רבה שמו "אבא", שוטה כמון חמור, וכל בר בר חנה, שוטה. היה לך לומר: [השבועה] מופר לך. והוא חשב: אולי זה שבועה של המבול. ורבנן. א"כ, למה [שמע שבת קול אומרת] "אוי לי".

א"ל [אותו הסוחר לרבה בר בר חנה]: תא אחוי לך בלועי דקרח³⁶. ראיתי שתי בקעים והיו מוציאים עשן, [הסוחר] לקח גיזת צמר, ושראה במים, ונעצו בראש הרומח והכניסו לשם, וכאשר הוציאו היה נשרף. אמר לי: תקשיב [לאיזה קול שיוצא משם. והסוחר שאלן מה שמעת. ושמעתי שהיו אומרים "משה ותורתו אמת והם שקרנים" [שכן ירדו חיים שאולה]. אמר לי: כל שלשים יום [ברא שחדש] מחזירים אותם לגיהנם לכאן כבשר במחבת [שמהפכין אותו כדי שתבשיל], ואומרים כך "משה ותורתו אמת והם שקרנים".

אמר לי [אותו הסוחר לרבה בר בר חנה]: בא ואראה לך איפה שמנשקים ארץ ורקיע יחד³⁷ [פ' מקום גבוה כזה. והסוחר] לקח סל [לחם שלין] והניחו חלון הרקיע, עד שהתפללתי חפשתי אותו ולא מצאתי אותו³⁸, אמרתי לו, יש גנבים כאן³⁹. אמר לי: זה גלגל הרקיע, והוא יחזור, תחכה כאן עד למחר ותמצא אותו.

רבי יוחנן סיפר: פעם אחת הלכנו בספינה⁴⁰, וראינו דג שהוציא ראשו מהים, ודומה ענינו כשתי [לבנות]. ויצא מים משתי נחיריו כמו שתי נהרות שבסוריא.

רב ספרא סיפר: פעם אחת הלכנו בספינה⁴¹, וראינו דג שהוציא ראשו מהים, והיתה לו קרנים וחקוק עליהם "אני בריאה קטנה שבים והייתי שלש מאת פרסאות, והלכתי לפה של הליתין [שיאכל אותי היום]". אמר רב אשי: אותו [הדג] הוא עז הים, שהופרת [בים בקרניו לחפש מזונות] ויש לו קרניים.

רבי יוחנן סיפר: פעם אחת הלכנו בספינה, וראינו ארגז אחד שהיו קבועים בו אבנים טובות ומרגליות, ודגים הנקראים "כרשא" סיבבוהו, ירד

אבל הדבר שאינו שייך ללוקח כלל והוא שייך דוקא לאותו אחר שבא ליקח ממנו, דבר זה אי אפשר כיון שהוא מיוחד לאותו אחר [ואין יקח] [ואין יקחנו] [מהר"ל].

עד ע"ב

צוללן להביאו, וכעס [הרג] ורצה לחתך את ירכו, וזרק זריקה של חומץ ונרגע. יצתה בת קול ואמר לנו: מה אתם רוצים עם הארגז של אשתו של דר"ח בן דוסא. שעתידיה להצניע בו תכלת לצדיקים לעולם הבא. רב יהודה הינדוא סיפר: פעם אחת הלכנו בספינה, וראינו אותו האבן טוב שבשאו תנין, ירד צוללן להביאו, בא התנין וניסה לבלוע את הספינה, בא עורב נקבה, וחתך את ראשו, והפך המים לדם. הגיע תנין הכיר, ולקחו [את האבן הטוב] ותלה בו וחי. [התנין] חזר לבלוע את הספינה, וחזר הצפור וחתך את ראשו, [והצוללן] לקח את האבן הטוב, וזרקו לספינה, והיו עופות מלוחים איתנו, והניח [האבן טוב] עליהם, והם [חיו] ולקחו אותו איתם ופרחו.

החכמים למדו: מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע¹⁵ שהיו באין בספינה, והיה ר"א ישן ור' יהושע ער, נזדעזע [מתוך חרדה] ר' יהושע ור"א התעורר. א"ל: מה זה יהושע, מפני מה נזדעזעת. א"ל: מאור גדול שראיתי בים. אמר לו: שמא ראית עיני של לוייתן, שנאמר 'עיניו כעפעי שחר'.

אמר רב אשי, אמר לי הונא בר נתן¹⁶: פעם אחת הלכנו במדבר¹⁷, והיה איתנו רך של בשר, פתחנו? אותו וניקרנו אותו [מהחלב וגיד הבשר] והנחנו אותם על העשבים, עד שהבאנו עצים [לשרפם] נתחברה הירך ככתחילה וצלינו אותה. כאשר חזרנו לאחור י"ב חדשי שנה, ראינו לאותם הגחלים שהיו לוחטים. כאשר באנו לפני אמימר, אמר לי: אותו עשב, הוא

¹⁵ אל תפן אל דברי המכחישי ענין הלוייתן ומפרשים דברים זרים בו וכן מציאות בהמות בהררי אלף, כי אלו האנשים לא נמסר להם חכמת סדר העולם מפי החכמים אשר קבלו מפי הנבואה אבל החכמים אשר קבלו מן הנביאים ידעו ועמדו על סודו וענינו. וגם אין לך לומר כי היה דעת חכמים שיהיה הלוייתן, בגדלו ובכל הדברים אשר אמרו חכמים, שיהיה זה בגוף, וכאשר תהיה אכילה גופנית כמו שהוא אכילת האדם הדיגים שהם אצילנו, כי דבר זה ח"ו לומר כן חכמים שכמותם, כי מן הדברים אשר אמרו בכאן כי עפעפי מזהירים כשחר, וכן מה שאמרו לקמן שהקב"ה פורס עורו על חומת ירושלים וחיו הולך מסוף העולם עד סופו, מזה תוכל ללמוד שאין הלוייתן חמרי כמו הב"ח שאצילנו וכן בהמות בהררי אלף אין ענינו חמרי כלל רק שמדריגת דברים הם כמו פירות גן עדן, שאין אדם בעולם אשר לו חכמה ותבונה יאמר כי היו פירות גן עדן כמו הפירות שהם אצילנו שאין הגן עדן נושא לדברים אלו שהם אצילנו שלא היה נקרא גן עדן וכן לא היו מתחייבים מן פירות גן עדן מה שהיה מחייב שהאוכל מעץ הדעת יודע בין טוב ובין רע והאוכל מעץ החיים חי לעולם, אם כן אי אפשר כי הפירות גן עדן היו חמריים רק היו בלתי חמריים, וכן בעצמו הלוייתן ובהמות בהררי אלף, והאכילה בהם כמו אכילה שהוא בפירות גן עדן קודם שחטא האדם. והנה מה שאמר כאן כי ר"י ראה מאור גדול בים והשיב (הראה) לו ר"א שמא מאור עיניו של לוייתן ראתה, כי לפעמים רואה אדם דבר בלתי נשמי ונתגלה לו עיני לוייתן ועל זה השיב ר"א וכו', ודבר זה נכון וברור (מהר"ל).

¹⁶ זה המאמר בא להודיע ענין המדבר ומהותו ואמר כי מהות המדבר שהוא קשה וחזק כדכתיב ושלה אותו לעזאזל המדברה ופ"י עזאזל הר עז קשה כי עזאזל מורכב משתי שמות של עזאזל וזה שאמר כי חזק המדבר מעיר מה שהוא מגדלת צמחים שהם חזקים ובשביל כך חזוק שלהם הם מחזקים ומאלמים כל דבר אשר הוא נפרד שהנפרד זה מזה נחלש ומכח חזוק של עשב היה (מכללה) הבשר שנחתך והונח עליו וזה מורה על חזוק המדבר וכן ובו מגדל צמחים שהם מעמעימ תריסר ירחא שתא וכל זה מורה על קושי המדבר. ומה שאמר לבסוף תריסר ירחא שתא כבר אמרנו לך פעמים הרבה בכל מקום שנזכר ענין כזה ר"ל שמצד צורתו המופשטת הוא כך מה שהוא גדל במדבר שהיא קשה והכל מצד הצורה בלבד (מהר"ל).

¹⁷ בא לספר ג"כ מענין מהות המדבר כמו שדבר ממהות הים ובא להודיע כי העפר מצד עצמה משתנה כפי רחוק המקום וכפי קירוב המקום באורך וברוחב, כי אין ראוי שיהיה מקום אחד שיהיה בו שני הארץ תולה בקירוב המקום וברחוק המקום ממזרח וממערב ומצפון ומדרום ולפיכך אי אפשר שיהיה שני מקומות, שהם מתחלפים באורך וברוחב, שוים. ואם כי בישוב אין הדבר כך, כי העפר שהוא בישוב אינו עפר פשוט במה שהוא מקום ראוי לזריעה ולחרישה, ולא כן העפר שהוא במדבר שהוא עפר פשוט, ולכן אי אפשר לומר שיהיו שני מקומות שוים בו כלל. וכן הקירוב והרחוק לים משתנה כי המים והיבשה הם שני דברים מחולקים והפכים ולפיכך הם מתחלפים. ויש לך לדעת עוד כי המדבר הוא מקום מדת הדין וכל דבר שהוא בדין הוא ניכר ומבורר שהרי הוא מתחייב בדין, ולפיכך המדבר שם בפרט נזכר ומבורר בין מקום למקום. והטייעא הנאמר כאן הוא השכל הנקרא טייעא כמו שאמרנו לפי שהטייעא בשביל שהוא משוטט ומסבב בכל מקום עומד על הדברים וכן השכל מפני שהוא משוטט בכל הנמצאים הוא עומד עליהם ומכירם. וגם לפי מה שהדברים נאמרו בצורתם המושכלת המופשטת ולכן בכל מקום שזכר טייעא נאמר כאן על כך המכיר המהות המופשטת כפי מה שהוא באמתו והוא השכל, ודבר זה ברור (מהר"ל).

"סמטרי" [עשב שמחבר], והגחלים האלה הם של רותם [שאינן נכבים מהרה]. "ויברא אלהים את התנינים הגדולים"¹⁸, כאן תרגמו: ראמים שבים. ר' יוחנן אמר: זה לוייתן, נחש בריח [לוייתן זכר] ולוייתן נחש עקלתון [נקבה] מקיפה את כל העולם, שנאמר "ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה וגו'". (סימן: כל שעה ירדן)

אמר רב יהודה אמר רב: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, זכר ונקבה בראם⁴², אף לוייתן נחש בריח ולוייתן נחש עקלתון, זכר ונקבה בראם, ואלמלי היו מזדווגים יחד⁴³, היו מחריבין כל העולם כולו, מה עשה הקדוש ברוך הוא. סירס את הזכר [שלא יזדווג לשאר דגים או שלא יהיה לו צער תאוה], והג נקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא⁴⁹, שנאמר "ביום ההוא יפקד הוי"ה בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לוייתן נחש בַרְתְּ [לעתידי לבא כמו שעשה בששת ימי בראשית לנחש עקלתון] ועל לוייתן נחש עקלתון] והרג את התנין אשר בים".

ואף [כ"י לי כל חיתו יערן] בהמות בהררי אלף, זכר ונקבה בראם, ואלמלי מזדווגים יחד, היו מחריבין כל העולם כולו, מה עשה הקדוש ברוך הוא. סירס הזכר, וצינן הנקבה ושמרה לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר "הנה נא כתו במתניו" [שלא הטיל זרע בחיין], זה זכר, "ואונו בשוריו בטנו" [שלא ילדה], זו נקבה.

[מקשה הגמ'] גם שם [בלוייתן] שיסרס לזכר ושיצינן לנקבה [ולמה הרגה]. דגים פרוצים⁴⁴ [ולא יעזרו בהם צינן]. עוד מקשה הגמ' שיעשה הפוך [שיהרוג הזכר ויסרס הנקבה]. אם תרצה לומר: משוכחת יותר מאשר אם ימלחו את נקבה [מאשר את הזכר]. אם תרצה לומר, כיון שנאמר "לוייתן זה יצרת לשחק בו", [לשחק] עם נקבה אינו דרך ארץ.

[עוד מקשה הגמ'] גם כאן [בבהמות בהררי אלף] שימלח את נקבה [ולמה צננה אותה]. לדג מליחה הוא משבח אותה, אבל לבשר זה לא משבח למלחו.

ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש הקדוש ברוך הוא לבראות את העולם, אמר לו לשר של ים: פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם [שתראה היבשה]. אמר לפניו: רבש"ע, די שאעמוד שלי [פ'י] שאבלע מים שלי. מיד בעט בו [הקב"ה] והרגו, שנאמר "בכחו רגע [פ'י] שברן] הים ובתבונתו מחץ רהב". אמר ר' יצחק, ש"מ: שרו של ים "רהב" שמו, ואלמלא מים מכסין אותו, אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו [מאחר שמת הוא אמסריה]. שנאמר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' כמים לים מכסים", אל תקרי לים מכסים [שהרי הים עצמו הוא מים] אלא לשרה של ים מכסים.

ואמר רב יהודה אמר רב: ירדן יוצא ממערת "פמיים"⁴⁵. וכן אנחנו למדנו: ירדן יוצא ממערת פמיים, והולך בימה של "סיבכי" ובימה של "טבריא", ומתגלגל ויורד לים הגדול, ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לוייתן, שנאמר "יבטח כי יגיה ירדן אל פיהו". רבא בר עולא שאל שאלה: זה כתוב בבהמות בהררי אלף [ולא בלוייתן]. אלא אמר רבא בר עולא: אימתי בהמות בהררי אלף בטוחות [שלא ימותו]. בזמן שמגיה ירדן בפיו של לוייתן [דכל זמן שהוא חי בטוחין הן כמו כן].

(סימן: ימים גבריאל רעב)
כאשר רב דימי⁴⁶ הגיע [מארץ ישראל לבלב] אמר [בשם] ר' יוחנן, מהו שנאמר "כי הוא [פ'י] הקב"ה על ימים יסדה [את ארץ ישראל] ועל נהרות יכוננה". אלו שבעה ימים וארבעה נהרות שמקיפין את ארץ ישראל, ואלו הן שבעה ימים: ימה של טבריא, וימה של סדום, וימה של חילת, וימה של חילתא, וימה של סיבכי, וים אספמיא, וים הגדול. ואלו הן ארבעה נהרות: ירדן, וירמוך, וקירומיון, ופיגה.
כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לבלב] אמר [בשם] רבי יונתן: עתיד גבריאל לעשות

¹⁸ מחלוקתם בדבר זה כי לדעת המתרגמים מה שכת' גדולים נאמר על הראם שהוא גדול בגדלותו כי לכך נקרא ראם ויש בים כמו שיש ביבשה, ולדעת ר' יוחנן לא נאמר הגדלות על גודל הגוף רק על ארכו וזהו לוייתן נחש בריח ולוייתן נחש עקלתון שאלו הם גדולים באורך גופן הזכר נקרא נחש בריח כי הזכר שהוא פשוט נקרא נחש בריח שהבריח הוא פשוט והנקבה אינה פשוטה נקרא נחש עקלתון ולכל אחד יש טעם בפני עצמו ואין כאן מקום זה (מהר"ל).
¹⁹ ביאר ענין זה אחר שאין דבר בטלה מן ה' ית' יהיה מציאות הזיוג לבטלה על זה אמר ומלחה לצדיקים לעתיד פ'י הדבר הזה שיהיו מושלים הצדיקים הבריאה הזאת. ודבר זה יהיה סעודת הצדיקים (מהר"ל).

צידת חיות עם לוייתן, שנאמר "התמשוך לוייתן בחכה ובחבל תשקיע לשונו" פ"י וכי אתה יכול לעשות צידה עם לוייתן, משמע שעתידי כן לעשות, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אין יכול לו, שנאמר "העושו יגש חרבו".

כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לבבל] אמר [בשם] אמר רבי יוחנן²⁰: בשעה שלוייתן רעב, מוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבמצולה, שנאמר "ירתיח כסיר מצולה". ולולא שהכניס ראשו לגן עדן, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני ריחו [מתוך שיש לו הבל וחמימות הרבה יוצא ריח קשה], שנאמר "ים ישים כמרקחה" פ"י כבשמים, מתוך שהכניס ראשו לגן עדן נעשה נעים]. ובשעה שצמא, עושה תלמים תלמים [שנראים חפירות עמוקות בים כתלמים של מחרישה] בים, שנאמר "אחריו יאיר נתיב" פ"י כששתה יאיר נתיב הים]. אמר רב אחא בר יעקב: אין תהום חוזר לאיתנו [מרוב המים שחסרון] עד שבעים שנה, שנאמר "יחשוב תהום לשיבה, ואין שיבה פחותה משבעים".

אמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לוייתן⁴⁷, שנאמר "יכרו עליו חברים", ואין כרה אלא סעודה, שנאמר "ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו", ואין חברים אלא תלמידי חכמים, שנאמר "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני". והשאר מחלקין אותו ועושים בו סחורה בשוקי ירושלים, שנאמר "יחצוהו בין כנענים", ואין כנענים אלא תגרים, שנאמר "כנען בידו מאזני מרמה לעשק אהב". ואם תרצה לומר, מכאן: "אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ".

ואמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לוייתן⁴⁸, שנאמר "התמלא בסוכות עורו". זכה, עושים לו סוכה [היינו סכך עם דפנות], לא זכה, עושים לו צל [ללא דפנות], שנאמר "ובצלצל דגים ראשו". [עכ"ז יש שאם] זכה, עושים לו צל, [ויש יותר גרועים ש]לא זכה, עושים לו ענק [פ"י שרשרת], שנאמר "וענקים לגרורותיך". זכה, עושים לו ענק, לא זכה, עושים לו קמיע, שנאמר "ותקשרנו לנערותיך" [היינו דבר מועט שקושרו לתלות בצוארו כמין קמיע]. והשאר פורסו הקדוש ברוך הוא על חומות ירושלים, וזויו מבהיק מסוף העולם ועד סופו, שנאמר "והלכו גוים לאורך ומלכים לנגוה זרחך". ושמתי כדכד שמשותיך⁴⁹ [פ"י חומותיך], א"ר שמואל בר נחמני: נחלקו הוא להביא מלאכים ברקיע, גבריאל ומיכאל [באבנים של חומות ירושלים] ממה יהיו אלו אבנים שעתידיים להיות, ויש אומרים [שנחלקו בזה] שני אמוריים בארץ ישראל, ומי הם. יהודה וחזקיה בני רבי חייא, אחד אמר: שהם, וחד אמר: ישפה. אמר להם הקדוש ברוך הוא: יהיה כזה וכזה⁵⁰ [פ"י כדכדו הוא נעשה משוהם וישפה].

"ושעריך לאבני אקדח", כמו זה שרבי יוחנן יש ודרש: עתיד הקדוש ברוך הוא להביא אבנים טובות ומרגליות שהם [בגודל] שלשים [אמה] על שלשים⁵¹ [אמה], וחוקק בהן [חור ברוחב] עשר [אמות] על [רום] עשרים

ומעמידן בשערי ירושלים [וזה לשון "אקדח", שהוא גם לשון של קודח, וגם של אבנים טובות]. לגלג עליו תלמיד אחד, עכשיו לא מוציאים כביצת תאציל [עוף קטן, וכי אפשר דלעתיד] נמצא כל כך [גדול]. לימים הפליגה ספינתו [של אותו התלמיד] בים, ראה מלאכי השרת שיושבים ומנסרים אבנים טובות ומרגליות שהם ל' על ל' וחוקק בהן עשר ברום עשרים, אמר להם: למי אלה. אמרו ליה: שעתידי הקדוש ברוך הוא להעמידן בשערי ירושלים. בא לפני רבי יוחנן, אמר לו: "דרוש רבי, לך נאה לדרוש, כאשר אמרת כן ראייתו". אמר לו: [אדם] ריק. וכי לולא שראית לא האמנת, אתה מלגלג על דברי חכמים, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

שאלו שאלה מברייטא: "ואולך אתכם קומיות", רבי מאיר [דרש] כפל ה' [ואמר: מאתיים אמה, כשתי קומות של אדם הראשון] שהיה גבוה ה' אמה אחרי מיעוטו – חגיגה יב ע"א]. רבי יהודה אומר: מאה אמה, כנגד היכל [של בית שני, שהיה גבוה ק' אמה] וכתליו, שנאמר "אשר בנינו כנטיעים מגדולים כבנוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל". כאשר ר' יוחנן דרש [שעריך כוונתן] לחלונות העשויים לאויר.

ואמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק, שנאמר "וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם, ועשן, ונגוה, אש, להבה, לילה, כי על כל כבוד, חופה", מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקדוש ברוך הוא חופה לפי כבודו.

למה יש עשן בחופה²¹. אמר רבי חנינא: שכל מי שעניו צרות בתלמידי חכמים בעולם הזה [שלא להגותו מנכסיו], מתמלאות עיניו עשן לעולם הבא. ולמה יש אש בחופה²². אמר רבי חנינא: מלמד שכל אחד ואחד נכוח מחופתו של חברו [אם של חברו גדול משלון], אוי לה לאותה בושח, אוי לה לאותה כלימה. כיוצא ברבר אתה אומר: "ונתתה מהודך עליו", ולא כל הודך. זקנים שבאותו הדור²³ [שראו משה ויהושע] אמרו: פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושח, אוי לה לאותה כלימה.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: עשר חופות²⁴ עשה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון בגן עדן, שנאמר "בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה וגו'" [הפסוק מדבר בחיים מלך צור, לומר "וכי סבור אתה להיות כאדם הראשון שהיה בגן עדן והיו לו כל החופות הללו אודם פטרה וגו'" עד זהב הרי עשר]. מר זוטרא אמר: אחת עשרה, שנאמר "כל אבן יקרה" [ורבי חמא לומר שזה כלל כל האבנים הנ"ל]. אמר רבי יוחנן: וגרוע שבכולן זהב, שמונה אותו בסוף.

מהו "מלאכת תופין ונקבין כך". אמר רב יהודה אמר רב, אמר לו הקדוש ברוך הוא לחיים מלך צור: [כשבראתי עולמי] הסתכלתי כך [שאתה עתיד למרוד ולעשות עצמך אלוה], ובראתי נקבים נקבים באדם [שבהם מוציאים צואה]. ויש שאמרו, כך נאמר: כך נסתכלתי,

²¹ ר"ל כי מי שעניו צר בת"ח וזה מורה שאין לאותו אדם חבור עם ת"ח כן אמר שיש עשן בחופת ת"ח אל אותו אשר עניו היה צר בת"ח כי החופה מייחד את הצדיק כמו שהתבאר ומתחייב מזה העדר אשר אינו עמו משותף כלל שהרי עניו היה צר בו וזהו העשן אשר הוא מתחייב מן היחוד הזה לאותו שלא היה לו חבור (מהר"ל).

²² לומר שכל אחד נכוח מחופתו של חברו ודבר זה ג"כ ענין זה שהצדיק הוא מיוחד ויש לו חופה המיוחדת אותו ודבר שהוא מיוחד בו הוא בטול לאחר ולפיכך אמר שכל אחד ואחד יהיה נכוח מחופתו של חברו ושני דברים זכר כן שהיה בחופה זאת, עשן ואש, העשן הוא מורה על העדר גמור שמגיע אל אחר אין לו שתוף עמו כמו זה שעניו צר בת"ח ויתחייב מן החופה עשן שהוא העדר, ועוד יש אש בחופה כי מתחייב מן החופה, שהיא התיחדות שמיחד כל צדיק וצדיק במדרגת מיוחד, התנגדות לצדיק האחר מה שאין כל צדיק כולל הכל מבלי יחוד. ואמר אוי לאותה חרפה אוי לאותה בושח שלא יהיה כל צדיק וצדיק כולל הכל רק יהיה מיוחד כל אחד ואחד, ויש לך להבין זה מאוד (מהר"ל).

²³ פ"י שיש לכל צדיק וצדיק חופה בפני עצמו דהיינו מעלה ומדרגה גדולה ומ"מ דבר זה שהוא נכוח מחופתו של חברו יש לומר על זה אוי לאותה בושח ואוי לאותה חרפה כאשר יחסר לו שלימות שיש לו לכל אחד וכך ג"כ אף על גב שהיה יהושע פני לבנה מ"מ אוי לאותה בושח ואוי לאותה חרפה שהיה חסר מן המעלה שהיה למשה שהיה פניו כפני משה ומ"ש כי פני משה פני חמה היינו שהיה מסתכל באספקלריא המאירה ולכן היה פניו כפני חמה אבל יהושע היה אלו (מהר"ל).

²⁴ פ"י כבר אמרנו כי ענין החופה הוא התיחדות ולא היה מיוחד כמו אדם הראשון שנברא יחיד בעולם ועליו נאמר הן האדם היה כאחד ממנו ולפיכך עשרה חופות עשה לו הקדוש ברוך הוא שזוהו תכלית התיחדות עד שהיה מגיע למעלה העליונה שאין עליה עוד לתחונתו ולפיכך עשר חופות היו לו בג"ע אבל צדיקים לעתיד לבא שאין להם התיחדות ל"כ שהיו הם יותר צדיקים* לכך יעשו לו שבעה חופות (מהר"ל).

²⁰ כבר התבאר לך ענין אכילת הלוייתן והשתיה כי הנבראים כולם אשר בתחתונים אין אחד נברא שהיה השלימת בו בעצמו עד שלא היה צריך להשלמה ויש חסרון בעצמו עד שצריך השלמה וזהו ענין אכילה. כי האכילה מפרנס את האדם וישוב המזון הוא חלק הניזון והוא השלמת עצמו, אבל השתיה נקרא כאשר יחסר לו דבר ומה שמסלק החסרון יקרא שתיה כי אין השתיה שישבו המזון חלק הניזון. אף שאמרו חכמים שתיה בכלל אכילה כ"מ אינם שוים כי יש לכל אחד ענין בפני עצמו ואין כאן מקומו ואמר כאשר הלוייתן רעב מוציא הבל מפיו ר"ל כי לגודל כח הבריאה מתחייב ממנה כאשר הוא רעב וזה אשר אין הבריאה הזאת בשלימתה וזהו כאשר רעב עד כי ימשך מזה שמוציא הבל ומרתיח כל מימות שבמצולה.

ומה שאמר אלמלא מכניס ראשו לגן עדן אין כל בריה יכולה לעמוד מריחו בארץ זה כי יש לו התקשרות עם גן עדן וז"ש שמכניס ראשו לגן עדן והתקשרות הזה שיש לו עם גן עדן הוא ידוע כי כל ענין הלוייתן הוא השמחה והעונג כמו שאמר הכתוב לוייתן זה יצרת לשחק בו וכמו שבארנו בכמה מקומות שתראה מזה כי הלוייתן יש לו התקשרות עם גן עדן וז"ש אלמלא מכניס ראשו לג"ע לא היה כל בריה יכולה לעמוד מריחו פ"י שהיה פועל השנוי רק מפני שהוא קשור בגן עדן אשר שם הנחה והשקט ועונג וזה שהוא מבטל השנוי המתחייב שיש בו חסרון וצריך אל השלמה והיה נמשך מצד החסרון זה שנוי וזה נקרא ריח רק כי התקשרות הבריאה הזאת בגן עדן הוא מבטל השנוי כי מצד שיש לבריאה זאת התקשרות בגן עדן אשר ממדרגה זאת הוא הנוח והעונג שהוא הפך זה. והבן זה הטיב. וכן מה שאמר בשעה שהלוייתן צמא ר"ל כי מצד אשר הוא חסר ואין חסרון זה חסרון בעצמו כמו שהוא חסרון רעב כאשר יש לו לגמרי חסרון בעצמו אבל השתיה כאשר יש לו חסרון מה, ועני דברים הם ולכן מצד החסרון שיש בבריאה בעצמה ונקרא זה רעב אמר שמצד הזה מרתיח כל מימות שבמצולה ומצד הצמא שאינו ל"כ חסרון כי אין השתיה חסרון כמו הרעב מצד הזה נעשה שנוי בים וזהו התלמים שעושה בים כי מן השנוי ימשך שינוי ודי בזה (מהר"ל).

וקנסתי מיתה על אדם הראשון [ולשון "תופיך" היינו קבר שהוא חלול כמו תוף].

מהו "ועל מקראיה". אמר רבה א"ר יוחנן: לא כירושלים של עולם הזה ירושלים של עולם הבא, ירושלים של עולם הזה, כל הרוצה לעלות עולה, של עולם הבא, אין עולין אלא המזומנין לה²⁵. ואמר רבה א"ר יוחנן: עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקדוש ברוך הוא²⁶ [הוי"ה], שנאמר "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו".

א"ר שמואל בר נחמני²⁷ א"ר יונתן: ג' נקראו על שמו של הקדוש ברוך הוא²⁸, ואלו הן: צדיקים, ומשיח, וירושלים. צדיקים, זה שאמרנו. משיח, שנאמר "וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו". ירושלים, שנאמר "סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה" אל תקרא שמה אלא שמה. א"ר אלעזר: עתידין צדיקים [שמלאכים] אומרים לפניו קדושה²⁹, כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר "והיה הנשאר בציון והנתנר בירושלים קדוש יאמר לו".

ואמר רבה א"ר יוחנן: עתיד הקדוש ברוך הוא להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה³⁰, שנאמר "וראמה וישבה תחתיה", מהו "תחתיה". [שירים ענות] כתחתיה. ומאיפה יודעים שזה "תחתיה" הוא ג' פרסאות. אמר רבה, אמר לי סבא אחת: ראיתי ירושלים הראשונה והיתה ג' פרסאות. ושמה תאמר: יש צער לעלות³¹. מלמד הנאמר "מי אלה כעב תעופינה וכינינם אל ארובותיהם" [וראים שעליה לירושלים יהיה קל כעפית העוף]. אמר רב פפא, לומדים מזה [שמדמים ענן לעליית ירושלים] שהענן הזה הוא ג' פרסאות גבוה [מהארץ].

אמר רבי חנינא בר פפא: בקש הקדוש ברוך הוא לתת את ירושלים במדה, שנאמר "ואומר אנה אתה הולך ויאמר אלי למוד את ירושלים לראות כמה רחבה וכמה ארכה", אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם, ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן, ירושלים ששמן בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה, [וכן] אתה נתת בה מדה. "ויאמר אליו רוח דבר אל הנער הלו לאמר פרוזות תשב ירושלים [מה פרוזות הללו אין להן שיעור בבנין ישובן אלא כמה שרוצין בונין אף ירושלים כן] מרוב אדם ובהמה בתוכה".

אמר ריש לקיש: עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף³² על ירושלים גינות [בגודל] אלף פעם [גימ' טפ"ף³³, וכן] אלף [פעמים] קפ"ל מגדלים, אלף [פעמים] לציור³⁴ ארמונים, אלף ושנים [פעם] שיל"ה בתים גדולים [קטנים מארמונים], וכל אחת ואחת הוי כמו [עיר] "צפורי" בשלוותה. למדנו, א"ר יוסי: אני ראיתי צפורי בשלוותה, והיו בה מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי תבלין להבשיל ערב ומבושם.

[נאמר בנבואת יחזקאל בענין בנין בית שני] "והצלעות [פני] התאים שבבית המקדש] צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים". מהו "שלש ושלשים פעמים" [מקשה הגמ' איך מובן המילה "פעמים"]? א"ר לוי, אמר רב פפי בשם ר' יהושע ד"סכני: אם ג' ירושלים הן [פני] אם אורך ירושלים של עולם הבא פ' שלש ממה שיש עכשיו, כל אחת ואחת [פני]

²⁵ פ' ירושלים בעולם הזה אף על גב שהיא קדושה מ"מ היא עיר וקבלה קדושה ומפני כך הכל עולין בין קדושים ובין אינם קדושים שהרי קבלה קדושה ועיקר שלה חול לכך הכל מוכנין לה מצד זה. אבל ירושלים של מעלה היא כולה קדושה לגמרי ואין בה שום חול ואין עולין לה אלא מזומנים ולא הכל זה הפרש שיש בין הקדושה של עולם הזה והקדושה של עולם הבא כי הקדושה של עולם הזה עיקר הדבר הוא חול ומקבל קדושה אבל קדושה של ע"ב היא כולה קדושה אלקי' ודבר זה מבואר (מהר"ל).

²⁶ אלו שלשה דברים הם דברים מחולקים, ירושלים נבחר ונבדל מכל מקומות הארץ והוא לה', וזהו בארץ, הצדיקים הם נבחרים ונבדלים מכל הנבראים שהם על הארץ, ומשיח נבחר ונבדל במעלתו וגבורתו מכל הנבראים אף מן העליונים, וכמו שאמרו (תנחומא תולדות) וירום מאברם וגבה ממש ונישא ממלאכי השרת ומפני שכל אלו נבדלים מן הכל ולכן שמו יתברך חל עליהם על כל אחד ואחד לפי מדרגתו, ירושלים בארץ שנקראת בשמו יתברך כי כמו שהוא נבדל מהכל וכן העיר הזאת הקדושה נבדלת מהכל, והצדיקים נבדלים מהכל אשר הוא על הארץ ושמו יתברך נקרא עליהם והמשיח הוא אף על העליונים ונבדל מהכל לכך שמו יתברך נקרא עליו. והבן אלו שלשה מדרגות ירושלים וצדיקים ומלך המשיח שיגלה במהרה בימינו ואז תבין כי ראוי אלו שלשה ששמו יתברך חל עליהם (מהר"ל).

²⁷ פ' כי בעולם הזה קדושת האדם הוא עומד בגוף ולפיכך אין לומר קדוש לפני הצדיקים אבל לעתיד יהיו הצדיקים קדושים לגמרי ולא יהיו מוטבעים כמו שהוא בעולם הזה ולפיכך יהיו אומרים לפניו קדוש כי קדושתם תהיה יותר מן המלאכים שהרי יהיו יותר קרובים אל השכינה מן המלאכים, כמו שפרשו כעת יאמר ליעקב (במדבר כ"ג) ומאחר שיהיו צדיקים יותר קרובים אל ה' ית' שהוא קדוש מן המלאכים לכך המלאכים יאמרו לפניו קדוש לכל הפחות שתי קדושות כמו שאמרנו במדרש (ויק"ר פ"ד) כי ישראל נתן להם שתי קדושות שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים, והבן זה (מהר"ל).

כל בית ובית] יש בה שלשים מדורין למעלה, אם [הוא אורך פין] שלשים ירושלים הן, כל אחת ואחת יש בה שלשה מדורין למעלה.

למדנו: [איך קונים] ספינה [במשיכה], רב אמר: כיון שמשך כל שהוא, קנה [ולא יכולים לחזור בהם, אבל מעות אין קונות]. ושמואל אמר: לא קנה עד שימשוך את כולה²⁸ [פ' שיבא סוף הספינה במקום שהיה ראשה עומד דהיינו שעקרה כולה חוץ למקומה]. אולי נאמר שזה [המח' בין רב ושמואל] כמו המחלוקת תנאים הוה: כיצד [קונים בהמה גסה] במסירה²⁹. [ברגע שהלוקח אחזה ברגליה של הבהמה במצות המוכר, און בשערה, און באוכף שעליה, און במשא [שקשה] עליה, און בפרומביא? שבפיה, און בזוג שבצוארה, קנאה [אע"פ שלא היויה ממקומה]. כיצד [קונים בהמה דקה] במשיכה³⁰. [אם הלוקח] קורא לה והיא באה [אליו], או שהכישו [הלוקח] במקל ורצתה לפניו, כיון שעקרה יד [פ' רגלו מקדימה] או רגל [שבאחוריה], קנאה [וזה כמו רב, שהוא משיכה כל שהוא]. רבי אחי, ויש אומרים ר' אחא אומר: עד שתהלך מלא קומתה [היינו עקירת כל ד' רגליה].

אולי נאמר, שרב אמר כמו התנא הראשון, ושמואל אמר כרבי אחא. אמר לך רב: מה שאמרתי מתאים אפילו לרבי אחא, דעד כאן לא קאמר רבי אחא, אלא בבעלי חיים, דאע"ג דעקרה יד או רגל, [גוף הבהמה] עומדת במקומה [שנשעת על שאר רגליו, שלא נתעקרו ממקומם], אבל ספינה, כיון שזזה טיפה, כולה זזה. ושמואל אמר: מה שאמרתי מתאים אפי' לתנא הראשון, עד כאן לא אמר התנא הראשון, אלא בבעלי חיים, דכיון שעקרו יד או רגל, שאר [הרגלים] עומדים לעקור [וכאילו עקורים, וכאשר עקרה ארבעתם, היינו עקירת כולה חוץ ממקומה], אבל ספינה, אם משך הכל, כן [קנה], ואם לא, לא [קנה, שלא יעקר כולה ממקומה ממילא].

אולי נאמר [שהמחלוקת רב ושמואל] כמו המחלוקת תנאים הוה. שלמדנו: ספינה נקנית במשיכה, ר' נתן אומר: ספינה ושטר חוב נקנות במשיכה

²⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' קצח ס"ז): הספינה הואיל ואי אפשר להגביה ויש במשיכתה טורח גדול ואינה נמשכת אלא לרבים לא הצריכו משיכה אלא נקנית במסירה וכן כל כיוצא בזה ואם אמרו לו לך משוך וקנה אינו קונה הספינה עד שימשכנה כולה ויוציאנה מכל המקום שהיתה בו שהרי הקפיד המוכר שלא יקנה זה אלא במשיכה ואינה נמשכת אלא לרבים - פירוש, אין יחיד יכול למושכה, אלא צריכין רבים כדי למשכה, שאז היא נמשכת מכחן של רבים (סמ"ע).

אלא נקנית במסירה - פירוש, כשהיא עומדת ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן (סמ"ע)

ואם אמרו לו משוך וקנה כו' עד שימשכנה כולה ויוציאנה מכל המקום כו' - בעומדת ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן, לא סגי במשיכה מלא ארכו ברשות הרבים לחוד, אלא בעינין שימשכנה מרשות הרבים לסימטא או לחצר של שניהן, ושם לא בעי דחזור וימשכנה מלא ארכו (עי' לקמן ס"ד) (סמ"ע).

²⁹ עי' ש"ע (ח"מ סי' קצח ס"ח): מסירה זו שאמרו אין צריך שימסרנו מידו ליד לוקח אלא כיון שאחז בה הלוקח בפני המוכר או במצותו הוה ליה מסירה. ³⁰ עי' ש"ע (ח"מ סי' קצח ס"ג): כיצד קונים את הבהמה במשיכה, אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה, אלא אפילו קרא לה ובאה או שהכישו במקלו, או שהנהיגה בקול ורצתה בפניו, כיון שעקרה יד ורגל קנאה, והוא שימשוך בפני הבעלים, ואם משך שלא בפני הבעלים צריך שיאמר לו קודם שימשוך לך משוך וקני (וע"ל סימן רעא מדינין אלו): קונים את הבהמה - בהמה כפותה "א" דהיא ספק בש"ס אי קנה או לא כיון דלאו דרכו בכך ו"א דזה פשוט להו דקנה (רע"א).

או שרכב עליה - ו"א שלא קנה ברכיבה עד שניהיגה ברגליו (סמ"ע), רכיבה מדין משיכה קנה דאזלא מעט מחמתיה, ואם כן אינו קונה ברה"ר ועי' לקמן ס"ה וצ"ע (רע"א).

או שהנהיגה בקול כו' - משמע דס"ל דמשיכה והנהגה קונים בכל הבהמות, דהיינו דוקא באחד שבא לקנות בהן, אבל כששנים באים כאחד לקנות הגמל ואחד משכה ואחד הנהיגה, שבוה הנהגה במקום משיכה לאו כלום הוא (סמ"ע).

ורצתה בפניו - נראה דאהכישו במקל קאי, דאילו להנהיגה בקול אין צריך לרצתה בפניו כיון שהנהיגה, לכן היה נראה להפך להעמיד ההנהגה דהנהיגה בקול אחר רצתה בפניו (סמ"ע)

ועיין לקמן סימן רע"א מדינים אלו - ר"ל דשם בש"ע בסימן רע"א כתב מדין קניה וכ"ל סק"י, אבל לא כתב מזה דבעינין שיאמר לו. ועיין לעיל (סי' קצב ס"ב) שם כתב מזה לענין חזקת קרקע ע"ש (סמ"ע).

עו ע"א

עם שטר [שאם כתב לו שטר מכירה על שטרות אלו, קנאם וכל שעבודם, אבל בסמירה ללא שטר לא קנה אלא לסתום הבקבוק שלו, שהגוף קניו לו ולא השעבוד שבו]. מי הזכיר [כאן קניית] שטר חוב. [המשנה כתובה] חסרה וכך נאמר: ספינה נקנית במשיכה [שאחז בחבל שקושה בו אע"פ שלא הזיזה ממקומה], ושטר חוב במסירה [אבל במשיכה לא נקנה אלא דבר שגופו ממוין]. רבי נתן אומר: ספינה ואותיות נקנות במשיכה ובשטר. [מקשה הגמ' למה [צריכים גם קניין] שטר לספינה [הרי הספינה] הוא מטלטלין [ונקנית במשיכה לבר]. אלא לא [צריך ב' קנינים לו, אלא] כך נאמר: ספינה נקנית במשיכה, ושטר חוב במסירה. רבי נתן אומר: ספינה [נקנית] במשיכה, ושטר חוב [נקנית במסירה יחד עם] שטר. [מקשה הגמ', הרי אין מחלוקת לענין ספינה, שכן מה שר' נתן אמר ש[ספינה נקנית] במשיכה היינו התנא הראשון. אלא יש [חילוק הלכתי] ביניהם [כמו המחלוקת בין] רב ושמואל. לא, לפי כולם או [סוברים] כרב או כשמואל, ובספינה, לפי כולם אין מחלוקת, כאשר נחלקו, בשטר חוב, וכך אמר לו ר' נתן לתנא הראשון: בספינה אני מודה לך [שנקנית במשיכה או כרב או כשמואל]. בשטר חוב, אם יש שטר [קנין עליו], כן [קנה על ידי מסירתו], ואם אין [שטר], לא [קנה].

[ורבי נתן ותנא הראשון חולקים] במחלוקת תנאים זה [ורבנן ורבי נתן היינו רבי ור' נתן של סוף המשנה]. שלמדנו: שטר חוב נקנה במסירה, דברי רבי. וחכמים אומרים: בין [אם] כתב [שטר מכירה] ולא מסר³¹. בין מסר ולא כתב [שטר מכירה], לא קנה עד שיכתוב [שטר כירה] וימסור [השטר חוב ללוקח].

במה העמדנו [את המשנה במחלוקת של תנא הראשון ורבי נתן]. כמו רבי, [אם כן] שגם ספינה יקנה במסירה [ולמה צריך משיכה]. שלמדנו: ספינה נקנית במסירה³², דברי רבי. וחכ"א: לא קנה

³¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' סו ס"א):

³² עי' שו"ע (ח"מ סי' קצח ס"ו): יש אומרים דשכירות המטלטלים נקנה בכסף דליכא למיחש שמא יאמר לו נשרפו חטים בעלייה דכיון שהגוף שלו טרח ומציל:

ביאור: דשכירות מטלטלין כו' דכיון שהגוף שלו - פירוש, אם ראובן השכיר דבר מטלטל לשמעון, ושמעון נתן לראובן דמי השכירות ועדיין לא משכו לרשותו, אין אחד יכול לחזור בהשכירות, שלא שייך כאן חשש חכמים שראובן לא יציל הטלטל מהדליקה מפני שיאמר לשמעון עליך להציל, שהרי אין לשמעון בו אלא תשמיש מעט זמן מה, והגוף נשאר על ראובן (סמ"ע), ו"ח על השו"ע ושזה ספיא דדינא, ואין מוציאין מספק (רע"א ופ"ת).

עד שימשכנה [לרשותו] או עד שישכור את מקומה [שרשותו של אדם קונה לו]. אין קושי [וסתירה]: כאן [שרבי אמר ספינה נקנית במסירה היינו] ברשות הרבים [שאי אפשר במשיכה שאין משיכה אלא כשמושך לרשותו כמו חצר של שניהם או סיטמא], וכאן [שספינה נקנית במשיכה] בסמיטא [כגון מבואות קטנים הפתוחין לרשות הרבים ויש בהן מים וספינה עומדת שם, וכיון שאינו רשות הרבים ממש אלא שלפעמים בני רשות הרבים נדחקים ועולים לשם ויש רשות לאדם לשבת שם הרי הוא ברשות כל מי שעומד שם לקנות במשיכה כאילו הוא רשותו וכיון שאפשר במשיכה אין דרכו במסירה שם ולא נקנית במסירה].

במה העמדנו את הברייתא. ברשות הרבים. אבל כתוב בסוף, וחכמים אומרים: לא קנה עד שימשכנה. [במה מדובר] אם זה ברשות הרבים, ממי הוא ישכור [את הרשות הרבים, שהמשיכה יקנה לו]. ועוד, וכי משיכה קנה ברשות הרבים. והרי אביי ורבא שניהם אמרו [מסברא]: מסירה [כגון בספינה ובבהמה גסה] קונה ברשות הרבים ובחצר שאינה של שניהם³³ [שהרי אי אפשר לקנות במשיכה], משיכה [כגון בספינה ובבהמה גסה או דקה] קונה בסמיטא ובחצר שהיא של שניהם [שהוא מקום מיוחד לעומדים שם באותה שעה ודומה כמו חצר של שניהן, וכיון דאפשר במשיכה לא מועיל בה מסירה דעיקר מסירה דרכה ברשות הרבים ומשיכה דרכה ברשות שיש לו חלק בו], והגבהה קונה בכל מקום [אפילו ברשות המוכר].

גם מהו שכתוב "עד שימשכנה", ומהו "עד שישכור את מקומה" שאמר. כך נאמר: עד שימשכנה מרה"ר לסיטמא. ואם רשות בעלים היא, לא קנה עד שישכור את מקומה.

אולי נאמר, שאביי ורבא אמרו כרבי [שאמר ספינה נקנית במסירה ברשות הרבים ולא כרבנן, שכן לרבנן אין מסירה קונה ברשות הרבים וקשה למה למדו כרבי ולא כרבנן]. אמר רב אשי: אם [המוכר] אמר לו [ללוקח] "לך חזק וקני", נכון [שקנה לפי כולם], במה מדובר כאן, שאמר [המוכר] לו [ללוקח] "לך משוך וקני"³⁴, רב אחד [פי' רבנן] סובר: [שהמוכר אמר כך כ]הקפדה [ולכן רק קנה במשיכה], ורב אחד [פי' רבין] סובר: [מה שהמוכר אמר למשכן] הוא [רק] מראה מקום לו [ולכן יכול לקנות או במשיכה או במסירה].

אמר רב פפא: מי שמוכר שטר [חוב] לחבירו³⁵, צריך לכתוב לו [עוד שטר, כדעת חכמים, וזהו נוסח השטר]: תקנה אותו [השטר] וכל שעבוד שבו. אמר רב אשי [הסובר כרבי שמספיק במסירה לבד]: כאשר אמרתי ההלכה זו לפני רב כהנא, ואמרתי לו [וכי] הטעם [שקנה השעבוד משום] שכתב לו כך, הרי אם לא כתב לו כך [אלא רק מסרה לו], לא קנה [השעבוד, הרי כל השטר הוא רק עבור השעבוד], וכי [הוא מכרו לו] לסתום בקבוק שלו. אמר לי: כן [הוא רק מכרו לו] לסתום [הבקבוק שלו].

³³ עי' שו"ע (חו"מ סי' קצח ס"ט): מסירה אינו קונה אלא בר"ה ובחצר שאינה של שניהם והכניסה שם שלא ברשות בעל החצר. ומשיכה אינו קונה אלא בסמיטא או בחצר של שניהם והגבהה קונה בכל מקום הגה אמר ליה המוכר לקנות במסירה או במשיכה במקום שאין קונין לא מהני ולא קנה.

והכניסה שם שלא ברשות - דאל"כ הו"ל חצר של זה שהרשהו להכניס או של שניהם (עי' דבריו סי' קצ"ז סק"ד?) (סמ"ע), ו"א דאם הוכנס ברשות הוה כרשות שמופקדים אצלו, ולא מהני שם משיכה, דמשיכה לא קנה ברשות המופקדן אצלו, וקשה על הסמ"ע, שהרי ברשות המוכר מהני משיכה (ט"ז).

ומשיכה אינה קונה אלא בסמיטא כו' - אף על פי דאין משיכה בלא מסירה ומסירה קונה ברשות הרבים, מ"מ כיון דגלי דעתיה לקנות במשיכה, קנה דוקא במשיכה, וכמ"ש המחבר בסמוך סעיף ב' (סמ"ע).

אמר ליה המוכר לקנות במסירה כו' - הוצרך הרמ"א לכתוב זה, כי אין זה בכלל מ"ש המחבר בסעיף שאחר זה, ד"ל, לפיכך אם היתה הספינה ברשות הרבים כו', שהיה אמינא דשאני התם, ד"ל דדעת המוכר הוה גם כן שיעשה משיכה במקום דשייך משיכה, דהיינו שימשכנה כולה מרשות הרבים לסיטמא, וק"ל (סמ"ע).

³⁴ עי' שו"ע (חו"מ סי' קצח ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 28.

³⁵ עי' שו"ע (חו"מ סי' סו ס"א): הוב"ד לעיל הערה 31.

ורב חייא בר אבין אמר רב הונא, שלשה שטרות הן: שתיים אלה שאמרנו. והאחר, אם קדם מוכר וכתב את השטר,

עז ע"א

אמר אמימר, ההלכה: שטר חוב נקנה במסירה, כרבי. אמר לו רב אשי לאמימר: זה קבלה [מרבוחיך] או סברא. א"ל: קבלה. אמר רב אשי: זהו גם כן סברא [ששטר לא מועיל לקנות שטר אחר, אלא זה תלוי במסירה], ש[מכירת] שטר חוב הוא רק דיבורים [שנמכר ולא גוף הדבר], ודיבורים לא נקנה בדיבורים [אבל במסירה כן]. ולא. והרי אמר רבה בר יצחק אמר רב, ישנם שני [סוגי] שטרות: [הנותן מתנה לחבירו, ואמר לאדם אחר] זכה בשדה³⁶ [זו] עבור פלוני ושכתוב לו שטר [על כך, הנותן] יכול לחזור בשטר ואינו יכול לחזור בשדה [שברגע שההוא זכה עבור השלישי, זכה בו, אבל השטר אינו שלו עד שמגיע לידו. אבל אם נותן המתנה אמר "זוכה בשדה זו עבור פלוני" ע"מ שתכתוב לו את השטר³⁷, חוזר בין בשטר בין בשדה [שכן התנה זכיית המקבל בקבלת השטר].

³⁶ עי' שו"ע (ח"מ סי' רמג ס"ו): אמר לשנים זכו בשדה זו לפלוני וכתבו שטר עליו והחזיקו בשדה, יכול הנותן לחזור בו בשטר עד שיגיע ליד בעל המתנה אע"פ שאינו יכול לחזור במתנה עצמה:

יכול הנותן לחזור בו בשטר עד שיגיע כו' - ור"ל, אף שהחזיקו בשביל המקבל בהשדה דשוב אינו יכול הנותן לחזור בנתינת גוף השדה, אפילו כבר כתבו השטר, חזרתו חזרה, ואסורים ליתן להמקבל שטר, מטעם דיכול לומר לא נחא לי דליפשו עלי שטרי ויזולו נכסי (סמ"ע), דוקא נקט והחזיקו דבנין במקום שכותבין לא קנה עד שיכתוב השטר ויכול לחזור גם בשדה, אע"כ דמירי בחזקה דכיון שהחזיקו בשדה גמר והקנה אף בלא שטר כדלעיל (סי' קצב סט"ז) (רע"א).

אף על פי שא"י לחזור - ואם אמר "וכתבו שטר ותנו ליד" ל"ל דיכול לחזור גם בשדה (רע"א).

³⁷ עי' שו"ע (ח"מ סי' רמג ס"ז): אמר להם זכו לו בשדה זו על מנת שתכתבו לו את השטר או על מנת שתתנו לו ק"ק זוז, אע"פ שהחזיקו בשדה יכול לחזור בו שלא יכתבו לו שטר או שלא יתנו לו ק"ק זוז ותבטל גם המתנה, ואפילו כתבו לו השטר כל זמן שלא מסרוהו בידו אם מיחה בהם מלמסרו לו בטלה המתנה. הגה: והוא הדין בשנים שעשו קנין שישאו זה את זה ואמרו על מנת שיכתבו השטרות ואחר כך חזר האחד קודם כתיבת השטרות ומוחה בכתיבת השטר, נתבטל הקנין הואיל ואמרו על מנת שיכתבו השטרות (ע"ל ריש סימן כט סעיף ד):

ותבטל גם המתנה כו' - הטעם, כיון שאמר על מנת הרי תלויה המתנה בהכתיבה, וזולת הכתיבה לא תחול המתנה, וכיון דמהני מחאתו לענין השטר, מתנת השדה התלויה בה ממילא בטלה, משא"כ בסעיף דלפני זה, דשם מיירי שלא אמר "על מנת" (סמ"ע).

או שלא יתנו לו מאתים זוז ותבטל כו' - ולא אמרינן בזה דיקיימו הן התנאי ליתן לו מאתים זוז משלהן, דאין בו חובה לנותן השדה בעל כרחו ויתקיים המעשה למפרע, והטעם, משום דתנאי זה אינו אלא פטומי מילי בעלמא, שהוא טובתו של לוקח, ועליה רמיא לאתנויי ולא על המוכר, ותנאי כזה לאו תנאי הוא. ואין לומר, כיון דלאו תנאי הוא א"כ הוה כאילו אינו, ויתקיים המעשה, דזה אינו, דדוקא לטובת הלוקח הוא כאילו אינו, כיון דהוא לא התנה, אבל מה שיש בהתנאי טובת המוכר במקומו עומד התנאי, דהיינו כל שחוזר בהתנאי מבוטל המעשה, שהרי תלאן זה בזה (סמ"ע).

וה"ה בשנים שעשו קנין כו' - במקור הדברים איתא שעשו קנסות ביניהן למי שיעבור, ועל אותן קנסות עשו קנין בעל מנת שיכתבו השטרות. וכ"ג דוקא מצינו דחל הקנין, שהוא דבר שבממון, ומקנה לו ממונו שיהיה משועבד לו ממנו סך הממון אם לא יקיים מה שקיבל עליו, ויש בו חילוקי הדין שאמר על מנת שיכתבו או לא אמר על מנת, אבל קנין על חיוב שישאו זה את זה גרידא כמ"ש הרמ"א כאן ה"ל כקנין דברים. ומש"ה רגילין לכתוב בהתנאים, ערבים בעד הקנס פלוני ופלוני, דאילו ערבים לישא זה את זה, לא חל הקנין עליו (סמ"ע), קשה על דברי הסמ"ע ממעשים בכל יום שאחד נותן לחבירו רשות ע"י קנין שיעשה שידוך בשבילו. ואפשר דנותן לו כח להתחייב עצמו בקנס (ט"ז).

ואמרו על מנת שיכתבו השטרות כו' - דוקא באומר "על מנת", שתלה קנין השידוכין בכתיבת השטרות, מש"ה כשמוחה בכתיבת השטר ויש בידו למחות וכ"ל ס"ק, נתבטל ג"כ קנין השידוכין, וכמו שנתבאר במתנת שדה על מנת שיכתבו לו השטר, אבל בלא אמר על מנת, לא נתבטל קנין השידוכין וחיוב בקנס על הבושת (סמ"ע).

ומוחה בכתיבת השטר נתבטל הקנין - אף אם כבר נכתבו התנאים, רק שעדיין לא נמסרו להצדידין ומחה מלמסרן, אין מוסרין, ואין חיוב בושת שהרי מחלו בזה שהתנה בכתיבת השטר (סמ"ע), וי"א דכיון דכל תנאי שהוא לטובת המקבל ולא נתקיים התנאי יכול המקבל לומר הריני כאילו התקבלתי, היכא שאמרו שניהם על מנת שיכתבו השטרות כל אחד התנה לטובתו ולא לטובת שכנגדו אלא שכל אחד התנה שיהיה לו שטר על שכנגדו, א"כ אפילו מוחה השני מלכתוב יכול לומר הריני כאילו התקבלתי כיון דאינו אלא טובתו, והרי הוא כשאר תנאים יכול לומר הריני כאילו התקבלתי, ואפילו שחוזר בשטר ובשידוכין אבל הבושת מחוייב לשלם, אבל זה רק לפי הש"ך (לעיל סי' רז סט"ז ד"ה מיהו קנין) שיש בושת ללא מעשה קנין, אבל למ"ד שצריך קנין, ולהקנין על

תנאי שנתבטל אין בושת (קצה"ח), ועיקר כסמ"ע ואי אפשר לומר הריני כאילו התקבלתי, דכיון דלשון התנאי היה שיכתבו שני שטרות, הוי כאילו התנו שיתנו שטר לידו ושטר לשכנגדו, ובשטר שכנגדו יכול לבטל השליחות של העדים ונתבטל המעשה כמו בע"מ שתכתבו לו את השטר (נתח"מ).

כאורה ששנינו: כותבין שטר למוכר אף על פי שאין לוקח עמו [אף על גב שנראה כשקר, מותר לעשות כן, שכן אין כאן הפסד לשום אדם אלא למוכר עצמו, שאם יאבד השטר וימצאנו אדם ששמו כשם הכתוב בו יטעון שלקחו מזה המוכר ואם המוכר לא חושש לכך, אנו לא חוששים עבורו], כיון שהחזיק זה [הלוקח] בקרקע³⁸, נקנה שטר בכל מקום שהוא [שכן דעתו של מוכר להקנות לו השטר], וזו היא ששנינו: נכסים שאין להן אחריות [פי' מטלטלים] נקנין עם נכסים שיש להן אחריות [פי' קרקעות], בכסף או שטר או חזקה [וכל שעשה קנין על הקרקע נקנה המטלטלים איתו].

[מתרץ הגמ', זה ששטר נקנה יחד עם הקרקע] שונה [שזו בקנין] אגב³⁹ [ולא קשור למעשה קנין או שטר, שזה גזירת הכתוב, ונחשב כמעשה קנין בגוף המטלטלים] שהרי מטבע לא נקנה בחליפין [של סודר]⁴⁰ ונקנים אגב קרקע⁴⁰, כמו [מקרה] זה של רב פפא שהיה לו י"ב אלף זוז ב"בית חוואי"⁴¹, והקנה אותם לרב שמואל בר אחא אגב סף ביתו [וזה היה כדי שהוא יביא הכסף לו, כהרשאה, ואם אין קנין לא היו נותנים לו, שהם היו חייבים באונסים ולא הוא], וכאשר הגיע [רב שמואל בר אחא עם הכסף, רב פפא] יצא לקראתו עד "תורן".

אבל לא מוכר לא את העבדים ולא את המרצופין ולא את האנתיקי וכי. מה הוא "אנתיקי". אמר רב פפא: הסחורה שבה.

³⁸ רמב"ם??מכירה ו יג

³⁹ עיי' ש"ע (ח"מ סי' סו ס"ו):

⁴⁰ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רג ס"ט): המטבע אין דרך שיזכה בו מעתה מי שאינו ברשותו אלא על גב קרקע, כגון: שקנה קרקע ועל גבו מעות או שישכור מקום המעות, כיון שזכה בקרקע בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין זכה במעות, והוא שיהיו אותם מעות קיימים כגון שהיו מופקדים במקום אחר ולא כפר המפקיד, אבל ראובן שהיה לו חוב על שמעון והקנה ללוי קרקע ועל גבו החוב לא קנה החוב, אבל יכול הוא להקנות לו החוב של ישראל במעמד שלשתן כמו שנתבאר בסימן קכו, וכן יכול הוא להקנותו לו על ידי שימכור לו או יתן במתנה שטר החוב כמו שנתבאר בסימן סו (וע"ל סימן קכג בדיני הרשאה):

שיזכה בו מעתה - דקדק וכתב שיזכה בו, דאילו דרך מקח וממכר יש דרך שיקנה בו, וכנ"ל ס"ד, דאם משך ראובן מטלטלין של שמעון נתייב ראובן לשמעון דמי שוין של המטלטלין, אבל שיזכה בהן במתנה, אין דרך כי אם ע"י אגב קרקע, או ע"י ששכור או קונה מקום המעות דאז ה"ל המקום חצירו וקונה לו חצירו המעות שבתוכו, ומשום הכי נמי כתב שיזכה בו "מעטת", ר"ל מעתה מיד בלי שום משיכת דבר אחר כנגדו (סמ"ע), יש עוד דרך שיזכה בו המטבע, והיינו באודייתא, ויכול להקנות באופן זה אף המעות שיש לו במקום אחר ואינם בעין (פ"ת). הרוצה להקנות מלוה שלו לאחר, אם אמר בשעה שהלויית אותם היו של פלוני אף על גב דהלוה אותם בסתם או שאמר בהדיא שלי הם יכול לחזור ולומר של פלוני היו ואם אמר בשעה שהלויית שלי היו ועתה אני מודה שהם של פלוני אם הוא בריא במלוה לא קנה ואם הם פקדון קנה ואם הוא ש"מ בכל גוונא קנה ושוב אין יכול למחול ולא לחזור בו (פ"ת הרדב"ז). אפילו חפץ יוכל להקנות באודייתא וזה הוי קנין בין בבריא בין בשכיב מרע, והוא קנין מעליא אף על פי ששניהם יודעין והעדים יודעין שזה החפץ או הקרקע אינו של פלוני קונה הוא אותה באודייתא ויש הנותן כמו שקונה במשיכה וכסף, אבל אם אמר הווי עלי עדים שזה החפץ של פלוני נקנה הוא לו באודייתא, ואם אמר הווי עלי עדים שאני נותן חפץ זה לפלוני ודאי לא קנה בלא קנין כיון דאין בזה קנין אודייתא. קנין דאודייתא אינו נגמר בלא עדים, ואם הודה לו בינו לבינו או אפילו בפני עדים ולא אמר אתם עדי לא מהני כלום (פ"ת הקצה"ח). וי"א שאין צורך בעדים (פ"ת הנתה"מ), קנין אודייתא לא מחייב מעשה גופו, ופעולתו. וכן מי שהודה על הלולב ביום טוב א' של חג שהוא של ראובן, בהודאה זו חשיב של ראובן אף על פי שיודע שאינו שלו, ושניהם יוצאין ידי חובתן (פ"ח).

והוא שיהיו אותן מעות קיימים כו' ולא כפר המפקיד כו' - אהקנאה אגב קרקע דלפני זה קאי, דאם כפר או שהוא בידו בתורת חוב לא שייך ביה לומר שיקנה לו חצירו או על גב קרקע, כיון דאין כאן דבר בעין שיקנה (סמ"ע), ולא הוציאן אפילו באופן המותר, כל זמן שלא הוציאן הם של המפקיד (קצה"ח), וכל זה אפילו אם הוא מופקד ביד גוי (ש"ך הרלב"ח).

אבל ראובן שהיה לו כו' ולא קנה החוב כו' - וי"א דיכול להקנות חוב בקנין אג"ק (ש"ך), ואפילו לפי הצד שחולק שאין קנין חוב אג"ק, יכול לשעבד לו נכסיו או לשעבד עצמו דאז מועיל להתחייב (ש"ך הרמ"א), וי"א שאין דרך איך להקנות חוב כלל, אלא רק במעמד שלשתם (ש"ך הראנ"ח ואלשיך). אבל יכול הוא להקנות החוב של ישראל - דקדק הרמ"א לכתוב של ישראל, דאי בשל גוי יש בו חילוקי דינים, עיי' לעיל (סי' קכ"ו סכ"ב) (סמ"ע), וי"א שיכול להקנות לו החוב באודייתא, ויש חולקין (רע"א).

מתני'. המוכר עגולה⁴¹, לא מכר [איתו] את הפרדות [המושכחות את העגלה, בסתם, ללא לפרט את זה. וכן המוכר את הפרדות [שמושכים בעגלה שלון], לא מכר את העגלה. המוכר צמד⁴² [פי' העול של בקר], לא מכר את הבקר. [וכן] המוכר בקר, לא מכר את הצמד [יחד איתם]. ר' יהודה אומר: הדמים מודיעין. כיצד. אמר לו: תמכור לי צמד שלך במאתים זוז, הדבר ידוע שאין הצמד במאתים זוז [ולכן נוקטים שהוא מכר יחד עם הצד את הבקר]. והכמים אומרים: אין הדמים ראייה⁴³ [אלא במתנה ביקש ליתן לו המותר]⁴⁴.

גמ'. רב תחליפא בר מערבא לימד לפני רבי אבהו: המוכר עגלה [בסתם נכלל במכירתו שהוא] מכר את הפרדות⁴⁵. [ושאל ? קשה] הרי למדנו במשנה לא מכר [את הפרדות]. אמר לו: תמחוק את זה [שרב תחליפא לימד בגלל המשנה]. אמר לו: לא, תסביר את הברייתא [של רב תחליפא] כאשר [הפרדות] מחוברים לו [שקשורין ביחד בשעת המכירה הלכך הכל מכר והמשנה מדבר כשלא קשורים יחד].

מכר את הצמד, לא מכר את הבקר וכי. איך מדובר [המחלוקת רבי יהודה ורבנן]. אם תאמר [שבאותו העיר] קוראים לצמד צמד, ולבקר בקר, זה פשוט [כשהוא אורמ שהוא ימכור לו צמד] שהוא מכר לו צמד, ולא מכר לו בקר [אם כן קשה על ר"י]. אלא [צריך לומר שמדובר בעיר] שגם קוראים לבקר "צמד" [והרי נתן כסף השוה בקר עם צמד, אם כן] מכר לו הכל [פי' הבקר עם הצמד, ולמה רבנן חולקים]. לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר]⁴⁶, במקום שקוראים לצמד צמד, ולבקר בקר, ויש גם שקוראים לבקר צמד [ומסתפקים אם המוכר בכלל אלה או אלה]. ר' יהודה סבר: הדמים מודיעין [שהוא מן אלה שקוראים לבקר צמד, ומכר הבקר יחד עם הצמד], ורבנן סוברים [כיון שיש שקורין לבקר ולא קרו ליה צמד], לא אומרים הדמים מודיעין [אולי הוא מאלה שלא קוראים בקר צמד, שהרי יד לוקח על התחתונה שמעמידים הכסף בחזקת הבעלים].

[מקשה הגמ'] אם אין הדמים ראייה, שיהיה ביטול מקח.

⁴¹ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ב): המוכר את הקרון, לא מכר את הפרדות בזמן שאינם קשורות עמו, מכר את הפרדות לא מכר את הקרון. הגה: היו קשורין זה בזה, מכר הקרון מכר הפרדות מכר הפרדות לא מכר הקרון:

מכר הפרדות לא מכר הקרון - דעל הפרדות יכולין לרכוב ולבוא למקום חפצו בלא הקרון, משא"כ בעגלה בלא פרידות, והרי הן קשורין יחד (סמ"ע).

⁴² עיי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ד): מכר את הצמד לא מכר את הבקר מכר את הבקר לא מכר את הצמד, אפילו במקום שקורין מקצתו לצמד בקר. הגה: ודוקא שאינן קשורין ביחד, אבל אם קשורין ביחד מכורים:

את הצמד - העול שנותנים על שני השוורים כשמולכים אותן יחד לחרישה או בשאר משא, נקרא צמד (סמ"ע).

שקורין לצמד בקר - עיי' רמ"א לקמן ס"ח (סמ"ע).

⁴³ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ח): בכל אלו הדברים אין הדמים ראייה, שאם טעה בכדי שהדעת טועה יש לו אונאה או ביטול מקח כדון כל מוכר ולוקח, ואם טעה בכדי שאין הדעת טועה לא בטל המקח שזה מתנה נתן לו. הגה: ודווקא במקום שקורין לבקר בקר ולצמד צמד, אבל אם רוב בני אדם קורין לצמד בקר אז אמרינן הדמים מודיעים, ואם כל בני אדם קורין לצמד בקר ולצמד לבד מפרשים צמד לבד, אפילו בלא הודעת דמים הכל מכור, ויש אומרים הרי שאמרין מכר בקר לא מכר הצמד היינו בסתם דאימור לשחיטה זבניה, אבל אם פירש לרדיא מכר הצמד עם הבקר:

אין הדמים ראייה - פירוש, אף על פי שאמר לו מכור לי הצמד או הקרון ונתן בעדו מאה זהובים, לא אמרינן ודאי לא נתן בעד הצמד או הקרון לבד מאה זהובים כי אם בצירוף הפרדות והבקר, קמ"ל שלא (סמ"ע).

שאם טעה בכדי שהדעת טועה כו' - כלומר אלא רואין כמה נתן לו עודף, אם העודף אינו כ"כ יותר ואפשר לומר שכונתו היתה על העגלה או הצמד לבד ובטעות נתן לו העודף, אז רואין אם העודף הוא רק שתות אזי המקח קיים ומחזיר אונאה, ואם העודף יותר משתות אזי דין ביטול מקח יש לו, וכמבואר דיניהן בסימן רכ"ז, ואם העודף כ"כ דאי אפשר לתלות דנתן לו בטעות בעד הצמד לבד כ"כ, בזה אמרינן דיודע היה דאין הצמד שוה כ"כ, ולא מיבעיא דאין נותנין ללוקח הבקר וגם אין הלוקח יכול לבטל המקח, אלא גם כל המעות שנתן ישארו ביד המוכר ואמרין דבמתנה נתן לו כל העודף. ואפילו אם עדיין לא נתן הלוקח כל הדמים וגם כבר משך הצמד והבקר, אפ"ה מוציאין מיד הלוקח כל הדמים וגם הבקר ונותנין אותו להמוכר (סמ"ע).

⁴⁴ עוד אפשר לומר שזה מקח טעות ויחזיר לו מעותיו ויטול צמדו, עיי' בגמ' (רש"ם).

⁴⁵ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 14.

⁴⁶ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 12.

ואם תאמר, שרובן לא סוכרים מ"ביטול מקח" [שכל מה שהוא משותף ולמעלה, המקח קיים ומחזיר את האונאה], ולא [נכון הדבר]. שהרי למדנו במשנה, רבי יהודה אומר: המוכר ס"ת, בהמה ומרגלית, אין להן אונאה. אמרו לו: לא אמרו אלא את אלו⁴⁷. [מתרץ הגמ' מהו "אין דמים ראייה" שלמדנו. שהוא ביטול מקח. ואם תרצה לומר: כאשר אמרו רבנן אונאה וביטול מקח⁴⁸, [היינו דווקא במחיר שהוא] בכדי שהדעת טועה [שחשב שכך שוה], אבל בכדי שאין הדעת טועה, לא, שאומרים שהוא נתן לו [היותו ממחיר] במתנה.

מתני'. המוכר את החמור⁴⁹, לא מכר כליו. נחום המדי אומר: מכר כליו. רבי יהודה אומר: פעמים מכורין פעמים אינן מכורין. כיצד, היה חמור לפניו וכליו עליו, ואמר לו: "מכור לי חמור שלך הזה" [הזה פירושו כמות שהיא עם הכלים שעליה], הרי כליו מכורין. [אבל אם הוא אמר] "חמורך הוא" [פירושו, אם זו חמור שלך, תמכור לי אותה, והוא כמכור החמור סתם]. אין כליו מכורין.

גמ'. אמר עולא: המחלוקת [בין תנא הראשון לנחום המדי בכלים העשויים למשאוי החמור, כגון] שק ודיסקיא [שק גדול] ומרכבת נשים, שהתנא הראשון סובר: סתם חמור עומד לרכיבה [ולכן לא נמכר עם החמור אלא רק הכלים המיועדים לרכיבה], ונחום המדי סבר: סתם חמור עומד למשאוי. אבל אוכף ומרדעת [מרדעת פ"י אוכף קטנה, ושניהם כלים המיועדים גם לרכיבה וגם למשאוי], קילקלי וחבק [שקושרים בהם את האוכף], לפי כולם מכורין.

שאלו שאלה מברייטא: [האומר לחבירו] "חמור וכליו אני מוכר לך", הוא מכר את האוכף ואת המרדעת ואת הקילקלי ואת החבק, אבל לא מכר שק ודיסקיא וכומני. ובזמן שאמר לו: "היא וכל מה שעליה", הרי כולן מכורין. הטעם משום שאמר לו "חמור וכליו", הוא שקנה אוכף ומרדעת, הרי [משמע שאם] לא אמר לו כך [אלא רק שהוא מכר את החמור], לא [קנה האוכף וכו', הרי שלא כמו שאמרנו בפיסקא הקודמת. ומתרץ הגמ'] לא הוא הדין אע"ג שלא אמר לו "חמור וכליו" [אלא רק חמור], גם כן

⁴⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכו ס"ו): בכל מטלטלים שייך אונאה אפילו בספרים ואפילו באבנים טובות ומרגליות ויש ללוקח לחזור בהם עד שיראה בהם לתגרים הבקיאים בהם בכל מקום שהם שאין הכל בקיין בדברים אלו, לפיכך אם לא היה מכיר באותה מדינה והוליד המקח למקום אחר או שבא הבקי לאחר זמן מרובה והודיעו שטעה הרי זה חוזר.

אבנים טובות וכו' – יש בעיירות מסוימות תקנה שלא יהיה טענת אונאה באבנים טובות ומרגליות, וז"ל התקנה, מאחר ששגור בפי עולם לטעון טענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות, ורוב הקהלה מחייבתם באותו משא ומתן, ומכח טענה זו א"א לישא וליתן במשא ומתן ה"ל, בכך כדי להעמיד המשא ומתן על בוריו וגם שלא יהא ח"ו נגד דין תורה, עשו הקהל שאלת חכמים איך לתקן שלא יהיה נגד דין תורה, ויצא מפי חכמים שטענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות לא יהיה יותר רק כל זמן שהסחורה ביד המוכר, ותכף שיקח הסחורה לידו וילך מן המוכר, אף שלא נתן הלוקח המעוק וגם לא חתם חילוף כתב, אף על פי כן מחויבים להחזיק הסחורה כפי שקנה ואין לו שום טענת אונאה כו' [כל זה בנוי על כך שיש רשות לחכמים לפסוק כפוסק אחד לתקנת עולם], ועתה אירע שנתאנה המוכר יותר מחציו ותבע את הלוקח. התקנה ה"ל לא נתקנה רק על הלוקח מטעם ה"ל אבל לא על המוכר, ועל המוכר נשאר דין תורה, ואף בלוקח דוקא אם נתאנה פחות מחציו, אבל אם נתאנה בחציו דהיינו כפליים מן שויו, לא נתקן (פ"ח).

והוליד המקח – דוקא כה"ג שהלך ואח"כ שתק הוא דהוי מחילה. אבל טרם הסיע הסחורה למקום אחר אף אם שהה בכדי שהי' לו לשלוח לעיר אחרת ולהראות לבקיא' מ"מ לא הוי מחילה (רע"א).

⁴⁸ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 43.

⁴⁹ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ז): המוכר את החמור מכר את המרדעת פירוש: כעין אוכף שמניחין על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם, ואף האוכף פירוש: כלי עץ נתון על המרדעת לרכיבה או כדי למנוע חכוך המשאוי אע"פ שאינם עליו, אבל לא מכר את השק ולא מרכבת הנשים, ואפילו היו עליו בשעת המכר, אלא אם כן אמר לו הוא וכל מה שעליו מכור לך:

מכר את המרדעת כו' - דסתם מכירת חמור הוא לרכיבה, ומש"ה קנה בהדיה האוכף והמרדעת, שהן כלי רכיבה, משא"כ שק ודיסקיא ומרכבת הנשים דעבידין למשווי, דגם האשה במרכבת יושבת עליו כמשוי, ומש"ה אם פירשו בשעת מכירה והקנייה, שקנה אותו בין לרכיבה בין למשווי, קנה גם השק ומרכבת הנשים (סמ"ע).

ואפילו היו עליו בשעת המכר – ו"א דשק ומרכבת הנשים אינן נמכרין בעודן עליו, והוא חומרא לתובע וקולא לנתבע, וממילא אם כבר באו ליד הלוקח והמוכר בא להוציא מידו, המוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע).

אא"כ אמר ליה הוא וכל מה שעליו - ה"ה אם אמר ליה וכל מה שראוי להיות עליו (סמ"ע).

אוכף ומרדעת מכורין, ולומדים מזה, שאע"ג שאמר לו "חמור וכליו", שק ודיסקיא וכומני לא קנה.

מהו "כומני". אמר רב פפא בר שמואל: מרכבה של נשים.

שאלו אותם: המחלוקת [בין נחום המדי, ורבנן אם קנה השק וכו'] בעודן עליו, אבל כשאין עליו, נחום המדי מודה להם. או אולי המחלוקת היא בשאינן עליו, אבל בעודן עליו, הרבנים מודים לנחום. בא ושמע, [שכתוב בברייטא הנ"ל]: [ובזמן שאמר לו "הוא וכל מה שעליו", הרי כולן מכורין [אפילו שק וכו', וצ"ל שמדובר בעודם עליו, שכן אמר "וכל מה שעליו" ועכ"ז כתוב בתחילה שאין מכורים]. אם תאמר, זה מובן אם המחלוקת בעודן עליו, מי הוא [מחבר של הברייטא]. רבנן היא. אבל אם תאמר, שהמחלוקת בשאינן עודן עליו, אבל בעודן עליו, לפי כולם מכורין, מי הוא [מחבר של הברייטא]. באמת המחלוקת היא בשאינן עודן עליו, ונמכר של הברייטא] היא רבנים, ותגרוס [בברייטא]: [ובזמן שאמר לו "הוא וכל מה שראוי להיות עליו" ולא מדובר שכלים האלה עליו].

בא ושמע, רבי יהודה אומר [בעודן עליו, ואמר "חמור זו", ומזה שאמר "זו" משמע כמו שהיא טעונה]: פעמים מכורין, פעמים שאינן מכורין. במה [מדובר, רבי יהודה, וכי] לא במה שאמר תנא קמא רבי יהודה מדבר. לא, רבי יהודה

אמר דבר אחר?.

א"ל רבינא לרב אשי, בא ושמע: מכר את העגלה, לא מכר את הפרדות [המושכים בן]. ורב תחליפא בר מערבא לימד לפני רבי אבהו: מכר את העגלה, מכר את הפרדות. וא"ל: והרי אנחנו למדנו במשנה "לא מכר [את הפרדות]". וא"ל: תמחוק את זה [שרב תחליפא לימד בגלל המשנה]. וא"ל: לא, תסביר את המשנה [שמדובר כשהפרדות קשורים בו [בעגלה]]. משמע שהמשנה [מדובר] בשאין קשורים בו, ומזה שהתחלה מדובר בשאין עורן עליו, גם הסוף מדובר כשאין עורן עליו.

אדרבה, תאמר בתחילה אבל לא מכר לא את העבדים ולא את האנתיקי. ואומרים, מהו "אנתיקי". אמר רב פפא: סחורה שבתוכה, ומזה שהתחלה [מדובר] בעורן עליו, גם הסוף [מדובר] בעורן עליו. אלא [מתוך הגמ'] התנא כתב כמה דברים [ולא קשורים א' לשני, ואין לדמות א' לשני, וא' מדבר בעורן עליו והשני לא].

[סימן: זגם נסן] אמר אביי: ר"א ורשב"ג ור' מאיר ורבי נתן וסומכוס ונחום המדי, כולם סוברים: כאשר אדם מוכר דבר, הוא מוכל וכל תשמישו [לא שכולם מסכימים א' לשני אלא כולם הולכים בשיטה אחת]. [יחין מצינו כל דבריהם:] ר"א, שלמדנו במשנה, ר"א אומר: המוכר את בית הבר, מכר את הקורה. רשב"ג, שלמדנו במשנה, רשב"ג אומר: המוכר את העיר, מכר את הסנטר [ע"ל לעיל סח ע"א מח' דבר]. ר' מאיר, שלמדנו, ר' מאיר אומר: מכר את הכרם, מכר תשמשי הכרם. רבי נתן וסומכוס, ביצית חוגית [ע"ל לעיל עג ע"א]. נחום המדי, זה שאמרנו.

רבי יהודה אומר: לפעמים הם ממוכרין וכו'. מה שונה [כשהלוקק אומר] "חמורך זו", ומה שונה [כשהוא אומר] "חמורך הוא". אמר רבא: "חמורך זו", [הלוקק] ידע שזה חמורו, וזה שאמר לו [המילה] "זו", [היינו] משום שאמר לו [שהוא רוצה לקנות גם כן] כליו. [אבל כשהלוקק אומר] "חמורך הוא", שלא ידע שזה חמורו, וכך אמר לו [האם זה] חמורך הוא" [ואם כן] ששתמכרנה לי.

מתני. המוכר את החמור [סתם ולא פירט תוספת], מכר את הסיח [בנו] 60. [אבל] מכר את הפרה, לא מכר את בנה. מכר אשפה [מקום עמוק ג' או גבוה שלשה שרגיל לתת שם זבל בהמותיו], מכר זבלה 60. מכר בור [של מים מכוונסין], מכר מימיה. מכר כוורת, מכר דבורים 61. מכר שובך, מכר הוינים [שבן]. שכן כל אלה שהם קבועים כל מה שבתוכם בטלים אליו, אבל להפך, המוכר מימי בור או דבורי כוורת, לא מכר הקבוע, שהוא הבור או הכוורת].

גמ'. איך מדובר [מכירת הפרה והחמור, שבחמור מכר בנה ולא הפרה]. אם שאמר לו [המוכר, אני מוכר לך "הבהמה] היא ובנה", אפילו פרה ובנה גם כן [נמכרים יחד]. ואם שלא א"ל "היא ובנה", אפילו חמור גם כן לא [נמכר בנה איתו]. אמר רב פפא, שאמר לר"א: "חמור מניקה" או "פרה מניקה אני מוכר לך". זה מוכר פרה [שלא מכר איתה בנה], שאפשר הוא צריך אותה עבורה החלב שלה [ולכן הזכיר שהיא פרה מניקה], אלא חמור מה [כוונת הלוקק] שאמר לו [מניקה, הרי חלב שלה אסורה]. לומדים מזה שהוא התכוון לומר "היא ובנה".

ולמה היא נקראת סיח. שהולך אחר סיחה נאה [בקריאה בנחת וברמיזה הולך למקום שהאדם חפץ אבל זקן צריך מרדע].

א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן [כהמשך הענין של סיח שהולך אחרי סיחה נאה באים לדרוש פסוק שפשוטו הוא, שכשנלחם סיחון במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו נתנבא בלעם וחביריו שינצח סיחון למואב, ומיהו הפרשה היא יתירה היא דמה צריך ליכתב זה אם להשמיענו דעמון ומואב טיהרו בסיחון, הרי כבר נאמר "והוא נלחם במלך מואב הראשון" ואין צריך יותר הלכך לדרשה כתבה משה רבינו], מהו שנאמר "על כן יאמרו המושלים וגו'". "המושלים", אלו [צדיקים] המושלים ביצרים. "בואו חשבון", בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה [כשמתבטל ממנה] כנגד שכרה [פי' מריוח שעוסק במצוה 62], ושכר עבירה כנגד הפסדה [שלא להשתכר בעבירה עכשיו כנגד הפסדה שיפסיד יותר לעתיד]. "תבנה ותכוון", אם אתה עושה כן [לחשוב הפסד כנגד

50 ע"ל שו"ע (ח"מ סי' רכ סט"ז): המוכר את הבור לא מכר מימיו, מכר אשפה מכר זבלה. ויש אומרים מכר בור מכר מימיו, מכר מים זבל לא מכר הבור והאשפה:

מכר אשפה - הוא מקום עשוי להנחת זבל בהמותיו, והוא היה נמוך או גבוה ג', שהיא כקום בפני עצמו ולא בטל לקרקע. ואם מכר באר מים חיים, כ"ע מודים שמכר המים, שכל שם זה נקרא באר (סמ"ע).

51 ע"ל שו"ע (ח"מ סי' כ"ט): מכר שובך מכר יונים, מכר כוורת מכר דבורים:

52 ע"ל שו"ע (ח"מ סי' רכ ס"א): הוב"ד לעיל הערה.

53 או נתן צדק הומחטר ממונו כנגד שכרה המרובה לעתיד (רשב"א).

שכר], תבנה בעולם הזה ותכוון לעולם הבא. "עיר סיחון" 54, אם משים אדם עצמו כעיר זה [שמפתה ביצרו ובדברי האפיקורסים ואינו מושל ביצרון] שהולך אחר סיחה נאה, מה נאמר אחריו 61 "כי אש יצאה מחשבון וגו'", תצא אש ממחשבין [פי' מהצדיקים] ותאכל את שאינן מחשבין [שכל א' נכוח מחופתו של חבירו, ע"ל לעיל עה ע"א]. "ולחבה מקרית סיחון", מקרית צדיקים שנקראו שיחין [פי' אילנות].

"אלכה ער מואב", זה הולך אחר יצרו, כעיר זה שהולך אחר סיחה נאה. "בעלי במות ארנון", אלו גסי הרוח 62, שאמר מר: כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם.

"ונירם", אמר רשע: אין רם. "אבד חשבון", אבד חשבוננו של עולם [לומר שאין דין ואין דין]. "עד דיבון", אמר הקדוש ברוך הוא: המתן עד שיבא דין. "ונשים

54 המאמר הזה הוא קשה להבין, בתחלה אמר עיר סיחון אלו הרשעים, ואח"כ דרש מקרית סיחון קרית צדיקים שנקראו סיחון. וכן מ"ש ונירם אמר רשע אין רם, האיך נרמז זה, וגם עיר סיחון מושך לשלפניו והם דרשו על של אחריו. ועוד ואמרו לי עד דעבד מאי דבעי פירש רשב"ם שקאי על הקב"ה והוא דחוק לפי הפשט. וגם למה הביא עוד ב' מאמרים אחרים כל הפרוש מד"ת אש אוכלת, וכן כל הפרוש עצמו מד"ת נופל בגיהנם.

ונבאר בתחלה כוונת המאמר ויתברר כל הספיקות. על כן יאמרו המושלים באו חשבון הבורא יתברך הורה לנו הדרך אשר נלך בה בתורתו הקדושה, כי אמרו בזוהר פינחס על פ' לאמור לאסורים צאו ואשר בחשך הגלו, אמרו שהם התבן והמוק, כונתו לבאר כפל ענין באסורים ובחשך, ונראה כונתו כי האדם עץ השדה וכמו שהדגן קשור בתבן ומכוסה במוק, כן כל האדם קשורה בהרגילו הרעה כמ"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו, וכן אמר רק רע כל היום, וגם יכסה עיניו מראות דרך הישר. ושני דברים אלו מטים את האדם מדרך הטוב והישר, והם א' שיעניו טח מראות ומכה עיניו בסנוורים עד שנדמה לו עבירה לפעמים שהיא מצוה, או נעשה לו כהיתר, כ"ש ר"ל עבר ושנה נעשה לו כהיתר. שנית גם אם יודע האדם שהיא עבירה חמורה ודרכה דרכי שאול ביתה ואחריתה מרה כלענה רק שאי אפשר לו לסור מהרגילו מנעוריו, או שקשור בחברת פועלי און ועשה סטים, וקשה לו פרידתו מדרכה הרעה כי עזה כמות אהבתם. ועל שני אלו אמר ישע"ל לאמר לאסורים צאו המה האסורים בעבותות אהבת העוה"ז ובמוסרות הרגילות הרעה, לאמור להם צאו לנתק מוסרות הרגילות ולהשליך עבותות אהבת המדומה. ואשר בחשך הגלו כוונתו לאשר טח עיניהם מראות האמת והיצר מחשיך עיניהם להחליף עולם עובר בעולם קיים, הגלו עיניהם והביטו אור האמת. ושני אלו שאמר ישע"ל המה דרך חיים ותוכחת מוסר שאמר שלמה, כי ההבדל בין תוכחה ומוסר כי תוכחה הוא בדברים להתוכח על מה שעשה כבר, כמו הוכח תוכיח שהוא התוכחה על העבר. ומוסר הוא ליסר א"ע בדברים המכניעים ומשברים לבו בכדי שיתקן מעשיו להבא ולהרחיק א"ע ממה שרגיל לעשות מחמת הרגלו הרע. וצריך להקדים א"ע במוסר, ואח"כ יוכל להתוכח בעצמו ונברר מעשיו שהם אינם על נכון, כי כ"ז שלא פירש א"ע מהרגלו הרע, איז לא יועיל לו מה שיתוכח ויברר לעצמו שעשה מעשה רשע וכסל כיון שעדיין לבו אינו נכנע, כמ"ש נירו לכם ניר ואל תזערו אל קוצים. לכן אמר בתחילה לאמור לאשר באסורים צאו לנתק מוסרות הרגילות הרע ולהשליך עבותות אהבת נפשו אשר רעה, ולצאת ביד חזק ורמה, כ"ש ר"ל לעולם יציא אדם יצ"ט על יצ"ר ויעשה נגד למה שלבו חפץ, ר"ל שיגלה ויתוכח ויברר לעצמו על מעשיו איזה דרך הישר שילך בה.

וזה כונת ר"ל בפרשה זו **על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרים**, כי בתחלה צריך האדם למשול ביצרו ולכובשו תחת רשותו והוא הנקרא מוסר, וכאשר הוא מושל ביצרו אז יאמר לו החשבון, והוא הוכחה **באו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה נגר שכרה**, והוא בעיון לגלות חשכת דרכו אשר דרך באפילה ולפקח עיניו אנה פניו מועדות לילך יותר, וידע במה יכשל, ואם אדם עושה כן שיקח מוסר תחילה ויסר מהרגלו הרע, ואח"כ יתוכח ויתחשב עמו חשבוננו של עולם, אז ישכיל ויצליח. וזהו שאמרו **תבנה בעוה"ז ותכוון בעוה"ב** כשר"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע שנא' כ"י משנה חלקם יירשו, לא זכה [כו], תבנה בעוה"ז שתיירש חלקך שבנתי בעוה"ז במעשיך הטובים, ותכוון בעוה"ב מחלק חבריך יעשה כן לחלקך, כמו בחכמה בינה בית ובתבונה יתכוון, כי בתבונה שמוציא אל הכח מה שהבין דבר מדבר יתוסף יסוד וקיום לביתו, וכן להצדיק מוסיפין לו יסוד, וכן מחלק חבירו בעוה"ב מה שלא פעל בעצמו. ואמנם ע"ז אמר **עיר סיחון אם משים אדם כו'** שהוא הרשע, ממי תכוון מעיר סיחון, כאז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע וזה הוא דבר נוסף על חלקו וזה נקרא תכוון כמ"ש בחכמה בינה בית ובתבונה יתכוון כי ע"ל התבונה שהוא דבר נוסף על החכמה, עושה כן ובסיס לביתו שיהיה לו חיזוק, וזהו"כ ותכוון שיהיה לך דבר נוסף, ומפרש מנין יבא לו התוספת, ע"ז אמר **עיר סיחון** מן הקל הרשע שמיים עצמו יסיח שהולך אחר תאוותו [גר"א].

עד נפח", עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח. "עד מידבא", עד שתדאיב [תצטער] נשמתן, ואמרי לה: עד ש[הקב"ה] יעשה מה שצריך [לעשות לרשעים לעולם הבא, שהרי בעולם הזה דרכם צלחה כדי לטרדם לעולם הבא].

אמר רב יהודה אמר רב: כל הפורש מדברי תורה⁵⁵, אש אוכלתו, שנאמר "ונתתי [את] פני בהם מהאש יצאו [פ' מהתורה] והאש תאכלם". כאשר רב דמי הגיע [מארץ ישראל] אמר בשם רבי יונתן: כל הפורש עצמו מד"ת, נופל בגיהנם, שנאמר "אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח", ואין רפאים אלא גיהנם, שנאמר "ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה".

מכר אשפה, מכר זבלה וכו'. למדנו במשנה שם: [המקדיש דבר] כל הראוי למזבח ולא לבדק הבית⁵⁶ [כגון שור וכשב ועז תמימים וכו' ראויים למזבח ולא להיות חלק מבנין בית המקדש, וכן דבר הראוי] לבדק הבית ולא למזבח [כגון זהב וכסף ואבנים טובות, וכן המקדיש דבר שאינו ראוי] לא למזבח ולא לבדק הבית [כגון חלב בגינה וכו'], מועלין בהן ובמה שבתוכן.

כיצד. המקדיש בור מלאה מים [כשהקדיש לא הזכיר אלא את הבור, אז המים ראוי לבדק הבית לעשות טיט, ולא למזבח דניסוך המים רק כשר כמי באר, און אשפות מלאות זבל, און שובך מלא יונים, און] שדה מלאה עשבים, [און] אילן נשוי פירות, מועלין בהן [אם נהנה מהן שיה פרוטה כגון הצניע חפציו בבור או הוריד שם חבית של מים לקרר וכן אם תלה חפציו באילן או נתן יונים בשובך והניח זבלו במקום אשפתו] ובמה שבתוכן [אם נהנה מגופן שאכל מן הפירות ומן היונים ומן המים].

אבל המקדיש בור ואחר כך נתמלא מים, [או הקדיש] אשפה ואחר כך נתמלאה זבל, [און] שובך ואח"כ נתמלא יונים, [און] אילן ואחר כך נשא פירות, [און] שדה ואחר כך נתמלאה עשבים, מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן, דברי רבי יהודה [שאינו מעילה בגידולי הקדש]. רבי יוסי אומר: הקדיש את השדה ואת האילן, מועלין בהן ובגידוליהם, מפני שהן גידולי הקדש.

למדנו, אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה, בבור ושובך [שהקדיש אותם כשהם רקים ונתמלאו], ו[נראים] דברי ר' יוסי, בשדה ואילן⁵⁷ [שהקדישם ריק, ונתמלאו. מקשה הגמ' איך זה מובן. זה מובן [מה שרבי אמר] שנראין דברי ר' יהודה בבור ושובך, משמע שהוא חולק על שדה ואילן.

⁵⁵ פ' דסבר רב כי החוטא במעלת התורה שהיא אש נפרע באש כפי חטאו ובדבר שהוא חזק ותקיף חטא לכך ראוי שבדבר זה בעצמו נפרע דהיינו בתוקף האש יהיה נפרע. כשכבר הגיע למדרגת התורה ופורש ממנו אבל מי שלא הגיע לזאת המדרגה כלל אין לומר שיהיה נפרע ממנו באש כי האדם נברא בעל אדמה, רק אם כבר הגיע למדרגת התורה ופורש ממנו נפרע ממנו באש.

ולרב דימי אמר ר' יונתן שהמרפה עצמו מדברי תורה נופל בגיהנם לפי שהתבאר לך פעמים הרבה כי התורה נותן המציאות לכל ובה נברא הכל וכאשר מרפה עצמו מדברי תורה א"כ הוא פורש עצמו מן הדבר שממנו המציאות וכאשר הוא פורש עצמו מן המציאות אין ראוי לו רק הגיהנם שבראו פעמים הרבה שהגיהנם ציה וצלמות ואינו נחשב מציאות רק אבדון ולכן נופל בגיהנם*.

⁵⁶ רמב"ם הלכות מעילה פרק ה הלכה א

אחד המקדיש לבדק הבית דבר הראוי לחזק הבדק כגון אבן או קורה, או המקדיש לבדק הבית דבר הראוי למזבח כגון כבשים ותורים, או המקדיש למזבח דבר הראוי לבדק הבית כגון אבן וקורה, או המקדיש לזה ולזה דברים שאינם ראויין לא לזה ולא לזה כגון המקדיש תרנגולין וחומץ וציר או קרקע אפילו הקדיש אשפה מליאה זבל או עפר או אפר, מועלין בכלן משעה שהוקדשו עד שיפדו דברים הראויים להפדות.

⁵⁷ רמב"ם הלכות מעילה פרק ה הלכה ו

גידולי הקדש מועלין בהן, כיצד הקדיש שדה והוציאה עשבים אילן ועשה פירות מועלין בהן, אבל המקדיש את הבור ריקן ואחר כך נתמלא מים, הקדיש אשפה ואחר כך נתמלאה זבל, שובך ונתמלא יונים, הואיל ואינו גדולי הקדש אין מועלין בהן, וכן הזבל והפרש שבחצר הקדש לא נהנין ולא מועלין ומה יעשו בהן ימכרו ויפלו דמיהן ללשכה, מעין שהוא יוצא מתוך שדה הקדש אסור ליהנות במים שיוצאין ממנו בתוך השדה והנהנה לא מעל, יצאו המים חוץ לשדה מותר ליהנות בהן, ערבה הגדילה בשדה הקדש לא נהנין ולא מועלין, אילן של הדיוט הסמוך לשדה הקדש ושרשיו יוצאים בתוך השדה, אם בינו לבין השדה של הקדש עד שש עשרה אמה הרי אותו השרשין שבתוך השדה אסורין והנהנה מהן לא מעל, היה האילן רחוק יתר על שש עשרה הנהנה בהן מעל, אילן של הקדש הסמוך לשדה הדיוט ושרשיו יוצאין בתוך השדה אם היה בתוך שש עשרה אמה מועלין בהן היה רחוק יתר על שש עשרה אמה אותו השרשין שבתוך השדה הדיוט לא נהנין ולא מועלין. [ראב"ד] ערבה הגדילה. א"א זה שיבוש שלא נאמר במשנה אלא על אותה ערבה של אותה מקום שהיתה למטה מירושלים שייחודה לשם מצוה.

אלא נראין דברי רבי יוסי בשדה ואילן, משמש שהוא חולק בבור ושובך. והרי רבי יוסי אמר [רק לענין] שדה ואילן. ואם תאמר, [הוא] אמר [את זה רק] לדבריו של רבי יהודה [אני סובר שבכל המקרים מועלים במה שבתוכן, אך לדבריו, שאין אתה מודה לי במה שבא אליהם מבחוץ, תודה לי על כל פנים בשדה ואילן שגידוליהם הקדש], והרי למדנו, אמר רבי יוסי: אין אני רואה דבריו של ר' יהודה בשדה ואילן, מפני שהן גידולי הקדש. [היינו דווקא] בשדה ואילן הוא ש[רבי יוסי] אינו רואה [את דברי רבי יהודה], אבל בבור ושובך רואה.

כך נאמר: נראין דברי רבי יהודה לרבי יוסי, בבור ושובך, שאף רבי יוסי לא נחלק עליו אלא בשדה ואילן, אבל בבור ושובך הוא מודה לו [שאינו זה גידולי הקדש].

החכמים למדו: הקדישן ריקנין ואח"כ נתמלאו, מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: אף מועלין במה שבתוכן. אמר רבה: מחלוקת, בשדה ואילן, שהתנא הראשון סובר כרבי יהודה, ורבי אלעזר ברבי שמעון סובר כר' יוסי, אבל בבור ושובך, לפי כולם מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן.

א"ל אביי [לרבה], ואלא זה של למדנו: הקדישן מלאין, מועלין בהן ובמה שבתוכן, ורבי אלעזר ברבי שמעון מחליף [שיטתו].

עט ע"ב

ואם [זה מדבר] בשדה ואילן, למה מחליף [הרי זה לא פחות ממוכר].
אלא אמר רבה: המחלוקת [שבין ר"א וחכמים הוא דווקא] בבור
ושוכך, אבל בשדה ואילן, לפי כולם מועלין בהן ובמה שבתוכן [כדברי
רבי יוסי].

[מקשה הגמ' לפי זה] בבור ושוכך, בריקנים במה חולקים. ובמלאין
במה חולקים. בריקנין חולקים במחלוקת של רבי מאיר ורבנן [לענין
האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתגייר וכו'], שהתנא
הראשון סובר כרבנן, שאמרו: אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ור"א
ברבי שמעון סבר כר"מ, שאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

אפשר שרבי מאיר סובר [אדם מקנה דבר שלא בא לעולם דווקא] כגון
פירות דקל שאמור להיות, [אבל] אלה מי יאמר ש[הוא] יביא [יונים
לשוכך או מים לבור]. אמר רבא, מצאנו אותה [שבדעת ר"מ יוני שוכך
ומי בור אמורים להיות]: במים הבאים דרך חצרו לבור [שהבור נעשה
במקום מדרון שממילא בא מים לבור], ויונים הבאין דרך שוככו [הסמוך
לזה] לשוכך [ודוקא שוככו אבל שוכך של אחרים יכולין הן לעכב שלא
יבואו לכאן].

ובמה חולקים במלאים. אמר רבא: כגון שהקדיש בור סתם, ור'
אלעזר ברבי שמעון סובר כמו אביו, שאמר: לומדים דין גבוה [פי' הלכות
הקדש] מדין הדיוט, מה דין הדיוט, יכול לומר: מכרתי לך [רק] בור [שכן
מכר בעין רעה, אבל] לא מכרתי לך מים, כמו כן בדין גבוה, [יכול
המקדיש לטעון] הקדשתי [רק] בור, [אבל] מים לא הקדשתי. (והתנא
הראשון סובר: אין לומדים דין גבוה מדין הדיוט).

ודין הדיוט לא [מכר את המים עם הבור]. והרי למדנו במשנה: מכר
בור, מכר מימיו. אמר רבא: המשנה שלנו היא [דעת] יחיד, שלמדנו
[בברייתא]: מכר בור⁵⁸, לא מכר מימיו, ר' נתן אומר: מכר בור, מכר
מימיו.

מתני'. הלוקח פירות שובך מחבירו [כגון שאמר לו בניסן "מכור לי פירות שנה זו מה שילדו בכל חדש", אבל האמהות לא קנה, ודרך היונים לעשות שני ולדות בכל חדש, זכר ונקבה, חוץ מחדש אדר שאין יולדין, וילדים אלה גם הם לסוף ב' חדשים עושים ולדות בכל חדש וכל שני ולדות קרוין בריכה, דרך המוכרים, שהלוקח] מניח את הבריכה הראשונה⁵⁹ לפרות עם האם, שאותם לא מכר, אלא שנשארים עם אמם, שהאמהות לא יפרחין].

⁵⁹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' ריג ס"א): המוכר פירות שובך או פירות כוורת לחבירו, קנה ואין זה מוכר דבר שלא בא לעולם, לפי שאינו מוכר יונים שיוולדו או דבש שיבוא לכוורת, אלא הוא מוכר שובך לפירותיו או כוורת לדבשה, שהרי הוא כמוכר אמת המים לחבירו, שהוא נהנה בכל מה שיצוד בה, כך זה הקנה שובך זה לפירותיו, כמו שמוכר אילן לפירותיו:

ביאור: אלא הוא מוכר שובך לפירותיו כו' - מפני שהשובך טפל הוא לפירותיו ונמכר מסתמא עמו, משא"כ אילן שאינו טפל להפירות היוצאים ממנו. ועוד טעם לחלק, והוא, דמדלא אמר "פירות יוני שובך פלוני" או "יונים שיוולדו לי בשנה זו אני מוכר לך", נשמע מלשונו דכוונתו היתה להקנות לו היונים שיוולדו לו באופן מועיל, וכאלו א"ל השובך מכור לך להיונים שיוולדו לתוכו וכן הכוורת לדבשו. אבל אם אמר לו "אני מוכר לך השובך להיונים שיוולדו", לא יהיו נמכרים עמו, כיון שהן דבר שלא בא לעולם, ואין היונים נולדים מגוף שובך כמו פירות האילן שיצאו מגוף האילן, משו"ה אמר שדומה למוכר אמת המים כו', שג"כ הדגים אינם נולדים מגוף המים, אלא נתגדלו בתוכו, ונמכרים כמו מי שמוכר אילן לפירותיו (סמ"ע), ו"א דמיירי באומר שיוולדו כו', ואפ"ה לא מיקרי דבר שלא בא לעולם, כיון שזכר הכוורת והשובך, שהוא כולל כל מה שבתוכה, דהיינו שהקנה לו כל היונים שבתוכה, כמו אמת המים, שהוא כולל כל מה שיצוד, ה"נ באומר "פירות שובך שיוולדו", הוי כאומר "מוכר אני לך היונים לפירותיהם". ועוד י"ל, שהאומר "אני מוכר לך שובך לפירות כדן אילן לפירותיו", המוזכר לעיל (סימן ר"ט ס"ד), וקמ"ל כאן דאף על פי דאין היונים מן השובך והייתי אומר שלא מהני לשון שובך לפירותיו, קמ"ל דמהני כמו ביאן (ט"ז), עיין מ"ש בסימן ר"ט סק"ד? (קצה"ח).

ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ח): יש אומרים דהוא אפכא: מכר יונים מכר שובך מכר דבורים מכר כוורת, במה דברים אמורים: שפירש שמכר כל פירות השובך והכוורת בלי שיו, אבל אם מכר סתם פירות הכוורת, לא מבעי שלא מכר הכוורת, אלא אף הדבורים לא מכר כולם אלא יקח הלוקח ג' נחילים פירוש: ג' חבורות הנולדות ראשונה, שכן דרך הכוורת שבתחלת ימות הקיץ יוצא מן הכוורת נחיל של דבורים ילדות ומביא כוורת חדש ומכניסן לתוכו וכן לסוף ט' או י' ימים וכו'. הראשונים, ומכאן ואילך נוטל נחיל ומניח נחיל כדי שתתיישב הכוורת, ואם מכר סתם פירות השובך אינו יכול לטול כל הגוזלות שילדו בו מעתה, מפני שהאמהות בורחות נמצא שהחריב כל השובך, אלא מניח מהם כדי ליישב השובך, וכמה מניח: אם [היו בו] אמהות ובנות בעת מניחת השובך מניח בריכה פירוש: דרך היונים לעשות שני ולדות בכל חדש זכר ונקבה וכל שני ולדות נקראו בריכה. ראשונה שיוולדו האמהות כדי שיצטוו [פ' שיתחברו] האמהות עם הבריכה הראשונה ועם הבנות שעמהם, ומניח ממה שיוולדו הבנות ב' בריכות כדי שיצטוו הבנות עם שתי בריכות שיוולדו, וכל הנולד מאחר ב' בריכות של בנות והבריכה הראשונה של אמהות הרי אלו שלו. הנה: בכל הדברים אלו אין חלוק בין מכר למתנה, אע"ג דלענין דברים המוכרים יש חלוק כמו שנבאר לעיל בסימן ט' ו לענין מטלטלין אין חלוק.

ביאור: לא מביעיא שלא מכר את הכוורת כו' - חד באידך תליא, דכיון שאמר בלשון פירות, אמרינן שדעתו היתה לשייר לו פירות, ומדשייר לו פירות, ודאי לא היתה דעתו למכור הכוורת והשובך, שהפירות מגודלין בהן, וכיון דשייר לנפשו שובך וכוורת ופירותיהן, הרי צריך להניח כ"כ שלא יחרבו השובך והכוורת, ומש"ה אמרו דצריך דיניח כמו שמבאר המחבר והולך, ואז לא יחרבו (סמ"ע).

נוטל נחיל ומניח נחיל - דרך הדבורים שמולדין הרבה, וכל ט' ימים מוציאין לחוץ נחיל אחד, וכל הנולד יוצא חוצה האחרונה גרוע מאשר נולד והוציא חוצה לפניו, והלוקח לוקח לעצמו ג' נחילים ראשונים הטובים ואח"כ נוטל זה אחד זה אחד, באופן שישאירו גם להמוכר מהטובים ולא יחרב הכוורת (סמ"ע).

פירות השובך כו' - דרך היונים דמולידים זוג אחד, היינו זכר ונקבה, ושניהן יחד נקראו בריכה, בכל חודש משך השנה, זולת החודש אדר דאין מולידין בו, והגוזלות שהולידו, גם הן אחר ב' חדשים ללידתן, מולידין כל חודש וחודש בריכה אחת, ומין יונים הוא לשון נקבה, פעם נקרא זוג שבו זכר ונקבה בשם "אמהות ובנות", ור"ל אמהות הזכר והנקבה שנולדו מהן הבנות, והבנות ג"כ ר"ל זכר ונקבה (סמ"ע).

אם היו בו אמהות ובנות בעת מכירת כו' - כצ"ל אם היו בו (סמ"ע).

[וכן הקונה] פירות כוורת [של שנה אחת פ"י כל הדבורים הנולדים מן הכוורת], נוטל ג' נחילים [פ"י חבורות הנולדות ראשונה כל ט' או י' ימים שכן דרך הכוורת בתחלת ימות הקיץ יוצא מן הכוורת נחיל של דבורים ילדות שילדו האמהות ויושבין על ענף האילן ומביא כוורת חדש ומכניסן לתוכו] ומסרס [פ"י מכאן ואילך יגרום להם המוכר שיסתרסו מאליהן ולא יעשו עוד פירות, כדי שיהו טרודין ועסוקין לעשות דבש, וכל זמן שעושין דבש אין עושין ולדות, והדבש של מוכר הוא, שכן דרך הכוורת לאחר שיצאו כל הנחילין עושה דבש].

חלות דבש, מניח ב' חלות⁶⁰ [פ"י לאחר שיצאו הנחילין, לוקחין את הדבש והוא עשוי חלות חלות, ויש בו י' חלות או עשרים זה בצד זה משעוה ודבש מעורב יחד, והמוכר חלות כוורתו ולא מכר את הכוורת, רוצה הוא להכניסה בימות הגשמים להצניעה לשנה הבאה לעשות פירות, והלכך מסתמא שייר ב' חלות להתפרנס בהן הדבורים בימות הגשמים]. זתיים לקרץ, מניח שתי ענפים⁶¹ [למוכר וחוזר וצומח].

גמ'. והרי למדנו: בריכה ראשונה ושניה. אמר רב כהנא, אין קושי [וסתירה]: זה [שכתוב שמפריח ב' בריכות, היינו השניה] לה [שמשאירים הבנים של הזוג הראשון, וגם הבנים של הבנים, כדי שהבנים של הזוג הראשון לא יפרחון], וזה [שכתוב שמפריח רק בריכה ראשונה היינו] לאמה⁶² [אבל גם הבנים שלה מבריחים]. מה שונה אמה [שמספיק שלא יפרחו בניה], שמתחברת עם ביתה ובעלה שנשאר עמה. גם היא [פ"י הבנים הראשונים שיתחברו] עם אמם ובעלה שמשאירים לה [ולמה צריכים גם הבנים שלה]. אמה מתחברת עם בתה, [אבל] בתה לא מתחברת עם אמה [ללא בניה].

פירות כוורת, נוטל ג' נחילין ומסרס. במה מסרסן. אמר רב יהודה אמר שמואל: בחדרל [פ"י שמאכיל אותם חדרל]. אמרו בארץ ישראל בשם ר' יוסי בר חנינא: לא חדרל מסרסן, אלא מתוך שפיהן מר, חוזרות ואוכלות את דובשן [ומתוך שביעותן בטילות מפריח ורביה וחוזרות ועושות דבש]. ר' יוחנן אמר [לא מדובר בסירוס הזכרות, אלא] נוטל שלשה נחילין בדילוג. למדו בברייתא: נוטל ג' נחילין בזה אחר זה, מכאן ואילך, נוטל אחת ומניח אחת.

חלות דבש, מניח שתי חלות וכו'. אמר רב כהנא: דבש ככוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם [עד שיקצוהו בפירוש למאכל דבורים]. רואים שהוא סובר שלא צריכים מחשבה. שאלו שאלה מברייתא: דבש ככוורת, אינו לא אוכל ולא משקה [לענין טומאה שיצטרך שיעור ביצה או רביעית, אלא נטמא בכל שהוא]. אמר אביי: לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר בכל הדבר] אלא [רק] לאותן שתי חלות [שמניחים לימות הגשמים לפרנסת הדבורים]. רבא אמר: רבי אליעזר היא.

אף על גב דלענין דברים המחוברים כו' - אין חילוק בין מוכר לנותן אלא בקרקע שהוא חשוב בטל אגב, בנותן, אף על גב שלא בטל במוכר, אבל במטלטלין אין חילוק בין מוכר לנותן (סמ"ע).

לענין מטלטלין אין חילוק - ע"ש ס"ק אה"ע סי' ק"ט ס"ד [שכ"ב מרע שצוה שיתנו לאשתו בגדיה, נוטלת כל בגדיה בין של חול בין של שבת. הנה: ויש אומרים דאם נתן לה במתנה בשעת מותו, אף צמידים שבגדיה בכלל. אבל אם כתב לה כך בשעה שנשאת, אין צמידים בכלל] (רי"א).

⁶⁰ ע"י רמב"ם (מכירה פכ"ג ה"ד): הלוקח חלות דבש מחבירו מניח ככוורת שתי חלות כדי שלא יפרחו הדבורים וילכו להן.

⁶¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רטו ס"ד): הלוקח זתיים מחבירו לוקח מניח מהאילן סמוך לארץ ב' גרופיות וקוצץ, לקח בתולת השקמה מגביה ג' טפחים וקוצץ, סדן של שקמה ב' טפחים ובשאר אילנות טפח, וקוצץ בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה, בדקלים ובארוזים חופר ומשרש לפי שאין גזעם מחליף.

מניח מהאילן סמוך לארץ כו' - משום דמסתמא דעת המוכר היתה שלא יכלה הלוקח האילן לגמרי בקציצתו אלא יחזור ויצמח ויגדל מהגזע, מש"ה נתנו חז"ל שיעור בכל אחד מהאילנות לפי מה שהוא שיניח ממנו שיעור שיכול לחזור ולצמוח (סמ"ע).

ב' גרופיות - היינו ב' ענפים הסמוכים לארץ שאז הן חוזרים וגדלין (סמ"ע). בתולת השקמה כו' - ע"י לעיל (סי' רטו ס"ק) דבתולת השקמה נקרא כל זמן שלא קוצץ עדיין שום פעם דהיינו בזמן בחרותו, וסדן השקמה נקרא לאחר שזיקן וכבר נקצץ פעם אחת (סמ"ע).

מן הפקק ולמעלה - פ"י יחתוך למעלה מן הפקק (סמ"ע).

⁶² ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 59.

שלמדנו: כוורת דבורים, ר"א אומר: הרי היא [נידון] כקרקע וואפילו אם חשב עליו להיות כאוכל, אינו מקבל טומאה, וכותבין עליה פרוזבול, ואינה מקבלת טומאה במקומה, והרודה ממנה בשבת, חייב חטאת. וחכמים אומרים: אין כותבין עליה פרוזבול, ואינה כקרקע, ומקבלת טומאה במקומה [ממטלטלים], והרודה ממנה בשבת, פטור. א"ר אלעזר: מה טעמו של רבי אליעזר [שלמד שכוורת דבורים כמו קרקע]. שנאמר "ויטבול אותה ביערת הדבש", וכי מה ענין יער אצל דבש. אלא לומר לך: מה יער, התולש ממנו בשבת חייב חטאת, אף דבש, הרודה ממנו בשבת חייב חטאת.

שאלו שאלה מברייתא: דבש הזב מכוורתו, אינו לא אוכל ולא משקה [לענין טומאת אוכלים]. זה מובן לאביי [שלמד כוורת כב' חלות גם זה מדבר בב' חלות, שבגלל הפסד לא יאכל אותם או מהם, וצריך לחשוב על הדבש הזב ממנו כדי שיהיה לו דין אוכל], אלא לרבא זה קשה [הרי הוא למד את המשנה כרבי אליעזר, שכוונת שונה שדינו כקרקע, אבל הדבש הזב ממנו אינו כקרקע].

אמר רב זביד: כגון שזב ע"ג כלי מאוס [וכיון שבתוך הכוורת לא נחשב כאוכל, וכשזב נמאס לכן צריך לחשוב עליו לעשותו כאוכל לענין טומאה]. רב אחא בר יעקב אמר: כגון שזב על גבי קיסמין [ואין ראוי לאספו אבל גבי כלי מאוס חשיב אוכל].

שאלו שאלה מברייתא: דבש בכוורתו⁶³ אינו לא אוכל ולא משקה, [ואם] חשב עליו לאכילה, מטמא טומאת אוכלין, [ואם חשב עליו] למשקין, מטמא טומאת משקין. זה מובן לאביי [כנ"ל שזה מדבר על הב' הכוורת], אלא לרבא זה קשה [לרב כהנא, שלמד כר"א שכוורת דינו כקרקע, הרי מחשבה לא עושה אותו למטלטלים]. אמר לך רבא, תסביר כן: [אם] חשב עליו לאכילה, אינו מטמא טומאת אוכלין, [וכן אם חשב עליו] למשקין, אינו מטמא טומאת משקין. למדנו מברייתא כדברי רב כהנא: דבש בכוורתו, מטמא טומאת אוכלין שלא במחשבה.

זיתים לקוץ, מניח שתי גרופיות. החכמים למדו: הקנה אילן מחבירו [כדין לקוץ]⁶⁴ [אותו ולשתול אותו בקרקע שלו, לא עוקרים אותו אלא] קוצצים טפח מעל הקרקע [כדי שהשרשים יצמחו אצל המוכר. ואם קנה בתולת השקמה [פי' עץ שאינו עץ פרי שלא נקצץ עף פעם, רק קוצצים גבוה] ג' טפחים. [ואם קנה] סדן השקמה [שכבץ נקצץ פעם ונגדל], ב' טפחים. בקנים ובגפנים, מן הפקק ולמעלה. בדקלים ובארזים, חופר ומשרש, לפי שאין גזען מחליף [אם יניח ממנו חוץ לקרקע, כל שנקצץ ראשו].

[מקשה הגמ', וכי] צריכים ג' טפחים בבתולת השקמה [הרי אפילו פחות מזה גם כן]. והרי למדנו אחרת: אין קוצצין בתולת השקמה בשביעית, מפני שהיא עבודה⁶⁵ [ויגדל יותר]. ר' יהודה אומר: כדרכו

⁶³ עי' רמב"ם (טומאת אוכלין פ"א ה"ח): דבש בכוורתו מטמא טומאת אוכלין שלא במחשבה, רדה הדבש משיסק החלות מתטמא משום משקה, דבש הזב מכוורתו מתטמא טומאת משקין חשב עליו לאוכלין מתטמא טומאת אוכלין.

⁶⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 61.

⁶⁵ עי' רמב"ם (שמיטה ויובל פ"א ה"א): אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית כדרך שקוצצין בשאר השנים מפני שקציצתה עבודת אילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף, ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.

דרך אמונה: אין קוצצין בתולת שקמה. שקמה הוא מין תאנה יעריית ובתולת שקמה נקרא כ"ז שלא נקצצה מימיה ובפעם ראשונה כשנקצצה במקום עוביה מוציאה ענפים הרבה במקום החתך ומתגדלת ומתעבה בכך אבל אח"כ נקראת סדן השקמה וקוצצין אותה כל שנה אבל אז אין קציצתה תועלת לצמיחה לכן בפעם ראשונה אסור לקוצצה אפי' מכיון רק לעצים ואפי' בשל אחרים אסור דכיון שאין קוצץ סמוך לארץ שזה יותר טוב לעצים נראה כעושה לעבודת האילן ואיסור קציצת בתולת שקמה לכ"ע מדרבנן:

בתולת שקמה. וכן קני הצוק"ר בשנה ראשונה:

כדרך שקוצצין בשאר השנים. כדמפרש בסמוך בהכ"ב:

שבקציצה זו תגדל ותוסיף. שעי"ז מתחזק כמו ויתן פריו בעתו לרוב וכ"ל:

ואם צריך לעצים. אבל אם מכיון לעבודת האילן אסור אפי' בה"ג:

שלא כדרך עבודתה. כדמפרש בסמוך דבאופן זה מוזק קצת לאילן ואין לחוש לעבודת האילן:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א הלכה כב

כיצד קוצצה, מעם הארץ או למעלה מעשרה טפחים, אילן שנפסח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף.

דרך אמונה: מעם הארץ. היינו ממש סמוך לארץ אבל אם מגביה קצת אפי' פחות מ' טפחים אסור:

או למעלה מעשרה טפחים. דפחות מכאן לפעמים משיבא אותה וא"א להתיר מספק ויש אסורין אפי' מעם הארץ או למעלה מ' טפחים דגורי' שמא יעשה באופן משיבא וסדן של שקמה וכן עיקר החרוב מותר לשרשם לעצים אבל

אסור, אלא יקצץ בגובה י' טפחים [ואז הוא מוזק לאילן], או חותך סמוך לארץ. סמוך לארץ מוזקו, הרי אחר [פי' אם קצצו טפח או ב' טפחים מהארץ] זה טוב לו [ומשביח את העץ].

אמר אביי: ג' טפחים משיבחו, סמוך לארץ ודאי מוזק לה, למעלה מזה, לא מוזק ולא משיבחו [בודאי אלא זה ספק, ולכן] לענין שביעית [רק מותר] לעשות מה שודאי מוזק לה [שלא לעשות ספק איסור תורה, אבל] לגבי מקח וממכר [רק] עושים דבר שודאי משיבחה [שדעת המוכר לשייר לעצמו רק כדי מחיית האילן ודאי].

בדקלים ובארזים חופר ומשרש, לפי שאין גזען מחליף. וכי ארז אין גזעו מחליף. והרי ר' חייא בר לולייני דרש, מהו שנאמר "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה". אם נאמר תמר למה נאמר ארז. ואם נאמר ארז, למה נאמר תמר. אילו נאמר ארז ולא נאמר תמר, הייתי אומר: מה ארז⁶⁶ אין עושה פירות, אף צדיק אין עושה פירות [שאוכל צדקותיו בעוה"ז ואין לו לעוה"ב], לכך נאמר תמר. ואם נאמר תמר ולא נאמר ארז, הייתי אומר: מה תמר אין גזעו מחליף [אם נקצץ], אף צדיק אין גזעו מחליף [אם מת שלא יוליד בן כמותו]⁶⁷, לכך נאמר ארז.

אלא במה מדובר [בברייתא שכתוב שארז אין גזעו מחליף], בשאר מיני ארזים. כמו שרבה בר רב הונא אמר: שאמר רבה בר רב הונא, אמרו בבית המדרש: י' מיני ארזים הן, שנאמר "אתן במדבר ארז שיטה והדס ועץ שמן אשים וגו'". [ואלה הם ז' מיני ארזים:] "ארז" [המוזכר בפסוק היינון ארזא, "שיטה" [המוזכר בפסוק היינון תורניתא, "הדס" [המוזכר בפסוק היינון אסא, "עץ שמן" [המוזכר בפסוק היינון אפרסמא, "ברוש" [המוזכר בפסוק היינון ברת, "תדהר" [המוזכר בפסוק היינון שאגא, "ותאשור" [המוזכר בפסוק היינון שורבינא. אלה הם [רק] ז'. כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לבלבל] אמר, הוסיפו עליהן: אלונים, אלמוגים, אלמוגים. "אלונים" [היינון בוטני, "אלמוגים" [היינון בלוטי, "אלמוגים"

אם לתקן השדה אסור ובמקום שעקר האילן לא יסכהו בעפר אבל מכסהו באבנים או בקש וכ"ל ס"ק קנ"ד:

אילן שנפסח. שנסדק ונבקע והתחיל להשבר קצת:

קושרין אותו בשביעית. דהוי אוקמי אילנא:

לא שיעלה. שידבק ויקשר ויתחבר מה שנפסח דזה הוי אברויי אילנא ואסור:

אלא שלא יוסיף. להבקע יותר:

⁶⁶ פי' כמו שיוצא האילן אל הפעל ואל השלימות כך יוצא הצדיק אל הפעל ואל השלימות ע"י המעשים שנקראו פירות. ועוד שכל עולם הזה נקרא פירות כמו שאמר ז"ל (פאה פ"א) ומה שאמר גזעו מחליף היינו לעה"ב שחזור לחיות בתחיות המתים, והוא גזעו מחליף (מהר"ל).

⁶⁷ עוד הסבר: אם יפול לא יקום.

[היינו] כסיתא. יש שאמרו [שהג' האחרים הם]: ערונים, ערמונים, אלמוגים. "ערונים" [היינו] ערי, "ערמונים" [היינו] דולבי, אלמוגים" [היינו] כסיתא.

מתני. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו⁶⁸ [בסתם], הרי זה לא קנה קרקע [סביביו כלל ואפי' מקום האילן והרי הוא כמי שקנאן לפירותיו שכשייבש יעקרנו וילך], רבי מאיר אומר: קנה קרקע. הגדילו [פי' הרחיבו הענפים], אין [בעל הקרקע] יכול לקצצו [אף על פי שהצל רע לבעל הקרקע, עכ"ז מאחר ואין לבעל האילן קרקע, כלול במכירה שהוא שעבר לו שדהו לצורך האילנות כל צרכן שעל מנת כן לקחן], והעולה מן הגזע, שלו⁶⁹ [פי' של בעל האילן שהוא בא מגוף האילן]. ומה שעולה מן השרשים, [הוא] של בעל הקרקע, ואם מתו⁷⁰ [האילנות], אין לו קרקע. קנה שלשה⁷¹ [אילנות], קנה קרקע [שג' אילנות נחשב כשדת אילן]. הגדילו [הענפים ונתפרסים מחוץ לקרקע שלהם, בעל הקרקע יכול לקצוץ [הענפים, שכן המוכר לא שעבר לו קרקע שלו אינו מניחן ליכנס בשלו מאחר שמזיקין לו], והעולה מן הגזע ומן השרשין, שלו [של בעל האילן], ואם מתו [האילנות], יש לו קרקע.

גמ'. למדנו במשנה שם: הקונה שני אילנות בתוך של חבירו⁷². מביא [ביכורים] ואינו קורא [בערתי הקדש מן הבית וכו', מאחר ולא קנה קרקע, לא נקרא פרי האדמה אשר נתתה לי], ר"מ אומר: מביא [ביכורים] וקורא [פרשה הנ"ל שכן קנה קרקע, אבל בקונה אילן א' לא קנה קרקע ולא קורא].

אמר רב יהודה אמר שמואל: ר"מ מחייב [בקריאת הפרשה] אף בלוקח פירות מן השוק [וזה שדיבר על קנה ב' אילנות, זה להראות דעה הרבנים ולא שיטתו]. מאיפה [למדנו כך בדעת ר"מ]. מזה שלמדנו משנה יתיירא [זה של ביכורים], הרי למדנו שיש לו קרקע [בבבא בתרא], זה פשוט שמביא וקורא. אלא לומדים מזה: מחייב היה ר"מ אף בלוקח פירות מן השוק.

[מקשה הגמ', איך מחייבו בקריאת הפרשה בקונה פירות מהשוק] והרי נאמר "אשר תביא מארצך" [ואין לו קרקע]. אותו [המילה בפסוק בא] למעט חוצה לארץ⁶³.

[עוד מקשה הגמ' לר"מ איך קוראים] והרי נאמר "אדמתך". [פסוק זה לא למעט אדמת עכר"ם [בארץ ישראל, שאם קנה פירות משם לא מביא וקורא. עוד מקשה הגמ'] והרי נאמר "אשר נתתה לי" [והרי אין לו קרקע. ר"מ מסבירו כך:] שנתת לי כסף לקנות בהם [פירות אלה].

⁶⁸ עי' שו"ע (ח"מ סי' רטז ס"ח): כל מי שקנה ג' אילנות ויש לו קרקע, אם הגדילו והוציאו חוטר, יקוץ כדי שלא ימעט הדרך על בעל השדה, ואם המוכר אומר שהגדילו והלוקח אומר שלא הגדילו, על הלוקח להביא ראיה, וכל השריגים והאמירים פירושו: הסעיפים העליונים שבאילנות היוצאים מהם ואפילו מהשרשים, הרי הם של בעל האילנות שהרי יש לו קרקע:

אם הגדילו והוציאו חוטר כו' - אם הגדילו הענפים ונתפשטו חוץ משיעור הקרקע שיש לו צריך לקוצצם, ואפילו לא הגדילו אלא בתוך מלא אורה וסלו צריך לקוצצו, שאם לא כן יש חשש שמא יחזיק ע"י תוספות הענפים כמלא אורה וסלו חוץ לענפים, ודוקא בקונה ג' אילנות, אבל בקונה ב' אילנות, א"צ לקוצצו וכמ"ש ברמ"א בסעיף שאחר זה, ע"ש ס"ק (סמ"ע).

על הלוקח להביא ראיה - דהמוכר מוחזק בשדה, ולא אמרינן אם הגדילו היה מכריחו המוכר מיד לקוצצו, דילמא לאו אדעתיה היה אז (סמ"ע), וכ"ש אם היו מחולקים בוה, שהמוכר אומר מכרתים אותם זה אחר זה, ולוקח אומר בפעם אחת קניתים, דעל הלוקח להביא ראיה. וכן כל מקום שיש ספק בעיקר המכירה, אין שייך לומר כאן נמצאו וכאן היו, ולכן כאן, נאמן במיגו בטענתו שהגדילו, דאי בעי אמר "מכרתים לכם אותם בזה אחר זה", ואינו מיגו להוציא, שהקרקע בחזקת בעליה עומדת, והלוקח הוא המוציא (ט"ז).

ואפילו מהשרשים - והוא מה שתחת הקרקע (סמ"ע).

שהרי יש לו קרקע - פירושו, וכל מה שגדל מאותו קרקע, הרי הוא שלו, לאפוקי אם לא מכר אלא שני אילנות, וכמ"ש אחר זה (סמ"ע).

⁶⁹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רטז ס"ז): כל העצים שקוצצו בעל השני אילנות מהם, העולה מהגזעים והוא הוראה פני חמה הרי הוא של בעל האילנות, והעולה מהשרשים והוא שאינו רואה פני החמה הרי הוא של בעל השדה, ובדקל אין לבעל הדקל מן העולה כלום לפי שאין לו גזע:

הרי הוא של בעל האילנות - שהאילנות עכ"פ הן שלו והיוצא מהן כמוהו, אבל העולה משרשים מתחת הקרקע, אף שמסתעפים מאילן שלו, מ"מ יוצאין מתחת הקרקע והקרקע הוא של המוכר (סמ"ע).

לפי שאין לו גזע - היינו דוקא בקונה דקל אחד או שנים, אבל הקונה ג' דקלים, כל היוצא מהן הוא של הלוקח, כיון שקנה הן וכל סביבותיהן וכ"ל (סמ"ע).

⁷⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' רטז ס"ט): הוב"ד לעיל הערה.

⁷¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רטז ס"ו): הוב"ד לעיל הערה.

⁷² עי' רמב"ם (ביכורים פ"ד ה"ד): הוב"ד לעיל הערה.

רבה מקשה: הקונה אילן אחד בתוך של חבירו⁷³, מביא ואינו קורא, לפי שלא קנה קרקע, דברי ר"מ. זה פרך [את דברי שמואל]. א"ל ר"ש בן אליקים לר' אלעזר:

⁷³ עי' רמב"ם (ביכורים פ"ב ה"ג): הקונה אילן בתוך שדה חבירו אינו מביא לפי שאין לו קרקע, שלשה יש לו קרקע ואף על פי שאין לו אלא אילנות בלבד הרי הוא כמי שקנה קרקע, קנה אילן אחד וקרקעו ה"ז מביא. [ראב"ד] הקונה אילן בתוך שדה חבירו וכו'. א"א לא כי אלא מפני שבסתם קנה עמהם קרקע ואם פירש בלא קרקע אינו מביא ואינו דומה לשנים סתם לפי שהשנים ספק אם קנה קרקע אם לא קנה ואם דימה אותו למבריק ברשות לשעה טעה שהרי אף השנים יש לו להעמידם שם כל ימי היותם ואם לא מפני הספק לא היה מביא ולמבריק ברשות אינו דומה כלל שהמבריק עיקרו ברשות עצמו ויניקת ההברכה מעוטה היא וכיון שהוא ברשות אינה אוסרת.

דרך אמונה: הקונה. וה"ה אם ניתן לו במתנה:

אילן. אחד ולא דיבר אם קונה קרקע או לא אבל אם אמר מפורש שקונה קרקע מביא כדבסמוך:

לפי שאין לו קרקע. וכתבי אשר תביא מארצך וכתבי האדמה אשר נתת לי: שאין לו קרקע. כמ"ש רבנו בפ"ד ממכירה ויש מי שאומר דגם באילן א' מביא ואינו קורא:

שלשה. ואם קנה שנים מביא ואינו קורא ויתבאר בפ"ד ה"ד ששם הביא רבנו כל הדינים שמביא ואינו קורא:

יש לו קרקע. דהיינו בסתמא ודוקא אם קנה שלשתן בבת אחת ועומדים זה נגד זה כשלשה פטוטי כירה דהיינו כמין סגול ויהא ביניהן מד' אמות עד שש עשרה מן העיקר הרחב של אילנות ולא יפסיק ביניהן לא אמת המים ולא רה"ר ואז קנה קרקע הראויה להם דהיינו תחתיהן וביניהן וגם חוצה להן כמלא אורה וסלו כמבואר כ"ז ברפכ"ד ממכירה:

ואף על פי שאין לו אלא אילנות בלבד. ר"ל אף על פי שלא דיברו אלא על האילנות בלבד מ"מ קנה גם הקרקע ומביא ביכורים אבל אם התנה בפירוש שאין לו קרקע ולכשיתייבשו לא יוכל ליטע אחר במקומו בודאי אין מביא ביכורים ולא דמי להבריק ברשות דמביא וקורא כ"ל ה"א דשאני שם דעיקר האילן עומד ברשותו ורק שיונק קצת משדה אחר ע"ז מהני רשות אבל כאן שעיקר האילן עומד בשדה חבירו אין כאן אדמתך אף שיש לו רשות לזה ויש מי שאומר דדעת רבנו דלענין ביכורים אפי' התנה בהדיא שאין לו קרקע כיון שקנה ג' אילנות ויש לו זכות להשתותם שם עד שיבשו מביא ביכורים אבל שאר הראשונים חולקים ע"ז:

כמי שקנה קרקע. כיון שדינו דקנה קרקע כ"ל מביא ביכורים:

וקרקעו. דהיינו שקנה בהדיא גם הקרקע שתחתיו ונראה דאע"ג שלא קנה חוצה להן כלום כיון שיש לו רשות על היניקה חייב בביכורים וכ"ל ה"א:

ה"ז מביא. ולענין קריאה תלוי שאם זה בזמן שהיובל נוהג והוא יובל שני אינו קורא ואם לאו קורא וכדלקמן פ"ד ה"ז ולכן סתם רבנו וכן הדין בקונה ג' אילנות דקנה קרקע תלוי בזה אם קורא:

מהו טעמו של ר"מ באילן אחד [שמביא ואינו קורא, אם זה נתמעט מהקרא, שלא יביא גם כן], ומה טעמם של רבנים בשני אילנות [שמביא ואינו קורא]. אמר לו: דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם, תשאלני בבית המדרש כדי לביישני.

אמר רבה: מה קשה. אולי ר"מ באילן אחד מסתפק [אם קנה קרקע וממילא אם יש חיוב בכלל, ולכן מביא ולא קורא, אבל לגבי מכירה יד המוכר על העליינה, ולא מוציאים ממנו בספק], ורבנן בשני אילנות מסתפקים [אם יש חיוב בכלל, ולכן מביא ולא קורא]⁷⁴. וכי זה ספק אצלו, והרי למדנו, לפי שלא קנה קרקע, דברי ר"מ. שתאמר: שמא לא קנה קרקע.

[מקשה הגמ' ותחשוש אולי זה לא ביכורים, ומכניס חולין לעזרה]⁷⁵. [ומתקן, שכאן מדובר שהבעלים] הקדישו אותם [הפירות על התנאי אם הם ביכורים טוב, ואם לא, שיקדשו לקנות בהם קרבן]. והרי הוא [פי' ההקן] צריך לאכלם [ואסור לאכול הקדש. מתרץ הגמ' שכאן מדובר שההקן] פדה אותם [אחרי שהניחם לפני המזבח והניפם].

[מקשה הגמ' ו]תחשוש אולי הם לא ביכורים, והוא מפקיע אותם מתרומה ומעשר [פי' לא מפריש, והרי הם טבלים. ומתרץ שכאן מדובר] שהוא הפריש אותם [המתנות של תרומה ומעשר]. זה מובן תרומה גדולה, שהוא נתן אותה לכהן, מעשר שני [אם זה שנה א' ב' ד' או ה' אחרי שמיטה] גם כן [מובן שהוא] נתן לכהן, מעשר עני [אם זה שנה ג' או ו' אחרי שמיטה] גם כן [נתן לכהן עני, אלא מעשר ראשון שהוא של לוי, למי הוא נתן אותו] ואין לנו לעשות תקנה לגזול את הלויים]. שיתן אותו לכהן, כר"א בן עזריה. שלמדנו: תרומה גדולה לכהן⁷⁶, מעשר ראשון

⁷⁴ ע"י רמב"ם (ביכורים פ"ד ה"ד): הוב"ד לעיל הערה.

⁷⁵ ויש מח' א"ם זה מן התורה, או מדרבנן.

⁷⁶ ע"י רמב"ם (תרומות פ"ו ה"א): תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים בין זכרים בין נקבות הם ועבדיהם הכנענים ובהמתם, שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו וגו', עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין.

דרך אמונה: תרומה ותרומת מעשר. וכן חלה אבל ביכורים אף שנאכלין לכל אלו מ"מ אין ניתנין אלא לזכרי כהונה:

נאכלת לכהנים. ואין חיוב על הכהנים לאכול את התרומה אבל כשאוכלה מקיים מצוה וכשאין אוכלה ומניחה לרקוב הוי כבזיון קדשים ותרומה הוא ממון כהן ויכול לקדש בהן אשה ומותר להאכיל תרומה ומעשר עני לכהן קטן וללוי קטן ועני קטן אף שאין יודעים שזה תרומה ומעשר ומ"ע אבל אין מחלקין לו בגורן עד שידע לישא כפיו כדלקמן פ"ב הל"ב ע"ש אך אם הוא גדול "א שצריך להודיעו שזה תרומה ומעשר ומ"ע שלא היא כגונב דעת הבריות שחושב שנותן לו משלו ו"א דאין ליתן תרומה לכהן קטן מפני שהוא מאבדה. כהן מומר אין עליו איסור לאכול תרומה ו"א שאינו אוכל:

לכהנים. ויש מצוה ליתן לכהנים מלבד מצות ההפרשה מיהו גם אם הפריש ע"מ שלא יקנה השבט או שאמר יזכו הכהנים ולא אתחייב בנתינתן או שאמר יזכו והתחייב בנתינתן אבל עתיד אני לעבור ולא אתן בכל אלו תרומות תרומה ותנאו בטל זכרו בו הכהנים וחייב בנתינתן וכן אם הפריש ע"מ לשפוך לארץ הוי תרומה ואפי' שפכן אח"כ או האכילן לבהמה או לזר הפקיע איסור טבל וכ"ש אם נאבדו התרומות או המעשרות אין חייב באחריותן והתוס' נסתפקו אם עובר בטל תאחר בתרומה ובנתינת מתנ"כ כדשהכהן לפניו עובר בטל תאחר כל יום וכשאין הכהן לפניו עובר ברגל א' בעשה ואין מברכין על הנתינה ו"א לברך כן אין הכהן מברך שהחיינו. אם נתן לכהן בעל כרחו אף שהכהן לא רצה לקבלם "א שיצא ידי מצות נתינה ויש חולקין וכהן חלל הרי הוא כזר לכל דבר כדבסמוך ה"ז ואין נותנין תרומה ושאר מתנ"כ לשלוחו של הכהן והלוי רק לכהן והלוי בעצמו ויש מצוה ליתן לכהן אפי' אם התרומה אינה שוה פרוטה ולא כזית ואין חיוב להוליך התר"ג לכהן וכן שאר המתנות אלא מודיעו והוא יבא לקחת. נתן לחברו תרומה שיוליך לכהן או מעשר ללוי זכה לו ואין הבעלים יכולין לחזור בהם. אין הכהן יכול למחול המתנות כ"ז שלא זכה בהן. כהן עצמו אי"צ ליתן התרומה שלו לכהן אחר אלא נוטלן לעצמו ולא עוד אלא אפי' כהן שהיו לו טבלים ומת ונפלו בירושה לפני בן בתו ישראל מפריש תרומה וא"צ ליתנה לכהן אחר אלא מוכרה לכהן שהמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי וכבר נתן בהן קצתו הכהן. ואין ליתן כל המתנות לכהן א' ואם אמר לכהן שיתן לו אסור לחזור בו דהוי מתנה מועטת:

בין גדולים. ואפי' כהן חרש ושוטה מקיימין בו מצות נתינה:

בין קטנים. ומקיימין בו מצות נתינה ואפי' קטן בן יומו שהאכילוהו תרומה או שסכוהו בשמן של תרומה מקיימין בזה מצות נתינה:

בין נקבות. דהיינו אשת כהן או בת כהן כ"ז שלא נשאת לישראל כדלקמן ואפי' אם יזתה עם ישראל בין באונס בין ברצון כיון שהיא פנויה אינה נפסלת מתרומה וא"כ יש לו זרע ממנה כדלקמן פ"ח והנותן לבת ישראל שנשאת לכהן מקיים ג"כ מצות נתינה:

נקבות. וכן טומטום ואנדרוגינוס:

ללוי, דברי רבי עקיבא. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מעשר ראשון אף לכהן⁶⁴.

[מקשה הגמ', ולמה לא חוששים] אולי הם בכורים וצריכים קריאת [הפרשה, ואין אוכלים ללא קריאה. מתרץ הגמ'] הקריאה לא מעכבת. וכן הקריאה] לא [מעכבת]. והרי אמר ר' זירא: כל הראוי ללוש, אין הלישה מעכבת בו⁷⁷, ושאינו ראוי ללוש, הלישה מעכבת בו [פי' אם הביא כמות של קמח שלא נכנס לכלי ללוש יחד יפה, אע"פ שאין צריכים ללוש הקמח של המנחה, אבל אם אי אפשר ללושו, אז הוא לא כשר למנחה. מתרץ הגמ' שכאן מדובר] שהוא עשה כר' יוסי בר חנינא, שאמר: בצרן ושגרין ביד שליח, ומת שליח בדרך, מביא ואינו קורא⁶⁵. למה. שנאמר "ולקחת והבאת,

ועבדיהו הכנענים. וכן שפחתו הכנענית בין יליד ביתן [שנולדו משפחתו] ובין מקנת כספו ובלבד שמלו וטבלו כדן שהן בכלל קנין כספו אבל עבד ואמה עברים שלו אין אוכלין בתרומה כדלקמן ה"ה וכהן שקנה עבד כנעני מישראל מיד שקנהו בקנין אוכל בתרומה ולא חיישי' שמא ימצא בו מום ויתבטל המקח למפרע:

הכנענים. ואפי' עבד שאין שוה כלום אוכל בתרומה כגון עבד טרפה ומנוול ומוכה שחין, ודוקא עבד שכולו לכהן אבל אם יש לישראל חלק בו אינו אוכל כדלקמן פ"ז ה"ז וכן בהמה דוקא אם כולה של כהן:

ובהמתן. שלקחה או שנפלה לו בירושה בין טהורה בין טמאה וכן היה ועוף שלו ומקיימין מצות נתינה כשמאכיל לבהמת כהן ואפי' שלא מדעת הכהן מיהו בע"ח כזה שאין מזונותיו כלל על הבעלים אפשר דאסור דדוקא תרומה טהורה אבל תרומה טמאה מצות נתינה כשמאכיל לבהמת כהן ואפי' אם אין לו עצים לשורפה וקוברה כדי שלא יבא לידי תקלה כמו שנהגין בזה"ל אפי' אסור להאכילה לבהמה וגם תרומה טהורה דוקא שאין עומדת למאכל אדם כגון כרשינין וכי"ב מותר להאכיל לבהמה אבל דבר הראוי לאדם אסור להאכילה לבהמה דהוי כמפסיד תרומה ואפי' תרומת ח"ל אסור להאכיל לבהמה דבר הראוי לאדם ו"א דדוקא כרשינין מותר להאכיל לבהמה ולא דברים אחרים ואפי' תלתן שהוא מאכל אדם ע"י הדחק אסור להאכילו לבהמה מיהו בזמנינו שא"א לכהנים לאכל תרומה מפני שהן טמאים "א שמותר להאכיל לבהמת כהן תרומה שלא הוכשרה שאינה טמאה אבל אין להדר אחר זה כיון שהכהנים שבזמנינו אינם רדאי כהנים וכנ"ל פ"ב ה"ד ס"ק קל"ט. כהן שהקדיש בהמתו בין לבדק הבית בין למזבח בין קדשי קדשים בין קדשים קלים אין מאכילת תרומה שכבר אינה בהמתו:

קנין כספו. ומינה ילפי' לעבדיו ובהמתו ולא דוקא שקנאן בכספו דה"ה אם ירשו או קיבלו במתנה או זכה מן ההפקר או שנולדו בביתו דכולהו קנינו הוא: עבד כהן שברח. מבעליו אוכל בחזקת כהן ולא חיישי' שמכרו רבו לישראל דכיון שידוע שאוכל בשבילו לא ימכרו ולא חיישי' להכי ומעמידין אותו על חזקתו:

ואשת כהן שמרדה. על בעלה ואפי' באופן שיכול לזכות לה גט כמ"ש באה"ע סי' ק"מ ס"ה אפי' לא חיישי' לה דמעמידין אותה על חזקתה וכ"ז שלא נודע שנתגרשה אוכלת בתרומה ואפי' אם היא בת ישראל ואין לה זרע מהכהן וכן אין לחוש שמא מת בעלה ונפסלה מתרומה:

שמרדה. וכן אם הלך בעלה למדינת הים אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים אבל אם נתינתו גוסס אינה אוכלת כדלקמן פ"ט ה"ג:

הרי אלו אוכלין. ועבד שברח מבית האסורים ונתיישא ממנו רבו אינו אוכל בתרומה וכן כל עבד שיצא לחירות ועדיין מעוכב גט שחרור אסור לו לאכול בתרומה כדלקמן פ"ט ה"ב:

⁷⁷ רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק יז הלכה ו

אין היחיד מביא מנחה בכלי אחד יותר מששים עשרון, ואם נדר יותר מששים מביא ששים בכלי אחד והשאר בכלי שני, שאין יכולין להבלל כאחד אלא ששים אבל יתר על ששים אין נבללן, אף על פי שאין הבלילה מעכבת כמו שביארנו אמרו חכמים כל הראוי לביילה אין הביילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לביילה הביילה מעכבת בו.

פב ע"א

עד שתהא לקיחה והבאה כאחד, והרי אין. א"ל רב אחא בנו של רב אויא לרב אשי: הרי הם פסוקים, שיקרא [אותם, ואיזה חסרון יש בזה]. א"ל: משום שזה נראה כשקר. רב משרשיא בנו של רב חייא אמר: [חוששים שאם תקרא הפרשה] אולי יבא להפקיע אותם מתרומה ומעשר [פ"י לא יפריש ואולי הם חייבים].

הגדילו, לא ישפה כו'. איך מדובר מן הגזע, ואיך מדובר מן השרשין. א"ר יוחנן: כל שרואה פני חמה⁷⁸ [פ"י מעל הקרקע], זהו מן הגזע, ושאינו רואה פני חמה [פ"י מתחת לאדמה], זהו מן השרשין.

[מקשה הגמ', אם גדל מן הגזע מעלה קרקע אפילו סמוך לשורש הוא של בעל האילן, קשה איך חכמים תקנו דבר שהמוכר יבא לידי הפסד] ושנחשוש שמא יעלה הקרקע טיט⁷⁹ [ונראה עכשיו כאילו ג' אילנות נפרדות, והלוקח] יאמר לו [למוכר], אני קניתי ממך שלשה [אילנות] ויש לי קרקע. אלא אמר רב נחמן [זה שכתוב במשנה היוצא מן הגזע של בעל האילן, לא שיניחנו כך, אלא הוא שלו על תנאי שהוא] יקרוץ⁸⁰ [אותו]. וכן אמר רבי יוחנן: יקרוץ.

אמר רב נחמן, קבלנו [מרבוחינן]: דקל אין לו גזע. רב זביד חשב לומר [כהסבר דברי רב נחמן]: אין לו לבעל דקל [מה שיוצא מן הגזע, כיון שהיא עומדת לחפור ולשרש] פ"י להוציא השרש מן האדמה, היינו כשייבש האילן, שהרי לא קנה קרקע, לכן בעל הדקל] שוכח מזה [פ"י מן העתיד לצאת מן הגזע, שונה משאר אילנות].

רב פפא שאל: והרי [כתוב במשנה שה] קונה שני אילנות [אפילו דקלים], שעומדים לחפור ולשרש [כשייבש האילן], וכתוב שיש לו גזע. אלא אמר רב פפא: אין לו גזע לבעל דקל, לפי שאין [דרכו של הדקל] להוציא מן הגזע [כלום אלא מלמעלה בראשו גדלים ענפיו, ואם קורה מקרה שיוצא מן הגזע הוא של בעל הקרקע]. ולרב זביד [הוסבר שדקל כן מוציא גזע] קשה המשנה שלנו. [ומתוך רב זביד שהמשנה מדבר] שמכרו לחמש שנים [ולכן אפילו אם ימות יטע אחר במקומו, וכיון שמשועבר הקרקע לזמן קצוב לא מתייחס מן הגזע].

קנה שלשה, קנה קרקע. וכמה [קרקע קנה]. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: הרי זה קנה⁸¹ תחתיהן [פ"י תחת עיקר האילנות, והנופות] וכיניהן [פ"י בין נופות אילן זה לנופות אילן זה] וסביב להם [פ"י מחוץ לאילנות מאיפה שנכלה הענפים ובחרץ]

⁷⁸ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ו): הוב"ד לעיל הערה 69.

⁷⁹ רש"י עירובין צט ע"ב.

⁸⁰ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ט): הוב"ד לעיל הערה.

⁸¹ עיי' ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ו): הוב"ד לעיל הערה.

כרוחב המלקט וסלו [בידו] כמלוא אורה וסלו. ר' אלעזר שאל: [הרי] עכשיו אין לו [לבעל האילנות] דרך [בחצר חבירו להגיע לאילנות שלו, ולכן או שהוא צריך לפרוח באויר, או לקנות מבעל החצר דרך, כדברי חכמים לעיל סד ע"ג, איך יתכן] שיש לו [שיעור קרקע כשיעור רוחב] המלקט וסלו [הרי זה לא נצרך כל כך כמו דרך אל האילנות שלו. מתרץ ר' חייא] אין לו דרך, שזה קרקע של [איש] אחר, [אבל רוחב] מלקט וסלו יש לו.

א"ר זירא, מדברי רבינו [פי' ר' אלעזר] נלמד: שלשה [אילנות], הוא שאין לו דרך, הרי [הקונה] שנים, יש לו [דרך בחצר חבירו, מאחר ואין לו קרקע], דא"ל: [הרי האילנות שלי] עומדים בקרקע שלך [והקרקע שלך משועבד לי לצורך האילנות]. א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא: [וכי] תאמר, שר' אלעזר לא סובר כדברי שמואל רבו, שאמר שמואל: הלכה כר' עקיבא, שאמר: מוכר בעין יפה מוכר [ולכן תמיד מוכר לו דרך אל האילנות בין הם ב' או ג'].

א"ל: אל תעמיד את המשנה [הזו] כדברי ר' עקיבא [אלא כרבנן, ורק לדברי רבנן קנה רוחב המלקט וסלו]. מאיפה [אתה יודע לומר כך]. מזה שלמדנו [במשנה: אם ענפים] הגדילו, יקץ, ואם תחשוב [שבעל המשנה] הוא רבי עקיבא, למה יקץ. הרי [הוא] אמר: מוכר בעין יפה מוכר. א"ל: אפשר שר' עקיבא [אמר שהמוכר מוכר בעין יפה רק] לגבי בור ודות שלא מכחישים את הקרקע, [אבל] גבי אילן וכי הוא סובר כך [שהאדם לא לשעבד לו קרקע שלו כל כך לכל מה שיגדלו נופותיו ויאבד קרקע שלו שהצל רע לבית השלחין וגם לא יוכל לחרוש בבקר בשביל גובה המרדע]. וכי ר"ע לא מודה, באילן הנוטה לתוך שדה חבירו, שקוצץ גובה המרדע מעל גבי מחרישה. למדנו בכרייתא כדברי ר' חייא בר אבא: הרי זה קנה תחתיהן וביניהן וחוצה להן כרוחב מלקט וסלו.

א"ל אביי לרב יוסף: אותן [השטחים של רוחב] מלקט וסלו מי זורע אותם [בעל האילן שהם שלו או בעל החצר ששטח זו לא נשתעבדו לבעל האילנות אלא בשעת לקיטת פירותיו לדרוס עליהן]. א"ל [רב יוסף לאביי], למדנו את זה: [מי שיש לו גינה לפני מגירתו של חבירו, יש לו זכות לעבור בגינה החיצונה כדי להגיע לגינתו, אבל] החיצון זורע את הדרך [שהרי הוא בחצר שלו, וכן כאן בעל השדה זורע את הדרך כלומר כרוחב המלבט וסלו].

א"ל [אביי לרב יוסף]: איך הם דומים. שם אין ללוקח [פי' הבעל הגינה הפנימית] הפסד, אבל כאן יש ללוקח [פי' בעל האילן] הפסד, שהוא יאמר [לבעל השדה]: אתה מטנף את הפירות שלי [כשיפלו על הורעים, אלא] זה [המקרה שבמשנה שלנו של רוחב מלקט וסלו] לא דומה [למקרה זו] אלא לוסף [המשנה שם: שאם הבעל הגינה החיצונה נתן לפנימית דרך לעבור לגינתו מן הצד] שניהם אינן רשאין לזרעה [כיון שהוא מודעת שניהם, וכן הוא ברוחב המלקט וסלו]. למדנו בכרייתא כדברי אביי: הרי זה קנה תחתיהן וביניהן וחוצה להן כרוחב מלקט וסלו, ושניהם אינן רשאין לזרעה⁸².

וכמה יהיה ביניהן [פי' בין האילנות שנאמר שהוא קנה כל הקרקע ביניהם, שאם הם שתולים קרובים מדאי הם כיער העומד ליתלש, ואם רחוקים מדאי לא מצטרפים]. רב יוסף אמר בשם רב יהודה בשם שמואל: מארבע אמות [פי' לכל הפחות בין כל אילן ד' אמות, שתהא ראוי להכניס מחרישה לחרוש ביניהם, חוץ מעובי האילנות] ועד שמונה [ולא עד בכלל]. רבא אמר רב נחמן אמר שמואל: משמונה ועד שש עשרה [ולא עד בכלל].

אמר אביי לרב יוסף: אל תחלוק על רב נחמן, שלמדנו במשנה שלנו כמותו. שלמדנו במשנה: הנוטע את כרמו שש עשרה אמה על שש עשרה אמה [פי' שיש שורות של ענבים, וביניהם רווח ט"ז אמות], מותר להביא זרע לשם [שכן כל שורה היא דבר בפני עצמה ואין זה כרם, שאסור לשתול שם ירקות]. אמר רבי יהודה: [היה] מעשה [כדברי התנא הראשון] ב"צלמון", באחד שנטע את כרמו שש עשרה על שש עשרה אמה [פי' שיש שורות של ענבים, וביניהם רווח ט"ז אמות], והיה הופך הענפים של שתי שורות לצד אחד [כגון שאורך שתי השורות מן המזרח למערב וסדורות זו כנגד זו מצפון לדרום והפך זמורה של שורה דרומית לצד צפון ושל צפונית לצד דרום נמצא אויר שבין שתי שורות הללו מלא ושחוצה להן ריקן וכן כל הכרם] וזורע את הניר [עם ירקות, אבל אם הענפים היו לצד הירקות, לא היה מרחק של ח' אמות בין הירק לכרם, והיה איסור כלאים]. לשנה אחרת היה הופך את הענפים למקום [שהיה] הזרע [בשנה הקודמת] וזרע את השדה הריקנית [מירקות], ובא מעשה לפני חכמים והתירוהו.

א"ל: אני לא סובר כך אלא מעשה היה

בעיר רועים [שמכר אחד לחבירו שלשה אילנות ולא היה ח' אמות ביניהן], ובאו לפני רב יהודה [לדין תורה], וא"ל: תביא לו [קרקע, אע"פ שאין ביניהם אלא] כרוחב בקר וכליו. ולא ידעתי כמה [הוא רוחב] כרוחב בקר וכליו, כיון ששמעתי את זה שלמדנו במשנה: לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו א"כ הרחיק ממנה ד' אמות, ולמדנו על זה: ד' אמות שאמרו, כדי עברת הכרם, אמרתי: לומדים מזה [שהשיעור של רוחב בקר וכליו, [הוא] ד' אמות.

וכי לא למדנו במשנה כדברי רב יוסף [ולמה אביי אמר לא לחלוק על רב נחמן, והרי למדנו: ר"מ ור"ש אומרים: הנוטע את כרמו שמונה אמות על שמונה [פ'] שיש שורות של ענבים, וביניהם רוח ח' אמות], מותר להביא זרע לשם⁸³ [ואין חסרון של כרם]. עכ"ז מעשה [של "צלמון"] יותר טוב.

זה מובן לפי רב יוסף בדעת ר"ש, למדנו [שיעור של כרם] מפוזרין [וכל שורה נחשב לעצמו] ולמדנו [שיעור] רצופים [שנחשב כל המקום כרם א' גדול]. מפוזרין, זה שאמרנו, רצופין, שלמדנו במשנה: כרם הנוטע על פחות מד' אמות [רווח בין הכרמים], אינו כרם [אלא יער העומד ליתלש ומותר בכלאים], דברי ר"ש, וחכ"א: כרם, ורואין את [הענבים] האמצעיים כאילו אינן [פ'] נעקרו, שכן הם עומדים לעקר.

אלא לפי רב נחמן בדעת רבנן, למדנו [שיעור של כרם] מפוזרין [שהוא ט"ז אמות, אבל שיעור] רצופין לא למדנו. [מתרץ הגמ'] זה סברא: מזה שר"ש [למד שהשיעור רצופים היא] חצי [השיעור של מפוזרים], גם לרבנן, שיעור רצופים היא] חצי [השיעור של מפוזרים]. אמר רבא, ההלכה: [כדי שהקונה יזכה בקרקע צריך להיות מרחק בין האילנות] מארבע אמות [כמעשה של "רעותא"] ועד שש עשרה⁸⁴ [כמעשה "צלמון", והכל בדעת הרבנן].

למדנו בבביתא כדברי רבא: כמה יהו [האילנות] מקורבין [זה לזה] שיהיה נחשב כפרדס, ויזכה בקרקע, כל שיש לפחות בין האילנות] ארבע אמות, וכמה יהו מרוחקין [שהיה נחשב כפרדס] שש עשרה, הרי זה קנה קרקע ואת האילנות [הקטנות] שביניהן, לפיכך [אם] יבש האילן או נקצץ, יש לו קרקע. [אבל אם המרחק בין האילנות היא] פחות מכאן או יתר על כאן, או שקנה [את האילנות לא ביחד אלא] בזה אחר זה, לא קנה לא את הקרקע ולא את האילנות שביניהן, לפיכך [אם] יבש האילן או נקצץ, אין לו קרקע [ליטע אילן אחר במקומו].

רבי ירמיה שאל: כשהוא מודד [הד' אמות והט"ז], ממקום קצר [פ'] גובה באילן] הוא מודד או ממקום רחב [פ'] למטה סמוך לשרשים] הוא מודד. אמר "רב גביהה מבי כתייל" לרב אשי: בא ושמע, שלמדנו במשנה: הרכובה שבגפן⁸⁵ [פ'] גפן בחור מרכיבין בגפן זקן, אינו מודד [ביניהם]

אלא מעיקר השני [פ'] פקק השני, ולא מהעיקר הראשון שהוא רחב יותר, ולא מן השלישי שהוא קצר הרבה אלא מן הבינוני, ואותו הדין היא באילן].

רבי ירמיה שאל: מכר לו [אילן] אחת שיש לו] שלשה ענפים [ורחוקים הם זה מזה ד' אמות ועלה בוץ וכסה את השרשים, ונראה כג' עצים בשעת המכירה], מה [דינו, האם זה נחשב כג' עצים, וזוכה בקרקע או לא]. אמר לו רב גביהה מבי כתייל לרב אשי: בא ושמע, שלמדנו במשנה: המכירין [פ'] כופף אמצעית הגפן בקרקע ומכסהו בקרקע באמצעיתו וכשנשרש באמצעיתו חותכין עיקר הראשון ונעשו שתי גפנים] ג' גפנים [ונעשו ו', והרי כרם היא חמשה גפנים, ד' בד' פניות מרובע, וא' בצד המרובע] ושרשיהן נראין⁸⁶ [מעל הקרקע], ר"א ברבי צדוק אומר: אם יש ביניהן מד' אמות ועד שמונה [כדברי ר"מ, ור"ש], מצטרפים⁸⁷ [והכל נעשה כרם אחת, וזה אע"פ שכל ב' גפנים יונקים משרוש א', ואותו דבר בג' ענפים שקנה קרקע], ואם אין [כזה מרחק ביניהם], אין מצטרפין.

רב פפא שאל: מכר לו שני [אילנות] בתוך שדהו ואחד על המצר [ואין ביניהם ט"ז אמה], מה [דינו, האם זה נחשב כפרדס אחת, שהמצר מופלג משדה אילן, ולא מצטרף, ולא קנה קרקע או אולי קנה, וכן שאל אם תאמר שהקודם קנה קרקע, אם הוא קנה] שנים בתוך שלו ואחד בתוך [שדה] של חבירו, מה [דינו, האם הוא קנה קרקע]. תיקו.

מסוף הארכובה. ששם נחשב עיקר הגפן הראשון ולא מהעיקר הראשון. וגפן שעב מלמטה והולך ומיצר מלמעלה אם אין העיקר שלמטה נראה כגון שמכוסה באדמה מודדין מהשני אבל אם העיקר שלמטה נראה מודדין מהתחתון שהוא הרחב ור"א שמודדין מהאמצעי שאינו לא עב ביותר ולא דק ביותר וכן אם הרכיבו אילן ונעשה יותר עב במקום א' תלוי במחלוקת זו. ובעי' שרע' (ח"מ ס' רט"ז) ו"א פסק כדעה ראשונה דמודדין במקום הרחב:

⁸⁶ עי' שרע' (ח"מ ס' רטז ס"ו): הוב"ד לעיל הערה.

⁸⁷ עי' רמב"ם (כלאים פ"ו ה"ט): המכירין שלש גפנים ועיקריהם נראין, אם יש ביניהן מארבע אמות עד שמונה הרי אלו מצטרפין לשאר גפנים העומדות וכאילו לא הברכין, ואם לאו אינם מצטרפות. [ראב"ד] המכירין שלש גפנים וכו'. א"א לא פירש לו רבו כהוגן כי מצטרפות שאמרו חכמים אפילו אין שם יותר הן מצטרפות להיות כרם שכן נידונות כשש גפנים שהעיקר כגפן אחת וראש הברכה היוצא ממנה גפן אחרת.

דרך אמונה: המכירין שלש גפנים כו'. רבנו מפרש דמיירי שמכניס את הגפן בארץ ויוצא הענף במקום אחר וגם עיקרו הראשון נראה קצת בחוץ ולא חתכו מהאילן הראשון וגם אין סופו לחתכו אלא מניחו כך שיינק גם מהעיקר הראשון וגם מהשרש החדש ולכן דיינינו ל' כנטפל לזכרם ואף אם שרשי ההברכה רחוקים הרבה מהכרם מצטרפין לזכרם ע"י העיקר הראשון וצריך להרחיק גם מהם ד' אמות ודוקא ג' אילנות דחשיבי ומצטרפי עם הכרם אבל פחות מג' אין מצטרפין עם הכרם ודינן כגפן יחידית וגם דוקא אם הם נטועים מד"א עד ח' אמות דאז חשיבי ואינן בטלין והוי בכלל הכרם אבל אם נטועין פחות מד"א אף על גב שאילו לא הברכין הי' להן דין כרם כמו שיתבאר בפ"ז ה"ב ג' מ"מ עכשיו שהברכין בטלים וכן אם רחוקין זה מזה יותר מח' אמות: ועיקריהם נראין. אבל אם אין עיקריהן נראין אין מודדין אלא ממקום שיוצאין ואם אינן שם תוך שיעור צירוף לזכרם אין מצטרפין ואם גם בצד האחר אין יוצאין א"צ להרחיק מהן כלל ורק על גבם אסור לזרוע כ"ל ה"ז:

מד"א ועד שמונה. ר"ל לא פחות מד' אמות בין עיקר לעיקר ולא יותר על ח' אמות אבל במקום שיוצאין אין לחוש על המרחק: לשאר גפנים. וצריך להרחיק מסוף המקום שיוצא ד' אמות ואף על פי שרחוק מהכרם טובא וכ"ל:

אין מצטרפות. אלא דינן כגפן יחידית:

⁸³ עי' רמב"ם (כלאים פ"ז ה"ד): לפיכך הנוטע את כרמו מתחלה והרחיק בין כל שורה ושורה שמונה אמות מותר להביא זרע בתוכו, ומרחיק מכל שורה ששה טפחים בלבד, אבל אם זרע חוצה לו צריך להרחיק משורה החיצונה ארבע אמות כשאר הכרמים ואין דין בין השורות של זה הכרם ככרם שחבר באמצעו שהרי מתחלה נטען מרוחקין. [ראב"ד] אבל אם זרע חוצה לו וכו'. א"א לא מצאתי לזה עיקר בירושלמי ואם אמר מפני מראית העין כ"ש בתוכו. דרך אמונה: שמונה אמות. וכ"ש יותר ואין נ"מ לזיזה צד הפך את העליון.

וכבר נתבאר שהראב"ד חולק ע"ז וס"ל שהשיעור ט"ז אמות: אם זרע חוצה לו. שהחמירו חוצה לו יותר ממוכו לפי שמבחוץ אין ניכר כ"כ כמה המרחק ביניהם ונראה ככרם וכ"ז אם הי' נטוע עד ט"ז אמה אבל אם הי' מרוחק ט"ז אמה או יותר בין שורה לשורה א"צ להרחיק גם חוצה לו יותר מ"ט בין לדעת רבנו ובין לדעת הראב"ד:

ואין דין בין השורות כו'. רבנו בא לתרץ למה אין כאן דין קרחת הכרם דלקמן ה"א דאוסר עד ט"ז אמה וע"ז תירץ משום שמתחלה נטען מרוחקין אך קשה דה"ל לרבנו לתרץ שאין כאן דין קרחת הכרם משום שלא נשאר שיעור כרם משום צד שהרי אין מצטרפין ואפי' הי' מתחלה כרם ונחברה ג"כ לא מהני בכ"ה וצ"ע וכו' בחז"א ואולי רבנו רוצה לתרץ אפי' אם יש שיעור כרם מכל צד ורק במקום אחד הרחיק ט"ז אמה:

⁸⁴ עי' שרע' (ח"מ ס' רטז ס"ז): הוב"ד לעיל הערה.

⁸⁵ עי' רמב"ם (כלאים פ"ח ה"י): גפן שעלה הענף שלה מן הארץ מעט ואחר כך נעקם ונמשך על הארץ וחזר ועלה כמו ארכובה, כשמודדין בין הגפן ובין הזרע ששה טפחים או ארבע אמות אין מודדין אלא מסוף הארכובה לא מעיקר הגפן הראשון.

דרך אמונה: גפן שעלה כו'. כזה /במקור יש ציור/ ודוקא שנתעקם מיד סוף הארץ וכל הגפן נטוי ורוחו משרשו ולכן מודדין ממקום שהגפן נמצאת [ולא דמי להא דלעיל פ"ו ה"ט שמודדין משניהן דשם יש ב' שרשים ולכן שניהן חשובין] אבל אם עלה קצת יותר גבוה מהארץ מודדין מעיקרו ואם הברכי כו' בארץ וחזר והוציא במקום אחר אם העיקר הראשון אין נראה מודד מהשני ואם נראה מודדין משניהן:

רב אשי שאל: [אם תאמר שאלה אין מפסיקין משום שאין שום הפסק ביניהם אבל אם יש] בור [של מים מכונסים בין ג' אילנות] מהו שתפסיק [ואם תאמר שבור לא מפסיק, שלא רואים המים מבחורין, אבל] אמת המים מהו שתפסיק [ואם תאמר שאמת המים לא מפסיק] רשות הרבים [כגון מד' אמות עד ט"ז ולא ט"ז בכלל] מהו שתפסיק. [ואם תאמר שרשות הרבים לא מפסיק, האם] הרבכה דקלים [הרבכה ביחד היא מפסיק יותר גדול מכלם] מהו [שתפסיק]. תיקו⁸⁸.

הלל שאל את רבי: [אם לאחר המכירה אם] עלה ארז ביניהן, מהו [האם זה מהוה הפסקה ולא יקנה קרקע. מקשה הגמ', הרי אם זה] עלה [אחרי המכירה, אין שום צד שיפסיד את הקרקע, שכן הארז] יצא ברשות שלו [פ"י של הלוקח]. אלא [השאלה היתה אם] היה ארז ביניהן [בשעת המכירה] מהו [שיפסיק שלא יקנה קרקע]. אמר לו: קנה [קרקע] וקנה [גם את הארז]⁸⁹.

[מקשה הגמ', ג' אילנות אלה], כיצד הן עומדים [פ"י מהיו סדר נטיעתן שקנה קרקע]. רב אמר: כשורה [כזה: * * * * * ויש ד' אמות או עד ט"ז בין כל אחד לחבירו], ושמואל אמר: כקנקן [שיש לו ג' רגלים כזה:

. מקשה הגמ', לפי זה שסובר כשורה [פ"י רב], כל שכן [שקנה קרקע אם האילנות עומדים] כקנקן [דאין הקרקע ראוי לחרישה ולא שיירע לעצמו. אבל לפי זה שסובר כקנקן [פ"י שמואל], אבל [אם האילנות עומדים] כשורה לא [קנה קרקע], למה. משום שהוא יורע ביניהם. רב המנוגא שאל: ולפי מי שאומר [שרק קנה קרקע אם האילנות עומדים] כקנקן, למה [רק בצורה זו קנה קרקע]. שלא יורע ביניהם, אלא אם כן, [אם המוכר] מוכר לו שלשה סנאים [אפילו העומדים כשורה] שלא יורע ביניהם [שרואים ללכת בסמוך להם מפני שנועצים בגוף כקרוץ ומכאוב], גם כן יש לו קרקע. א"ל לא, דווקא לענין אילנות קנה קרקע, שכן [נתן] לא חשובים, ואלה [פ"י אילנות] חשובים.

המוכר ראש בהמה גסה, לא מוכר את הרגלים⁹⁰, [וכן אם הוא] מוכר את הרגלים, לא מוכר את הראש, [וכן אם הוא] מוכר את הריאה, לא מוכר את הכבד, [וכן אם הוא] מוכר את הכבד, לא מוכר את הריאה. אבל [בבהמה] דקה, מוכר את הראש, מוכר את הרגלים. [אבל אם הוא] מוכר את הרגלים, לא מוכר את הראש, מוכר את הריאה, מוכר את הכבד. [אבל אם הוא] מוכר את הכבד, לא מוכר את הריאה. ארבע דינין חלוקין במוכרין⁹¹:

⁸⁸ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ז): הוב"ד לעיל הערה.

⁸⁹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רטז ס"ו): הוב"ד לעיל הערה.

⁹⁰ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכ ס"ז): המוכר את הראש בהמה גסה לא מוכר את הרגלים, מוכר את הרגלים לא מוכר את הראש, מוכר את הריאה לא מוכר את הכבד מוכר את הכבד לא מוכר את הריאה, אבל בהמה דקה מוכר את הראש מוכר את הרגלים מוכר את הרגלים לא מוכר את הראש, מוכר את הריאה מוכר את הכבד מוכר את הכבד לא מוכר את הריאה:

מוכר את הראש כו' - פירוט, אפילו אחר שחיטה (סמ"ע).

⁹¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלג ס"א): המוכר לחבירו מין ממיני פירות ונתן לו מין אחר, אין כאן מוכר ושניהם יכולים לחזור בהם. כיצד, מוכר לו חטים לבנות ונמצאו אדומות או איפכא, או יין ונמצא חומץ או איפכא, או עצים של תנים ונמצאו של שקמה או איפכא. אבל אם מוכר לו חטים ונמצאו רעות, לוקח יכול לחזור בו ונמצאו רעות, אפילו לא נתאנה בסכום והמוכר אינו יכול לחזור בו אפילו הוקרו. ואם מוכר לו רעות ונמצאו רעות, אפילו לא נתאנה בסכום, מוכר יכול לחזור בו והלוקח אינו יכול לחזור, אפילו אם הוזלו. מוכר לו רעות ונמצאו רעות, יפות ונמצאו יפות, אע"פ שאינם יפות שאין למעלה מהם, ולא רעות שאין למטה מהם, ויש אונאה שתות, אין אחד מהם יכול לחזור בו, אלא קנה ומחזיר אונאה. הגה: מוכר לו בשר בחזקה שהוא מין איל מסורס ונמצא שאינו מסורס, המקח קיים ומחזיר לו אונאתו, אלא אם כן ידוע שהלוקח איסטניס שאינו אוכל כלל בשר איל שאינו מסורס, והוא הדין בכל כיוצא בזה. מוכר לו כסף בחזקת כסף צרוף ונמצא כסף סיגים, המקח קיים ומחזיר לו האונאה, דהכל מין כסף:

לבנות ונמצאו אדומות כו' - בחלוקה זו אפילו אם המין השני הוא עדיף ובויקר יותר מהמין שהתנה עמו בשעת מכירה, אפ"ה גם הלוקח יכול לחזור בו, וכן איפכא במוכר, כיון דהוא מין אחר לגמרי, יאמר לא במין זה אני חפץ אף על פי שהוא ביוקר יותר, משא"כ ברעות ונמצאו יפות כיון דהכל מין אחד וכל העולם ניהא להו ביפות יותר מברעות, מש"ה אינו יכול לחזור בו אלא זה שנתאנה (סמ"ע).

אפילו לא נתאנה בסכום - והיינו טעמא, כיון דיש קפידיא בשם יפות ורעות, דכמה בני אדם מדקדקים לקנות דוקא יפות אפילו ביוקר ולא רעות אפילו בזול (סמ"ע).

המוכר אינו יכול כו' - והיינו דוקא כשלא נתאנה הלוקח כדי ביטול מקח, דאז אין ודאי שחזור בו הלוקח, אבל אם נתאנה הלוקח כדי ביטול מקח,

[התנה ל]מכר לו חטין יפות ונמצאו רעות [אין זה מקח טעות שיוכלו שניהם לחזור שהרי חטין התנה לו למכור וחטין מכור], הלוקח יכול לחזור בו [דאין זו אלא אונאה כגון אונאת שתות ויכול לוקח לחזור שהרי נתאנה אבל מוכר שלא נתאנה לא יכול לחזור. אבל אם הוא התנה למכר לו חטים] רעות ונמצאו יפות, מוכר יכול לחזור בו. [אם הוא התנה למכר לו חטים] רעות ונמצאו רעות, [וכן אם הוא התנה למכר] יפות ונמצאו יפות, אין אחד מהם יכול לחזור בו. [אם הוא התנה למכר חטים] אדומים ונמצאת לבנים, [או התנה למכור חטים] לבנות ונמצאת שחמתית [פ"י אדומות כמו השמש, ששניהם טעו, וזה מקח טעות, שהמוכר רצה לשמור מין זו אצלו, והקונה רצה המין שהתנה, וכן אם התנה למכור לון עצים של זית ונמצאו של שקמה, [אין של שקמה ונמצאו של זית, [או התנה למכור לון] יין ונמצאו חומץ, [אין חומץ ונמצא יין, שניהם יכולין לחזור בהן].

גמ'. אמר רב חסדא: מוכר לו [דבר] שיש חמש בשש⁹² [והרי נתאנה הלוקח שתות], והוקר [הדבר הנמכר] ועמד על שמנה [ונמצא שהמוכר הפסיד במקח יותר משתות, מכל מקום, אין המוכר יכול לחזור בו ולבטל את המקח], מי נתאנה [בשעת המקח. רק ה]לוקח, [ולכן ריקן] לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר, משום

דמסתמא יחזור בו הלוקח ואין שם מקח עליו, ו"א דגם המוכר יכול לחזור בו, ומהו המחבר לא כתב דעה זו גם לעיל (סי' רכז ס"ד) (סמ"ע). אמנם הרמ"א כתבו שם (סי' רכז ס"ד) (רע"א), והנה אם נתאנה בשתות ותובע האונאה, שניהם יכולים לחזור בהם, וע"י לעיל (סי' רכז ס"ד) שפסק כן, וכאן השמיט דין זה דאם יש אונאה שתות ותובע האונאה דאף המאנה יכול לחזור, אמנם הרמ"א שם חולק (נתה"מ).

אין אחד מהם יכול לחזור - גם בזה דמכר לו רעות ונמצא רעות מהן (סמ"ע). המקח קיים ומחזיר לו אונאתו - ויש חולקים דאין מאכילין לאדם בעל כרחו דבר שאין מקובל על נפשו, ונראה דהוי ספיקא דדינא, ולשיטת הרמ"א הוא הדין כל דבר שנראה לב"ד שאין קפידיא כל כך (נתה"מ), הך מחזיר לו אונאתו, היינו אפילו אם הוא פחות משתות לא אמרינן שהיה מחילה, אמנם צ"ע בזה (פ"ת), ו"א כל היכא שהתנה בדבר שטוב מעט ממה שמכר לו הוי מקח טעות, ואי הוי טובים יותר הוי מקח טעות, אלא משום דטובים כאלו אלא דשולקין יותר לא הוי מקח טעות ומשלים לו (פ"ת השער המשפט).

שאינו אוכל כלל - דאז ה"ל לגביה כמכר לו יפות ונמצאו רעות דהלוקח חוזר בו (סמ"ע).

כסף בחזקת כסף צרוף - ע"י רמ"א לעיל (סי' רלב ס"ח) (סמ"ע).

דהכל מין כסף - ויש חולקים וס"ל דהוא מקח טעות (ש"ך), ו"א דעיקר כרמ"א שהרי לא שייך לומר זה טענה בכסף צרוף אני רוצה, דהלא יכול הלוקח להוליכם לצרוף ויצרפם ויחזור להיות כסף צרוף (רע"א המחז"א), ו"א דעיקר כש"ך דאף דיכול לצרפו ולתקנו, מ"מ הרי צריך הוצאות, וכאן לא חזי למלאכתו בלתי הוצאות (נתה"מ). ו"א דעיקר כרמ"א, ואין חילוק בין אם האונאה שתות או פחות או יותר משתות ובכל ענין המקח קיים ומחזיר לו אונאה, כדקיי"ל לעיל (סי' רלב ס"א) כל דבר שבמדה ובמשקל ובמנין לעולם חוזר והיינו שמשלים לו החסרון, ומה שכתב הרמ"א דהכל מין כסף, ר"ל לאפוקי אם נמצא סיגים כ"כ שאינו נקרא בשם כסף כלל כו', ובכל ענין צריך המוכר להשלים לו שהיה כסף צרוף כ"כ כפי שקנה ממנו ואז גם הלוקח אינו יכול לחזור, אבל במוכר כלי בחזקת כסף צרוף ונמצא כסף סיגים, המקח קיים ומחזיר לו האונאה, (פ"ת).

⁹² ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"י): המוכר לחבירו שוה ארבע בחמש שהרי המקח בטל ולא הספיק להראותו לתגר או לקרובו והוקר ועמד בשבע לוקח יכול לחזור בו ולא המוכר שהרי הלוקח אומר למוכר אלו לא הוניתני לא היית יכול לחזור ועתה שהוניתני תחזור היאך יהא חוטא נשכר:

ולא המוכר - אפילו לדעת היש אומרים הובא לעיל (רמ"א ס"ד), שאני כאן דמיד שהוקר מסתמא לא יחזור בו עוד הנתאנה. ומ"מ הנתאנה עצמו דכל לחזור בו עד שיראה לתגר, דאף אם נתיקר אמרנו מסתמא דעתו הוה דכל שיש לו זמן לחזור אינו גומר בדעתו לגמור המקח עד שיכלה זמנו (סמ"ע), אבל מוכר שוה ה' בו' או בשאר גוויי דליכא ביטול מקח אין יכול לחזור. ו"א דאם נתייקר אח"כ עד שנעשה ליותר מכדי אונאה אצל המוכר יכול הלוקח לחזור (רע"א).

שיאמר לו [הלוקח למוכר]: אם לא היית מאנה אותי, לא היתה יכול יכול לחזור כך, ועכשו ואוניתי אותי, וכי תקבל זכות לחזור כך [מן המקח, ונמצא החוטא נשכר]. וכן למדנו: [אם התנה למכור חטים] יפות ונמצאו רעות, לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר [הרי נתאנה לוקח לוקח יכול לחזור בו ולא מוכר אף על גב דהוקרו וזה חידוש ויש צורך להביא].

ואמר רב חסדא: [מ]י ש[מכר לחבירו שוה שש בחמש⁹³] [שהוא שותת], והוולו [לאחר הרבה זמן] ועמדו על ג' [ורוצה הלוקח לחזור, שכן עוד לא נתיקיים המקח, שהמוכר חוזר לעולם], מי נתאנה. [רק ה]מוכר, [ולכן] ה[מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח, שהוא יאמר [ללוקח]: אילו לא אוניתי אותך לא היתה יכול לחזור כך, [וכי] עכשיו תוכל לחזור כך [במקח].] וכן למדנו במשנה: [המוכר חטים] רעות ונמצאו יפות, מוכר יכול לחזור בו ולא לוקח. מה לומדים מזה. הרי זה המשנה שלנו [אם כן למה צריכים את רב חסדא. מתרץ הגמ' אם [רק היה לנו] המשנה שלנו, הייתי אומר אולי [במקרה של] של רב חסדא שניהם יכולים לחזור בו, והמשנה שלנו בא ללמד ש[רק] הלוקח יכול לחזור בו, שהייתי חושב לומר משום שנאמר "רע רע יאמר הקונה" [שטבעו של לוקח לראות בכל סחורה שהוא לוקח, שסחורה רעה היא].

שחמתית ונמצאת לבנה כו'⁹⁴. אמר רב פפא: מזה שלמדנו "לבנה", ש"מ: ש"השמש"⁹⁵ היא אדומה [שכינו אותה שחמתית, פ"י דומה לשמש,

⁹³ ע"י ש"ע (ח"מ ס' רכז ס"א): וכן מוכר שמכר שוה חמש בארבע זול ועמד בשלש מוכר יכול לחזור ולא לוקח שהרי אומר לו המוכר ללוקח לא מפני שהוניתי תחזור בי:

⁹⁴ ע"י ש"ע (ח"מ ס' רלג ס"א): הוב"ד לעיל הערה 91.

⁹⁵ הרי שמשא וכו'. המאמר הזה קשה כי בין לס"ד ובין למסקנא שנראה שיש לשמש גוון אדום מפני שנראה לנו השמש אדומה וזה לא ירצו בעלי הטבעיים רק שאומרים בשביל כך נראה השמש אדומה שמפסיק בין השמש ובין ראות שלנו האדים הקטוריים העשנים אבל אין לשמש גוון מראה אדום כי אין השמש קרוב יותר מכאשר הוא במזרח או במערב רק הטעם שאין נראה השמש באמצע השמים אדומה מפני שאין מגיע שם העשן הקטורי. ומכל שכן מה שאמר שהיא חלפא אפתחא דגן עדן ששם הורד שכל זה ימאן השכל מלקבל אמנם כל זה הגיע מפני שמבינים [כמו] כל דבר גשמי, וכבר אמרנו שלא הביטו חכמים אל הגשמי. ודע כי דעת חכמים בענין זה שזוהר השמש הוא מתיחס אל אדום ולא מתיחס אל לבן ודבר זה בודאי כי מאחר שהירח נקרא לבנה מזה נדע כי הזוהר של השמש מתיחס אל האדום שהרי שם השמש חמה וחמימות מיחס אל האדום שכל חם הוא אדום והביא ראייה שהרי בצפרא ובפניא היא אדומה ואף על גב דודאי משום שע"י האד העשוני היא אדומה מ"מ אם היתה השמש לבנה כאשר נראה היה גובר לבנות הזהרות והיה נראה לבן כמו שאין הלבנה נראה אדומה כ"כ אף על גב שהאדים העשונים ג"כ עומדים נגדה ומ"מ לא נראית אדומה כ"כ וכך לא היה נראה השמש אדומה רק משום שהזהרות החמה אין זה לובן רק אדום הוא ומשום כך אין נראית רק אדומה. ומה שאין נראה השמש באמצע השמים אדומה זה מפני שאין האדם יכול לראות ולהבין את זה שהזהרות הוא כ"כ גדול כיון שאין שם האד העשוני עד שאין יכול האדם להבין אם הוא אדום או לבן אבל בצפרא ובפניא ע"י זה נוכל להבחין שהזהרות השמש מראה שלה אדום שאם לא כן לא היתה נראית אדומה כאשר מפסיק בין השמש ובין הראות האדים (הישנוי) [העשנים], רק משום שהזהרות היא אדום בעצמו ולכן נראית אדומה, וזה מבואר.

וקאמר לפי ס"ד דהזהרות של השמש אינו אדום, למה נראה בצפרא ובפניא אדומה, ומתקן בצפרא דחלפא אפתחא דג"ע ורדא ובפניא דחלפא אפתחא דגיהנם ביאור זה כי בשחרית נקרא השמש עוברת על פתחא דגן עדן ורדא פ' מפני האד העשני בשחרית כאשר השמש עולה מן הארץ והאוויר רטוב אז האד העשוני מתקשר עם כח ג"ע שהאוויר רטוב ויפה וזה שאמר כי השמש עוברת על פתחא דגן עדן ורדא פ' הורדא מתיחס לגן עדן מפני היופי שבו ואין בו חמימות יתירה אבל בערבית שהאוויר יבש וחס נקרא האד העשוני פתחא דגיהנם שהוא מתקשר עם פתחא דגיהנם. ולאידך ס"ל כי אדרבא בשחרית מתחיל תוקף החום לכך בשחרית היא עוברת על פתחא של גיהנם ובערב שכבר תש כח החום נקרא שמתקשר האד העשני עם פתחא דגן עדן ורדא, ומפני זה השמש בשחרית ובערבית אדומה. סוף סוף האד העשוני בשחרית ובערבית הוא אדום בעצמו לפי טבעו ומתקשר עם פתחא דג"ע או שהוא מתקשר עם פתחא דגיהנם כי כל דבר ודבר מתקשר ומתחבר עם הדומה לו ולפיכך האד העשוני שהוא אדום מצד החום הוא מתקשר עם כח הגיהנם והאדומות שאינו חם מתיחס לג"ע מפני שהוא יפה, רק שהם חולקים אם בשחרית מתיחס לחום שאותה שעה החום מתחיל ובערבית נח החום הגדול או ערבית מתיחס לחום מפני שהאוויר הוא יבש ובשחרית האוויר רטוב ואין חלוק בין לפי ס"ד ובין למסקנא רק כי לפי ס"ד מה שנראית השמש אדומה מפני האד העשוני ובשחרית ובערבית האד מצורף אל פתחא דגיהנם או ג"ע לכל אחד כפי מאן דאית לו ולפי המסקנא אדום השמש בצד עצמה ג"כ כי הזהרות הוא אדום וכאשר הוא בשחרית ובערבית שמפסיק האד העשוני אז

והרי חטים רק לבנות או אדומות]. תדע, [השמש] מאדים בבקר ובערב, וזה שלא רואים [אדום שלה] כל היום [משום] שמאור עינינו אינו ברור [כל כך מתוך אור היום שמכה עינינו אבל בבקר ובערב שהיום חשוך ניכר אדמומית החמה].

שאלו שאלה מברייטא: [נאמר בענין צרעת] "ומראה עמוק מן העור", כמראה חמה עמוקה מן הצל⁹⁶, ושם הוא [בצבע] לבן [וקשה שאמרנו שמראה השמש אדומה. ומתרץ הגמ', מה שנאמר כמראה חמה, היינו]. כמראה חמה ולא כמראה חמה, כמראה חמה, שעמוקה מן הצל, ולא כמראה חמה, שכן שם לבן וכאן אדום. ולפי מה שחשבנו בתחילה, הרי היא אדומה בבוקר ובערב. [היינו חושבים שכן] בבקר [השמש לבנה, אבל מאחר ואז היא] עוברת על בית הוורדים של גן עדן [היא נראה אדומה], ובערב [אע"פ שהיא לבנה, אבל מאחר ואז היא] ועוברת על פתח הגהנם [מראה נראת אדומה]. ויש שאמרו להיפך [שבבקר היא אדומה משום שעומדת במזרח ומאירה החמה כנגדה במערב ומאדמת מכה גיהנם שבמערב, לפי שעמוד של אור החמה מכה כנגד גיהנם ומאדים החמה מכוח, ובערב שעוברת במערב ועמוד שלה הולך לצד מזרח ומכה בגן עדן ומאדים מכה אדמומית וורדי דגן עדן].

יין ונמצא חומץ, שניהן יכולין לחזור בהן. אולי נאמר, שהמשנה שלנו רבי היא ולא רבנן. שלמדנו:

הזהרות נראה אדום מ"מ השמש מצד עצמה היא אדומה שהזהרות שלה מתיחס לאדם.

ועוד יש לך להבין ענין ותדע כי השמש בעצמה היא עוברת על פתחא דג"ע וגיהנם מפני שהשמש בצד אחד עולה והולכת עד אמצע השמים ושוקעת בצד השני. והאמצע מיוחס לעולם הזה שהוא המציאות השוה והקצוות מתיחסים אל דברים המתנגדים שהוא ג"ע וגיהנם ולפיכך סדר המציאות נותן שהוא עוברת על פתחא דג"ע ופתחא דגיהנם והדבר הזה הוא סבה בעצמו אל שני האדים (האדים) האלו שהחמה היא שמעלה האדים ומפני כי בשחרית ובערבית החמה מתחבר [בכח ג"ע] וכח גיהנם לכל מ"ד כדאית ל'י, ולכן מעלת החמה שני אדים בשחרית ובערבית וזה שאמרנו שהחמה עוברת על פתחא דג"ע והגיהנם ור"ל שהחמה היא שעוברת על פתחא דג"ע וגיהנם ומעלה שני אדים אלו מפני זה החמה נראה אדומה ואף כי בודאי הרואה כי טבע לאד העשוני בשחרית ובערבית הרי כל זה פועלת החמה מצד השמש עוברת על פתחא דג"ע וגיהנם כי אף על גב שהיא סובבת בגלגל העולם כנגד העולם המיושב מ"מ עובר' בשחרית ובערבית נגד קצוות העולם והשמש סבה אל עלתה אדום כמו שידוע ולכן אמרו שהשמש עוברת על פתחא דגיהנם וג"ע ולכן היא סיבה אל שני אדים בשחרית ובערבית אשר הם מתיחסים אל ג"ע וגיהנם כמו שאמרנו וכבר בארנו כמו זה אצל הקשת בפרק הרואה ע"ש (מהר"ל).

⁹⁶ רמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק א הלכה ו

כל מראה צרעת עור הבשר אינה קרויה נגע ולא מטמאה עד שיהיה מראה הנגע עמוק מעור הבשר, לא עמוק במשישיתו אלא במראית העין כמראה החמה הנראית לעין עמוקה מן הצל, אבל אם היה מראה הלבן או הפתוך בשוה עם שאר העור או גבוה מן העור אינו נגע אלא כמו צמח מן הצמחים העולים בגוף. [ראב"ד] מן הצמחים העולים בגוף. א"א לא נאמר זה אלא בהרת אבל בשאת מראהו גבוה מן העור שאין שאת אלא גבוהה.

יין וחומץ מין אחד הוא⁶⁶ [למי שתורם מזה על זה תרומתו תרומה], רבי אומר: שני מינין. אפילו אפשר לומר [שהמשנה שלנו היא] רבנן, עד כאן לא חולקים רבנן על רבי, אלא לענין מעשר ותרומה. וכדרכי אלעזר, שאמר רבי אלעזר: מאיפה אנו יודעים שהתורם מן הרעה על היפה שתורמתו תרומה?⁶⁷ שנאמר "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו"

⁶⁷ עי' רמב"ם (תרומות פ"ה ה"ג): הקשות והמלפפון מין אחד, כל מין חטים אחד, כל מין תאנים וגרוגרות ודבילה א', ותורם מזה על זה, וכל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרע, כיצד היו לו חמשים סאה חטים, וחמשים סאה שעורים בבית אחד והפריש על הכל שני סאין חטים אינן תרומה, וכל שאינו כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרע, אבל לא מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו חוץ מן הזונין על החטים מפני שאינו אוכל אדם.

דרך אמונה: הקשות. שקורין אוגורק"ע:

המלפפון. הם קישואים לבנים:

ותורמין ומעשרין מזה על זה וכן קישות ואבטיח ומלפפון כולן מין א' ובאור זרוע כתב שיש לחוש להסוברים דקישות ומלפפון הן ב' מינים וכן קישות ואבטיח הוא ספק ב' מינים וכן אבטיח ומלפפון הוא ב' מינים לדעה זו וכן קישואין ודלועין ב' מינים הם. תפ"ז ואשכוליות ולימון ואתרוג הוא ספק אם נחשבין מין א' ולכן אין לתרום ולעשר מזה על זה ואם תרם מא' על השני יש להחמיר שלא לאכול את התרומה שמא הוא מין א' אבל חייב להפריש עוד הפעם מאותו המין שמא ב' מינים הם ועדיין הפירות טבל. תפ"ז יערי חושחש מין א' עם תפ"ז ואפשר לעשר מעלי בצלים הירוקים על הבצלים עצמן:

כל מין חטים אחד. אפי' אדומים ולבנים אבל חמשת מיני דגן זה פשוט דכל א' מין בפ"ע וכמ"כ רבנו בסמוך:

כל מין תאנים. אפי' שחורים עם לבנים ויש מחמירין בזה:

וגרוגרות ודבילה. גרוגרות הם תאנים יבשים וכשנדרסו בעיגול לחתיכה א' גדולה נקראים דבילה וכולן נחשבין מין א' עם התאנים ותורם מזה על זה מיהו לענין מן הרע על היפה ע"ל ה"א כיצד תורמין וע"ל ה"ח איך תורמין מגרוגרות על תאנים או מתאנים על גרוגרות או דבילה אם במדה או במנין:

אחד. וכן כל מיני רמונים אחד וכן כל מיני אגוזים ומיני שקדים ומיני אופילין [ההיין פולין] וכן מיני אבטיחים ואם יין וחומץ נחשב ב' מינים יתבאר בה"א:

וכל שהוא כלאים בחברו. בזריעה או בהרכבה ומבואר בפ"ג מה' כלאים וכיון שהוא כלאים אלמא ב' מינים הם ולכן תורמין משעורין על שבולת שועל ומכוסמין על השיפון שאינם כלאים כמ"כ רבנו בפ"ג מכללאים אבל לא משעורים על השיפון ומכוסמין על החיטים ועמ"כ בפ"ז מבכורים ה"ג:

לא יתרום מזה על זה. וה"ה כל המעשרות:

אפי' מן היפה על הרע. שהוא נחשב ב' מינים ואפי' בדיעבד אין תר"ת כ"ל ה"ב והמינים המורכבים אף שנרכבו באיסור אם נדמה ע"י ההרכבה לא' מהמולידים ובא לכלל השתוות הפירות והעלין עם מין הנדמה לו מותר להרכיבו אח"כ עם מין הנדמה כ"ל פ"א מכללאים בד"א סקמ"ב ולכן תורמין ומעשרין מזה על זה ולכן מעשרין מאתרוג המורכב על שאינו מורכב כיון שאינו כלאים [אף שהמורכב פסול לאתרוג דמצוה] וכן תאנה שנתנה לתוך החצוב אף שאסור לעשות כן דינה כשאר תאנים לענין מעשר וכן דלעת שנתנו לתוך החלמית דכיון שאין תערובתן משנה את צורת הפרי שאין מתאחין ממש תורמין מזה על זה:

בבית אחד. נקט הכי שהרי צריך להפריש מן המוקף והבית מצרף וכ"ל פ"ג ה"ז ה"ח:

אינן תרומה. כלל ומבואר כאן דאפי' הפריש סאין מיוחדין על חטים ושעורים מיוחדים בלשון כולל בטל הכל ואפשר דרבנו לשיטתו אזיל שפסק בפ"ט מאישות ה"ב דהמקנה את וחמור ואמר בלשון כולכם לא חל כלל אבל דעת רוב הפוסקים דחל על מי שיכול לחול וא"כ גם כאן חל על החיטים אבל בש"ע פסק דהוא ספיקא דדינא:

וכל שאינו כלאים בחברו תורם. ואפי' לכתחלה:

מן היפה על הרע. וה"ה בשוה כגון מהרע על הרע ומיפה על יפה וכ"ל ה"א סק"ב:

אבל לא מן הרע על היפה. כ"ל ה"א:

ואם תרם תרומתו תרומה. אף על גב דהוא איסור דאורייתא מ"מ ילפ' בגמ' מקרא דדיעבד תרומתו תרומה ואפי' עשה כן במזיד לא קנס' לי לחזור ולתרום ואפי' ה' שוגג שטעה א"צ לחזור ולתרום שניה דכיון שהוא אותו המין שנתכוין לא מקרי טעות וה"א שבשוגג תרומתו תרומה ויחזור ויתרום ואם גילה דעתו שאין מתכוין אלא ליפה ונזדמן לו רעה אין תרומתו תרומה כלל. חוץ מן הזונין. מין חטים מדבריות שאע"פ שאינן כלאים עם החטים כמ"כ רבנו בפ"ג מכללאים ה"ג אפי' אין מעשרין מהן על החטים ואפי' בדיעבד לא חל וכדמסיים טעמ':

על החטים. וכן אם הפריש מן החטים על הזונין כיון דהזונין פטורין אינה תרומה כלל:

[משמע שאם תרימו הלא "חלבו" אלא הרע שבו, יהיה בו חטא, והרינן אם אינו קדוש] פ"י לא חלה עליו שם תרומה או מעשר, שחייבים לעשות מן היפות], למה יש נשיאות חטא [הרי לא עשה כלום ושיחזור ויתרום מן היפה]. מכאן לתורם מן הרעה על היפה שתורמתו תרומה. אבל לענין מקח וממכר, לפי כולם, יש שמרוצה ביין ולא מרוצים בחומץ, ויש מרוצים בחומץ ולא מרוצים ביין [אע"פ שהם מין אחד לא קנה].

מתני'. המוכר פירות לחבירו⁶⁸ [נפסק לו הדמים בשער הידוע כל איפה בכך וכך], משך [כגון בסימטא או בחצר שאינו של שניהם אע"פ ש]לא מדד, קנה [שכן המדידה אינו מעכב אלא רק מגלה כמה הוא חייב, אבל אם רק] מדד [בכליו של מוכר והניח ע"ג סימטא] ולא משך, לא קנה. אם היה פיקח [הלוקח], שישכור את מקומו⁶⁹ [אם ברשות בעלים הם, וכך הוא קנה מיד שהוא מדד]. הלוקח פשתן מחבירו⁶⁹, לא קנה [במשיכה] עד שניגביהם [ויטלטלם ממקומם למקום אחר], ואם היה מחובר לקרקע ותלש כל שהוא, קנה⁷⁰.

גמ'. א"ר אסי א"ר יוחנן: מדד [הלוקח בכליו של מוכר] והניח על גבי סימטא, קנה [הלוקח]. א"ל ר' זירא לרבי אסי: שמא לא שמעת רבי [בשם רבי יוחנן כן], אלא במודד לתוך קופתו [של לוקח, אבל בכליו של מוכר, הרי אין כאן רשותו של לוקח וגם לא משיכתו]⁷¹. א"ל: דומה הרב הזה [פ"י אתה], כמי שלא למד גמרא [בחייו], וכי צריכים לומר מקרה שהוא מדד לתוך קופתו [של לוקח, הרי אפילו ברשות מוכר קנה. מקשה הגמ', האם רבי זירא] הסכים לדבריו [של רב אסי], או לא הסכים.

בא ושמע, שאמר ר' ינאי [שהוא רבו של רבי יוחנן] אמר רבי: חצר השותפין, קונין [השותפים] זה מזה [בקנין חצר]. במה [מדובר וכי] לא [מדובר, ששותף א' רצה למכור דבר לשני שמונח] על גבי קרקע. לא, [זה מדבר ששותף א' הניח הסחורה] לתוך קופתו [של השני]. וכך מסתבר, שרבי יעקב אמר בשם רבי יוחנן: מדד [לתוך כליו של לוקח] והניח על גבי סימטא, לא קנה, [ואם תאמר שחצר השותפים קונים זה מזה בקופה של הלוקח, אם דברי ההלכה של רבי אסי ורבי ינאי] סותרים א' את השני. אלא לאו ש"מ: כאן [שקנה לוקח] במודד לתוך קופתו [של הלוקח]. כאן [לא קנה לוקח] במודד על גבי קרקע [כדברי רבי זירא, וכך למסקנה] לומדים מזה [ורבי אסי טעה בדברי רבי יוחנן].

בא ושמע: מדד ולא משך, לא קנה. במה [מדובר וכי] לא [מדובר שהם מונחים] בסימטא. לא, ברשות הרבים [ואפילו אם מדד לתוך קופתו נמי לא קנה דאין כליו של לוקח קונה לו ברשות הרבים]. אם כן, איך מוכן הכתוב בהתחלת המשנה: משך ולא מדד, קנה. וכי משיכה ברשות הרבים קונה. והרי אביי ורבא ששניהם אמרו: מסירה [בספינה או בהמה גסה] קונה ברשות הרבים ובחצר שאינה של שניהן, משיכה קונה בסימטא ובחצר שהיא של שניהן, והגבהה קונה בכל מקום. [מתרץ הגמ'] מהו "משך" שלמדנו. מרה"ר לסימטא. אם כן, איך מוכן הכתוב בסוף המשנה: אם היה פיקח, שוכר את מקומו. ואם [מדובר] ברה"ר, ממי הוא ייכור אותו. כך נאמר: ואם ברשות בעלים היא, אם היה פיקח, שוכר את מקומו. רב ושמואל ששניהם אמרו:

מפני שאינן אוכל אדם. אלא מאכל יונים ופטור ממעשר ואף אם נאכל לאדם ע"י תיקון כיון שאין עומד לכך פטור מתר"מ:

כליו של אדם קונים לו בכל מקום [אפילו ברשות מוכר כל פסוק דמי], חוץ מרה"ר [או חצר שאינו של שניהם]. ורבי יוחנן ור"ש בן לקיש שניהם אמרו: [כליו של אדם קונים לו] אפילו ברה"ר. אמר רב פפא, [רב ושמואל ורבי יוחנן ור"ש לקיש] לא נחלקו: [אלא] כאן [פ"י רב ושמואל דברו, שלא קונים] ברה"ר, [אבל] כאן [פ"י רבי יוחנן ור"ש לקיש דברו, שכליו של אדם קונים לו] בסימטא. [הקשה הגמ' ולמה קרו לה רה"ר, שאינה רה"י. וכן מסתבר, שר' אבהו אמר בשם ר' יוחנן כליו של אדם קונה לו בכל מקום שיש לו רשות להניחו⁹⁸.] [היינו במקום] יש לו רשות [להניח כליו, היינו סימטא וחצר השותפין ורשות מוכר כאשר הוא נתן לו רשות], כן [קונות לו, אבל כאשר] אין לו רשות [היינו רה"ר], לא [קונים לו], וכן למדנו [למסקנה].

בא ושמע, ארבע מדות במוכרין: טרם שנתמלאה המדה⁹⁹, [הדבר הנמכר עוד] של המוכר [ואם נשפך היין או השמן או אם הוקף הוא עוד של המוכר ויכול לחזור בו, שכן הוא עוד ברשות, אבל] משנתמלאה מדה, [הוא] של הלוקח. במה מדובר, במדה [פ"י כלי] שאינה של שניהן, אבל אם היתה מדה של אחד מהן [פ"י או לוקח או מוכר], ראשון ראשון

⁹⁸ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ר ס"ג): כליו של אדם כל מקום שיש לו רשות להניחו קנה לו וכיון שנכנסו המטלטלים בתוך הכלי אין אחד מהם יכול לחזור בו והרי זה כמי שהגביהו או כמי שהונחו בתוך ביתו. הגה ויש מחלקין דאם אין ברשות לוקח רק בסימטא וכיוצא בזה אין כליו קונים אלא אם כן מדד או עד שיאמר לו זיל וקני לפיכך אין כליו של אדם קונים לו ברשות הרבים ולא ברשות המוכר אלא אם כן אמר לו המקנה לך וקנה בכלי זה ואז קנה אם הוא ברשות המוכר.

כל מקום שיש לו רשות להניחו - פירוש, כגון בסימטא או בחצר שהיא של שניהן, לאפוקי ברשות הרבים, וכ"ש בחצר דמוכר (סמ"ע), דכלים מטעם חצר קונה, ועיין לעיל (ס"ק) דכלי נידון כחצר המשתמרת ואין צריך לעמוד בצידי, ולפ"י במקום דאין חצר המשתמרת קונה, כגון בקטנה בסימן רמ"ג, גם כלי לא קנה (נתה"מ).

אלא אם כן מדד כו' - פירוש, מדד המוכר ונתנם לתוך כליו דהלוקח העומד בסימטא, אבל אם מדד הלוקח, קנה במדידה אפילו בלא כליו, משום דבשעת המדידה משכן, ע"י רמ"א ס"ז (סמ"ע), בדבר שא"צ מדידה כגון שהמדה ידוע שכבר מדד המוכר או אחר, או דבר שא"צ מדידה, קנה בלא מדידה (נתה"מ).

אם הוא ברשות המוכר - פירוש, לאפוקי אם הוא ברשות הרבים דבו לא מהני אמירתו לך וקנה (סמ"ע), וה"ה אם נתן לו רשות להניחו שם הכלי קנה (ש"י), זה לא מדיו ודאי שכליו של לוקח ברשות מוכר (וה"ה כליו של מוכר ברשות לוקח), אלא משום ספק, ומאחר וזה מוחזק ברשות מוכר, אז אין מוציאים מספק, אבל אם הלוקח נתן מעות, ונאבד הדבר, אז אין צריך להחזיר (ש"י האגודת אוזב), וי"ח שאפילו נתן רשות לא קונה ברשות מוכר עד שאמר לו "לך וקנה" לך וקנה, דהוי כאומר שאינו רוצה שיקנה לו חצירו, ודמי למשאל לו האויר של הכלי ג"כ בפירוש [וכן צ"ל בכל מקום דאיכא אומדנא דמוכח כגון בהיה דבעל מוכר קלתו, ה"ל כאילו פירש בהדיא וא"ל זיל קני], כיון דא"ל שיקנה הכלי הרי על כרחך השאל לו באופן שיהיה יכול לקנות על ידו, ועל כרחך השאל לו ג"כ אוירו, משא"כ בנתן לו סתם רשות להניח שם הכלי, ודאי לא קנה, שהרי אפילו מן הסתם צ"ל דנותן לו רשות להניח הכלי (נתה"מ).

⁹⁹ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ר ס"ט): המוכר יין או שמן לחבירו בסימטא או בחצר של שניהם או ברשות לוקח והיתה המדה לעיל קנה עד שלא נתמלאה המדה הרי הן של מוכר משנתמלאה המדה הרי הן ברשות לוקח ואין אדם מהם יכול לחזור בו וכן פירות שהיו צבורים בסימטא או בחצר של שניהם והמדה אינה של אחד מהם והיה המוכר מודד עד שלא נתמלאה המדה הרי היא ברשות מוכר ומשנתמלאה המדה הרי היא ברשות לוקח.

או ברשות לוקח - כאשר הוא במדת לוקח ברשות לוקח ואמר מדת סאה בששה דברים קב בדינר אני מוכר לך והיו בה שנתות בסאה ראשון ראשון קנה אמנם בסרסור בסימטא ובחצר של שניהם אף על פי שהגיע לשנתות לא קנה עד שתמלא המדה כולה עד פיה, וה"ה במדה דלוקח בין בסימטא ובחצר של שניהם (רע"א הבעל המאור), וי"א שברשות לוקח אפילו במידת הסרסור ואפילו במידת המוכר, לא צריך שום מדידה וקנה כל שקיבל עליו המוכר (רע"א הראב"ד).

המדה של סרסור - מיירי שהשאלה תחילה לשניהם, אבל אם השאלה למוכר לחוד, אלא שהמוכר הודיע בשעת שאלה שהוא ימדוד בה למכור, לא הוה שאלה רק למוכר לחוד (ט"ז).

עד שלא נתמלאה המדה למוכר - דמסתמא הסרסור או אחר שמשאל המדה למדוד בו כונתו היתה עד שתמלא המדה תהיה שאולה למוכר למדוד בו, והרי הוא כאילו הן הפירות בכליו של מוכר, אבל כשתמלא המדה דעת המשאל להיות ברשות הלוקח עד שיערה ממנו הפירות לתוך כליו של עצמו, הלכך עד שתמלא המדה יכול המוכר לחזור בו. ואפילו יש בו רישומים לידע עד היכן הוא לוגו או בו לוגין ואמר לו כל רושם ורושם בכך וכך (סמ"ע).

קנה [פ"י] אם הסכימו למכור עשר מנה¹⁰⁰ כל מנה ועשרים ש"ח, אז כל פעם שהגיע למידה של ליטר, קנה ללוקח. במה מדובר, ברה"ר או בחצר שאינה של שניהן [וכגון שלא נתן בעל חצר להם רשות למדוד שם ולכן דינו כמו רה"ר], אבל ברשות מוכר¹⁰¹, לא קנה עד שיגביהנה [הלוקח] או עד שיוציאנה מרשותו [אפילו בכליו של הלוקח, שכליו של לוקח ברשות מוכר לא קונים]. ואם זה מדובר [ברשות לוקח]¹⁰², כיון שקבל עליו מוכר [למכור במחיר זון], קנה לוקח [אף על פי שלא מדד, שרשותו קנה לו, ואפילו הוא בכלי של מוכר, שהכלי בטל אצל הרשות. ואם מדובר [ברשות [שפירות המוכר] מופקדים אצלו [ומסתמא הקנה לו נפקד למפקיד את רשותו לצורך פירותיו למכור ולמדוד פירותיו בביתו כדרך כל הנפקדים], לא קנה עד שיקבל עליו [נפקד במצות מפקיד לייחד לו רשות ללוקח לקנות הפירות באשר הוא שם¹⁰²] או עד שישכור את מקומו.

למקשה המג' לדעת? שכליו של אדם קונים לו אפילו ברה"ר הרי כתוב: ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן [קנה כליו].

¹⁰⁰ ע"י רש"י שמות כה כט, והוא בערך 454 גרם.

¹⁰¹ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ר ס"ב): היו ברשות המוכר או ברשות אדם אחר שהם מופקדים אצלו לא קנה הלוקח עד שיגביה המטלטלין או עד שימשכס כמו שנתבאר. הגה: מיהו אם שכר המקום שמונח בו או נתנו לו במתנה ובקנין או אפילו בדבור בעלמא קנאו, דעכשיו הוי ברשותו וקונה לו. והרי דמנהי דבור בעלמא היינו ברשות אחר אבל אם מונח ברשות המוכר ואומר זכה חצרי ללוקח במקח שקנה ממני לא קנה עד שישכיר לו מקומו ויקנה לו באחד מדרכי הקנייה ואם היו הפירות מופקדים ביד אחר לא סגי שיאמר תקנה חצרי ללוקח עד שיאמר כן מדעת המוכר.

עד שימשכס - תימה, שהרי משיכה לא קנה בזה אלא נדל"ע עד שיגביה הפירות או עד שיוציאם מרשותו בשכירות מקום (ט"ז).

ובקנין או אפילו בדבור - פירוש, בקנין מהני השכירות או המתנה בין שהוא ברשות אחרים בין ברשותו דמוכר, משא"כ בדיבור שלא מהני כשהוא ברשותו דמוכר וכדמסיק, משו"ה קאמר ובקנין או אפילו בדיבור כו' (סמ"ע), דאם היה בידו ואל"ז זכה לפלוני זכה לו לפי שזכין לאדם וחצרו נמי זוכה לו, וצריך דוקא שיאמר זכה לפלוני דאל"כ לא הוי תן כזכי כיון שאינו מוסרם עתה לידו אלא היו מופקדים אצלו כבר, ודלא ככ"י שלא צריך לומר דוקא שיאמר זכה לפלוני (ש"י), וקשה, שהרי אם הלוקח היה ג"כ במעמד כשארם לו זכה, ודאי דבתן סגי, שהרי קנה הלוקח במעמד שלשתו, ובמעמד שלשתו בתן סגי, ואם שלא היה הלוקח במעמד כשארם לו זכה, אפילו זכה לא מהני לענין שלא יהיה הלוקח יכול לחזור בו, כמבואר לקמן סימן ר"ה סעיף כ"ג בזיכה ע"י אחר דיד הלוקח על העליונה, ונראה דודאי מיירי כאן שלא היה הלוקח במעמד, אלא על כרחך מיירי כאן שהלוקח עשאו להנפקד שליח לקנות, וכיון דהנפקד נעשה שליח, חצירו של השליח שהוא הנפקד כחצירו של הלוקח דמי. ואפילו לא אמר זכה רק שנתרצה המוכר ואמר להנפקד שיעשה קנין בשביל הלוקח, וקיבל עליו הנפקד ואמר חצירי יזכה לו, קנה (נתה"מ). וכן אפילו אמר תן, נראה דדוקא במתנה פליגי הפוסקים לעיל סימן קכ"ה סעיף ו' - ז' אי תן כזכי, אבל במקח ומכר שקיבל המוכר הדמים, הרי מחוייב ליתן להלוקח החפץ, וכחוב דמי שאמרינן ביה דתן כזכי (נתה"מ ומח"א פ"ת), וי"א שאין כאן מקום לתן כזכי אלא כיון שקיבל הנפקד עליו ה"ל כאילו השאל או השכיר לו המקום לקנות על ידו (פ"ת בית אפרים).

אבל אם מונח ברשות המוכר כו' - שאין אדם יכול לקנות בשל עצמו לחבירו שלא ע"י אחרים, אלא צריך שיגביהנו או ישכור את מקומו בכסף או בשטר וחזקה, משא"כ כשהוא בחצר אחר, דיכול לומר בעל החצר יזכה חצירי לפלוני במקח שקנה מפלוני, דחצירו כידו והרי הוא יכול לזכות לחבירו כידו של אחרים (סמ"ע).

עד שישכיר לו מקומו - ראובן שנתן שטר מתנה למענון על ביתו ונתן השטר תוך ביתו ואמר לו הנני נתן לך הבית עם השטר מתנה שבתוכי, אינו זוכה, ואין מקום לומר חצירו ומתנתו באין כאחד, דכיון דהחצר והשטר עדיין לא יצא מרשותו איך יזכה בו המקבל ומאין יהיה לו להמקבל זכיה בביתו ובשטר. ולפ"י נראה בשטר מתנה שכתבו על איסורי הנאה לא מהני, דבעינן שזיכה בו המקבל ובאיסורי הנאה לא שייך תורת זכיה [קצה"ח].

עד שיאמר כן מדעת המוכר - אם קיבל עליו הנפקד שיהא מעתה רשותו של הלוקח, לא מהני אלא אי"כ קיבל עליו במעמד המוכר, לאפוקי א"ל הלוקח פירות שברשותך מכר לי פלוני, וקיבל עליו הנפקד לתתם לו, לא קנה עד שיאמר לו המוכר וקיבל עליו על פי מאמרו (סמ"ע).

¹⁰² גם ברשות מוכר שייך קבלה ושכירות (רשב"ם).

במה מדובר וכי לא מדובר ברה"ר ממש [וכתוב שאם זה מדה של א' מהם ראשון ראשון קנה]. לא¹⁰³, [אלא] סימטא. [מקשה הגמ' והרי כתוב [רה"ר] דומה לחצר שאינה של שניהם [אם כן משמע שזה רה"ר גמור]. [מתרץ הגמ'] מה הוא חצר שאינה של שניהם. שאינו כולה של זה ולא כולה של זה אלא של שניהם [היינו חצר השותפים].

רב ששת שאל את רב הונא: כליו של לוקח [הנמצאים] ברשות מוכר, קנה לוקח [כאילו נתן לרשותו של לוקח] או לא [שהרשות העיקר ומבטל הכלי]. אמר לו, למדנו את זה: [אדם הבא לגרש את אשתו] וזרק לה אותו [פי' את הגט] לתוך חיקה¹⁰⁴ [פי' בגדיה שהיא לובשת אותם] או לתוך סל שלה, הרי זו מגורשת [שקונה לה סלה אפילו וברשות המגרש].

אמר לו ר"נ: למה פשטת לו [את השאלה] מאותה [משנה] שהכו בה מאה מכות [פי' ששאלו הרבה שאלות על זה, שאין הוכחה מכאן שכליו של לוקח ברשות מוכר קנה, וכן מונה הגמ' כמה הוכחות שאין כליו של אדם קונה ברשות מוכר והציוור של גט שונה]. שאמר רב יהודה אמר שמואל: [היא רק מגורשת אם] סלה היתה קשורה בה [ואינה נגררת בקרקע ולכן קונה לה סל שלה שזה דומה להגבהה, שקונה בכל מקום]. ור"ל אמר: [גם היא מגורשת אם הסל] קשורה אף על פי שאינה תלויה בה [פי' אע"פ שהיא נגררת בקרקע]. רב אדא בר אהבה אמר: כגון שהיתה סל שלה מונחת לה בין ירכותיה [ואף על פי שמונחת בקרקע אין מקפיד על מקום מושב אשתו ועד עכשיו היה אותו מקום קנוי לה]. רב משרשיא בנו של ר' אמי אמר: כגון שהיה בעלה מוכר סלות [ורק בגלל זה אינו מקפיד על מקום שיש לו בית מיוחד לכך]. רבי יוחנן אמר: מקום חיקה קנוי לה, [וכן] מקום קלתה קנוי לה [אבל כל אדם אחר לא]. אמר רבא: מה הטעם של ר' יוחנן. לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא על מקום קלתה [של אשתו].

אלא תפשוט אותה [הספק אם כליו של לוקח ברשות מוכר קנה] מזה [שכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה]: ברשות מוכר, לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו. במה [מדובר וכי] לא בכליו של לוקח¹⁰⁵ [ולכן רואים שכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה]. לא [כאן מדובר] בכליו דמוכר [לא קנה לוקח עד שיגביהנה שעוד לא יצאו מרשות מוכר כלל].

[מקשה הגמ'] מזה שהתחלה [מדובר] בכליו של מוכר, גם הסוף [מדובר] בכליו של מוכר. [אם כן קשה איך] כתוב בסוף: ברשות לוקח, כיון שקיבל עליו מוכר, קנה לוקח. ואם [מדובר] בכליו של מוכר, למה קנה לוקח¹⁰⁶ [לדברך שאתה הולך אחרי הכלי ולא מבוטל לרשות. מתרץ הגמ'] הסוף מדובר בכליו של לוקח. ולמה חלקו [כך]. סתם הדבר, בבית מוכר כליו של מוכר שכיחים, [אבל] בבית הלוקח כליו של הלוקח שכיחים.

אמר רבא, בא ושמע: משך חמריו¹⁰⁷ ופועליו והכניסין לתוך ביתו [והתבואה על גביהם], בין פסק [המוכר והלוקח מחירם] טרם שמדד ובין מדד טרם של פסק [המחיר], שניהן יכולין לחזור בהן.

¹⁰³ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ט): הוב"ד לעיל הערה 99.

¹⁰⁴ עי' שר"ע (אה"ע סי' קלט ס"י):

¹⁰⁵ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"א): הוב"ד לעיל הערה 98.

¹⁰⁶ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ה): כשם שאין כליו של לוקח קונה לו ברשות מוכר כך אין כליו של מוכר קונה ללוקח אע"פ שהוא ברשות לוקח ויש אומרים אפילו א"ל המוכר זיל קני לא קנה.

כשם שאין כליו של לוקח - הרי דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה אינו אלא משום ספיקא דרשות מבטל כלי או אינו מבטל, וכן להיפך היינו ספיקא בכליו של מוכר ברשות לוקח, ומש"ה אם עשה שניהם, או שכליו של לוקח תוך כליו של מוכר וברשות לוקח כיון דאיכא תרתי כליו של לוקח וגם רשותו אף על גב דמפסקי כליו של מוכר קני לה שפיר (קצה"ח), כליו של מוכר ברשות לוקח מהני מדידה לדעת המחבר כמבואר לקמן סעיף ז', דהוי כאילו אמר זיל קני, משא"כ בכליו של לוקח ברשות מוכר לא מהני מדידה רק כשא"ל זיל קני, הדמדידה שהוא בתוך כלי של מוכר הוי ודאי כאילו משאיל לו הכלי כיון דהוא מענין המדידה, אבל הרשות צריך שיאמר לו זיל קני (נתה"מ).

אפילו אמר ליה המוכר זיל קני - ולא דמי לכליו של לוקח ברשות מוכר, דכשאומו לו זיל קני נתן לו רשות להניח הכלי, ואף על פי שאין המקום קנוי לו מ"מ הכלי קנוי לו, דשאני שם הכלי שקונה בו הוא כבר שלו, ואף שהרשות אינו שלו, מ"מ בדיבור זיל קני גלי דעתיא דאינו מקפיד על מקום הנחת הכלי, משא"כ כאן הדכלי שיקנהו לו אינו שלו, ואינו נקנה לו בדיבור בעלמא (סמ"ע), אבל לא שמשאיל לו המקום, דא"כ היה צריך לעשות קנין על המקום, ועמ"ש בבליין לעיל סי' קצב ס"ח (רע"א).

¹⁰⁷ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ח): הכניס הלוקח את החמורים לביתו עם התבואה שעליהם, אותה משיכה אינה כלום, אפילו אם פסק הדמים ומדד המוכר על החמורים, לא קנה. ויש מי שאומר, שאפילו מדד לוקח על החמורים

לא קנה, שלא נתכוין למשיכה, ולקנות במדידה זו, דלמדידה בעלמא נתכוין. ויש חולקין וסבירא להו, אם מדד לוקח קנה, וכמו שנתבאר:

אפילו אם פסק הדמים כו' - אלא א"כ פרקם והכניסם, שאז יקנה לו ביתו לכשיפסקו אם הוא במשא שאינו מונח בכליו של מוכר אף על פי שלא מדד, אף על פי שפסק דמיו אחר המשיכה, כיון דבשעת הפסיקה עדיין מונחים ברשות הלוקח, קנה (סמ"ע).

דלמדידה בעלמא נתכוין - ו"א דבדעת אחרת מקנה, אף שלא נתכוין בשעת קנין לקנות, קנה, אבל כ"ז רק אם בשעה שעשה הקונה הקנין בלא כונת קנין נתכוין המקנה לקנין, משר"ה קנה כיון שנעשה הקנין בכונת קנין מהמקנה, משא"כ הכא, דהמוכר והלוקח נתרצו שניהם בפיוסוק דמים זה לקנות זה למכור, וא"כ כמו שאמרין בלוקח שלא נתכוין בשעת מדידה לשם קנין לקנות, אלא היה בדעתו למדידה בעלמא ואם ירצה לחזור יהיה הרשות בידו לחזור, הכי נמי אמרינן במוכר שלא נתכוין במדידה זו להקנות רק למדידה בעלמא, שהרי המוכר ולוקח היו שווין בריצוי זה, ועוד יש לחלק בין מתנה למכר, דבשלמא במתנה שפיר אמרינן דדעת אחרת מקנה אותו שאני, שהרי המקבל אילו היה ידע מזה ודאי היה רצונו לקנות, ואומדנא דמוכח הוי בכל דוכתי כאילו נתרצה, משא"כ במוכר ולוקח, מה בכך דהמוכר נתכוין להקנות, מ"מ אימר הלוקח אין רצונו עדיין לקנות שיתחייב בדמיו, ואפשר דעתו שלא יעשה קנין עדיין כדי שיהיה יכול לחזור בו עדיין, משר"ה בעינן כונה לשם קנין (נתה"מ).

ויש חולקין וס"ל דאם מדד - עיין מ"ש בזה בסימן ערה"ה סק"ד [שכן קנה מטעם דעת אחרת מקנה, אמנם לא בגוי, שאין זכיה לגוי] (קצה"ח), ו"א דרשותו קונה לו שלא מדעתו, ולפי"ז אתי שפיר, שהרי דפסק כאן דקנה אף שלא נתכוין, הוא מטעם דהגבהה מטעם ידו הוא, וידו לא גרע מחצירו דידו נמי רשותו הוא וקונה לו שלא מדעתו, וידו שלא מדעתו לא הוי רק מדין שליחות, וא"כ ידו בגוי, לא קנה לו שלא מדעתו דהוא ג"כ מטעם שליחות (נתה"מ). קשה דבסימן ערה"ה סעיף ח' כתב דחזקה לא מהני במקום שלא נתכוין לקנות, וצ"ל דרבינו כן ס"ל דמדידה זו מקדם נתכוין לקנותם (ט"ז), ר"ל דדוקא בעוד דבנכסי הגר דאין כונתו כלל לקנות כיון דסבר דהיא שלו, אבל במדד דעכ"פ רוצה לקנות אלא דדעתו לקנות במשיכה, בזה שפיר קנה בהגבהה הכלי (פ"ת).

פו ע"א

[אבל אם] פירקן [מעל הבהמות, בין מוכר בין לוקח] והכניסן לתוך ביתו [הרי הם ברשות הלוקח, אם] פסק [מחירם] טרם שמדדו¹⁰⁸, אין שניהן יכולין לחזור בהן [שקנה הלוקח בחצרו, אע"פ שהם בכליו של המוכר, אם כן רשות מבטל כלי ולא הפוך. אבל אם] מדר טרם שפסק [מחירם], שניהן יכולין לחזור בהן. וזוהי שכליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה [פי' לא מפריעים לקנין של הלוקח, מובן ש]גם כליו דלוקח ברשות מוכר לא קנה¹⁰⁹.

אמר רב נחמן בר יצחק: בששפכן [פי' מה שכתוב "פירקן" היינו שפירקן כדי לשפכן מן השקין לקרקע בביתו של לוקח ולא מדובר שהם בכליו דמוכר ורק בגלל זה קנה הלוקח ברשותו, ולולא זה הכלים כן מפריעים לקנין]. רבא הקפיד [על רב נחמן, שכן רבא הוא מחבר של זה ההלכה], וכי כתוב "שפכן". כתוב "פירקן".

אלא אמר רב בר רב אשי: [כאן מדובר] בחבילות שומים [שאין שקים]. א"ל הווא בנו של מר זוטרא לרבינא: הרי כתוב "פירקן", מה זה משנה לי אם פסק [מחירם] או לא פסק. א"ל: [רק אם] פסק [מחירם], לשניהם יש סמיכות דעת [שיתקיים המקח, ואם] לא פסק [מחירם], אין סמיכות דעת [שיתקיים המקח].

א"ל רבינא לרב אשי: בא ושמע, דרב ושמואל ששניהם אמרו: כליו של אדם קונה לו בכל מקום. [זה שכתוב "בכל מקום"] מה הוא בא לרבות. [וכן] לא לרבות רשות מוכר. שם [שונה] שאמר לו [המוכר הלוקח]: לך ותקנה [פי' אני רוצה שיקנה לך כליך, וכאילו השאל לו המקום להנחת כליו, ולכן קנה].

למדנו במשנה שם: נכסים שיש להן אחריות [פי' קרקעות, ונקראים כך שקיימים לעולם]¹¹⁰, נקנין בכסף או בשטר [אם כתב לו שדי מכורה לך או נתונה לך ומסר לו את השטר] או בחזקה [נעל או גדר או פרץ כל שהוא], ושאיין להן אחריות [פי' מטלטלים], אין נקנין אלא במשיכה¹¹¹ [פי' שמושכן לרשותו או לרשות שיש לו חלק בו כגון סימטא או חצר השותפין וכל שכן בהגבהה דהגבהה קונה בכל מקום].

בסורא למדו את ההלכה זו [שהגמ' הולך להגיד] בשם רב חסדא, [אבל] בפומבדיתא למדו אותו בשם רב כהנא, ויש אומרים בשם רבא: לא להגנו אלא דברים שאין דרכן להגביה [שהם כבדים], אבל דברים שדרכן להגביה [שהם דברים קלים], בהגבהה כן [קנה], במשיכה לא [קנה].

אביי ישב ואמר הלכה זו [בפני התלמידים]. רב אדא בר מתנה שאל שאלה מבריייתא לאביי: הגונב כיס בשבת¹¹² [והוציאו לרשות הרבים], חייב [בתשלומי גניבה], שכבר נתחייב בגניבה [בהגבהה] קודם שיבא לידי

¹⁰⁸ עי' שר'ע (ח"מ סי' ר ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 71.

¹⁰⁹ עי' שר'ע (ח"מ סי' ר ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 98.

¹¹⁰ עי' שר'ע (ח"מ סי' קצ ס"א): הוב"ד לעיל הערה.

¹¹¹ עי' שר'ע (ח"מ סי' קצח ס"א): הוב"ד לעיל הערה 69.

¹¹² עי' שר'ע (ח"מ סי' שנא ס"א): יש גנב שפטור מלשלם, ואיזה זה שבא עם התשלומין חיוב מיתה, כגון הגונב כיס בשבת ולא הגביהו ברשות הבעלים אלא היה מגורו ומוציאו מרשות הבעלים לרשות הרבים ואבדו שם. הגה: אבל אם אבדו אחר כך חייב, וכל שכן אם עדיין הוא בעין שחייב להחזירו. וי"א שאם אינו בעין בכל ענין פטור מלשלם, הרי זה פטור מתשלומין, שאיסור שבת ואיסור גניבה והיזק באים כאחד. אבל אם גנב כיס בשבת והגביהו שם ברשות היחיד, ואחר כך הוציאו לרשות הרבים והשליכו לנהר, חייב לשלם, שהרי נתחייב באיסור גניבה קודם שיתחייב באיסור סקילה, וכן כל כיוצא בזה: ולא הגביהו ברשות הבעלים - דאילו הגביהו הגנב, קנאו, דהגבהה קונה בכל מקום, וכדמסיק המחבר (סמ"ע).

אבל אם אבדו אחר כך חייב - דכל שלא בא עליו חיוב מיתה וחיוב תשלומין יחד חייב, וכאן נמי כל זמן שהכיס עם המעות הוא בעין ברשותו דמריה קאי, ולא חל עליו חיוב ממון עד שעת השבירה, ועל השבירה אין חיוב מיתה (סמ"ע), ויש חולקין דפטור על זה (ש"ך), ועיקר דפטור רק כאשר אבדה מיד, ולא אח"כ (רע"א), וי"א דטעמא דפטרי משום דכבר קנה אותו מדינא אפילו בעינא (קצה"ח), כיון דמקום שהוא קם ליה בדבריה מיניה לא נתחייב בוהשיב (כמ"ש הקצה"ח ס"ק), שהרי אפילו בגזילה בעין אין הב"ד יכול לכופ הגולן לקיים השבה רק הגולל בא ונוטל שלו (נתה"מ).

בכל ענין פטור מלשלם - טעמייהו, דמיד שהוציא הכיס חייב מיתה ולא פקע מיניה האיסור ותו לא חל עליו חיוב ממון כיון דהוא חייב מיתה דקים ליה בדבריה מיניה (סמ"ע).

והשליכו לנהר - אבל כי איתיה בעינא לכ"ע חייב להחזיר, ואע"ג שלא מהני למיקני מכל מקום אינו מחויב בהשבה כמו בעלמא דגנב וגזול מתחייבין בהשבה דכתבי (ויקרא ה, כג) והשיב את הגזילה, אבל זה שגנב בשבת כיון דקים ליה בדבריה מיניה אין אנו מחייבין אותו כלום על שעת גניבה אלא בתבריה בידים אבל איתבר ממילא פטור, וא"כ ממילא נמי אינו מתחייב בהשבה אלא שלא קני אותו (קצה"ח).

וכן כל כיוצא בזה - כגון הבא במחותרת (סמ"ע).

איסור שבת [שהוא רק בשעה שמוציאו לרה"ר, ולכן אין לומר שיענש על שבת שזה יותר חמור. אבל אם הגנב] היה מגור [הגנבה בקרקע] ויוצא מגור ויוצא, פטור [מתשלומי גניבה], שהרי איסור שבת וגניבה באין כאחד [בהוצאת הגניבה לרה"ר, ולכן רק נענש על החמור, שהוא שבת]. והרי כ"ס הוא ראוי להגבהה, ועכ"ז קנה במשיכה [ולא איסור שבת]. א"ל [אביי כאן מדובר בכיס שיש לו] רצועה. [רב אדא בר מתנה ענה לו] גם אני אמרתי [שזה מדובר בכיס שיש לו] רצועה [מה בכך שיש לכיס רצועה, והרי סוף סוף, הוא דבר שדרכו בהגבהה, ואינו נקנה במשיכה]. א"ל [אביי כאן מדובר] בדבר שצריך¹¹³ רצועה [שהוא כבד ואין דרכו בהגבהה אלא במשיכה].

בא ושמע: [אם זה מדובר בדבר שהוא] ברשות מוכר [והוא רוצה לקנותו], לא קנה עד שיגביהנה או עד שיוציאנה מרשותו [פי' במשיכה. אם אפשר להגביה אותו] רואים אם כן שהוא ראוי להגבהה [והוא דבר קל, ודלא כדברי אביי, אבל רואים], שאם הוא רוצה הוא קונה בהגבהה, ואם הוא רוצה קנה אותו במשיכה. אמר רב נחמן בר יצחק: [מה שכתוב בברייתא] כתוב לצדדים, [שאם הוא] דבר שראוי להגבהה [שהוא דבר קל, אז רק קונה] בהגבהה, [אבל אם הוא] דבר שראוי למשיכה [שהוא כבד, הוא קונה רק] במשיכה.

בא ושמע [שלמדנו במשנה בפרק הבאה]: המוכר פירות לחבירו, משך ולא מדד, קנה. [ומקשה הגמ' נגד מה שלמדנו בעמוד הקודם שרק קונה במשיכה אם הוא לא ראוי להגבהה] והרי פירות הם ראויים להגבהה, ולמדנו שקונה במשיכה. במה מדובר כאן, במטענים גדולים¹¹⁴ [של פירות]. אם כן, [איך מובן] הכתוב בסוף [המשנה]: הלוקח פשתן מתבירו, לא קנה עד שיטלטלו ממקום זה למקום אחר. וכי לא עושים מטענים גדולים של פשתן [ולמה לא מועיל משכיתם. מתרץ הגמ'] פשתן שונה, שמחליק [ואין יכולין לעשות ממנו משאות גדולות הלכך בעי הגבהה דדרכו בכך].

א"ל רבינא לרב אשי, בא ושמע: בהמה גסה נקנית במסירה, והדקה, בהגבהה, דברי ר"מ ור"ש בן אלעזר, וחכ"א: בהמה דקה, במשיכה¹¹⁵. והרי בהמה דקה שראוי להגבהה, וכתוב שנקנית במשיכה. [וקשה על הגמרא הנ"ל, ומתרץ הגמ'] בהמה שונה, שמסרכת [ומתדבקת היא ברגליה בקרקע, ואי אפשר להגביה אותה אלא בקושי, לפיכך הדרך לקנותה היא במשיכה, אבל שאר מטלטלין הקלים במשקלם נקנים בהגבהה ולא במשיכה].

רב ושמואל שניהם אמרו: כור בשלשים אני מוכר לך¹¹⁶ [אפילו אם הלוקח עשה מעשה קנין על כל סאה בנפרד] יכול לחזור בו אפילו בסאה האחרונה [שכן התנה למכר רק כור ולא חלקן. אבל אם הוא אמר] כור בשלשים, סאה בסלע אני מוכר לך [ועשה הלוקח קנין על כל סאה בנפרד]. הוא קנה [כל] א' וא' [שכל אחד מכירה בפני עצמו היא וכגון דהויא מדה דלוקח ובסימטא דקני ליה כלי א"נ ברשות מוכר וכגון דאמר ליה מעיקרא יקנה לך כליך ברשותי].

בא ושמע [כהמשך של ההלכה של רב ושמואל]: אם היתה מדה [שבו מדדו את התבואה] של אחד מהן, [אז הלוקח] קנה ראשון ראשון [פי' כל סאה וסאה]¹¹⁷, ואף על גב שלא נתמלאה המדה [וקשה על רב ושמואל,

¹¹⁴ עי' שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"א): הוב"ד לעיל הערה 69.

¹¹⁵ עי' שר"ע (ח"מ סי' קצז ס"א): בהמה בין דקה בין גסה אינה נקנית במסירה אלא במשיכה, ואינו צריך להגביה. הגה: ויש אומרים דאף מסירה קונה בהמה גסה, ויש אומרים אף בדקה אם הוא בפני המוכר, ועיין לקמן סימן קצח ס"ח עד ע"ג בדיני מסירה, אמר ליה לקנות במשיכה ושינה, בין לגרועותא כגון למסירה או למעליותא כגון שהגביה, לא קנה אלא במשיכה כמו שאמר לו: וי"א אף בדקה - אם היא עומדת ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם דהן מקומות שאין קונין שם במשיכה, משו"ה לא הטריחוהו חז"ל למושכה מרשות הרבים לרשותו או לסימטא אלא די במסירה. מיהו דוקא בבהמה ס"ל דמהני מסירה, דומיא דספינה דמסירה דידהו הוי כמו משיכה דבנענוע כל דהו הולכת הספינה מעצמה, וכיון דשם משיכה עליו, אף על פי דבשאר דברים בעינן שימשוך מרשות הרבים לרשותו או לסימטא, בהני שבמשיכתן לרשותו יש טורח הקילו בו לומר שסגי במסירה בזה ששם משיכה עליה, משא"כ בשאר מטלטלין אפילו כשהן ברשות הרבים (סמ"ע).

¹¹⁶ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 71.

¹¹⁷ עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ז): היתה המדה של אחד מהם והיו בה רשמים לידע חציה שלישיה ורביעה וכיוצא בהן כיון שהגיע לרושם מהרשמים קנה ראשון ראשון ואע"פ שלא נתמלאה המדה שכל רושם מהם כמדה בפני עצמה שהרי כל אחד מהם הוא המדה והוא סומך על הרשמים שבה ויש אומרים דאם המדה של מוכר לא קנה עד שיערה אותה.

היתה המדה של אחד מהם - פי' של הלוקח, ולכן הרמ"א מפרש דברי המחבר ולא בא לחלוק עליהם (ט"ז).

ו"א דאם המדה של מוכר כו' - דכיון דהמוכר הוא המודד ומודד לתוך מדה שלו, מסתמא אמרינן שלא היתה דעתו שיקנהו הלוקח עד שתתמלא המדה כדי שאם ירצה יכול לחזור בו, משא"כ כשהמדה היא של הלוקח והמוכר מודד בה. ואם הלוקח מודד בה כבר נתבאר בסעיף ח' דמיד כשהגביה הפירות בשעת מדידה שקנאן, כ"ש כשמודד במדה שלו וגם יש לו רישומים. וזה נראה פשוט דגם כשהמדה היא של המוכר והמוכר מודד בה, אם הלוקח אמר למכור לו ב' לוגין לוגין ומודד לו בכלי זה שיש בה רישומין, מיד שגיע לרושם שיש בה ב' לוגין הרי הוא כאילו נתמלאה המדה, וגם המוכר אינו יכול לחזור בו (סמ"ע). קשה על דבריו, שהרי לדיעה זו בעינן דוקא שיערה אותה ולא סגי במה שיתמלא המדה, לכן נראה דטעות סופר הוא וצריך לציין על דברי המחבר על היתה המדה של אחד מהם. ומה שמסיים וזה נראה פשוט דגם כשמדה של המוכר והמוכר מודד בה וכו', נראה דתיבת "המוכר" טעות סופר, וצ"ל "של הסירוסור" (נתה"מ), הלשון אינו מדוקדק, דמשמע דאחר דמעה אפילו ע"ג קרקע קונה, וזה אינו, שהרי בסימטא קיימינן (עי' לעיל ס"ט), ובסימטא בעינן כלי של לוקח, אלא פירוש דבריו הם, אם המדה של מוכר לעולם הוי ברשותו אפילו נתמלא עד שיערה אותה, ר"ל שכל זמן שהוא בתוך הכלי אין שם תקנת הקנין מחמת הכלי או רשות של לוקח, עד שיערה אותה אזי יצאה מרשות המוכר ויש שייכות קנין לכל אחד כדינו, דהיינו ברשות הלוקח קנה מיד, ובסימטא בכליו של לוקח (ט"ז).

ומתרץ הגמ' [כגון שאמר לו: [אני מוכר לך] הין בשנים עשר סלעים, [וכל] לוג בסלע, וכמו שאמר רב כהנא: סימנים היו בהין [של הקדש למדוד כמה צריכים לפר או לאיל וכו'], וכן כאן, היו סימנים במדות. בא ושמע: השוכר את הפועל¹¹⁸ [ונותן לו שכרו עכשיו בניסן כדי] לעבוד עבורו [בזמן] הגורן [פי' בתשירי, והשכר כל] יום בדינר [לל' יום, ונותן לו היום ל' דינר].

¹¹⁸ עי' שר"ע (י"ד סי' קעו ס"ח): השוכר את הפועל בימות החורף לעשות עמו בימות הקיץ בדינר ליום, ומקדים לו שכרו מעתה, ושכרו שוה בימות הקיץ סלע ליום, אסור. אבל אם אמר לו: עשה עמי מלאכה מהיום ועד זמן פלוני בדינר ביום, מותר, דכיון שמתחיל לעשות עמו מעתה אינו נראה כנוטל שכר מעותיו שמקדים לו.

ול[זמן] הגורן [יום עבודתו] שוה סלע פ"ד דינרים, ובגלל שהקדים לשלם לו, עשה לו מחיר יותר זול], אסור להנות הימנו [פ"י מהכסף, משום שנראה כשכר המתנת מעות, פ"י שנותן לו סלע בימות הגורן בשביל דינר שנתן לו בניסן]. אבל אם שכרו מהיום בדינר ליום¹¹⁹, ול[זמן] הגורן שוה סלע, מותר [כיון שמאותו היום ששכרו עושה עמו מותר, שכל פעולת המאה ימים כיום אחד ארוך, ולא הוי כאילו שומר לו כסף, שהרי מיד התחיל בפעולתו].

[ומקשה הגמ' ואם תחשוב [שהמוכר] כור בשלשים סאה בסלע אני מוכר לך, [ועשה הלוקח קנין על כל סאה בנפרד], הוא קנה [כל] א' וא' שכל אחד מכירה בפני עצמו היא, אז] גם [בהלכה זו, כל] א' וא' נפסק [פ"י כל יום עבודה נפסק לעצמו, ויכול לחזור בו, הוא כמו שכר המתנת מעות], ואסור להנות הימנו [ולמדנו, שהשוכר פועל] לדינר ליום ול[זמן] הגורן [עבודתו] שוה סלע, מותר, [מקשה הגמ'] למה [זה מותר], הרי זה שכר המתנת מעות [כעת הגמ' חשבה שהאיסור בזה משום שהוא שכר המתנת מעות ולא נראה כשכר המתנת מעות].

אמר רבא: וכי זה מוכרן [שזוה באמת אסור מן הדין], וכי אסור לזלזל בשכירות [ולהשכיר את עצמן בזול, ולכן אפילו אם קיבל הכסף לעבוד אחר כך, אין איסור תורה של רבית, שאדם יכול להשכיר את עצמו בכמה זול שהוא רוצה. אז מקשה הגמ']. מה שונה התחלת [ההלכה] ומה שונה הסוף. בהתחלה שלא עבד עבדו מעכשיו, נראה כמו שכר המתנת מעות [וזה חומרא ולא מעיקר הדין], וסוף עובד עבדו מעכשיו, לא נראה כמו שכר המתנת מעות.

ואם היה מחובר בקרקע ותלש כל שהוא, קנה. [מקשה הגמ', וכי משום שתלש כל שהוא קנה [כל השאר המחובר]. אמר רב ששת: במה מדובר כאן¹²⁰, שאמר לו: לך [והחזק בקרקע לקנות פשתן המחובר בה דקרקע נקנה בחזקה וכל המחובר לקרקע הרי הוא בקרקע], ומספיק לך קרקע כל שהוא, ו[כך] תקנה כל מה שעליה [ולומדים שחזקה קלה כזה שבלקטת מקצת הפשתן יכול לקנות השאר המחובר, וכגון שא"ל המוכר "לקט מן הפשתן עצמו קצת ויתייפה הקרקע ויהיה נקי לחרישה"].

מתני'. המוכר יין או שמן [כך הדין בכל פירות, אלא בגלל ההלכה שבסוף המשנה של טיפות הזכירו יין ושמן] לחבירו והוקרו או שהוללו¹²¹ [לאחר פיסוק הדמים, והעבירו למדה שאינה של אף א' מהם], אם טרם שנתמלאת המדה, [שינוי המחיר הוא] על המוכר [שכן זה עוד ברשותו, אבל] מאז שנתמלאת המדה, [הוא] של לוקח. ואם היה סרסור ביניהן¹²² [והמדה היא שלו, אם] נשברה החבית, נשברה לסרסור [שכן הוא קנה מבבל הבית למכור ללוקח]. וחייב להטיף לו שלש טיפין¹²³. [ואם] הטא על צדה [אחר שהטיף ממנה שלש טיפין ללוקח], ונתאסף מצוי [השמן לשולי הכלי, כלומר שהניח את המידה על צידה עד שכווסו שיירי המשקים שבדפנות לשולי הכלי], הרי הוא של מוכר [משום דהלוקח נתייאש]. וחנווני אינו חייב להטיף שלש טיפין [משום שהוא טרוד במכירתו, וחזק לא חייבוהו על זה]. רבי יהודה אומר: ערב שבת עם חשכה, פטור.

גמ'. [מקשה הגמ', המקרה הזה של המשנה שטרם שנתמלא המדה היא של המוכר, ואחר כך של הלוקח, הרי] של מי המדה הזאת. אם תאמר שזה מדה של לוקח, טרם שנתמלאת המדה הוא של המוכר, [ולמה, הרי] המדה היא של הלוקח [שיקנה לו כליו, כנ"ל]. ואלא [מתרץ הגמ', שכאן מדובר ב]מדה של המוכר, [גם זה קשה, למה] מאז שנתמלאת מדה [הוא]

¹¹⁹ ע"י שר"ע (י"ד סי' קע"ח): הוב"ד לעיל הערה 118.

¹²⁰ ע"י רמב"ם (מכירה פ"ג ה"ח): פשתן כשהוא מחובר לקרקע ויבש שאינו צריך לקרקע ואמר לו נ יפה לי קרקע כל שהוא וקנה כל מה שעליה, כיון שתלש כל שהוא קנה הכל מפני התנאי הזה, אבל אם (אמר לו) הקנה לו הפשתן הזה במכר או במתנה לא קנה אלא מה שתלש שהרי הגביו וכן כל כיוצא בזה.

¹²¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ט): הוב"ד לעיל הערה 99.

¹²² ע"י שר"ע (ח"מ סי' קפ"ז): כל סרסור שאבד החפץ מידו או נגנב, אפילו בשעת הליכה חייב לשלם, מפני שהוא נושא שכר:

אפילו בשעת הליכה חייב כו' - ואף על גב דאכתי לא מכר החפץ, ושלא לא ימכרו ולא יטול שכר, אפילו הכי הוה שומר שכר, פירוש וכל שכן בחזרה, והיינו כשכבר מכר החפץ ונאבד מידו המעות דנחשב שומר שכר, שהרי מיד שמכרו דמי טרחתו קצוב לו מהמוכר, ועי' קפ"ו ס"ב (סמ"ע).

¹²³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא ס"ז): הסיטון שקונה [הרבה] ביחד ומוכר לחנוונים מקנה המדות שמווד בהם דבר לח אחת לשלשים יום ובעל הבית שאינו מוכר לכ"כ די לו שיקנה אחת ל"ב חדש והחנווני שאינו צריך להטיף שלשה טיפין ונדבק בה הרבה צריך לקנח פעמים בשבת:

שמווד בהם דבר לח - דדבר לח הוא נדבק במדות, משום הכי צריך לקנחו פעם אחת כל ל' יום (סמ"ע).

שאינו צריך להטיף כו' - כמו שכתב בסעיף שלפני זה (סמ"ע).

של הלוקח, [הרי] המדה היא של המוכר [ואיך הוא קנה]. אמר ר' אלעא: [כאן מדובר] במדת סרסור¹²⁴ [והוא שאילו לשניהם. עוד מקשה הגמ'] הרי מזה שלמדנו בסוף: ואם היה סרסור ביניהם, נשברה החבית, נשברה לסרסור. משמע שהתחלה לא מדובר בסרסור. [מתרץ הגמ'] ההתחלה [מדובר] במדה [של סרסור] בלא סרסור [דאינן שלוחיו של סרסור להיות המקח ברשותו ואף על גב דהמדה שלו], והסוף [מדובר], בסרסור עצמו¹²⁵ [כיון שהוא שם והמדה שלו המקח ברשותו דאיהו לוקח מן המוכר ומוכר ללוקח ומשום הכי כי נשברה נשברה לסרסור דכליו קני ליה].

הרכינה ומיצית, הרי הוא של מוכר. כאשר רבי אלעזר עלה [מבבל לארץ ישראל] הוא מצא את זעירי, אמר לו: וכי יש כאן [בארץ ישראל] מי ששונה משניות ובריות ששנה לו רב מדות המשנה שלנו. הוא הראה לו רב יצחק בר אבדימי. א"ל: מה קשה לך. שלמדנו במשנה: הרכינה או מיצית, הרי הוא של מוכר,

¹²⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ר ס"ט): הוב"ד לעיל הערה 99.

¹²⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קפ"ז): הוב"ד לעיל הערה 122.

[וקשה] הרי למדנו במשנה: הרכינה ומיצה⁷³ [פי' המערה כד של שמן תרומה אם הניח הכר עד שנתמצית אותה התמצית תרומה, ולא הטיף לכלי של חולין], הרי זו תרומה [הנשאר בכלי]. א"ל: הרי למדנו על זה, אמר רבי אבהו: משום יאוש בעלים נגעו בה [שהלוקח מתיאוש ומפקיר אותו מיצוי מפני שטורח לו להמתין עד שיתמצה אבל תרומה לא שייך יאוש דמ"מ תרומה היא ואסורה לזרים].

ההחנווני אינו חייב להטיף וכר. [בני הישיבה] שאלו אותם [הרבנים]: רבי יהודה מדבר על התחלת המשנה [שכתוב שחייב להטיף ג' טיפות], והוא מקיל [שאין חיוב להטיף ערב שבת], או אולי הוא מדבר על סוף המשנה [פי' בחנווני] והוא מחמיר [שחנווני חייב חוץ מערב שבת]. בא ושמע: שלמדנו, רבי יהודה אומר: ערב שבת עם חשכה, חנווני פטור, מפני שחנווני טרוד [אם כן הוא מדבר על סוף המשנה ומחמיר].

מתני. השולח את בנו אצל חנווני¹²⁶ ופונדיון [השוה ב' איסרים] בידו, [והחנווני] מדד לו איסר שמן ונתן לו איסר [עודף, והבן בדרך חזור]

¹²⁶ עי' שו"ע (ח"מ ס' קפח ט"ב): עושה אדם שליח איש או אשה, ואפילו אשת איש, ואפילו עבד ושפחה, הואיל והם בני דעת וישנם במקצת מצות נעשים שלוחים למשא ומתן, אבל מי שאינם בני דעת והם חרש שוטה וקטן אינם נעשים שלוחים, ולא עושים שליח אחד הקטן ואחד הקטנה, לפיכך: השולח בנו קטן אצל החנווני, ונתן בידו פונדיון שהוא שני איסרין ונתנו לחנווני ומדד לו באיסר שמן ונתן לו את האיסר, ואבד את השמן ואת האיסר החנווני חייב לשלם שלא שלחו אלא להודיעו, ולא היה לו לשלח אלא עם בן דעת, וכן כל כיוצא בזה. הגה: ועל הצלוחית שנתן המשלח ליד הקטן ומדד החנווני לתוכו, אם שברו הקטן החנווני פטור, אלא אם כן לקחו מידו ומדד לאחרים והחזירו לידו ואם פירש ואמר שלח לי עם הקטן הרי זה פטור: ואפילו אשת איש - אפילו איש זה לאשתו של איש אחר, וקא משמע לן בזה, דאף על גב דרשתי אחרים עליה, ואינו דומה כל כך להמשלח, ע"ז הוה שליח (סמ"ע).

ואפילו עבד ושפחה - פירוש, אפילו כנענים שהם בני מצוות קצת (סמ"ע). וישנם במקצת מצוות - ר"ל, אף על פי שאינם דומים להמשלח ישראל לגמרי שחייב בכל המצוות, מכל מקום ישנם במקצת המצוות (סמ"ע).

שאינם בני דעת - וראוי לספק היכא דהיה פקח בשעה שעשאו שליח וקודם שגמר השליח שליחותו ונתטה המשלח, ויש בזה מחלוקת ראשונים, ולפי הצד שיש שליחות אפילו אחר שנשתגע, ה"ה אחרי מיתתו, ולכן במתנה למאן שאמר עדיו בחתומי זכין ליה, אם שלח שליח עם השטר מתנה להוליק ליד המקבל, ומת הנותן קודם שטא שטרא לידיה, זכה בהמתנה (קצה"ח), ו"ח במתנה, דכיון דיכול לחזור בו, מת לא גרע מחזרה (נתה"מ).

שם - יש להסתפק באם שכר לאותן שאינם בני שליחות, והן פועלים אצלו, לעשות קנין חזקה, כגון לבנות או לחפור בשדה הפקר או בקניית בית, או אם משך ע"י פועלים שאינם בני שליחות, או הגביה, אי מהני. שהרי חזו"ן במגביה מציאה לחבירו, דאף דמאן דסבירא ליה שלא קנה חבירו, אפילו עשאו שליח, מכל מקום בפועל שהוא שכיר, קנה, משום דיד פועל כיד בעל הבית, אלמא דפועל לאו מטעם שליחות הוא, אם כן מהיכי תיתי נימעת הנך דלאו בני שליחות נינהו, ולמעשה לא מהני, דאף דיד פועל כיד בעל הבית, לא מהני, מטעם דהי כחצר מהלכת. אמנם כי אימעות גוי משליחות, היינו במידי דבעי שליחות, ואם עשהו שלא מדעת בעל הבית אין מעשיו כלום, והנה בקנין הגביה יש שני עניני קנין, א', כשהוא בידו קנה אפילו לא הגביה כלל, שלא גרע ידו מחצירו. ויש עוד קנין, כשהגביה מכחו אפילו לא נטלו בידו כלל, אם כן הכי נמי אם ציוה לפועלים להגביה, אין לך גורם גדול שיהיו מוגבהין מזה, כיון דיד וכח פועל כיד וכח בעל הבית. ואין הכי נמי אם לא הגביה הפועל המציאה, רק שנטל בידו המציאה והחזיקו סמוך לארץ ולא הגביה שלשה, דאין שם קנין רק מטעם יד, לא קנה הבעל הבית, כיון דיד פועל הוא חצר מהלכת. וכן בקנין משיכה, כיון דאפילו קורא לה והיא באה לרשותו מהני, אלמא כל שנמשך לרשותו ע"י גרמתו מהני, הוא הדין כשציוה לפועל למושכו לרשותו מהני, דאין לך גורם גדול מזה, ואפילו הפועל אינו בר שליחותיה. אמנם אם פועל גוי משכו לרשות עצמו, אפילו עשאו שליח לא מהני, כיון דאין שליחות לגוי, ולא יכולנו רק דיד פועל כיד בעל הבית, אבל רשות פועל לא הוי כרשות בעל הבית, ואין כאן משיכה כלל. וכן משיכה בסימטא לא מהני ע"י גוי, דסימטא הטעם, דרשותו של העונם שם היא. ואם אמר לשליח גוי שאינו פועל שימשוך לרשות בעל הבית, נראה שלא מהני כיון דאין שליחות לגוי, ולא הוי יד גוי כיד בעל הבית, ולא הוי הבעל הבית גורם במשיכה זו כלל, דגוי אדעתא דנפשיה עביד, ולא הוי הבעל הבית גורם במשיכה זו כלל. וכן נראה לי בחזקה, דאם נעל גדר ע"י פועל גוי דמהני, כיון דאפילו לקח או הניח אבן מרחוק והיה גורם לתיקון השדה קנה, אם כן הוא הדין בפועל גוי. ואף דבקנין בעי כוונה לשם קנין, מכל מקום כוונת פועל ככוונת בעל הבית, דהפועל ככוונת בעל הבית דמי לגמרי, רק דיד פועל לא מהני מטעם דהוי חצר מהלכת. ונראה דבחזקה מהני ע"י פועלים אף שפועלים לא נתכונו לזכות, כיון שהבעל הבית נתכוין לזכות, כיון דבגמתו נתקן השדה הוי כאילו החזיק בעצמו, דמה לי אם חפר ע"י שורו ע"י פועלו,

שבר את הצלוחית [שמן ונשפך] ואבד את האיסר, החנווני חייב [לשלם את הכל לשולח]. רבי יהודה פוטר, שעל מנת כן שלחו. ומודים חכמים לר' יהודה, בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדד חנווני לתוכה, שחנווני פטור [על הצלוחית וחייב על השמן והאיסר].

גמ'. זה מובן באיסר ושמן, שהם [פי' הרבנים ורבי יהודה] חולקים בזה, שהרבנים סוברים: [שאביין] שלח [בנו לחנווני רק] להודיעו [שהוא רוצה לקנות, ושישלח עם השליח של החנווני, גדול ופיקח], ור' יהודה סובר: [שאביין] שלח [בנו לחנווני] כדי שישלחנו [בחזרה עם השמן והעודף]. אלא [על זה מקשה הגמ', למה החנווני חייב כשהילד] שבר את הצלוחית, זה אבדה מדעת [שכן כל המוסר לתינוק שאינו יודע לשמרה הפקר הוא זה ואינו חושש אם יחזירנה בנו בידו ריקנית אלא שישלח לו החנווני מה שישלח משלו הן שמן הן איסר ביד פקח].

אמר רב הושעיא [כתירין]: כאן מדובר בבעל הבית המוכר צלוחיות, וכגון שנטלה החנווני [הצלוחית] על מנת לבקרה [אם הוא רוצה לקנות], וכדעת שמואל, שאמר שמואל: הנוטל כלי מן האומן על מנת לבקרו [לבחון אם הוא רוצה לקנות אותן] ונאנס בידו, חייב [שקנאו מיד, שמסתמא ימצאנה שלימה ורוצה לקנותו, אבל כל זה אם קצו לו מחיר]. אולי נאמר [שההלכה הזו] של שמואל היא מחלוקת תנאים [בין רבי יהודה לרבנים כאן, שרבנים סוברים כשמואל ורבי יהודה חולק].

אלא רבה ורב יוסף, שניהם אמרו: כאן מדובר בחנווני המוכר צלוחיות, ורבי יהודה הולך לשיטתו [שכזה ששלח בנו, כדי שישלחנו בידו], ורבנים לשיטתם [כמו שחייב על האיסר והשמן, שלא שלח בנו שישלחנו בידו, גם על הצלוחית הוא חייב]. אם כן [מקשה הגמ', איך מובן] הכתוב בסוף: שחכמים מודים לר' יהודה, בזמן שהצלוחית ביד התינוק ומדד חנווני לתוכה, שחנווני פטור. והרי אמרת: [לרבנים כל הטעם שהוא] שלח [את בנו רק כדי] להודיע [לחנווני שהוא רוצה לקנות את זה].

אלא אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין, שניהם אמרו: במה מדובר כאן,

דמה שחפר פועלו ע"י קולו וציוויו הוי כאילו חרש שורו על פי קולו, וכיון שהוא נתכוין לזכות ע"י הפועלים מהני. היוצא לנו מזה, דהגבהה או משיכה וחזקה ושאר קנינים שנעשו ע"י פועלים נכרים, מהני כמו שעשה בעצמו, אבל ע"י שלוחים נכרים לא מהני, וע"י פועלים מהני אם נתכוין בעצמו לקנות ע"י הקנין שעושים הפועלים אף שלא נתכונו הפועלים. אמנם כשהפועל קונה מטעם יד לא קנה הבעל הבית, וגם לא מהני משיכת פועלים רק כשמושכין לרשות בעל הבית, אבל כשמושך לרשות השליח, וכן כשמושך בסימטא, לא מהני ע"י פועלים כשאינו בר שליחות, וע"י בר שליחות זכה בכהאי גוונא (נתה"מ).

שלא שלחו אלא להודיעו - פירוש, להודיעו שהוא צריך לשמן (סמ"ע). ולא היה לשלחו אלא עם בן דעת - ודוקא בפונדיון שנשאר בעין ביד החנווני הוא שאמרין הכי, דכיון דהפונדיון דאבי הקטן הוא אין לו ליהנות ממנו עד שיגיע לאב חליפין בעדו, מה שאין כן בצלוחית שלא נשאר ביד החנווני, אין עליו לשמרו יותר מהאב עצמו שמסרו להקטן, ואף שלקחו החנווני בידו למדוד ביה להקטן, מה בכך, אבידה מדעת אבי מטיקרא איה, והוא הדין אם היה מחזיר הפונדיון בעין ליד הקטן ולא היה רוצה לשלוח על ידו כלום, ונאבד מיד הקטן, היה פטור החנווני (סמ"ע).

ומדד לאחרים כו' - דאז הוה ליה שולח יד בשל חבירו, וחייב באונסים עד שיעשה בו חזרה גמורה (סמ"ע).

ואם פירש ואמר כו' - הטעם פשוט, שהרי אין שייך לומר דכונתו היתה לשלוח על ידי בן דעת, שהרי בפירוש אמר ליה לשלוח ע"י בנו הקטן (סמ"ע), הרמ"א קיצר במקום שהיה לו להאריך, והיה לו לבאר דבנטלו למוד בה לאחרים, דחייב על הצלוחית אפילו פירש שלח לי עם הקטן, מאחר והוה שואל שלא ברשות, שהיה גולן, וחייב באונסין (נתה"מ).

כגון שנטלה [החנווני את הכלי מיד הילד] למדוד בה [עבור הילד את השמן, ואף על גב זה שהאבא נתנו ביד הילד היא אבדה מדעת, עכ"ז כיון שהחנווני נטלה, הוא נתחייב בשמירתה עד שיחזירה לידו של בעל הבית], וכדברי רבה, שאמר רבה: [זקן המוצא בהמה אבודה, ואינה לפי כבודו להחזירה לבעליו, עכ"ז אם הוא] הכישה⁷⁴ [במקל], נתחייב בה [פי' בהשבתה לבעליה].

[עונה הגמ', להראות שזה לא דמיון] אפשר שרבה אמר [כך רק] בבעלי חיים, הלוקחה פסיעות חיצוניות [כלומר הרגילה לברוח ולילך למרחוק ומש"ה נתחייב בה], אבל מי אמר [שהוא יגיד גם] בציור כזו.

אלא אמר רבא: אני וארי שבחבורה נסביר [את ההלכה], ומי הוא [הארי שבחבורה] ר' זירא, במה מדובר כאן, כגון שנטלה [החנווני את הצלוחת] למדוד בה [לאחרים]¹²⁷ [השמן שלהם, ורבי יהודה ורבננים] חולקים בשואל שלא מדעת, שרב אחד [פי' רבי יהודה] סובר: הוא שואל [וכאשר הוא מחזירו למקום ששאלו משם די והלכך משהחזירו לתינוק פטור], ורב אחד [פי' הרבנים] סובר: הוא גזלן [וקנאו להתחייב באונסים עד שתבא לידי הבעלים]¹²⁸.

מה שלמדנו לפני כן, אמר שמואל: הנוטל כלי מן האומן¹²⁹ לבקרו ונאנס בידו, חייב. והיינו שמחיר שלו קצוץ, [שכולם יודעים המחיר]. איש א' נכנס למשחטה, לקח ירך בשר [לקנות אותו לראות אם הוא שמן או כחוש], וברגע שלקחה בא ולקחה ממנו [גזין] רוכב סוס. באו לפני רב יימר [לדין תורה], והוא חייב אותו לשלם דמיו [מדיונו של שמואל]. וזה [שהוא חייב לשלם למוכר הבשר, דיוקא] אם מחיר שלו קצוץ.

איש א' שהביא דלעת לפי הנהר [למכרם]¹³⁰, באו כולם לקנות הדלעת [ולקחו אותם א' א' ועדיין לא שילמו, כיון שלא ידע המוכר ממי לדרוש את כספו, רצה לאוסרן עליהם], ואמר להם: הרי הן מוקדשין לשמים. באו לפני דרב כהנא, אמר להם: אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו¹³¹. והיינו [רק אם] המחיר שלהם קצוץ, אבל אם אין המחיר קצוץ¹³², הם עומדים ברשות בעלים [הראשונים] ויכול להקדיש אותם.

¹²⁷ עי' שו"ע (ח"מ סי' שנט ס"ה): אפילו הלוקח בשאלה שלא מדעת הבעלים נקרא גזלן:

¹²⁸ הכי יש לפרש מודים חכמים לר' יהודה היכא שלא נטלה למוד בה לאחרים אפילו נטלה למוד לתינוק והיינו דקתני בזמן שהצלוחית ביד התינוק שלא מדד בה אלא לצורך התינוק ואם כן לא אפקה מרשות בעלים ומש"ה פטור מן הצלוחית (רשב"ם).

¹²⁹ עי' שו"ע (ח"מ סי' ר ס"א): הנוטל כלי מבית האומן על מנת לבקרו, אם היו דמיו קצובים ונאנס בידו, חייב, שהואיל ודמיו קצובים מעת שהגביה, נעשה ברשותו ואין המוכר יכול לחזור בו, והוא שיגביהנו כדי לקנות את כולו, ויהיה אותו חפץ הנמכר חביב על הלוקח. אבל חפץ שהמוכר קץ בו, והוא מנקש ורודף למכרו, הרי הוא ברשות המוכר עד שיפסק הדמים ויגביהנו הלוקח אחר שפסק. ואם גילה דעתו שאינו חפץ בו ונגנב או נאבד קודם שיחזירנו, יש אומרים שהוא כשומר שכן, ויש אומרים שהוא כשומר חנם: הנוטל כלי מבית האומן - עיין מה שכתבתי לעיל סימן קפ"ו ס"א [אפילו אחר שגילה דעתו שלא ניחא ליה, חייב באונסין, שהיה שואל מאחר וזה חביב על הלוקח, אז כל הנאה של הנוטל, והוא שואל וכל שואל חייב באחריות עד שיחזיר ליד המשאיל, אבל אם זה לא חביב על הלוקח, אז דינו כלוקח שיכול לחזור בו, וחוזר להיות שומר חנם] (נתה"מ).

והוא שיגביהנו כדי לקנות כו' - פירוש, מגביה אותו לקנותו בסך דמים כדי קצבתו אם ייטב בעיניו, ומש"ה אין המוכר יכול לחזור בו, והלוקח יכול לחזור בו ולומר להמוכר הגבהתיהו לקנותו כשייטב בעיני ולא טוב הוא בעיני, ומ"מ חייב הוא באונסין כל זמן שלא גילה הלוקח דעתו קודם האונס שאינו חפץ בו, וי"א דאפילו לא הגביה הכלי כדי לקנותו, אפ"ה הוא ברשותו להתחייב באונסין כל שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ והוא כלי הנמכר בקל ואין המוכר קץ בו, שאמרין מסתמא היתה דעתו לקנותו, דאל"כ לא היה נוטלו ממנו (סמ"ע). עד שיפסק הדמים ויגביהנו - הגבהה לאו דוקא, אלא ה"ה אחד משאר קנינים (סמ"ע).

יש אומרים שהוא כשומר שכן - וי"א דחייב אפילו באונסין (סמ"ע).

¹³⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' ר ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 71.

¹³¹ רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ו הלכה כא' אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, כיצד כגון שהחרים בנו ובתו ועבדו ושפחתו העברים או שדה מקנתו הרי אלו אינן מוחרמין, שאין אדם מקדיש דבר שאין גופו שלו.

¹³² רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ו הלכה כה

מי שהיה מוכר דלועין או ביצים וכיוצא בהן ובא לוקח ונטל אחת והלך לו, אם היו דמי כל אחת ואחד קצובין הרי זה כמי שפסק, ואין המוכר יכול להקדיש דלעת זו שהרי אינה ברשותו, ואם אין הדמים קצובין והקדישה מקודשת שעדיין ברשותו היא שזה שלקחה לא לקחה דרך גולה וכן כל כיוצא בזה.

החכמים למדו: הלוקח ירק מן השוק⁷⁵ [מעץ הארץ שלא חשוד שלא לעשר], ובירור והניח [ולא החליט לקנות] אפילו כל היום כולו, לא קנה ולא נתחייב במעשר, [אבל ברגע ש]גמר בלבו לקנותו, קנה ונתחייב במעשר, ואינו יכול להחזירו [בלא הפרשת מעשר שכבר נתחייב במעשר ואין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן], שכבר נתחייב במעשר, ואינו יכול לעשר אותו, שכבר מפחיתן בדמים. מה הוא יעשה@@@.

[הוא צריך] לעשר אותו ונותן לו [לעם הארץ] דמי המעשר. [מקשה הגמ'] וכי משום שהוא החליט בלבו לקנות, קנה ונתחייב במעשר [הרי הוא לא עשה מעשה קנין]. אמר רב הושעיא: כאן מדובר בירא שמים, כגון רב ספרא, שקיים בעצמו "ידובר אמת בלבבו" [כיון שגמר בלבו זכה במקח ונתחייב במכר וכאשר מחזירו כחזור ומוכר לו].

מתני'. הסיטון¹³³ [פי' חנווני גדול שקונה הרבה יחד ומוכר לחנווניים קטנים] מקנח מדותיו [של לח] פעם בשלשים יום [שנתקבץ בהם שאריות ונקרש לתוכם ומתמעטת המדה], ובעל הבית [שאינו מוכר תמיד מספיק ב]פעם בשנים עשר חדש. רבן שמעון בן גמליאל אומר: חילוף הדברים [שסיטון מקנח פעם בשנה כיון שמוכר תמיד אין המשקה נקרש בתוכו, אבל בעל הבית שאינו מוכר הרבה נקרש המקשה בתוכו]. חנווני מקנח מדותיו פעמים בשבוע [לפי שמוכר תמיד יותר מסיטון], וממחה¹³⁴ [פי' מקנח] משקלותיו [פי' אבני משקל] פעם אחת בשבת, ומקנח מאזנים על כל פעם ששוקל בהם [שכן נדבק בהן יותר מן המשקולות לפי שיש להן בית קיבול צריך לקנחן בכל פעם ופעם]. אמר רשב"ג: במה דברים אמורים [שצריכים כל הקינוחים האלה, רק] בלח, אבל ביבש, אינו צריך [שלא נדבק בהם].

¹³³ עי' שו"ע (ח"מ סי' רלא ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 123.

¹³⁴ עי' שו"ע (ח"מ סי' רלא ס"ב): החנווני ששוקל דבר לח צריך לקנח המשקל פעם אחת בשבת והמאזנים בכל פעם ששוקל בהם:

ששוקל דבר לח - דדבר לח נדבק במשקל ובמאזנים, ומפני שהדבר לח מונח בכף מאזנים מש"ה הצריכוהו לכף מאזנים קינוח בכל פעם, משא"כ המשקל שמונח בכף השניה אין צריך קינוח אלא מפני הדמווד דבר לח נוגע ביו המלוכלכת (סמ"ע).

וחיב להכריע [מצד הברשן] טפח¹³⁵ [פי' שהא הברשן שוקל יותר מן המשקל]. היה שוקל לו עין בעין [פי' בצמצום ללא הטפח], נותן לו גירומין [פי' הכרעתו שהוא] אחד חלקי עשרה בלח, ואחד חלקי עשרים ביבש. במקום שנהגו למדוד בדקה¹³⁶ [פי' בקב], לא ימדוד בגסה [פי' בסאה, שכן הוא מפסיד ללוקח, שכן בו' קבים יש לו רק הכרע אחת במקום נש. וכן במקום שנהגו למדוד] בגסה, לא ימדוד בדקה [שהוא מפסיד למוכר. במקום שנהגו] למחוק [את המדה], לא יגדוש [שזה מספיד למוכר, וכן במקום שנהגו] לגדוש, לא ימחוק [שזה מפסיד ללוקח].

גמ'. מאיפה אנו יודעים [כעת הגמ' חשבה שמדובר על הכרעת טפח]. אמר ר"ל, שנאמר "אבן שלמה וצדק", [המילה "וצדק" מיותר, ודורשים] צדק משלך ותן לו [היינו ההכרע]. אם כן [איך מובן] הכתוב בסוף המשנה: היה שוקל לו עין בעין, נותן לו גירומין. ואם ההכרעה הוא מן התורה, איך יהיב לו עין בעין. אלא ההתחלת המשנה [מדבר] במקום שנהגו [להכריע, ואין בוה לימדו מפסוק אלא הכל תלוי במנהג]. ואם למדנו [ההלכה] של ר"ל, למדנו אותו על סוף המשנה: היה שוקל לו עין בעין, נותן לו גירומין, מאיפה אנו יודעים את זה [שצריך להוסיף על המשקל]. אמר ר"ל, שנאמר: "וצדק", צדק משלך ותן לו. [שואלת הגמ'] וכמה הוא גירומין. א"ר אבא בר ממל אמר רב: אחד מעשרה בליטר בלח לעשרה ליטריין [פי' א' חלקי מאה].

אחד לעשרה בלח, ואחד לעשרים ביבש וכי'. שאלו אותם: איך [התנא] אמר [את זה]. אחד מעשרה בלח לעשרה דלח [פי' א' חלקי מאה],

¹³⁵ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): מקום שנהגו להכריע צריך להכריע טפח ובמקום שלא נהגו להכריע שוקל עין בעין וצריך להוסיף אחד מק' בלח ואחד מד' מאות ביבש. אם היה שוקל י' ליטרים לא יאמר לו שקול לי כל ליטרא וליטרא לבה עם הכרעה אלא שוקל את כולן בבת אחת והכרע אחת לכולן, היה שוקל לו שלשה רביעי ליטרא לא יאמר לו שקול לי כל רביע ורביע בפני עצמו אלא ישקול לו ליטרא ויתן רביע ליטרא עם הברשן שאם אתה אומר יתן חצי ליטרא ורביע ליטרא בכך אחת שמא יפיל רביע הליטרא ולא יראה הלוקח:

מקום שנהגו להכריע כו' - לא קאי אכל המשקולות הנ"ל, אלא רק אחנוני שמוכר דבר מאכל וכיוצא בו (סמ"ע).

צריך להכריע טפח - לפחות מליטרא לא בעינן הכרע טפח, דנפשי מדאי הכרע טפח בדבר קל (סמ"ע).

וצריך להוסיף כו' - פירוש, במקום ששוקל עין בעין, צריך להוסיף במקום ההכרע שנותנין בשאר מקומות (סמ"ע).

אחד מד' מאות ביבש - דדבר לח נדבק ונשאר מדבר הנמכר במדת המוכר, משה"ה הצריכוהו להוסיף בו יותר (סמ"ע).

והכרע אחד לכולן - אף שעולה לשיעור אחד הכרעה טפח של כל המשקל ביחד והכרע דכל אחד ואחד, שהרי לפי כובד המשאוי כשיכריע טפח צריך להיות העודף דבר גדול, מ"מ כיון דא"א לצמצם, יעלה יותר כשישקול י' פעמים לשוקל בפעם אחת, מ"מ בפעם אחת אפשר לצמצם אותו פעם יותר מאשר יצמצם בי' פעמים, דא"א שיצמצם כל הי' פעמים (סמ"ע).

ותן רביע ליטרא עם הברשן - היינו דוקא במקום שאין מכריעין, דבמקום שמכריעין לא יעשה כן, דיהיה בזה הפסד להמוכר דיצטרך ליתן לו הכרע גם רביעי העודף על משקל ליטרא שהניח בכך מאזנים חנם, כי אף שהניח רביע ליטרא לצד הברשן, הלא ההכרע כולו הוא מהברשן ולא מאותו רביע משקל, נמצא דהברשן יכריע כל משקל הליטרא שהניח בכך מאזנים (סמ"ע).

שמא יפילו - פירוש המוכר יפילו בערמה (סמ"ע).

¹³⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ח): במקום שנהגו למוד בדקה לא ימדוד בגסה אפילו אם יתן ג' גסות בשביל ד' דקות וכן במקום שנהגו למוד בגסה לא ימדוד בדקה ובמקום שנהגו לגדוש לא ימחוק אפילו אם ירצה לתת לו שלשה מחוקות בשביל שתיים גדושות ואפילו במקום שמוכרים סאה גדושה בג' דינרים ואמר ליה תן לי סאה מחוקה בב' דינרים אסור וכן במקום שנהגו [למחוק אין לגדוש]:

למוד בדקה כו' - פירוש דקה כגון לוג, וגסה כגון קב, וכשמודד בדקה היה להלוקח עודף מעט לכל לוג דאי אפשר לצמצם, משא"כ כשימדוד לו קב שלא יהיה לו אלא עודף אחד לששה לוגין דרע ללוקח, ובהיפך הוא רע להמוכר, וי"א דגסה ודקה ר"ל בשיניהן סאה או קב, והיינו שאחד גדול יותר שתות מהשניה דמותר להוסיף כדלקמן (סעיף ט"ו) (סמ"ע).

ג' מחוקות בשביל כו' - דכן השיעור גדושה הוא תילתא מלבר מהמדה, וה"ט נמי שאמר אחרי זה יתן בעד מדה מחוקה ב' דינרים כיון דהגודש הוא שיעור שלישי וטעם האיסור לכל הני הוא משום דצריכין לזוהר בכל דבר שיכולין לבוא על ידו ליידי טעות ורימאות, ואם במקום שנהגו לגדוש, לא ימחוק הוא, אף שלא יהיה הפסד בזה הלוקח שיתן לו ג' בעד ב', מ"מ חיישין שהרואה יראה שמודד לו מחוק וסובר שמודדין בעיר הזאת במדה מחוקה ויקנה ע"י מדה מחוקה כשער הגדוש, וכן אפיכא יהיה טעות למוכר (סמ"ע).

ואחד מעשרים ביבש לעשרים דיבש [פי' א' חלקי ארבע מאות], או אולי אחד מעשרה לעשרה דלח [פי' א' חלקי מאה] ולעשרים דיבש [פי' א' חלקי מאתיים]. תיקון.

א"ר לוי: קשה עונשן של [העושה עוול ב]מדות¹³⁷ יותר מעונשן של [הנכשל] עריות⁷⁶, שזה [פי' בעריות] נאמר בהן "אל"ל⁷⁷ וזה נאמר בהן "אלה"⁷⁸ [ואלה יותר קשה, שנוסף לו אות ה']. ואיך משמע שה"אל"ל הזה הוא [לשון] קשה. שנאמר "ואת אילי הארץ לקח". [מקשה הגמ', הרי] בענין עריות גם כן כתוב "אלה". אותו [אלה] בא למעט [העושה עול ב]מדות [שאינו חייב] כרת. ואלא מה העדיפות שלהם [של עריות]. ששם אפשר בתשובה, וכאן [במדות] לא אפשר בתשובה [שגזול את הרבים א"א לו בתשובה שהרי תשובתו תלויה בהשבת גזילה והוא אינו יודע למי יחזיר].

וא"ר לוי: קשה גזל הדיוט יותר מגזל הקדש⁷⁹, שזה הקדים חטא למעילה [שנאמר "נפש כי תחטא ומעלה מעל בה" וכתש בעמיתו וגו'"], מיד התחלת הגזל נקרא חטא, משעת כפירה, וזה הקדים מעילה לחטא [שנאמר "כי תמעול מעל חטאה בשגגה" דאינו נקרא חטא עד שנהנה].

ואמר רבי לוי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם [שהקב"ה רחמן וברכתו מרובה מקללתו אבל אדם קללתו מרובה מברכתו]. הקדוש ברוך הוא ברוך ישראל בעשרים ושתיים [אותיות] וקללן בשמנה [אותיות], ברוך בעשרים ושתיים, מ"אם בחקותי" עד "קוממיות" [פי' מא' עד ת']. וקללן בשמונה, מ"ואם בחקותי תמאסו" עד "ואת חקותי געלה נפשם" [מאות ו' עד אות מ' ח' אותיות]. ואילו משה רבינו ברוך בשמונה וקללן בעשרים ושתיים, ברוך בשמונה,

¹³⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ט): עונש המדות והמשקלות קשה מאוד שאי אפשר למודד או לשוקל שקר לשוב בתשובה הגונה והרי הוא ככופר ביציאת מצרים:

לשוב בתשובה הגונה - פירוש, משום דא"א להשיבו לבעלים כיון שלא יוכל לידע למי מדד וכמה פעמים מדד להן, ואף דיש לו תשובה קצת במאי דיכול לעשות בו צרכי רבים וכמו שאמרו [לקמן סי' שסו ט"ב] בגזלנים ובמלוה בריבית דאינן יודעין ממי גזלו וממי לקחו ריבית, מ"מ אין זה תשובה הגונה, משא"כ בשאר עבירות אפילו גדולות כעריות ועבודה זרה, דהן חטאים בינו ובינו המקום יתברך, יש להן תשובה בחרטה וביוזיו ובסיגופים (סמ"ע).

ככופר ביציאת מצרים - מפני דכל המעוות במדות הוא מסתיר דרכו שלא יביטו בו בני אדם, ומהקב"ה אינו מתירא בסברו שאין השגחה מה' ית' על מעשה בני אדם, וכל הכופר בהשגחה כופר ביציאת מצרים, ששם נתברר גודל השגחה שנגלה עלינו ה' ית' בכל אותות ומופתים שעשה למצרים (סמ"ע).

מ"והיה אם שמוע תשמע" ועד "לעבדם" [מאות ו' עד אות מ' היא ח' אותיות], וקללן בעשרים ושתיים, מ"והיה אם לא תשמע" עד "ואין קונה" [פ"י מאות ו' עד אות ה' הכולל כל הא"ב].

מקום שנהגו למוד בגסה כו. (סימן: אין מעיינין ואין גודשין באגרדמין ובליטרא שלשה ועשר נפש משקלות ממחק עבה לא תעשו לא יעשה). החכמים למדו: מאיפה אנו יודעים שאין מוחקין במקום שגודשין [אפילו אם הלוקח מסכים], ואין גודשין במקום שמוחקין [אפילו אם המוכר מסכים]. מלמד הנאמר "איפה שלמה" [פ"י צריך שיהא האיפה שלימה שלא יבא לידי רמאות דאם עושיין כן שמא יראו אותן אחרים ויאמרו כך המנהג וירמה הלוקח את המוכר או המוכר את הלוקח]. ומניין שאם אמר "הריני מוחק" ¹³⁸ במקום שגודשין ולפחות לו מן הדמים, או "הריני גודש" במקום שמוחקין ולהוסיף לו על הדמים [שאין חשש רמאות כנ"ל], שאין שומעין לו. מלמד הנאמר "איפה שלמה וצדק יהיה לך" [המילה "צדק" מיותר, ומלמד שאף זה יכול לבא לידי רמאות, שיראו המדידה ולא התשלום].

החכמים למדו: מניין שאין מעיינין [מוכרים בצמצום] במקום שמכריעין [את המשקולת טפה כנ"ל], ואין מכריעין במקום שמעיינין. מלמד הנאמר "אבן שלמה". ומניין שאם אמר "הריני מעייין" במקום שמכריעין ולפחות לו מן הדמים, או "הריני מכריע" במקום שמעיינין ולהוסיף לו על הדמים, שאין שומעין לו. מלמד הנאמר "אבן שלמה וצדק".

אמר רב יהודה מסורא "לא יהיה לך בביתך [איפה איפה גדולה וקטנה]", למה [לא יהיה לך בבית כסף]. משום איפה ואיפה [שאם אתה קונה במשקל גדול, ומוכר בקטנה, לומדים מהמילה המיותר "בביתך" שתהיה ענין]. "לא יהיה לך בכיסך", למה [לא יהיה לך כסף בכיס]. משום "אבן ואבן", אבל [אם אתה מקיים את הפסוק] "אבן שלמה וצדק [אז] יהיה לך" [כסף בכיסך]. "איפה שלמה וצדק [אז] יהיה לך" [כסף בביתך]. החכמים למדו: [מזה שכתוב] "יהיה לך" [שהוא מיותר], מלמד [שבית דין] מעמידין ממונים למדות [להלקות ולענוש מעוותי המדות], ואין מעמידין ממונים לשערי [תבואה, שלא ימכרו ביוקר, שאין צורך לזה, שאם זה רוצה להמכור ביוקר, המוכר שצריך למעות יתן בזול, ולכן הקונים אצלן].

[הבית דין] של בית הנשיא העמידו ממונים בין למדות בין לשערים. א"ל שמואל ל"קרנא", לך תלמד אותם: מעמידין ממונים למדות, ואין מעמידין ממונים לשערים. יצא [קרנא] ולימד אותם: מעמידין ¹³⁹ ממונים בין למדות בין לשערים ¹⁴⁰. אמר לו [שמואל ל"קרנא"] מה שמך. "קרנא", שתצא קרן בעינו. ויצא לו קרן בעינו. והוא [פ"י "קרנא"] סובר כמו מי. כמו זה שאמר רמי בר חמא א"ר יצחק: מעמידין ממונים בין למדות בין לשערים, מפני הרמאין [שממתינין עד שימכור אותו המוכר בזול ואח"כ מוכרין ביוקר].

החכמים למדו: מי שמבקש ממנו ליטר, שישקול לו ליטר. [ואם הוא מבקש ממנו] חצי ליטר, שישקול לו חצי ליטר. [ואם הוא מבקש] רביע

ליטר, שישקול לו רביע ליטר. מה לומדים מזה. ש[ב"ד הקדמון] תקנו משקלות עד שיעור זה ¹⁴¹ [ופחות מכאן שוקלים במטבעות ואם יבא אדם לתקן בפחות אין שומעין לו פן יבואו לרמות ולומר זהו רביע ליטרא].

החכמים למדו: היה מבקש ממנו שלשה רבעי ליטר, לא יאמר לו: שתשקול לי שלשה רבעי מנה אחת אחת [שאי אפשר לו שלא ישקול בריח ומפסיד שאי אפשר לצמצם], אלא שוקל ליטר ¹⁴² ומניח רביע מנה עם הכסף [פ"י נותן מנה בכף מאזנים אחד והבשר ורביע מנה בכף שניה]. החכמים למדו: היה מבקש ממנו עשר ליטרין, לא יאמר לו: שוקל לי אחת אחת ותכריע, אלא שוקל לו כולן בבת אחת, ונותן הכרע אחד לכולן [משום דאי אפשר לצמצם ומפסיד המוכר].

החכמים למדו: נפש ¹⁴³ מאזנים [פ"י ברזל החלול שהלשון קבוע בו התלוי בתקרה], תלויה באויר ג' טפחים [שהיו ג' טפחים מן הקנה לגג הבית], וגבוהה מן הארץ שלשה טפחים [שלא יגע בקרקע בשעת הכרעה]. וקנה [פ"י הקנה שהלשון קבוע באמצעיתו], ומתנא [פ"י ב' חבלים תלויים בראשון] שלה שנים עשר טפחים [ד' טפחים הקנה וארבעה טפחים כל אחד מן החבלים התלויות בשני ראשי הקנה אבל אי היו פחות אין מכריע המאזנים בשביל דבר מועט מתוך שהמשקל מרובה]. ושל מוכרי צמרי [במשקל] ושל זגגין [פ"י מוכרי כלי זכוכית], תלויה באויר שני טפחים, וגבוהה מן הארץ שני טפחים, וקנה ומתנא שלה ט' טפחים. ושל חנווני ושל בעה"ב, תלויה באויר טפה, וגבוהה מן הארץ טפה, וקנה ומתנא שלה ששה טפחים. ושל צורף [מאזנים של כסף וזהב וקטנות], תלויה באויר שלש אצבעות [ואף על גב דאינו יכול להכריע כי אם שלש אצבעות דכי אמרינן דצריך להכריע טפה הני מילי בשר ומיני מאכל אבל באלו אינו צריך כי אם דבר מועט], וגבוהה מן הארץ שלש אצבעות, וקנה ומתנא שלה איני יודע. [מקשה הגמ'] אלא אלו [השיעורים הראשונים] של מה [הם, הרי נמנה כאן צמר זגג, חנוני בעל הבית וכו', מה נשאר].

¹⁴¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ט): המשקולות עושין אותם ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא אבל לא יעשה שליש ליטרא ולא חמישית ליטרא ולא ג' רביעית ליטרא מפני שמטעים בהם:

¹⁴² ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 135.

¹⁴³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ג): המאזנים צריך שיהיו מיושרים כל אחד לפי מה שהוא. כיצד, מוכרי עשיות פירוש נגור מן עשת שן כלומר חתיכות גדולות של ברזל וכיוצא בהם צריך להיות חוטי המאזנים שאוחז השוקל בידו תלוי באויר ג' טפחים וגבוהים מהארץ ג' טפחים ואורך הקנה שכפי המאזנים תלויים בב' ראשיו י"ב טפחים ואורך החוטים שכפי המאזנים תלויים בהם י"ב טפחים, חוט מוכרי צמר ושל מוכרי זכוכית יהיו גבוהים מהארץ ב' טפחים ואורך החוט שהם תלויים בו י"ב טפחים ואורך החוטים ואורך הקנה ט' ט' טפחים, ושל חנוני ושל בעל הבית יהיו גבוהים מהארץ טפה ואורך החוט שהם תלויים בו טפה ואורך הקנה ואורך החוטים י"ו טפחים, ושל מוכרי כסף וזהב ושל מוכרי ארגמן טוב ושאר ענינים קדים יהיו גבוהים מהארץ שלשה אצבעות ואורך החוט שהם תלויים בו ג' אצבעות ואורך הקנה ואורך החוטים לא נתנו בהם שיעור אלא כפי מה שירצה:

באויר שלשה טפחים - שלפי ריבוי המשקל צריך להיות ההכרע יותר גדול, מש"ה במוכר עשיות דההכרע שלשה טפחים צריך להיות הריח למטה מהכף שלשה טפחים וגם למעלה מהקנה שלשה טפחים, ואז צריך בשעת ההכרע דיכול לירד כף אחת למטה שלשה טפחים והשניה תעלה למעלה שלשה טפחים. וההכרע של מוכרי צמר שאין המשקל ל"כ גדול, ב' טפחים, וכן אינן לפי ערך משקלן, ולפיהן יהיה ריח למעלה ולמטה, וכמ"ש בסמוך בסעיף י"ד שצריך להכריע טפה (סמ"ע).

ואורך הקנה י"ב טפחים - עטם דשיעורים הללו דבפחות אין מכריע המאזנים בשביל דבר מועט לפי כובד משאה (סמ"ע).

¹³⁸ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 136.

¹³⁹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ב): חייבים בית דין להעמיד ממונים שיהיו מחזירים על החניות, וכל מי שנמצא באו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מוקלקלים רשאים להכותו ולקנסו כאשר יראה לבית דין:

¹⁴⁰ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ג): חייבים בית דין להעמיד ממונים על השערים שלא ירויח כן אחד מה שירצה, שאין לו לאדם להרויח בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אלא השתות. במה דברים אמורים במוכר סחורתו ביחד בלא טורח אבל חנוני המוכר סחורתו מעט מעט שמין לו טרוחו וכל יציאותיו ומותר עליהם ירויח שתות. במה דברים אמורים בשלא הוקר השער אבל אם הוקר השער ימכור כפי היוקר. והני מילי היכא דאיכא בית דין דפרשו לכולהו מוכרים לזבונן הכי, אבל אי כל חד זבין בכל מה דיכול לא מחייב זה לחודיה לזבונן בזול:

בדברים שיש בהן חיי נפש כו' - י"א דבעיקר אוכל נפש הדומה ליינות ושמנים וסלתות יכול להשתכר עד שתות ולא יותר, ובדברים שאין בהן אוכל נפש כלל כגון הקושת והלבונה יכול להשתכר כל מה שירצה אפילו כפלי כפלים מהקין, ובדבר שיש בו ממכשירי אוכל נפש כגון כמון ותבלין והדומה להן מותר להרויחן עד הכפל ולא יותר (סמ"ע).

טרוחו וכל יציאותיו כו' - פירוש, וכל זה נחשב לקרן, ושתות מהכל מותר לו להרויח נוסף על הקרן, והוא טפי מאילו לא הרויח אלא שתות מהקין. וגם נראה דדוקא בזה דמוכר מעט מעט צריך ליתן לו שכר טרוחו נוסף על הרויח, משא"כ בשאר חוורים ע"י לעיל (סי' רכז ס"ח) (סמ"ע).

לא מחויב זה לחודיה כו' - פירוש, כיון דאין שם ב"ד למחות, ושאר מוכרים אינן שמין על לב ועוברים על מה שאמרו חז"ל שלא ישתכרו יותר משתות, אף זה היא את דבר ה' אין צריך ליהרר בזה, שכאשר נשלמו לו פירותיו אחרים ימכרו ביוקר, ולא מפסידים יחיד לבד בידים (סמ"ע).

אמר רב פפא: צורפי נחושת וברזל¹⁴⁴ [ששוקלין חתיכות גדולות של מאה מנות ביחד].

א"ר מני בר פטיש: כדרך שאמר לענין איסור שלהם [שאסור לשקול אם לא עושים בצורה זו], כך אמרו לענין טומאתם¹⁴⁵ [שאינן מקבלים טומאה עד שיעשו אותם בצורה המותרת, וקודם זה לא נחשב ככלין]. מה לומדים מזה. [הרי כבר] למדנו [במשנה]: חוט מאזנים של חנוני ושל בעלי בתים, טפח. צריכים את זה [ללמד על שיעור] קנה ומתנא שלה, שלא כתובים.

החכמים למדו: אין עושין¹⁴⁶ משקלות לא של בעץ [פי' בדיל] ולא של אבר [פי' עופרת], ולא של גיסטרון [פי' מיני מתכות מעוררבים] ולא של אבר מיני מתכות, אבל עושה הוא של אבן ושל זכוכית. החכמים שהקצו נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה והעב אינו נכנס כל כך דלעת¹⁴⁷, מפני שהוא קל [ואינו נכנס כל כך במדה ולכך אינו מוחק יפה ומפסיד המוכר], ולא של מתכת, מפני שהוא מכביד, אלא עושהו של זית או של אגוז, או של שקמה או של אשברוע.

החכמים למדו: אין עושין את המחק צדו אחד עב וצדו אחד קצר [מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה והעב אינו נכנס כל כך ואינו מוחק יפה ואם צדו אחד עב וצדו אחד קצר כשהוא קונה ימוחק בעב וכשהוא מוכר ימוחק בקצר אלא שניהן עבים או שניהן קצרים כפי המנהג]. לא ימוחק בבת אחת [במהרה, שאינו מוחק יפה], שהמוחק בבת אחת, רע למוכר ויפה ללוקח, ולא ימוחק מעט מעט [כגון מוחק רוחב טפח לבד ומגביה את המחק וחוזר וכובש את המחק ומוחק טפח אלא בפעם אחת ובנחת], שרע ללוקח ויפה למוכר.

על כולן [פי' כל מיני עוולות הללו] אמר רבן יוחנן בן זכאי: אי לי אם אומר, אי לי אם לא אומר. אם אומר, שמא ילמדו הרמאין [ומתוך כך יבאו לרמות יותר], ואם לא אומר, שמא יאמרו הרמאין: אין תלמידי חכמים בקיאים במעשה דינו.

שאלו אותם: [האם ר' יוחנן בן זכאי] אמרה או לא אמרה. אמר רב שמואל בר רב יצחק: אמרה, ומ[כח] פסוק זה אמרה "כי ישרים דרכי ה'

¹⁴⁴ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 143.

¹⁴⁵ רמב"ם הלכות כלים פרק כא הלכה ה

חוט מאזנים של זהבים, של פלס, ושל שוקלי ארגמן טוב שאוחז השוקל בו ותולה המאזנים מידו שלש אצבעות, קנה שלה וחוטיה כל שהן, חוטי מאזנים של מוכרי עשיות של מתכות וכיוצא בהן שלשה טפחים, קנה שלה וחוטיה שנים עשר טפחים, חוט מאזנים של חנוונים ושל בעלי בתים טפח, קנה המאזנים וחוטיה ששה טפחים, חוט מאזנים של צמרים ושל שוקלי זכוכית טפחים, קנה מאזנים וחוטיה תשעה טפחים, והיתר על השיעורין אלו אינן חיבור.

¹⁴⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ו): אין עושין משקלות ממיני מתכת אלא מצחיה סלע ויש מי שאומר שמשקלות של כסף וזהב ושל דבר יבש עושים אותם של מתכת אם ירצו. הגה: וכן נהגו [ולמשקלות קטנה ששוקלין בה כסף וזהב יש לחפותה בעור שבשחיקה מועטת מביא היזק גדול: אין עושין המשקלות כו' - ו"א הטעם מפני שמיני מתכות מעלין חלודה ומתחסרין, ולפי"ז יש לזהר אפילו במשקל דדבר יבש. ו"א הטעם משום הלחות דבוק בהן ומתיבש עליהן ומכביד, וזהו טעם דה"א דס"ל דמשקלות דבר יבש מותר לעשות בשל מתכות (סמ"ע).

וכן נהגו - אדלעיל קאי שנוהגין לעשות משקלות של דבר יבש ממיני מתכות, ואח"כ מחיל ענין בפני עצמו וכתב דלמשקלות של כסף וזהב צריך לעשות חיפוי עור, משא"כ למשקלות ששוקלין בהן בדיל ועופרת והדומה לו שאין באין לידי הפסד גדול אא"כ ישחקו הרבה זה אינו שכיח, משא"כ לא הקפידו (סמ"ע).

¹⁴⁷ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ה): אין עושים המחק פירוש כעין מטה שמעבידין ע"פ המדה למוחקה ולהשוותה מדלעת מפני שהוא קל ורע למוכר, ולא משל מתכת מפני שהוא כבד ורע ללוקח אלא עושין משל אגוז שקמה ואשכרוי פירוש מין עץ בוס"ו בלע"ז, ואין עושין אותו מצד אחד עב ומצד אחד קצר, ולא ימוחק מעט מעט מפני שהוא מפחית ללוקח, ולא ימוחק בבת אחת [במהירות] מפני שהוא מפחית למוכר אלא בפעם אחת במתון:

אין עושין המחק - פירוש, במקום שאין גודשין המדות אלא ממלאין המדה ומוחקין אותה ע"ג. וקאמר שלא יעשה העץ שמוחקין בו מדבר קל שאז עובר מעל גבי דבר הנמדד ואינו מוחק יפה, ורע למוכר, ואם הוא נעשה מדבר כבד ביותר, מפני שאז נכנס בעומק ומוחק ביותר, והוא רע ללוקח, לכך עושין אותו ממין דבר אמצעי (סמ"ע).

מצד א' עב כו' - מפני שהעב אינו נכנס כ"כ בתבואה ועובר מעל גביו ורע למוכר, והקצר נכנס ביותר ורע ללוקח, וחישינו שבצד העב יבוא למוחק כשיבוא לקנות ובצד הקצר כשיבוא למכור (סמ"ע).

ולא ימוחק מעט מעט כו' - הדעושה כן הוא מוחק הכל בכח ונכנס בעומק התבואה ורע ללוקח, וההיפך כשמוחק בבת אחת (סמ"ע).

[פי' דברי תורה] וצדיקים ילכו בם [פי' יזהרו בם שלא לרמות הבריות] ופושעים ישלכו בם [פי' ילמדו לרמות].

@@@ החכמים למדו: [נאמר] "לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמסורה". [ודרשו] "במדה" זו מדידת קרקע¹⁴⁸, שלא ימדוד [לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד משני אחין שחלקן] לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים¹⁴⁹. [באותו החבל שכן שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים]. "במשקל", שלא יטמין משקלותיו במלח¹⁵⁰ [שמכבידים]. "במסורה", שלא ירתיח¹⁵¹ [פי' שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגביה לתוך משורתו של לוקח מפני שעולה הקצף ונראה כמלא]. וק"ו: ומה מסורה שהיא אחד חלקי שלשים וששה של לוג, הקפידה עליו תורה [שאסור להרתיח אותה, שזה ישנה המשקל פחות מא' חלקי מאה של לוג], ק"ו להין או חצי היין או שלישיית ההין או רביעית ההין, ולוג וחצי לוג ורביעית, וחצי תומן [שמינית הקב שהוא חצי לוג] ועוכלא.

אמר רב יהודה אמר רב: [אע"פ שהפסוק אסר שיהיה כלי גדולה וקטנה רק כשעשה כך כדי למדוד בהם] אסור לאדם שישנה מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו¹⁵² [שלפעמים יבא למדוד איתן], ואפילו היא כלי קיבול של מימי רגלים [שמא ירצו ויעבור גינופו וימדוד בו, וצריך לשברן]. אמר רב פפא: לא אמרו אלא במקום שלא חותמים [על המידות על ידי ממונה], אבל במקום שחותמים, אם לא רואים החתימה לא שוקלים [בן]. וגם במקום שלא חותמים, לא אמרו אלא שלא מהנדסי [פי' הולכין ובאין ממונים של מלך לבדוק את המדות], אבל מהנדסי אין בזה חסרון. ולא היא [אלא אפילו "מהנדסי" אסור להחזיק כזה כלי במקום שלא חותמים על המשקלות], שלפעמים יקרה בין השמשות [שצריך לשקול משהו, וכולם טרודים ולא יבדקו אותן] וישקול [בן]. וכן אנחנו למדנו: לא ישנה אדם מדה חסרה או יתרה בתוך ביתו, ואפי' היא עביט של מימי רגלים.

אבל עושה הוא [מידות של: סאה¹⁵³, תרקב [חצי סאה, שהוא ג' קבי] ורובע, וקב, וחצי קב, ורובע [קב¹⁵⁴], ותומן [שמינית הלוג] וחצי תומן,

¹⁴⁸ רמב"ם הלכות גניבה פרק ז הלכה ט

וכן במדת הקרקע אם הטעה את חבירו במשיחת הקרקע עובר בלא תעשה שנ' לא תעשו עול במשפט במדה, במדה זו מדת הקרקע, וכן הוא ענין פסוק זה לא תעשו עול במשפט מדת קרקע ולא במשפט המשקל ולא במשפט המדה אפילו מדה קטנה כמשורה.

¹⁴⁹ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ח): המודד את הקרקע לא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחר בימות הגשמים מפני שהחבל מתקצר בימות החמה לפיכך אם מדד בקנה או בשלשלת וכיוצא בהן אין בכך כלום:

לא ימדוד לא' בימות החמה - שאז החבל מתיבש ומתקצר (סמ"ע).

¹⁵⁰ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"א): אסור להטמין המשקלות במלח: המשקלות במלח - שהמלח מקילו וימוכר בו, ו"א שהמלח מכביד ויקנה בו, ובדבר כזה נאמר ויראת מאלקך (סמ"ע).

¹⁵¹ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ו): כשמודד דבר לח לא יעשה בענין שתעלה הרתיחה ויראה [המדה] כאלו היא מלאה אפילו היא קטנה מאד שאין ברתיחה שיה פרוטה, וצריך להשהותה אחר שיפסוק הקילוח כדי שייטפו ממנה שלשה טיפין, במה דברים אמורים בבעל הבית המוכר אבל חנוני אינו צריך להטיף: וצריך להשהותה כו' - פירוש, כשמערה המדה מכליו אל כלי הלוקח, אז אחר שיצא דבר הלח מהמדה בקילות, ישנה הפוכה עוד ע"ג כלי דהלוקח עד שייטפו ממנה ג' טיפין (סמ"ע).

אבל חנוני כו' - דחנוני הוא מוכר תדיר ואין לו פנאי לשהות (סמ"ע).

¹⁵² עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"א): אסור לאדם להשהות מדה חסרה בביתו אפילו שאינו מודד בה ואפילו לעשות עביט של מי רגלים שמא יבא מי שאינו יודע וימדוד בה, ואם יש מנהג בעיר שאין מודדים אלא במדה הרשומה ברושם הידועה וזו אינה רשומה מותר להשהותה:

¹⁵³ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): מכמה עושים המדות: מסאה וחצי סאה ורובע סאה קב וחצי הקב ורובע הקב וחצי רובע הקב ושמינית רובע הקב, אבל לא יעשה קביים שלא תתחלף ברובע הסאה שהוא קב ומחצה. ומדות הלח עושין היין וחצי היין ושלישית היין ורביעית היין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג ושמינית ואחד משמונה בשמינית:

¹⁵⁴ הרשב"ם גורס חצי רובע שהוא שמיני הקב שהוא חצי לוג.

ועוכלא. וכמה היא עוכלא. אחד חלקי חמש של רבע הקן [פי' א' חלקי חמש של לוג, שהוא ביצה וחומש]. ובמדת הלח¹⁵⁵, הוא עושה הין [היינו תרקב שהוא י"ב לוג] וחצי הין ושלישית ההין [שהוא קב] ורביעית ההין [שהוא ג' לוג], ולוג, וחצי לוג, ורביעית [הלוג שהוא תומן, ביצה וחצי] ושמינית [הלוג, שהוא שלשת רבעי ביצה, וביבש אין דרכו למדוד בכלי קטן כל כך אלא נמכר באומד או במשקל אם דבר יקר הוא], ואחד משמונה בשמינית וזהו קורטוב.

[מקשה הגמ' שיעשו גם [מידה של] שתי קבים [שהוא שלישיית הסאה, דוגמת שלישיית ההין. מתרץ הגמ', שלא התקינו כך שמא] יבא להחליף אותו ב[מידת] תרקב [שהוא ג' קבים, וגדול מב' קבים בשליש]. רואים אם כן שאנשים טועים בשליש. אם כן, שגם לא יעשו [מידת] קב, שיבא להחליפו בחצי תרקב. אלא [מתרץ הגמ' תירוץ אחר] הסיבה שלא עשו [מידת] ב' קבים, שיבא להחליפו בחצי תרקב [שהוא קב וחצי ואינו פחות מב' קבים שלישי אלא רק רביע]. רואים אם כן שאנשים טועים ברבע. אם כן, שלא יעשו חצי תומן ועוכלא [שהחצי תומן אינו גדול כי אם חומש יותר מעוכלא].

אמר רב פפא [לתרץ השאלה הנ"ל]: אנשים בקיעים במדות קטנות [שמתוך קטנותו יודעין בהו לשער כמה מחזיק ולא אתי לרמות. אם כן מקשה הגמ' שלא יעשו שלישיית ההין, או רביעית ההין [שהוא פות משלישית ההין רבע, ויבא לטעות. מתרץ הגמ'] כיון שהיו בבית המקדש לא גזרו בהו רבנן¹⁵⁶. [מקשה הגמ'] שגם במקדש יגזור. כהנים זריזין הן. אמר שמואל: [אם באו אנשי העיר להוסיף על כל המדות בין גדולות בין קטנות לפי חשבון אחד מכור עד רביעית ולשבר מדות הראשונות שלא יבא לטעות] אין מגדילים את המדות יותר משתות¹⁵⁷, ולא על המטבע יתר משתות והמשתכר [כגון חנוני הקונה מסיטון ומוכר ליחידים, אם לא הוכר שער] אל ישתכר יותר משתות¹⁵⁸. [אבל אם לקח בשעת הגורן ועכשיו הוקיר ישתכר אפילו כפליים כפי שהשער הולך].

אין מגדילים את המדות יותר משתות, למה. אם תאמר משום הפקעת השער [שהמוכרים כשוראים שמוסיפים על המדות יבאו לכאן, הרי], גם שתות שלא יגדילו בגלל חשש זון.

אלא [הטעם שאין מוסיפים הוא] משום [שאותו מכר שמוכרים עכשיו שהוא בכלל] אונאה [ושניהם אין יכולים לחזור בן], שלא יהיה ביטול מקח [והרי אם הוסיפו מעל שתות יהיה בכלל ביטול מקח, ואיך זה מובן], הרי רבא אמר: כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין¹⁵⁹, אפילו פחות משיעור אונאה חוזר.

¹⁵⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 153.

¹⁵⁶ רמב"ם הלכות גביבה פרק ז הלכה ז

עושה אדם מדותיו סאה וחצי סאה ורביע סאה וקב וחצי קב ורובע הקב וחצי הרובע ושמיני הרובע, אבל לא יעשה קביים שלא תתחלף ברובע הסאה שהוא קב ומחצה. וכן במדות הלח עושה הין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי א' לוג ורביעית ושמיני ואחד משמונה בשמינית, ולא אסרו לעשות שלישיית הין ורביעית הין אף על פי שמתחלפין זה בזה הואיל והיו במקדש מימות משה רבינו.

¹⁵⁷ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא ס"ו): בני מדינה שרצו להוסיף על המדות או על המשקלות לא יוסיפו יותר על שתות שאם היה הקב משל חמש ועשאוהו שש הרושות בידם, יותר על ששה לא יעשו:

¹⁵⁸ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 140.

¹⁵⁹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלב ס"א): המוכר לחבירו במדה במשקל או במנין וטעה בכל שהוא, חוזר לעולם, שאין אונאה אלא בדמים, אבל בחשבון חוזר. כיצד, מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצא ק"א או צ"ט, נקנה המקח ומחזיר הטעות ואפילו אחר כמה שנים. וכן אם נמצא המעות חסר או יתר מהמנין שפסקו חוזר, ואפילו לאחר שקנו מידו, שלא נשאר לו אצל חבירו כלום חוזר שקנין בטעות הוא:

המוכר לחבירו כו' - ראובן קנה חבילות נייר בחזקת שהוא סוג מסוים, שכשרצה לקנותו אמר לו "יש לך דוגמא", וא"ל אין לי אלא תלך ותראה ביד מי שמכרתי אותו ואם יכשר בעיניך אמכרהו לך, ועבר קרוב לב' שנים וכשראונו פתחו למוכרו בעירו, ראה אותו שהוא גרוע עד מאד, ותובע אונאתו שאוונה שהוא מה שקלק במנה אינו שוה חמשים וגם תובע שהוא סוג אחר והוא מקח טעות וחוזר לעולם והשיב המוכר בעת גמר הקנין לא הזכרנו הסוג נייר אלא סתם מכרתי לך מה שקניתי ואם יש בו אונאה כבר עבר הזמן שקבעו חז"ל אחר הליכתך לשאלוניקי ולא ראית אותו. והנה מאחר ופירש לו בפ' שהנייר שהיה מוכר לו היה מאותו מין שמכר לפ' ויפה כמוהו וא"כ אם ימצא שאינו מאותו מין או אינו יפה כמוהו נמצא שהטעה המוכר את הקונה וטעותו כזה לעולם חוזר אמרו בכדי שיראה לתגר אלא כשהמוכר אנה ללוקח בשוומה אבל כשהאונאה בדבר אחר חוזר לעולם ואע"פ ויש שכת' שאם היה הדבר שהלוק' יכול להבחין מיד כגון שיכולין לנסותו ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר לא שייך לומר כאן קים לי, כי סברא זו היא

אלא [חז"ל אסרו להגדיל המידות] שלא שיהיה הפסד למוכרים [הבאים מעיר אחר, שחז"ל אסרו להשתכר יותר משתות ואם הוסיפו על המידה הוא לא ידע, וימוכר כרגיל עד עכשיו, ואז הוא רק יפסיד עד השתות שהיה מותר לו להרויח. על זה מקשה הגמ', וכי חששון שלא יהיה לו הפסד, ויכין הוא לא צריך רויח [בכלל. וכין] הקונה ומוכר [באותו המחיר] נקרא שוכר [אין לך הפסד גדולה מוז שטורח ואוכל ואינו מרויח אלא היו צריכים לגזור שלא להגדיל את המדות שתות כי אם פחות משתות כדי שירוויח השוכר קצת].

אלא אמר רב חסדא, שמואל מצא פסוק ודרש [כך, נאמר]: "והשקל עשרים גרה [פי' הסלע הוא כמות של עשרים גרה, וגרה היא מעה קטנה, שהיא א' חלקי חמש של דינר], עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל [פי' שלשתם יחד מהוה ששים שקל שהוא שיעור] המנה יהיה לכם",

Commented [YL4]:

תר מעוכלא או דב

אחר

דעת יחיד, ועוד דאפילו תאמר דבכה"ג נמי מצינו לומר ק"ל כו' מ"מ כבר כתבו המוכר מוכר לו סתם ונר' דדוקא כשמכר לו סתם אמרינן דכיון שהיה יכול להבחינו ולנסותו ולא עשה כן ודאי מחל, אבל ב"ד שלא מכר לו סתם אדרבא אנו רואים שהלוקח הקפיד ובקש דוגמא, גם המוכר לא השיב לו אין לי דוגמא רק אמר לו לך ותראהו, ועוד דהכא יש טעם לקונה שלא פתח החבילה לראות הנייר כיון שהוא סמך על דברי המוכר למה היה לו לטרוח ולפתוח החבילות לראות הנייר ולחזור ולקשר (ש"ך הרשד"ם).

חוזר לעולם - פירוש, המקח קיים והאונאה שהטעהו בה חוזרת, ומשלים לו המנין או המדה והמשקל, בדברים שאפשר לו להשלים, וכדמסיק במכר לו אגוזים, אבל במכר לו קרקע ואמר לו שהיא ארוכה כ' אמות, וחסירה חצי אמה ואין לו להשלים מקרקע שבצדה, המקח בטל לגמרי (סמ"ע), אבל י"א דאף באי אפשר להשלים קנה ומחזיר הטעות דיש קנין לחצאין וכמו במוכר שדה ונמצאת חציו גזולה, ועיין לעיל (סי' ר ס"ז ד"ה ואם לא, וסי' קפב ס"ח) (רע"א), וכן יש מח' אם מכר גוף ופירות, ואין לו זכות אלא בפירות, והקונה אמר שרוצה לקבלם כך (רע"א המ"מ), כל מחלוקתם אינו אלא כשהלוקח רוצה לקיים המקח לחצאין לפי חשבון הדמים שנתן, אבל כל שהלוקח מתרצה לקנות מקצתו בכל הדמים שנתן כ"ע יודו דקנה, אבל במכר פירות ולא הגוף כיון שמקחו בטל בגוף ואין הפירות אלא מכח הקרקע הכל בטל (רע"א המחנ"א).

שם - פירוש, אפילו לזמן מרובה, ולאפוקי אונאה שנתנו שיעור הלוקח בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ולמוכר, עד שיזדמן לו מכר כזה ולא יותר, וכמ"ש לעיל (סי' רכז ס"ז-ח), דשאני כאן דטעותו ידועה, ודומה לחזרת הגזילה דאין לה זמן (סמ"ע).

ומחזיר הטעות אפילו אחר כמה שנים - פעמים שהמקח בטל וחוזר בו כל זמן שלא השלים לו. כיצד, היה תופס שק מלא אגוזים וא"ל הילך שק זה בינר ויש בו סאה של אגוזים והלך ומדדו ולא היה בו סאה, ה"ז חוזר אף על פי שזה רוצה להשלים לו הסאה, אבל אהיה לפניו שק של אגוזים וזה יודע שאין בו שיעור מדה וזה אומר הנה לך סאה של אגוזים בינר ונטלו ומדדו ולא מצא בו מדה ה"ז קנה וישלים, שהרי זה היה מכיר שלא היה בו סאה ועל דעת שישלים לו נטלו (סמ"ע).

[ומקשה הגמ', איך יתכן ש] מנה [זה ששים שקל, שהוא] מאתים וארבעים [זו, הרי מנה הוא מאתיים זו, שהוא כ"ה שקל]. אלא לומדים מזה שלשה [הלכות], לומדים: מנה של קדש היה כפול [מגודל של מנה של הדין], ולומדים מזה: מוסיפין על המדות ואין מוסיפין יותר משישית¹⁶⁰ [הוא התוספת ארבעים על המאתיים], ולומדים מזה: [מדידת ה]שישית, הוא מבחין [פי] שישית יחד עם הקרן, שכן ששית של מאתים מבפנים, היינו 32.6].

רב פפא בר שמואל תקן מידת בת שלשה "קפיוז" [שהיא ט' לוגים]. אמרו לו, והרי אמר שמואל: אין מוסיפין על המדות יותר משישית [והיר זה נוסף על חצר תרקב שלישי]. אמר להם: אני תקנתי מדה חדשה [שאיך לעיר שלי מדה אחרת שיהיה זה תוספת עליו. רב פפא] שלח אותה לפומבדיהא [שיסכימו לדברין] ולא קבלוה [אע"פ שאין בעיר עוד מדה. אבל כאשר רב פפא] שלח אותה ל"פאפוניא" קבלוה, וקראו לו מדה של פפא.

(סימן: אוצרי פירות אין אוצרין ואין מוציאין ואין משתכרין פעמים בביצים מתריעין ולא מוציאין.) החכמים למדו: אוצרי פירות¹⁶¹ [שקונין בשוק לאצורם למכור ביוקר וגורמין שמתייקר השער ויש הפסד עניים], ומלוי ברבית, ומקטיני אפה, והמוסיפים על שערים, עליהן הכתוב אומר "לאמר מתי יעבור החדש ונשכיריה שבר [שנמכור ביוקר לסוף חדש אחר ימות הגורן, והוא נגד מוסיפים על השערים] והשבת ונפתחה בר [פי] מתי תגיע שנת השמיטה ונפתחה הוצרות מהתבואה] להקטין אפה ולהגדיל שקל [פי] מלוא ברבית] ולעת מאזני מרמה", ונאמר "נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם".

אוצרי פירות, כגון מי. אמר ר' יוחנן: כגון שבתאי אצר פירות וכדי למכור לעניים ביוקר. אביו של שמואל מכר פירות [שלו] בשער הזול, וועשה כך כדי שכולם ימכרו גם הם את תבואתם] בשעת הגורן, [ולא יאצרוה, ובכך יהיה זול מחיר התבואה במשך כל השנה], ושמואל בנו חיקה עם הפירות ומכר לו בשער היקר כשער הזול [מ"מ הוקיר השער קצת, ויצא שכרו בהפסדו]. שלחו משם: טוב האב יותר מהבן [במעשיו] למה [שהאב גורם מתחלה שלא יוקיר השער] כיון שרווח [והזול] השער רווח [עוד כל השנה אבל משהוקר השער אינו יכול להזדלזל מהרה].

אמר רב: עושה אדם את קבו [פי] מה שמלקט משדותיו] אוצר¹⁶². וכן אנחנו למדנו: אין אוצרין פירות דברים שיש בהן חיי נפש¹⁶³, כגון יינות שמנין וסלתות, אבל תבלין כמון ופלפלין, מותר. במה דברים אמורים, בלוקח מן השוק, אבל במכניס משלו, מותר [לאצור]. ומותר לאדם לאצור פירות בארץ ישראל [ב]ג' שנים¹⁶⁴ [לקנות בששית לצורך ששית ושביעית ושמינית למכור לעולם פן ימותו בשביעית ובשמינית ברעב דהא מפירות שמינית לא אכלי עד סוף השנה], ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית. ובשני בצורה¹⁶⁵, אפי' קב חרובין לא יאצור, מפני שמכניס מארה בשערים. אמר רבי יוסי בר' חנינא [בארץ ישראל היה] ל"פוגא" שמש שלו: תצא ותאצור לו פרות שלש שנים [שיש קדושת ארץ ישראל עתה], ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית. החכמים למדו: אין מוציאין¹⁶⁶ פירות מארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש, כגון יינות שמנים וסלתות. ר' יהודה בן בתירא מתיר ביין, מפני שממעט את התפלה [פי] שטויות שנכנס יין יצא סוד]. וכשם שאין מוציאין מארץ לחו"ל, כך אין מוציאין מארץ ישראל לסוריא [שכיבוש יחיד לא קרא כיבוש]. ורבי מתיר

¹⁶⁰ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"טו): הוב"ד לעיל הערה 157.

¹⁶¹ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ה): כל המפקיע שערים או שאצר פירות בארץ ישראל או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוא ברבית: הרי זה כמלוא ברבית - פירוש, ועובר על "וחי אחיך עמך" (ס"מ).

¹⁶² עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): אין אוצרין פירות שיש בהן חיי נפש בארץ ישראל וכן בכל מקום שרובו ישראל, במה דברים אמורים בלוקח מהשוק אבל לאצור הגדל בשלו מותר, ובשנת בצורת לא יאצור יותר מכדי פרנסת ביתו לשנה:

¹⁶³ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 140.

¹⁶⁴ רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכה ו' מותר לאצור פירות שלש שנים ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית, ובשני בצורת אפילו קב חרובין לא יאצור מפני שמכניס מארה בשערים, וכל המפקיע שערים או שאצר פירות בארץ או במקום שרובו ישראל הרי זה כמלוא ברבית.

¹⁶⁵ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 162.

¹⁶⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רלא ס"ו): אין מוציאין פירות שיש בהן חיי נפש מארץ ישראל לחוצה לארץ או לסוריא ולא מרשות מלך זה לרשות מלך אחר בארץ ישראל:

מאזור לאזור [פי] מאזור אחרונה של ארץ ישראל לאזור ראשונה של סוריה, כיון שהם כל כך סמוכים מותרין] 167.

החכמים למדו: אין משתכרים [פי] לקנות יין ושמן וסלתות מבעה"ב למכור בשוק בעין, אלא בעה"ב עצמו ימכור לצריכין כמו שימכור לחנונין בארץ ישראל 168 בדברים שיש בהן חיי נפש, כגון יינות, שמנים ותבואה [חטים ושעורים וכו']. אמרו עליו על ר' אלעזר בן עזריה, שהיה משתכר ביין ושמן. [היה מותר לו להשתכר] ביין, [מפני שהוא] סובר כר"י [בן] בתירא שאמר הלואי שייך ימכר ביורק ולא יקנו ממנו ויהיה פחות שטויות. והיה מותר לו להשתכר] בשמן, שבמקומו של ר' אלעזר בן עזריה שמן מצוי [בשפע ואין חשש שיתייקר].

החכמים למדו: אין משתכרין פעמים בביצים 169 [משום דביצים אין בהם חיי נפש כל כך וגם טורח מרובה וריוח מועט הוא לעני המחזר בעירות לקנות ביצים ולכך התירו לו להשתכר יותר משתות]. אמר מרי בר מרי: רב ושמואל נחלקו בזה, אחד אמר: [פי] "פעמים" היינון פי שתיים [מסיטון לחנוני, שמה שהוא קנה בדניר שימכר בב' דינרים], ואחד אמר: [פי] פעמים היינון מסוחר לסוחר [אלא הסוחר הראשון ימכור לאלה שצריכים, שאם יש שתי סוחרים המחיר יעלה].

החכמים למדו: מתריעין [בתפילה] של עסק [כגון בגדים מעולים שהוולה, כדי שלא יופסדו הסוחרים בה, ואפילו בשבת מתריעים על ההפסד הזה. ואין לחשוש להפסד העניים באם תתייקר הבגדים מעולים אלה, לפי שאין דרכם של עניים לקנותה] ואפי' בשבת 170. א"ר יוחנן [איזה עסק מדובר]: כגון כלי פשתן בכלל, ויין ושמן בארץ ישראל. אמר רב יוסף [זה שמתפללים על הפסד עסק] הוא [רק אם] הוול וקם [מה שהיה מחירן] עשרה [וכעת נמכר] בשש.

החכמים למדו: אין יוצאין מארץ לחו"ל 171 [שהוא מפקיע את עצמו מן המצות], א"כ עמדו [השער של] סאתים [של חטים] בסלע [שהוא פי שתיים מהרגיל]. א"ר שמעון: מתי [מותר לצאת לחו"ל, רק] בזמן שאינו מוצא לקנות [חטים בשוק בכלל], אבל בזמן שמוצא לקנות, אפי' עמדה סאה בסלע [שהוא פי ארבע מהמחיר], לא יצא. וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר: אלימלך, מחלון וכליון, גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו. מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ, שנאמר "ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי", מהו "הזאת נעמי". א"ר יצחק, אמרו: ראיתם, נעמי שיצאת מארץ לחו"ל, מה קרה לה.

וא"ר יצחק: אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל, מתה אשתו של בעז [ללמד שהקב"ה מקדים רפואה למכה ויש לו לאדם לבטוח

בהקב"ה]. וזהו שאנשים אומרים: טרם שמתה מת, [הקב"ה] מעמיד ממונה על ביתו 172.

אמר רבה בר רב הונא אמר רב: אבצן [השופט אחרי יפתח הגלעדי ע"י שופטים יב ח] זה בעז 173. מה לומדים מזה. כמו [הדרשה] האחר של רבה בר רב הונא, שאמר רבה בר רב הונא אמר רב: מאה ועשרים מסיבות [לכבוד חתונתם] עשה בעז לבניו, שנאמר "ויהי לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ וישפט את ישראל שבע שנים", ובכל אחת ואחת עשה שני מסיבות, אחד בבית אביו ואחד בבית חמיו, ובכולן לא זימן את מנוח 80, אמר: [יש לן] פרדה עקרה [פי] אשתו לא ילדה לו בנים] כמה הוא יפרע לי [ויזמין לי לסעודות שלהם]. למדנו: וכולן [פי] כל בניו של בועז [מתו בחייו. וזהו שאנשים אומרים: ווכי מה עשית] בחייו, שילדת ששים [ילדים, והי] הששים [ילדים האלה] למה לך [איזה רווח יש לך מהם]. חזר והוליד [ילד] אחד [פי] דוד שהיה נינו [שזרזו יותר מכל] הששים [שהיו לו].

[ס': מלך אברהם עשר שנים שנפטר נתנשא לבדו]. אמר רב חנן בר רבא אמר רב: אלימלך ושלמון [אביו של בועז] ופלוני אלמוני [פי] הוא הגואל של רות] ואבי נעמי, כולן בני נחשון בן עמינדב הן. מה לומדים מזה. שאפי' מי שיש לו זכות אבות 81 [שנחשון היה נשיא וחסיד], אינה עומדת לו בשעה שיוצא מארץ לחוצה לארץ.

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב [לא פורש מהו אימו של אברהם]: אמו של אברהם [היתה] אמתלאי בת כרנבו [מלשון צאן, בהמה שהורה]. אמו של המן [הרשע היתה] אמתלאי בת עורבתי [מלשון עורב], וסימניך: [מי ששמו כמו בהמה] טמא [יצא זרע] טמא, [ומי ששמו כבהמה] טהור [יצא זרע טהור] טהור. [כל אמהות של מלכים כתובות בנביאים הוצרך לפרש גם אם דוד] אמו של דוד, שמה נצבת בת עדאל. אמו של שמשון, צללפוני, ואחתו, נשיין. לאיזה לימוד לומדים מזה. לתשובת המינים [ששואלין לנו יותר באלו מנשים אחרות כנ"ל ואנו משיבין להן שמסרו לנו הנביאים בעל פה].

ואמר רב חנן בר רבא אמר רב: עשר שנים 82 נחשב אברהם אבינו [על ידי נמרוד], שלש [שנים] ב"כותא" ושבע ב"קרדו". ורב דימי מנהרדעא לימד להפיך [שבע בכותא ושלוש בקרדו]. אמר רב חסדא: "עיברא זעירא" של "כותא" זהו אור כשדים [שהושלך שם אברהם אבינו והרואה צריך לברך ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה]. ואמר רב חנן בר רבא אמר רב: אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו: אוי לו לעולם שאבד

167 ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא סכ"ו): הוב"ד לעיל הערה 166.

168 ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא סכ"ג): אסור לעשות סחורה בארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש, אלא זה מביא מגרנו ומוכר וזה מביא מגרנו ומוכר כדי שימכרו בזול. ובמקום שהשמן מרובה מותר להשתכר בשמן:

169 ע"י שר"ע (ח"מ סי' רלא סכ"ב): אין משתכרין בביצים פעמים, אלא התגר הראשון הוא מוכרן בשכר, והלוקח ממנו מוכרן בקרן בלבד. ויש מי שאומר שמוותר להשתכר בביצים עד הכפל, אבל לא יותר:

בקרן - פירוש, "בקרן" שלו, והיינו כאשר קנאן מלוקח ראשון. ודוקא בביצים שאין שיכחי למכור אלא איש אחד מחזיר וקונה מהרבה בעלי בתים ומוכרן א' א' ונמצא דנתיקר השער, אבל בשאר ענינים מותר דאם ימכור זה ביוקר ימצאו אחרים שימכרו בזול (סמ"ע).

ויש מי שאומר שמוותר להשתכר כו' - היינו רק פעם אחת (סמ"ע).

בביצים עד הכפל - לב' טעמים, חדא שאין בהן כ"כ חיי נפש, ועוד דיש בו טורח מרובה וריוח מעט לעני המחזיר בעירות לקנות ביצים (סמ"ע).

170 ע"י שר"ע (א"ח סי' תקעו ס"ז): וכן על המזונות. כיצד, הרי שהזולו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהם, כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל, ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה, הרי זו צרת צבור ומתריעין עליה, ובשבת זועקים עליה; אבל אין תוקעין עליה בשבת.

משנה ברורה: ה"ז צרת צבור - ומתענין [לבוש]:

זועקים עליה - בפני לומר עננו [לבוש]:

171 רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ט

אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכ"ם ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חסין בשני דינרין, במה דברים אמורים כשהיו המעות מצויות והפירות ביוקר, אבל אם הפירות בזול ולא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס, יצא לכל מקום שימצא בו ריוח, ואף על פי שמוותר לצאת אינה מדת חסידות שהי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום.

172 פי' כי הבית שהוא מוכן להיות עומד ולא יחרב עד לא שכיב שכבא קיימא מי שיהיה על ידו ישוב הבית עומד אחר שאם לא כן יהיה הבית, שראוי שתהיה מיושב, בלא ממונה על הבית ולכן קודם דשכיב הממונה הראשון בא אחר במקומו כי כח אחד לשניהם דהיינו [כח הישוב] (מהר"ל).

173 ונראה דבא לומר שאין השמחה ברבוי בנים כלל כי לפעמים הרבה בנים אין דבר בהם ומתו ולפעמים אחד ממלא כל העולם וזה שאמר אבצן זה בועז כי היה אבצן בנים הרבה מאוד וכולם מתו והיה לו בן אחד ונשאר קיים ובחנם מחק רש"י ז"ל הגרסא תנא וכו' דאל"ג שאמר תנא וכו' הכל הוא לפרושי מלתא שאמר אבצן זה בועז ודע כי לא במקרה היה מה שמתו כל בניו גם אשתו הראשונה ונשא את רות והוליד עובד כי היה לבועז שתי שמות אבצן ובעוז מצד שתי בחינות אחת לרות המואביה. ובחינה אחת לאשה ישראלית. מן רות נולד ובא מלכות בית דוד שהוא קיום העולם ומן הישראלית יצא זרע של תורה ואין בו ממש כי לא היה מוכן בועז רק לולדות שיצא ממנה מלכות בית דוד ולכן נקרא בועז כי בו המלכות שהוא עז ולכן מתו בניו שהיה לו מאשתו הראשונה כי זרע בועז היה ממקום שאין קיום לזרעו רק מכח מלכות בית דוד (מהר"ל).

[זה שכתוב] "המתנשא לכל לראש", אמר רב חנן בר רבא אמר רב [דורשים מזה]: אפי' ראש הבורות [הממונה הקובע מי ידלה היום להשקות שותיו ומי למחר] מעמידים אותו מן השמים. אמר רב חייה בר אבין א"ר יהושע בן קרח [חוזר סיבה למה נענשו אלימלך ובניו]: חס ושלום [שנענשו על שיצאו לחו"ל], שאפי' מצאו סובין [בשוק ולא חטים] לא היו יוצאים, ואלא למה נענשו. שהיה להן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו, שנאמר "בזעקך יצילוך קבוצריך" [פי' ע"י שתזעק לבקש הנדחים תנצל].

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר¹⁷⁶, אבל מעות ביוקר [פי' שהעסק נהיה וזוה מאד], אפי' עמדו ארבע סאין [של חטים] בסלע, יוצאין. [סימן: סלע פועל חרובא טליא אמרין]. שאמר ר' יוחנן: אני זוכר כאשר היה עומד ארבע סאין [של חטים] בסלע, והיו הרבה נפוחים מרעב בטבריא שאין אסר [פי' כסף לקנות לחם]. ואמר רבי יוחנן: אני זוכר שלא היו נשכרים פועלים למזרה

¹⁷⁴ חידושי אגודת למהר"ל בבא בתרא דף צא ע"ב

דמורה להון וכו'. פי' כי זהו ענין הפכים כי ישראל וגוי הפכים הם ומפני שהם הפכים אם ההפך מוסר עצמו להפך שכנגדו הוא נאבד ונמסר בידי לגמרי ולפיכך אמר מי שמודה להם כמו זה נמסר בידם ודמתרחיץ עליהם נחשב שלהם לגמרי וכל זה מפני שמוסר עצמו להפך שהוא הפך אליו לכן ההפך גובר עליו.

מחלון וכליון וכו'. נראה כי בהא פליגי כי למ"ד מחלון וכליון שמם סובר כי שמם נזכר בספר רות אבל מה שהגיע להם שנתיאשו מן הגאולה ונתייבו שריפה למקום דבר זה תולה ביחוס שהוא ספר דברי הימים שהוא ספר היחוס ותחלת היחוס גורם מה שיהיה להם בסוף כי כך מסודר מן ה' ית' בתחלת הבריאה את אשר יגיע להם בסוף ומ"ד דשמם יואש ושרף סבר כי ב"ה אינו מזכיר רק השם בלבד כי מצד יחוס תולדות לא היה רק הלידה והשם בלבד רק נקראו מחלון וכליון על שם מעשיהם וזה נכתב בספר רות אשר מורה על מעשיהם.

ויקיים ואנשי כוזיבא כוזיבא וכו'. יש לתמוה מאד כי הכתוב הזה מדבר בבני שלה ואלו יהושע לאו מבני שלה וכן אנשי כוזיבא והם הכנענים שכזבו ביהושע מה ענין להם לשלה בן יהודה והנראה אלי בפי' הזה כי הכתוב מרמז כאן על מלכות בית דוד שבא בסבת מחלון שנשאו נשים מואביות ונתגלגל שרות ושאת לבונו וכאשר בא לרמז על מלכות בית דוד מרמז ל"כ הארץ שהוא מולך עליה וזה במה שאמר ויקיים יהושע שהקים שבועה לכנענים וכאשר מרמז על כבוש הארץ שהיה שם מלכות דוד מרמז הכתוב שלא יהיה מלכותו על הארץ בשלימות וזה מרמז במה שנשארו הכנענים בארץ ולא היו בטלים מן הארץ ולפיכך אמר ואנשי כוזיבא שכזבו בימי יהושע וכן מרמז לך על בני יונדב בן רכב ששמרו שבועת אביהם שנשבעו שלא יתנו יין מפני שהיו יודעים שהיה חורבן ולפיכך לא שתו יין. ויש לדעת כי ראוי שהיה יוצא מלכות בית דוד מן שלה בן יהודה ולפיכך אמר יהודה שבי אלמנה בית אבין עד כי יגדל שלה רק שהקדימו יהודה וכמו שהיה ראוי לדבר זה היו יוצאים בנים מן שלה שהם מורים על מלכות בית דוד ולכן אמר ויקיים זה יהושע כי אף על גב כי יהושע לאו מיהודה מ"מ מסייע למלכות בית דוד אשר מלכו על הארץ לכבוש את הארץ לפניהם וכך היה מורה שלא יהיה המלכות בשלימות כאשר נשארו שם הכנענים וגם היה מרמז חורבן הארץ והכל בבני שלה מטעם אשר אמרנו.

לאמה של מלכות. דאין לפרש לאם המלך ממש וכי יש לעשות כסא לאמו ומא ענין האם לכאן אבל ר"ל לאמה של מלכות כי מאחר שכל המלכות יצא ממנה שם לה כסא והכתוב בא להודיע כי מלכות שלמה היה בשלימות כי עם כסא המלך היה כסא לאמה של מלכות כי האם הוא עיקר המלכות במלכות בית דוד וכמו שאמר ג"כ לפני זה והדברים עתיקים כי עתיק יומין אמרה כי כך גזר וסידר ה' ית' במלכות דוד שהיה יוצא ע"י נקבות מיוחדות כמו שהיו בנות לוט ורות המואבית וכמו שמוכיח הכתוב שאמר הנמצאות כמו שכאשר אדם מוצא את אשר הוא מבקש, ולכן שם שלמה כסא לאם המלך אמה של מלכות אשר היתה מיוחדת לה ולכן לא מתה רות עד שראתה שלמה יושב על כסא מלכותו כי שלמה היה מלכות דוד בשלימות ולכן נקרא שלמה, ולא מתה רות שהיתה סבה למלכות בית דוד עד שהיתה המלכות בשלימות ולכן שם כסא לאם המלך וזהו שלימות המלכות שהיה נקרא בשם שלמה.

¹⁷⁵ מדמה העולם הזה כמו הים שהוא הולך וסוער תמיד מן המאורעות שהם מתחדשים בעולם אשר הוא כמו הספינה שגלי הים הם הולכים וסוערים וצריך מנהיג לזה שלא תטבע וכך צריך העולם למנהיג והיה אברהם כמו מנהיג הספינה מגין על כל העולם כי בשביל אברהם נברא העולם וכמו שאמרנו ל"ל בהראם בשביל אברהם נברא העולם ומאחר שבשבילו נברא העולם כולה ל"ש שהיה מנהיג את העולם שלא היה יוצא מן הסדר ומה שבשביל אברהם נברא העולם כי קודם זה היו הכל תוהו עד שבא אברהם ואל ההתחלה נמשך הכל ובשביל כך אמר כי אברהם היה קברניטו של עולם (מהר"ל).

¹⁷⁶ עי' רמב"ם מלכים פ"ה ה"ט: הוב"ד לעיל הערה 171.

העיר מריה הפת היו מתים [שהרוח מערבית מנשבת ומביאה ריח טוב וזו של הפה למזרח העיר]. ואמר רבי יוחנן: אני זוכר כאשר תינוק חתך עץ חרוב, והיה נמשך חוט של דבש על שתי זרועותיו. ואמר ר' אלעזר: אני זוכר כאשר עורב לקח בשר [מן המת], ונמשך חוט של שמן מראש השור ועד הארץ. ואמר רבי יוחנן: אני זוכר כאשר נער ונערה היו משחקים בשוק [והיו] בני שש עשרה ושש עשרה, ולא הוו חוטאים [בזנות]. ואמר ר' יוחנן: אני זוכר כאשר היו אומרים בבית המדרש: [אלה] שמודים להם [פי' לע"ז], נופל בידם והבוטח בהם, ושלו שלהם [שהם לוקחים את זה]. נאמר "מחלון וכליון" [בספר רות], ונאמר "יואש ושרף" [בספר דברי הימים]. רב ושמואל, אחד אמר: מחלון וכליון שמם, ולמה נקרא שמם יואש ושרף. יואש, שנתיאשו מן הגאולה. שרף, שנתייבו שריפה למקום. ואחד אמר: יואש ושרף שמם, ולמה נקרא שמם מחלון וכליון. מחלון, שעשו גופן חולין [חז"ל היא ארץ טמאה]. וכליון, שנתייבו כליה למקום [על זה שיצא מארץ ישראל].

למדנו כמי שאמר: מחלון וכליון שמם. שלמדנו, מהו שנאמר [נמנה בני יהודה] "ויקיים ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים". "ויקיים", זה יהושע [אפשר דאמו מיהודה], שהקים שבועה לאנשי גבעון. "ואנשי כוזיבא", אלו אנשי גבעון [כנענים], שכזבו ביהושע. "ויואש ושרף", אלו מחלון וכליון [משבט יהודה], ולמה נקרא שמם יואש ושרף. "יואש", שנתיאשו מן הגאולה [שיגאלם הקדוש ברוך הוא מן הרעב]. "שרף", שנתייבו שריפה למקום. "אשר בעלו למואב", שנשאו נשים מואביות. "וישבי לחם", זו רות המואבית [נקראת על שבת יהודה כלומר בנים שיצאו ממנה], שבה ונדבקה בבית לחם יהודה. "והדברים עתיקים", דברים הללו "זקן הימים" אמרם [פי' הקב"ה" אמר דברים כבושים שכאשר יצאו מחלון וכליון לחז"ל וע"י כך באה רות ונשאת לבעז ונולדו מלכי בית דוד], שנאמר "מצאתי דוד עבדי", ונאמר "שתי בנותיך הנמצאות".

"המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם". "המה היוצרים", אלו בני יונדב בן רכב שניצרו שבועת אביהם [שלא לשתות יין ולא לבנות בתים]. "יושבי נטעים", זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו [שתמיד גדל]. "וגדרה", זו סנהדרין שגדרו פרוצותיהן של ישראל [בעשיית סייג לתורה]. "עם המלך במלאכתו ישבו שם", זו רות המואבית שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה, שנאמר "וישם כסא לאם המלך", וא"ר אלעזר: לאמה של מלכות שיצאו ממנה כל המלכים. החכמים למדו: "ואכלתם מן התבואה ישן", בלא סלמנטון. מהו "בלא סלמנטון". רב נחמן אמר: בלא רצינתא [תולעת המרקוב התבואה, ולא נתן ליישן את התבואה], רב ששת אמר: בלא שריפא [המתחממת את התבואה ואין יכולה להתיישן]. למדנו כדברי רב ששת, למדנו דברי רב נחמן. למדנו דברי רב נחמן: "ואכלתם וכו' ישן", הייתי חושב לכוומר שישיראל מצפין [לתבואה] חדש מפני ישן שכלה [ואכלתם מן התבואה ישן עד קרוב לימות הקציר ולא עד בכלל מפני התולעת שמרקיבה ומכלה ואתה]. מלמד הנאמר: "עד בא תבואתה", עד שתבא תבואה מאליה [שתתבשל התבואה יפה ולא יהו צריכין להקדים קציר ולעשות קליות]. למדנו כדברי רב ששת: "ואכלתם מן התבואה ישן", הייתי חושב לומר שישיראל מצפין [לתבואה] חדש מפני ישן שרע [היינו שדיפה אבל שלם הוא הגרעין אלא שמתחמם]. מלמד הנאמר: "עד בא תבואתה", עד שתבא תבואה מאליה.

החכמים למדו: "ואכלתם ישן נושן", מלמד שכל המיושן מחבירו היו יפה מחבירו [הישן יאכלו ויניחו החדש להתיישן]. ואיני יודע אלא בדברים שדרכן ליישן [כמו חטה ויין], דברים שאין דרכן ליישן [כגון מיני פירות] מאיפה אנחנו יודעים את זה. מלמד הנאמר: "ישן נושן", מכל מקום [מזה שהכתוב כתוב פעמיים, לומדים שבה ארץ ישראל שאפילו אותם שאין דרכן ליישן יתיישנו ויתקיימו].

"וישן מפני חדש תוציא", מלמד שהיו אוצרות מלאין ישן וגרונות מלאין חדש, והיו ישראל אומרים: איך נוציא זה [פי' הישן] מפני זה [פי' החדש, דהכי משמע וישן מפני חדש תוציא בעל כורחכם שלא יהיה לכם מקום להצניע החדש ואף על פי שהישן טפי מעלי יוציאוהו מפני החדש שהחדש ראוי להתיישן טפי מן הישן שכבר נתיישן]. אמר רב פפא: כל דבר ישן יותר טוב, חוץ מתמרים ושכר ודגים קטנים.

הדרן עלך המוכר את הספינה

¹ כי בתחלה כשמסית מראה לו חמשים סמני טהרה שמותר כמש (משלי ה) כי נופת תטופנה שפתי זרע וגו' ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות שהיא חרבא דמלאך המות וטיפות מרה תלויים בה ורגליה יורדות מותה וכל זה גורם לנו שעבוד מלכיות והצרות כמאמר רבי אלכסנדר בטר צלותיה (ברכות יז) רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצונך וי מכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות כי לולא שעבוד מלכיות לא היו מניחים השאור להחמיץ כמה, ויאפו את הבצק מצות כי גורשו ממצרים ולכן אפו כמה (והאריך בזה בעל ש"א בפי' הגדה) ובגלות חזרו שתי אלו שאור שבעיסה כמ"ש (הושע י) מלוש בצק עד חמצתי וגם שעבוד מלכיות ויש לנו על זה שתי הבטחות א' שאף בגלות יציל אותנו מכל צרה כמ"ש ואף גם זאת בארץ אויביהם לא מאסתים וגו' וכן עמו אנכי בצרה והשני שהבטיח לנו לגאלינו מן הגלות הבטיח לנו במצרים אהיה אשר אהיה עמהם בשעבוד זה ואהיה עמהם בשעבוד מלכיות ועל השני לגאלינו מן הגלות יש לנו משכן שנאמר כי יד על כס יה וארז"ל שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיגאלנו וענין השם כמ"ש רז"ל (עירובין יח ע"ב) וא"ר אלעזר בר יעקב מיום שחרב בית המקדש די לעולמו שישתמש בב' אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל י"ה וענין כסאו ג"כ ידוע כי גדולה הקב"ה ומלכותו עם ישראל הוא וכשהן בשפלות ובגלות אין מלכותו שלימה ולכן בים אמרו ה'מלוך לעולם ועד כי אין מלך בלא צבא ואין נקרא ה' צבאות עד שיגאל את צבאו וימלוך עליהם, כמ"ש גואלנו ה' צבאות ע"ש שאמר (ירמיה מו יח) גואלם חזק ה' צבאות שמו וכן כי ה' צבאות מלך וזהו אומרו "וחינן לו באלוותא דחקיק עליה אהי אשר אהיה ה' צבאות" ובאיזה זכות אנחנו מצפיין כל זאת מפני שכל התעוררות צריך להיות מלמטה, ואמרו (סוטה דף מט) אמר רשב"ג מיום שחרב בית המקדש אין לך יום ויום שקללתו מרובה מחבירו ועל מה עלמא קיים אקדושא דסדרא ואמר יהא שמייה רבא. וכן מצלת אותנו לעולם הבא כמ"ש (שבת קיט ע"ב) אר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים א"ת שורם אמונים אלא שאומרים אמן ואמרו כל העונה אמן בעולם הזה זוכה ועונה לעולם הבא שנאמר אמן ואמן וזהו שומר אמונים פי' שני אמונים וזהו אומר כאן "אמן אמן סלה" (גר"א).

² דע כי כל הגלים הם צרות המתרגשות לבוא בעולם, כמו כל משברין וגליך עלי עברו. והם שלוחי השטן, וראשיהם הם י"ב נשיאים, כל אחד מושל חודש אחד. ובכל יום ויום הולך ומתגבר תמיד, שאין לך יום ויום שאין קללתו מרובה מחבירו, וכמ"ש בעובדי' זדון לבך השיאוך אם תגביה כנשר כו'. ושיעור הילוכו הוא ג' מאות פרסה, בכל יום עשרה פרסאות, ובחודש שהן שלשים יום גומר מהלכו תלת מאה פרסי, כי הילוכו אינו אלא כפי הילוך בני אדם בעונותיהם כך הם מתגברים ומתרוממים בעו"ה למעלה. וזהו אמרו בין גלא לגלא תלת מאה פרסא, כלומר משיתחיל ממשלת האחד עד תחלת ממשלת הגל השני (גר"א).

³ כנ"ל כמ"ש (עובדי' שם) מרום שבתו אומר כו' (גר"א).
⁴ פי' ענין התרוממות הגלים והצרות באים מגאווה שמתחילה היצר מגביה את לב האדם ואח"כ שוברו, כמ"ש (משלי יז) לפני שבר גאון. והענין הוא כשמתחיל האדם לילך בדרך הטוב והמסילה העולה בית אל, אז יתרומם ויתגאה לבו מיד. ואמרו בזוהר (ויקהל רטו.) על פסוק (שם ד') וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום ודרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו, מה שהזכיר אצל רשעים דרך ואצל צדיקים ארח מפני שדרך רשעים כבושה, ליסטים כמותם כבושה (עירובין נג:), לא כן אורח צדיקים אי אפשר להשיג דרך החיים ברגע א', אלא כאור נגה הולך

ואור עד נכון היום. וזהו אמרו **זימנא חדא**, נחותי ימא ספרו לו שכל ימיהם היו בים ומצולות עוה"ז, פעם אחת התחיל לילך בדרך הטוב והגביהו אותו שלוחי השטן בגאות לבבו (גר"א).

⁵ מפני שישראל נמשלו לכוכבים, כמ"ש (מגילה דף טז.) כי נפל תפול לפניו, דרש ר' יהודא ברבי אלעאי שתי נפילות אלו למה, מלמד שאמרו לו אומה זו משולה לעפר ונמשלה לכוכבים, כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין עד לרקיע. וכ"ש הצדיקים שנאמר (דניאל י"ב) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ונדמה לנחותי ימא הקטן שבנו גדול מאוד (גר"א).

⁶ כמ"ש (ב"ק דף יז.) א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (ישעי' ל"ב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל שור וחמור כל העוסק בתורה וגו' זוכה לנחלת שני שבטים וכו'. ולכאורה בפשטא דקרא וכן בדרשא מלת "כל" הוא מיותר הל"ל זורעי על מים, ונראה שתורה נמשלה למים מפני שמטהרת את האדם כמים כ"ש (ברכות דף טז:) אמר רב חמא בר חנינא למה נסמכו אהלים לנהלים דכתיב (במדבר כ"ד) כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ה', לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. ולפעמים אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. ולפעמים עולה בדתו של אדם תיכף כשמתחיל האדם ללמוד הוא נטהר והיצ"ר כבר נפרד ממנו, לכן נאמר על כל מים כמו שמים אינן מטהרין אלא בארבעים סאה מים שכל גופו עולה בהם, כך בתורה עד שכל גופו יוכחש, כאמרם נמשל לחרדל מה חרדל מר ואינו יכול לאכול אלא ע"י כתישה כן התורה מתשת כחו של אדם, כ"ש רז"ל למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם. וכן דרשו על שמן זית זך כתיבת. וזהו אמרם **מבזר ארבעין גריוי בזרא דחרדלא**, חרדל רמזו על כתישת מרירת היצר בעול התורה וחובל שמן של היצר מפני עול התורה. וארבעים גריוי הוא שיעור של מי טהרה, והתורה נמשלה למים (גר"א).

⁷ כי סופו ומדריגה העליונה של הגאווה היא מדת הכעס. ואמרו כל הכועס שכינה מסתלקת ממנו. ואמרו (תענית ה.) זה צורבא מרבנן דרתח אורייתא דרתחת ב'. וז"א **אי דלינן ספי** במדת הגאווה היינו נשרפין מאש הכעס (גר"א).
⁸ פי' כשמתחיל הגל למשול, א"ל לגל העבר כלום הנחת לשום אדם שלא הפכתו לרע (גר"א).

⁹ **א"ל פוק חזי גבורתיה דמריך דאפילו כמלא חוטא דחלא לית דעבר.** מפני שהצדיקים נמשלים לחול שעל שפת הים, כ"ש בב"ב (דף ז:) רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן, א"ל רשב"ל רבנן לא צריכי נטירותא דכתיב (תהלים קל"ט) אספרם מחול ירבון אלא אלו מעשיהן של צדיקים שאספרם מחול ירבונו, וק"ו ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהן מרובים עאכ"ו. ואמרו בסוכה (דף נב.) א"ר אסא יצה"ר בתחלה דומה לחוט של בוכיא וכו' אבל הצדיקים אינם מניחים להתפתות מהיצר אפילו כחוט. ואמרו יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום והקב"ה עוזרו. וזה אמרו **פוק חזי גבורתיה דמריך**, שנאמר האותי לא תיראו נאם ה' אשר שמתי חול גבול ליס חוק ולא יעברנו. פי' מדוע לא תראו מפני, וא"ת יצה"ר אינו מניח אותנו, והלא שמתי חול גבול ליס, בצדיקים איננו שולט אפילו כחוט של בוכיא.

וסיפור של רב"ח זה הוא על מדת הגאווה וסופו מדת הכעס. וסדר אותו על סדר הפסוקים הספור הראשון ע"פ ויאמר ויעמד רוח סערה, שהוא משבר ומטבע לספינה כמ"ש בפי' יונה ויהי הסער והאניה חשבה להשבר כו' וע"ש. וספור השני על פסוק שאחריו ותרומם גליו וכו' (גר"א).

¹⁰ ע"ד שאמרו בר"ה (דף יז.) ועליהם אמרה חנה ה' יחתו מריביו, א"ר יצחק בר אבין ופניהם דומין לשולי הקדירה, אמר רבא ואינון משפירי שפירי בני מחוזא ומקריין בני

גיהנם. פי' שפירי כל מעשיהן אינן אלא להתנאות בהן וקורדום לחפור בהם. ואמרו בב"ב (דף ת.) אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו ת"ח. וזהו אומרו **דרהיט אקופא דשורא דמחוזא**, ר"ל בני ת"ח של מחוזא בני גיהנם העוסקים בתורה להתנאות בהם (גר"א).

¹¹ פי' קופץ ומשנה מדתו מכבוד לתאווה ומתאווה לכבוד כמ"ש בביאורי על מגילה, מה שאמרו ז"ל במגילה (יב.) אתנויי בהדידי אי מינן אפרכי מנייכו מלכי, אי מנן מלכי וכו'. שהן תאווה וכבוד, שרים הממלאים זהב להם למלאות תאותם, ומלכים מקום רגלם יכבדו (גר"א).

¹² שמראה בעצמו שאין חסר מן הקדושה כלום, כמ"ש (סוטה דף כב:) ז' פרושין הן וכו' פרוש מה חובתי ואעשנה, מה חובתי תו ואעשנה. ואמרו המקובלים כי מיום הד' עד השבת צריך להכין עצמו לקדושה בכל רגע, וש"ק הוא עיקר הקדושה. וכן אמרו חז"ל בן שלשים לכח כמ"ש ורב תבואות בכח שור, שיחזור תמיד מה ששמע מרבותיו, ואח"כ בן ארבעים לבינה להבין ולפלפל. והן ג"כ ד' ימים עד שבעים שאז הוא ראוי לשיבה, כמ"ש חז"ל זקן ויושב בשיבה. וזה **אוריאל בר יומיה** ביום אחד הוא הולך מהלך ד' ימים לפי דעתו. וז"א **הר תבור כמה היו ארבעין פרסה**, שהוא מהלך ד' ימים (גר"א).

¹³ כמ"ש (סנהדרין ז:) רב כי הוה חזי אמבוהא דאזיל אבתריה אמר הכי אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו. ואמרו (ב"ב דף ע"ה) אמר רב פפא שמע מינה זה עיבא תלתא פרסי מדלי. ור"ל שנדמה לו כאלו כבר עלה לתכלית הגדולה (גר"א).

¹⁴ שמניח ראשו בין הגדולים אף שיהיו גדולים כמרע"ה, שהיה חנייתו לפני המשכן באמצע מחנה ישראל, ומחנה ישראל היה ג' פרסה, נמצא מסוף מחנה ישראל עד האמצע פרסא ופלגא. וזה אוריאל הוא מערב רב ועומד חוץ למחנה ישראל, אמנם מניח ראשו במקום גדולים (גר"א).

¹⁵ פי' כאשר הוא רואה שאינו יכול לנצח את ת"ח, אז הוא מבאיש ומטנף את חבריו. ואמרו (קידושין ע:) כל הפוסל וכו'. וזהו כוונת איוב (איוב כ ז) כגללו לנצח יאבד, כמו שחשב הוא על ת"ח, כן יאבד בעצמו. וזהו **רמא כופתא וסכר ליה לירדנא**, כי הת"ח נקרא ירדן.

וכל עניין המאמר הזה על הקנאה שהוא אחד מג' מדות של בלעם הרשע שהוא עין רעה. וסדרן כמו שחשב כאן, מתחילה מתרומם נפש האדם על זולתו בזדון לבו וגאותו, ואח"כ יתאווה לתאווה וכבוד, ואח"כ יקנא לכל אדם. וכן סדר דהמע"ה במזמור ק"ו, נפשם ברעה תתמוגג, ברעה כוונתו בקנאת איש מרעהו, וכן אמר תמותת רשע רעה, והוא קנאתו, ושונאי צדיק יאשמו, כי רקב עצמות קנאה.

או ר"ל **ורמא כופתא** כי נהר דינור שם מטבילין הנשמות לעלות אל ארץ החיים ארעא קדישא, והוא נגד הירדן המפסיק בין א"י לח"ל, אבל הרשעים מתוך שזוהמתן מרובה נשארם שם ואינן יכולין לעלות מתוכה. וזה אמרו כגללו לנצח יאבד ונשלם לו מדה במדה, שהיא רמא, כופתא, ומבאיש ריח ת"ח. ועליהם אמר דוד נפשם ברעה שלהם תתמוגג שם בנהר דינור. והגאווה ותאווה וכבוד חשב בפסוקים הקודמים יעלו שמים וכו' כנ"ל (גר"א).

פי' שהראם הזה בריאה מיוחדת מכל שאר נבראים ולכן סותם בגודל כמו שהתבאר והיא על כל שאר נבראים ולכן סותם כופת שלו הירדן, ואם שהוא ראשון לנהרות א"י ונחשב בשביל זה ראשונות הנהרות, מ"מ הראם הזה שהוא נבדל מן הנבראים, יציאתו, שהוא הפחות שבו, סותם הירדן. ולא זכר נהר פרט או נהר אחר מד' נהרות כי גם אלו נהרות יוצאים מן הנהר היוצא מן עדן שהעדן הוא נבדל מן התחתונים, ולכן אינו סותם רק ירדנא שהוא ראש לנהרות א"י.

ודע כי רבה בר בר חנה בא לאשמועינן ענין הנבראים המופלגים ויוצאים חוץ לסדר העולם. ובתחלה אמר גלי

הים שהם מתרוממים למעלה מעלה, ודבר זה הוא יציאה מן הסדר הרגיל להיות לצד אחד. ואחר כך ענין הורמיז שהוא יוצא מן הסדר הרגיל להיות במהירות, ודבר זה בצד שכנגדו. ואחר כך זכר הראם שהוא יוצא מן הסדר הרגיל להיות בקומה, שלכן נקרא ראם בשביל קומתו, והוא מצד מיוחד. ואחר כך זכר את הפושקנצא שהוא עוף טמא יוצא מן הסדר רגיל להיות מצד מיוחד. וכל כוונת רבה בר בר חנה לזכור ענין הדברים שהם יוצאים מן הסדר הרגיל להיות. והם מחולקים לפי הצדדים. והבן הדברים כי הם דברים עמוקים מאוד (מהר"ל).

¹⁶ ארז"ל במדרש שמות רבה למה לקו המצרים בצפרדעים בשביל שבטלו את ישראל מלעסוק בתורה כהדין צפרדע שלא שכין יממא ולילה. ולכן נקרא הת"ח צפרדע. לכן אמר רב"ח במליצתו שראה ת"ח א' שהיה כי **אקרא דהגרוניא (גר"א)**.

כבר אמרנו כי רבה בר בר חנה בא לבאר ענין ומהות עצמם וקשור הנמצאים שהם מיוחדים זה עם זה, והחכמים ידעו מצפוני חכמה שחלקו עולם הזה לשני חלקים החלק הראשון הוא המציאות בעצמו וראוי להיות נמצא מצד עצמו, והשני הם דברים שאין ראוי להם המציאות בעצמם אבל הם נמשכים ונטפלים אחר עיקר המציאות כמו שנמשך העיקר אחר העצם. כי אלו נבראים אינם נבראים בעצם רק הם נבראים במקרה, נמשכים אחר עצם הבריאה ודבר זה ידוע. ואותם דברים שאינם עיקר המציאות על דעת חכמים הם הדברים שהם נבדלים מן המציאות, והם דברים הטמאים. כי במה (שהוא) (שהם) טמאים נמצא כי מחוץ למחנה המציאות מושבם וסדרם. וכבר התבאר במקומו* כי התורה נמוס וסדר המציאות, וכאשר התורה שהיא נמוס וסדר המציאות הרחיקה הדברים הטמאים, נמצא כי הדברים הטמאים הם רחוקים מן המציאות ונבדלים מהם להבדיל בין הטמא ובין הטהור. וחלקי מציאות הם ג', יש מתיחס למים ויש מתיחס לאש ויש מתיחס לאויר, כי אלו ג' יסודות הם נקראים אש"ם בספר יצירה (פ"ב) ומבוארים במקומות הרבה שהם יסודות הכל, ולא נמנה עמהם יסוד העפר לטעם מופלג כי יסוד הזה ישיש לו המטה במוחלט אינו מתחבר עם השלשה, כי הארץ שהיא כמו מרכז, יסוד נבדל לעצמו, ודבר זה ארוך לבאר. והדברים ברורים כי לא נמנו יסודות רק אמ"ש והם אויר מים אש. ותמצא כי בריה טמאה המתחש למים כמו הצפרדע שהיא במים, ויש בריה טמאה המתחש לאויר והוא העורב הפורח באויר, ואלו הכחות שהם צפרדע נחש עורב כלם הם בריות נבדלים מן המציאות לפי שהם טמאים. ובא לסדר את סדר מציאותם עד שהם מסודרים עם העולם שהוא המציאות. ואמר שראה צפרדע שהיה גדול כאקרא דהגרוניא שהיה ששים בתים, כי מספר ששים הוא מספר כללי ולפיכך מספר זה נמצא בכל מקום כמו שפ' התוספות בפ' השוכר את הפועלים (ב"מ צ"ב ב') אצל ששים רהוטי רהוט, כי דרך למנקט מספר זה על רבוי שהוא בשלימות, ובשביל כך במספר ששים בטל הכל וזה מפני כי החמשים אם יתוסף אחד אינו בטל אצלו כי גם חמשים אינו מספר שלם והוא חלק ואין חלק בטל אצל חלק, אבל ששים הוא מספר כללי שלם ולכן בטל החלק אצל ששים. ומספר זה שהוא מספר ששים בארנו בכמה מקומות. והגודל הזה שזכר כאן לפי מה שהם נבדלים ורחוקים מן המציאות כך ערך גדלם יוצא מן הסדר ג"כ, וכמו שפרשנו למעלה ענין זה, ומה שאמר בכאן שראה אקרוקתא אודע צפרדע נקבה כמו שפ' הערוך (בע' אקרוקתא) צפרדע נקבה והזכר אקרק וכן פי' רש"י על פשקנצא שהוא עורב נקבה וכן תנינא ג"כ נקבה בודאי שכן משמע הלשון שלא אמר תנין, והטעם שהיו כולם נקבות יתבאר בסמוך (מהר"ל).

17 (פי' רש"י קמ') (רשב"ם גמ') קא"ל. פי' דאין רצונו של רב"ח רק שהוא גדול כשיתין בתי, וא"כ למה ליה לומר אקרא דאגרוניא, וכפי' קקיון דיונה). ועניינו כ"ש ששים המה מלכות וכו' אחת היא יונתי תמתי, ששים מלכות המה ששים מסכתות, אחת היא יונתי תמתי היא היראה שהיא עומדת לעד, כ"ש יראת ה' טהורה עומדת לעד, וכן אמרו בשבת (לא). והיה אמונת עתך כו' אמונת זה סדר זרעים כו' ואפ"ה אי יראת ה' כו. וכוונתו שראה ת"ח בקי בכל הש"ס (גר"א).

18 ע"ד שכתוב (ישעי' כ"ז) ביום אותו יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לוינתן נחש בריח ועל לוינתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים. והענין כמ"ש בזוהר כי שני תנינים הן, אחד הוא על עפר משלו ונקרא נחש, כמ"ש ונחש עפר לחמו, והשני בים ונקרא תנין כמו את התנין אשר בים. מפני שהם שני יצרין האחד בא משוט בארץ ומתהלך סביב עמי הארצות שהילוכן בארץ ולכן נקרא ע"ה, זה היצר נקרא נחש. והב' נק' תנין השוחה בים סביב הת"ח שהילוכן בים התלמוד ובמעייני ההכמה, לבטלן ימעסק התורה, כמו שדרשו בזוהר על פי ויעלו בנגב. וארז"ל לוינתן נחש ברית ולוינתן נחש עקלתון הם זכר ונקבה. ואמרו בפסחים גדולה השנאה ששונאים הע"ה כו' ונשותיהן יותר מהם, תנא שנה ופירש קשה מכלן. וזה אמרו על לוינתן נחש בריח ועל לוינתן נחש עקלתון שהם ע"ה, והרג את התנין אשר בים שהוא אשר שנה ופירש. וזה אמרו **אתי תנינא ובלעה** הוא השנה ופירש (גר"א).

19 ענינו כמ"ש (בעירובין כב:) שחורות כעורב, ועל זה אמר מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו (איוב ל"ה), וכן נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו. והוא על דרך שאמרו רז"ל (בחולין ו') אדם ובהמה תושיע ה' אלו בני אדם שערומין מדעת ומשימים עצמם כבהמה. ולפי שפיתווי היצר מצד חסרון מזונות על דרך שדרשו בזוהר על ארץ הנגב נתתני, לכן אמר לבני עורב אשר יקראו, למי שנעשה אכזרי כעורב הקב"ה נותן להם לחם. וזה אמרו **אתא פושקנצא ובלעה לתנינא**. וזה מדויק מה שפירש רש"י עורב נקבה כי משונה היא בטבעה נגד אם הבנים לכל חי. והוא מליצה על ת"ח שנעשה אכזרי על בניו ועוסק בתורה יום ולילה (גר"א).

20 פירש מה עושה לו הקב"ה מזמן לו אדם להחזיקו כיששכר וזבולון. וכן אמר ויבאו מרתה וגו', פירש שבא בעוה"ז במזל רע, כי מזונא לאו בזכותא תליא אלא במזלא תליא. ולא יכלו לשתות מים ממרה, מחמת דוחקם. ויוריהו ה' עץ, שהוא אחד ממחזיקי תורה כמו שאמרו עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה. וזהו כוונת אומר **סליק יתיב באילנא (גר"א)**.

פי' ענין הזה כי העולם הזה דומה אל אילן אחד שנמשך מן העיקר עד סוף האילן, ויש לו ענפים הרבה נמשכים זה אחר זה, וכן הוא מציאות העולם שנמשך מן הסבה הראשונה והוא העיקר, וזהו אמרם כופר בעיקר. ומשתלשלים חלקיו זה אחר זה עד סוף השתלשלות חלקי המציאות. ויש עוד מציאות משתלשלים והם אינם מעצם העולם אבל הם נטפלים נמשכים אל העולם שהוא המציאות, וזה בעבור פחיתתם אינם עיקר העולם. ומפני שחלקי המציאות משתלשלים זה אחר זה ותמיד אשר הוא יותר עיקר ועצם המציאות קרוב יותר אל הסבה הראשונה שהוא עיקר הכל והוא נושא הכל, ועצם המציאות שהוא עיקר הוא קודם וראשון אל אשר אינו עיקר כ"כ, ואשר אינו עיקר הוא נמשך ונטפל אחר אותו דבר שהוא יותר עיקר, כמו שהוא באילן שנמשך ומשתלשלים חלקיו זה אחר זה עד סוף האילן, ויש אשר הוא יותר קרוב אל העיקר שהוא נושא הכל ואשר הוא אחריו נמשך ונטפל אליו עד סוף השתלשלות האילן. ולפיכך נקראו השתלשלות חלקי המציאות זה אחר זה מן הסבה הראשונה, שהוא עיקר הכל,

אלנא. ויש דברים שהם נבדלים מן המציאות לגמרי והם כמו מקרה לגמרי שהוא נטפל ונמשך אחר עצם, ואף כי יש בעצם המציאות ג"כ יש שהוא יותר עיקר והוא קרוב אל הסבה הראשונה שהוא עיקר הכל, שלכך נקרא אלנא, מ"מ נכללו כולם בשם שהם עצם המציאות. ועם שיתחלפו, שהאחד יותר מן האחר. אבל יש דברים שהם נבדלים מן עצם המציאות והם דברים פחותים שאינם רק כמו מקרה הנמשך אחר עצם ואינם נכללים כלל בשם עצם המציאות, והם הדברים הטמאים. ולפחיתתם מחוץ למחנה מושבם כמו שהתבאר למעלה. ומ"מ אלו דברים ג"כ, ועם שהם נבדלים מן המציאות אינם נבדלים לגמרי ג"כ, שאל"כ יהיו הנמצאים מחולקים, ודבר זה אי אפשר לומר כך כלל כי אין הנמצאים מחולקים אבל הם אחד, לפי שיצאו מפועל אחד הוא ה' ית', ומזה מתחייב שהעולם אחד ג"כ. ולפיכך צריך שיהיו ג"כ מסודרים מתאחדים עם האילן הזה עד שהוא אחד לגמרי. וז"ש שראה אקרקותא דאתא תנינא ובלעה אותו ואתא פשקנצא ובלעה ויתב באילנא, ענין זה שכמו שהוא באילן עצמו אשר הוא יותר ראשון אל העיקר מקבל את שהוא רחוק יותר מן העיקר עד שבזה כל האילן אחד העומד בעיקר, וכך באלו דברים ג"כ עם שהם דברים שהם נבדלים מן המציאות שהם האילן, מ"מ יש בהם שהוא יותר קרוב אל האילן עד כי אותו שהוא יותר קרוב מקבל את הרחוק היותר, והקרוב יותר נמשך אחר עצם המציאות שהוא האילן. ולפיכך אמר כי ראה אקרקותא שבלעה אותו תנינא כי האקרקותא, שהוא הבריאה שהיא במים, יותר רחוק מן עצם המציאות. אתא תנינא ובלעה אותו כי התנינא יותר קרוב אל עצם המציאות וכל אשר הוא יותר מתדמה אל עצם המציאות הוא מקבל את אשר יותר רחוק, ובאופן זה הכל מקבל האילן. ולפיכך אמר שאתא אפשקנצא ובלעה ויתב באילנא, שנושא הכל הוא עצם המציאות. שאלו דברים הנבדלים מן העצם המציאות כלם נמשכים אחר עצם המציאות ובה הוא מציאות אחד.

אמנם מה שסדר היסודות השלשה בסדר הזה שהוא סדר אש"ם, הוא דבר ידוע לחכמים כי המים ובו אפשקנצא התנינא שהוא אש מקבל אותו, כי המים שבו בריאה הזאת הוי יותר רחוק מן המציאות בעבור כי המים חמריים ביותר, ולפיכך תנינא שהוא מן האש מקבל אותו, ולפי שהוא יותר קרוב אל האילן. ואפשקנצא בעבור שהיא ביסוד הרוח כאשר ידוע הוא יותר קרוב אל המציאות בעבור כי המציאות הוא השוה, ולכך נקרא אילן, כי האילן עולה בשווי, ואלו שני דברים אין להם השווי, ולכך הם רחוקים מן עיקר האילן, אבל האויר שהוא השווי והמיצוע בין אש ומים הוא יותר קרוב אל המציאות שהוא האילן. ודברים אלו מבוארים מאוד למי שיש בו חכמה ודעת בענין סודר העולם והשתלשלות המציאות והתאחדות שלו.

וז"ש שהיו כולם נקיבות לא זכרים, כי התאחדותם והתקשרם אינם מצד הצורה, שהזכר הוא שנקרא צורה בכל מקום, ואין צורה מקבל צורה. וכאן שראה השתלשלות העולם ואיך האחד נמשך אחר האחד, והאחד מקבל אותו, כמו שאמר דאתא תנינא ובלעה ואתא פשקנצא ובלעה, ואין זה מצד הצורה כי מצד הצורה כל אחד מיוחד לעצמו בצורתו המיוחדת, ואין זה חבור צורה לחומר שגם זה אינו בהתקשרות המציאות זה עם זה, אבל הצורה מתחבר לנושא המיוחד לו, ודבר זה ברור, אם תחפש החכמה אז תמצא דעת קדושים.

ועוד אמר כי היה גדול כמו אקרא דהגרוניא שיש בו מספר ששים בתים, אבל אינו בפעל ס' בתי לגמרי שא"כ היה כל בית מחולק לעצמו וזה ענין פרטי לא כללי, ולפיכך היה כמו אקרא דהגרוניא שהוא ס' בתי בכח, שזהו ענין הכללי שהוא בכח לא בפעל, והכללי הוא מתיחס למספר ס' כמו שהתבאר. ולפיכך אמר שהיה אקרקותא זאת כמו

אקרא והגרונאי שהוא כמו בתי, והרי הדברים האלו מבוארים מאוד למי שמבין אלו דברים.

ולכן אמר חזי כמה נפישא חיל דאותו אילנא, שר"ל כי הנמצאים שהם אינם בעצם נמשכים אל המציאות שהוא בעצם, ונפישא חילא מפני שהוא בעצם, שהדבר שהוא בעצם יש לו מציאות חזק, וכל הדברים שהם במקרה אין להם מציאות בעצמם רק הם נשואים על הדבר שהוא בעצם, ולכן הם חלשים בעצמם, אבל הדבר שהוא בעצם הוא חזק ביותר. ולפיכך אמר רב פפא בר שמואל אי לא היונא שם לא הימנית, כי בודאי כי הדבר הזה הוא מושכל וכל חכם כמותו הוא עם המושכל.

ועתה הבן איך הם סדרו המציאות הזה כאשר ראוי לפי סדר המציאות, וחלקו בין דבר שהוא המציאות בעצמו ובין דבר שהוא כמו מקרה נמשך אל עצם מציאות (ובארנו שכל דבר נמשך אל עצם המציאות), ובארו שכל דבר נמשך אל עצם המציאות, והם הדברים שהם כמו מקרה, וסדר שלהם זה אחר זה.

אמנם להבין דברים אלו על אמתתם וסדר השתלשלות אלו היסודות שהם ג' ואיך נמשכים אחר עיקר המציאות הוא יותר עמוק, וכאשר אתה רוצה להבין עוד דברי חכמים בענין זה, דע כי הוא יתברך ברא הנמצאים והם משתלשלים ממנו יתברך, ויש דברים נבדלים מן השתלשלות הזה לימין ולשמאל ובסוף ג"כ, כמו האילן הזה שהוא משתלשל מן העיקר ויש לו לימין ושמאל וסוף, וכך כל המציאות משתלשלים מן ה' ית' שהוא העיקר, ויש דברים נבדלים מן המציאות לצד שמאל, וימין ושמאל הנאמר כאן ר"ל שהם מחולקים זה מזה וכל אחד נוטה אל הקצה אחר. ויש דברים עוד נבדלים מן המציאות באחרית, והדברים אשר הם נבדלים מן השתלשלות המציאות הם הדברים הטמאים אשר הם נבדלים מן המציאות כמו שהתבאר. ואשר הם נבדלים מן המציאות לצד ימין הם בריות טמאות שהם במים, שהם מתיחסים לימין כמו שידוע למי שמבין עקרי החכמה. ואשר הם נבדלים לצד שמאל הם בריות טמאות מתיחסים לאש שהאש מתיחס לשמאל, וכל הדברים האלו ידועים למבינים. ואלו שני דברים נבדלים מן השתלשלות העולם שזהו נוטה לקצה הגמור לצד אחד וזה נוטה לקצה שני לצד אחר, ולפיכך הם נבדלים מן השתלשלות האילן. אמנם הנבדל מצד סוף השתלשלות הם כמו עופות הטמאים כי אלו בפרט הם סוף השתלשלות וזה כי הפשוט הוא קודם וראשון לאשר הוא מורכב, כי יסודות הפשוטים קודמים למורכב, ומפני כי העוף הוא מורכב יותר מכל הנבראים שהרי לא נברא מן המים כמו בריות המים ולא נברא מן האש ולא נברא מן האדמה כמו בריות שנבראו מן האדמה (כמו בריות שנבראו מן האדמה) רק נברא מן הרקק, ולפיכך הוא מאוחר להשתלשלות מפני שהוא מורכב משנים, לכך העוף הטמא הוא נבדל מצד הסוף. הרי לך שלשה דברים נבדלים. ולא תמצא עוד לומר שיש כאן שנבדל מן עצם השתלשלות. ואם לא היה לכל אלו דברים שום התקשרות והתאחדות כלל עם השתלשלות המציאות לא היו ראויים שיהיו נבראים, כי צריך שיהיה כל המציאות מתקשר ומתאחד. ואמר שראה אקרקותא, צפרדע נקבה, בריה טמאה שהיא דרה במים, ודבר זה נבדל מצד ימין. ומה שאמר כס' בתים וכן מה שאמר שהיה נקבה כבר התבאר למעלה באר הטיב. ואמר שאתא תנינא היא בריה טמאה נבדל מצד השמאל, ובלעה לאקרקותא, פי' כי כל דבר שהוא יותר מתיחס אל המציאות שהוא בעצם, שהוא בסדר הזה, ולפיכך אמר דאתא תנינא ובלעה. ואתא פשקנצא ובלעה ויתב באילנא שזהו יותר מתיחס אל עצם המציאות, כי אשר נבדל מצד ימין הוא יותר רחוק מן עצם המציאות, (מזה) אשר הוא נבדל מן השמאל, ואשר הוא נבדל מן השמאל הוא יותר נמשך אל המציאות, וסדר שלהם זה אחר זה.

והוא ידוע לבעלי מדע, יהיה לך רמז מעט כי הדבר אשר הוא לצד מיוחד הוא נבדל מן העיקר, ומפני כי עיקר הצד הוא ימין ולפיכך הדבר אשר הוא נבדל מצד ימין ויש לו צד מיוחד הוא יותר רחוק ונבדל מן עצם המציאות, ואשר הוא נבדל מצד השמאל שהוא ג"כ צד אבל אינו כמו צד ימין שהוא יותר צד נחשב מן השמאל, ומ"מ הוא צד מחולק ג"כ. אבל הנבדל מן הסוף שאין זה צד לגמרי הוא יותר קרוב אל המציאות. ודבר זה רמזו חכמים המחכ"י בחכמתם במקומות הרבה כאשר תפתח עיני השכל. ולכן אמרו כי אתא תנינא ובלעה לאקרקותא ואתא פשקנצא ובלעה לתנינא, כי כבר אמרנו כי אשר הוא קרוב אל עצם המציאות הוא מקבל ונושא את אשר הוא יותר רחוק, עד שהפשקנצא יתיב באילנא. כי כל ענין זה כדי לקשר דברים הנבדלים מן המציאות בהשתלשלות המציאות שיהיה הכל אחד, ולפיכך אמר ויתב באילנא, ודוקא עורב, שהוא מציאות נבדל מצד הסוף, יש לו חבור יותר בהשתלשלות, כי מצד הסוף הוא נוסף על השתלשלות ועומד כן, ולא כן הנבדל מצד הצדדין. ואי אפשר לפרש. ואלו היה אפשר לפרש היו החכמים ג"כ מפרשים דבריהם ולא היו סותמין דבריהם. והבן הדברים (מהר"ל).

²¹ פירש שם בארץ ישראל כמו שאמר מהתם להכא. ולא הימנא, לפי שבבבל לא ראה כלל מחזיקי תורה.

ובזה יובן הפסוק כי תצור על עיר ימים רבים להלחם עלי' לתפסה. ומפרש בזהוהר שמזהיר הקב"ה למדת הדין המקטרג. ואפשר קצת פרטים בדרך אחר ימים רבים הן ג' ימים הידועים היינו ראש השנה ויוה"כ, ונקראים רבים על שהן של צער, ועיין מה שכתבתי במגילת אסתר. לא תשחית את עצה, הוא עץ החיים הנ"ל המחזיק תלמידי חכמים. לנדוח עליו גרון, אלו הדינים. כי ממנו תאכל, כמ"ש בזהוהר דקאי על התורה שהוא חי ממנה. רצה לומר שכל העולמות ניזונים בשביל התורה. ולכן אותו לא תכרות. כי האדם עץ השדה, פי' הקיום של התלמיד חכם, הוא ע"י עץ שמחזיק בה. לבא מפניך במצור, פי' מפניך מפני מדת הדין שאתה מקטרג עליו שעל ידי העץ הוא בורח מפניך שאילולי הוא הי' בולע אותו התנין בלחצו ודוחקו. רק אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא, שאינו מחזיק ת"ח. אותו תשחית בעלמא דין ובעלמא דאתא כמו שאמרו בזהוהר. ובניית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה, פי' כי הרשעים אפילו בשעת מיתתן מקשיין ערפן עם מה"מ, מה שאין כן הצדיקים שנמשלו ליונים שפושטין צווארם לשחיטה. וזה אמרו אשר היא עושה עמך מלחמה עד רדתה, פי' אל אדמה שאז נחה קטרוג מד"ה מעליו, כמו שאמרו וישאו את יונה וכו' ויעמד הים מזעפו עיין שם מה שכתבתי.

וכוונת מאמר זה על מחוסרי אמנה שאין יכולין ללמוד מחמת עניות, כמו שאמרו (בעירוובין ס"ד) יכול אני לפטור את כל העולם כלו מן הדין שנאמר שמעי זאת עני' ושכורת ולא מיין. וזה גרם בליעת תנין את הצפרדע כמו שאמרו בסוטה (דף מ"ח) אמר רבי אליעזר מ"ד כי מי בז ליום קטנות מי גרם לצדיקים שיתבזזו שולחנן לעתיד לבא קטנות שהי' בהן שלא האמינו בהקב"ה, עיין פרש"י ז"ל. וכן אמרו בחגיגה בא חבוקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה. וכן סדרן בתהלים ויחוגו ויונעו כשכור וכל חכמתם תתבלע (גר"א).

²² במאמר הזה בא להודיע ההיות שבים מצד הצורה המופשטת, אף כי לא נמצא שיעור זה אל החומר לא היה מעיינים רק בצורה המפשטת מן החמרי. ומ"ש כאן שהיה הולך בספינתא אין ענין זה גשמי וכן מה שראה כורא דאוכליה טינא באוסיה הכל מצד הצורה המופשטת, שמגיע בטול אל הצורה הזאת שהיא בים ע"י דבר מתנגד, ודבר המתנגד לבריאת הים הוא טינא הזה כי ההפכים הם מתנגד ביחד, ומפני כי הבריאה שבים יש לו הגדול, וטינא היא

בריה קטנה, ולכן הם מתנגדים בעצמם. ותבין מה שרמזו בכאן כי מי שעושה עצמו גדול ביותר, כמו הבריה הזאת שבים שהיא גדולה ביותר, ובא עליו דבר קטן ביותר ומאבד אותו. וכן הוא בעולם גם כן שהמתגדל והמתרומם בא עליו דבר קטן ומאבד אותו, וכמו שרמזו ז"ל דבר זה במסכת סוטה (ה' ע"א) וכראש שבולת ימולו. בריאה זאת היא נמשך אל ענין הים אשר גליו הם מתרוממים למעלה ולמעלה ולכן בא עליו בריה קטנה ומאבד אותה, וכאשר יש בטול להויה שבים אז נדחה אל היבשה. והיה מתחלק ביבשה אל שלשה חלקים, כי הבריה הזאת כלולה משלש דברים, האחד הוא חורבן העולם והשני הוא הפך זה שהוא קיום העולם והשלישי הוא ממוצע בין שניהם. ומה שהבריה שבים כלולה מאלו שלשה דבר זה יש לך לדעת ממה שכתב על ענין הים שלש, כמו שהתבאר כי גלי ים מתרוממים שלש מאות פרסה ובין כל גל שלש מאות פרסה, ולכן יש להבין כי הבריה הזאת כלולה משלש דברים אשר אמרנו כי הדג הזה הוא מטבע כמים אשר המים מחריבין היבשה כאשר ידוע, ויש בו עצמות והם יבשים מטבע היבשה ראויים לבנין ולישוב, ויש בו בשר והוא ממוצע בין שניהם כי אלו שלשה דברים החורבן (והאיטלה) והמליחה, החורבן הוא ממה שיש בו מן חורבן העולם, והמליחה הוא הפך אל זה חורבן, כי המליחה שהוא קיום לגמרי, כי כאשר מולחין אותם שיהיו מתפרנסים מהם תמיד. והאיטלה היא קיום האדם לשעה בלבד הוא ממוצע בין החורבן ובין הקיום. ואמר שמלחו ממנו ששים, כי ששים הוא מספר שלם שאין עוד תוספת כמו שהתבאר לפני זה. ומה שאמר דקריבו אחד לגל דעיני תלת מאה גרב דמשחא, כבר התבאר כי הבריה שבים כלול משלש וכפי מעלת הדבר כך הוא מספרו, כי העין לפי חשיבתו ומעלתו יש לו מספר של שלש מאות כמו שיש לגלי הים כמו שרמזנו לך, ולכן אמר וקריבו אחד לגל דעיני תלת מאה גרב דמשחא, אשר מתחדש מן הויית העין שנדחה אל היבשה תלת מאה גרב דמשחא, וכל זה מצד הצורה המופשטת מן החמרי כמו שהתבאר (מהר"ל).

²³ שכבר בארנו למעלה כי החורבן היה מצד שהיית הים שהם בהים הם הפך אל היבשה, ולבתר תריסר ירחא שתא ר"ל אחר סלוק ובטול הדבר המתיחס אל המים, שהוא מתנגד אל היבשה, אז הויית הים הוא הוייה ובנין אל ההויית היבשה, כאשר מסולק הדבר שהוא הפך ההויית היבשה. ואז התחילו לבנות מן העצמות, כי העצמות הם יבשים אינם מטבע המים, הוא בנין היבשה, כמו שבארנו. כי הבריה הזאת שבים כלול משלש כמו שהתבאר אצל גלי ים, כי הים הזה הוא דבק ברקיע, שהרי כתיב יהי רקיע בתוך המים וגומר, והרקיע הוא כלול מן שלשה דהיינו מן הימין ומן השמאל ומן האמצע, כנגד אמצע הרקיע ושני הצדדין לימין ולשמאל, ולפיכך כאשר הגל היה מתרומם עד הרקיע היה רומיה שלש מאות ובין גל לגל ג' מאות פרסה עד שהיה ג' מאות פרסה בגובה וברוחב ודבר זה ענין עמוק מאוד איך הרקיע כלול משלש ואין לפרש יותר. גם בארנו למעלה, והוא נבדל ממה שהוא למטה, ראוי לו מספר שלש מאות דוקא (כש"ן) (כש"ן) שהיא בסוף אלפ"א בית"א שהיא עולה מלמטה למעלה, ואף כי הת"ו אחרי מפי שהתיו הוא סוף, וכל סוף דבק בו ההעדד לכן לא בא על שיעור שהוא רמז על שיעור השלם העליון. ולכן העין בדג הזה שהוא החשוב בב"ח והוא נחשב למעלה, בערך הגוף שהוא נחשב למטה, והוא נבדל מן הגוף, ולכן ראוי לו מספר ש"ן בפרט. והכורא נחלק לשלשה חלקי מחולקים שכשם ששייך לגלי הים מספר ג' מאות כך שייך לגוף ההוייה שבים מספר ג' דוקא. ומה שהיה מן גלגלא דעינא ג' מאות גרבא דמשחא הכל לפי מה שראוי אל הויית שבים. והבן זה כי הם דברים ברורים (מהר"ל).

²⁴ כבר בארנו לך כי כל דברים אלו לבא ענין הויית הים, וכמו שהם נבדלים משאר הנמצאים שביבשה (הגודל) (בגודל), כך הם נבדלים בכח ובחוזק, שאע"ג שיש לחשוב כי המים בעצמם אינם חזקים וקשים כמו הארץ ויש לחשוב שג"כ כך הנבראים שהם במים שאינם חזקים, על זה אמר שאין הדבר כך, אבל הם מתוארים בחוזק יותר מיבשה עצמה, עד שאפשר לקרות עליו אנמא ואפשר לאפות ולבשל, כל זה מכח חוזק הבריה הזאת. ומה שאמר ואי לא דקריבין לספינה הוי טבעינן, שלא תאמר כי לא משום חוזק שיש לו אפשר לעשות דברים אלו עליו, לאפות ולבשל, רק משום שאינו מהיר התנועה, ועל זה אמר שהוא מהיר התנועה עד שכאשר ישוער שהאדם הוא עליו מכח שהוא ממהר בתנועה היה מתהפך והיה נטבע אם לא שהוא קרוב אל הספינה, וזה מורה שהוא מהיר בתנועה. הנה בזה המאמר בא להודיע ענין הויית הים שהם נבדלים מן הבריה שהם ביבשה בחוזק גדול, כי גם זה נמשך אחר מדרגות הים שיש לו מדרגה הימין שבו החוזק וכמו שבאר לך, כי כאשר נדחה הכורא אל היבשה היה מתחלק לג' חלקים ויש בגלגלא דעינא ג' מאות גרבא דמשחא, ודבר זה כמו שנתבאר למעלה. וכך בא עתה לבאר כי המים בימין הפך האש שהוא בשמאל, ולכן יש להם חוזק ימין, והבן זה. וכל הדברים מצד הצורה המופשטת שבזה דברי חכמים, והבן זה (מהר"ל).

²⁵ הנה בא עתה לבאר על משיכת אורך הגוף וז"ש כי בין סנפיר שלו היה ג' ימים וג' לילות, כי בין שיצא לשיצא הוא הגוף עצמו, כי מן שיצא התחתון ולמטה הוא הזנב ומן השיצא העליון ולמעלה הוא הראש ומשיכת הגוף ביניהם. ואמר שהיה משיכה זאת מהלך ג' ימים וג' לילות של ספינה שזהו מהלך הים, ודוקא ג' ימים כי מספר ג' הוא משובח כמו שהתבאר למעלה אצל משיכת הצואר של הראש, עיין שם, כי כל דבר ישוער בדבר שראוי ומתיחס אליו. ומה שאמר כמחי' קומקמי דמיא מסגא שתין פרסה כך שיערו חכמים מהלך הספינה הראוי לו. וכאשר יזרוק חץ קדמה איהי לחץ, ר"ל שכאשר תשער ענין הליכת הספינה וענין הליכת החץ תמצא שכאשר יש לה לספינה סבות גורמות הליכה יש לספינה מהירות התנועה יותר ממה שיש לחץ. ומה שאמר איהו בזקיפא ואיהו בשפילא דבענין אחר אין לשער מהלך ג' ימים שאם הוא ג"כ בשפילא אין זה מהלך שלשה ימים, ולומר שהוא נח ועומד אין זה מדרך ההוייה שהוא בים שתהיה נחה, ולכן אמר איהו בזקיפא ואיהו בשפילא. ומה שאמר רב אשי דהוא גלדנא דימא דאית לה תרי שיצא פי' הקטון יש לו שני סנפירין שמפני שהוא קטון ואין לו כח כמו הגדול עשתה אליו הטבע שני סנפירין לשוט בו. ורבה בר בר חנה לדבר מן אשר הוא קטון, מפני שבא לדבר מה שראוי אל היות הים, ולא בא לדבר מן הגדול, כיון שיש בריאה בים יותר קטנה, הקטון הוא מצד הים עצמו כיון שלא נמצא ביבשה בריאה כמוהו. וכבר אמרנו כי כל השעורים האלו אינם גשמיים חמריים רק שבא לומר כי דבר זה מצד צורתם המופשטת וכיון שכן הוא מצד הצורה המופשטת אמרו חכמים עליו השעור הזה, כי לא יביטו חכמים אל החומר מאחר שכן הוא מצד הצורה, ודבר זה היו יודעים חכמים כאשר עמדו על אמתת הויית שבים, ראוי אל צורתם המופשטת (הגודל) (הגודל), כי כבר ידעת כי הים הוא כולל על הארץ, והארץ בתוכו כמו נקודה, ואין בארץ משיכה כלל, אבל הים מפני שהוא מקיף הארץ יש בו משיכה, ומפני זה ההוייה שבו יש בו משיכה, לפי הים אשר הוא מקיף, ובזה יש משיכה להך כורא, משיכה של ג' ימים וג' לילות, והכל מצד הצורה המופשטת כמו שהתבאר, כי אל הים שייך (הגודל) (הגודל) כמו שהתבאר, ולכן צורתם לפי מה שהוא הים שיש לו הגודל, ואם שאינו נמצא מצד החומר כי החומר מונע ומעכב הדבר הבלתי טבעי, סוף סוף צורתו המופשטת ראוי אל שיעור זה. ולכן כאשר בחנו

השעור מה שראוי מצד הצורה מ"מ יאמר עליו שכך וכך שעורו מצד הצורה המופשטת. ולכן תמצא דבר זה בכמה מקומות, וכמו ששערו א"י שהוא ארבע מאות על ד' מאות פרסה (מגילה ג' א') ומשה כמה הוי עשר אמה (שבת צ"ב א') כי לא יביטו חכמים רק אל הצורה המופשטת מצד עצמה, והבן זה כי אי אפשר לכתוב יותר (מהר"ל).

²⁶ אחר שביאר רבה בר בר חנה מענין היות שבים, באר מענין הויה הזאת שגם היא במים, כי הצפור מן המים גם נברא. ואמר כי צפורתא דקאי במיא עד קרסוליה וראשו מגיע השמימה, דע כי העוף יש לו שתי בחינות יש לו בחינה שהוא שוכן למטה, גם הוא עוף השמים, ולא תמצא בריאה שיש לה מקומות מחולקות כמו העוף. בריאת השוכנים במים הם במים, ואשר הם ביבשה, אבל העוף הוא למטה ולמעלה כמו שתראה כאלו היה מצד צורת העוף שהוא עומד למטה ועולה למעלה. וכן אמרו במדרש (במ"ר פ"ב) אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו, לא זכו מורידם כעוף שנאמר אפרים כעוף יתעופף, זכו מעלן ומרוממן כעוף שנאמר מי אלה כעב תעופנה ע"כ. הרי כי העוף יש לו העליה והירידה שניהם כאחד, והרי מצד צורתו הוא למטה ולמעלה, ולפיכך אמר דחזא צפורתא דקאי עד קרסולא במיא, וזה כי העוף כאשר הוא במטה מתיחס אל המים כדאייתא בפרק השוחט (חולין כ"ז ב') ובפרט רגליה שכן אמרו שם תדע לך שיש להם קשקשים ברגליהם, ולפיכך אמר דהוי קאי עד קרסוליה במיא, וראשו מגיע עד השמים, ור"ל כאשר היה בוחן מצד צורתו העצמי המופשטות, ימצא כי עומד על קרסוליו במיא וראשו עד השמים, כי כן הוא אמתת צורתו העוף הזה. ואמר רב אשי זהו זיו שדי שנאמר וזיו שדי עמדי ר"ל כי שאר עופות אין לומר עליהם כי מצד צורתו הוא עומד במטה ומגיע עד למעלה, כי אין להם צורת העוף בשלימות רק בחסרון, כי אם לעוף הזה שאליו צורת העוף בלא חסרון כלל.

ובמדרש (תנחומא במדבר) ימים יוצרו ולו אחד בהם אמר ר"ל ברא הקדוש ברוך הוא ימים וברר לו אחד מהם ואזה זה יום השבת, ברא שנים וברר לו אחד מהם ואיזה זה שביעית, ברא לו שבועות וברר לו אחד מהם ואיזה זה היובל, ברא בהמות וברר לו אחד מהם ואיזה זה בהמות בהררי אלף, ברא דגים וברר לו אחד מהם ואיזה זה לוייתן, ברא עופות וברר לו אחד מהן ואיזה זה זיו שדי ע"כ. הרי לך בפ"י כי זיו שדי נבחר מכל העופות ומאחר שהוא נבחר מכל העופות אם כן יש לו צורת העוף בשלימות, שאל"כ לא היה נבחר. ולפיכך מצד צורתו המופשטת מן החמרי שהוא עומד למטה וראשו מגיע עד השמים (מהר"ל).

²⁷ ביאור זה כי המים אשר מתיחסים לעוף הזה כמו שהעוף הזה מגיע עד השמים ומורה זה על פשיטותו ודקותו כאשר הוא מן הארץ עד השמים, וכך המים אשר הם מתיחסים אליו פשוטים בתכלית, הם קלים, כי הפשוט הוא מסולק מן כבידות הגשמי. והמים אשר הם מתיחסים אל העוף שהוא פשוט מן החמרי ביותר פשוטים ומסולקים מן כבידות החמרי, ומפני זה קלים ורדיפי ביותר. ואמר דנפל שם חצינא וכו' פי' החצינא הוא מחתך ועם כל זה לא יכול לירד ולחתך המים. ומ"ש שהרי שבע שנין וכו' כי מספר שבע יבא על דבר רבוי כמו שבע יפול צדיק וקם, ור"ל הרבה פעמים מאוד וכן בכל מקום, וכבר אמרנו כי אין כל הדברים האלו רק מצד הצורה המופשטת ומהותו. הנה באר לך ענין הויה זאת הוא עוף השמים איך הוא מצד צורתו העצמי שלו, וזה היה כונת רבה בב"ח לבאר מהות הנבראים מצד עצמם ולפי מה שהוא. וידוע כי העוף יש לו שתי בחינות, הבחינה האחת מצד המים שהוא נברא מן המים, ולכן אמר הויתו מצד המים, ועל זה בא לספר ענין הויה הזאת שאמרנו, והבן זה (הדברים) (מהר"ל).

²⁸ דע כי כאשר כנו חכמים לתואר הטוב שיהיה לצדיקים (היו) מתארי' אותו בשם אכילה, ודבר זה מופלג לחכמים

יודעי האמת כי האדם אשר הוא בתחתונים בפרט השלמתו ע"י קבלה, וזהו ענין האכילה עצמה שאין האכילה רק מה שמקבל האדם (ובה) יושלם עמידתו וקיומו, כי זהו מעצם האדם שהוא מקבל, שהתחתונים צריכים לקבל, ולכן נקרא הטוב אשר יקבלו לעתיד בשם אכילה, ודבר זה מבואר לקמן במאמר ואף לוייתן זכר ונקיבה ברא אותו, ואם כי גם שם אין מקומו כי הוא דבר עמוק עמוק בענין שכר הצדיקים, שהשלמת ע"י קבלה ויקרא אכילה. ומפני כי אין אותה אכילה היא גשמית לכן מתיחס האכילה הזאת אל עוף שהיא אווזה, שהיא ארוף, שכל עוף אין בו כבידות חמרי שהיה הוא פורח באויר ונקרא עוף השמי', ודבר זה בארנו במקומות הרבה. ובפרט מייחס דבר זה אל אווזות כמו שיתבאר בסמוך ענין זה. ולפיכך אמ' דחזינא הנהו אווזא וכו', שראה אותה במדבר כי המדבר לא נמצא שם דברים חמריים כי המדבר מסולק מכל הדברים החמריים, ולפיכך היו תמיד דברים אלקי במדבר כל הדברים האלקיים נתן להם (הש"י) במדבר. ובמדרש (ש"ר פ"ג) מי זאת עולה מן המדבר עלויה של אומה זאת מן המדבר סלוקה מן המדבר מיתתה מן המדבר הד"א במדבר הזה יתמו תורה מן המדבר משכן מן המדבר סנהדרי' מן המדבר כהונה מן המדבר לוייה מן המדבר מלכות מן המדבר שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכל מתנות טובות שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל מן המדבר. וכל זה מפני שהדברים החמריים הם מתנגדים לדברים אלקיים כי זה חמרי וזה נבדל ממנו לגמרי, ולכן לא היה ראוי שיהיו דברים אלו בישוב ששם הוית החמרי ודבר זה מבואר מאוד ורמזו אותו חכמים במקומות (הרבה) (מהר"ל).

²⁹ פי' גדפייהו שהוא ההעלם המכסה הדבר עד שאין לו מציאות בפעל לגמרי (ולעתי') לא (יהיו) (תיבות אלו מחוקות ע"י בעל ההגהות) מה שיהיו מקבלים הצדיקים דבר חסר רק יהיה הטוב בפעל לגמרי ולא יהיה בכח כלל רק בפעל לגמרי, ולפיכך גדפייהו, שהוא הכסוי הדבר שהוא סבה שלא ימצא בפעל, היו שמיטין והיה נמצא הטוב בפעל לגמרי, ולפיכך גדפייהו, שהוא הכסוי הדבר שהוא הסבה שלא ימצא בפעל, היו שמיטין, והיו נמצא הטוב בפעל לגמרי שלא יהיה (כאן חסרון) כלל, ולכן שמיטין גודפייהו משומנייהו. וזהו דנגדא נחלא משחא הוא הטוב הגמור (מהר"ל).

³⁰ כלומר אם זוהי האדם אל הטוב הגמור הזה, ואמר חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא. דע כי הטוב (המקוה) לנו אם נזכה בזכות התורה כתיב בזה למען יטב לך והארכת ימים, ופרשו חכמים למען יטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יארכו ימך לעולם שכולו ארוך (והוא) נצחי. והנה תמצא כי הבטחת השכר שהוא לעתיד הוא בשני דברים, הטובה שיהיה להם הטוב הרוחני, והשני שלא יהיה הפסד לטוב רק שיהיה נצחי. ובשני דברים נכלל הכל, בטוב שהוא בתכלית והנצחי (*). (הטוב זהו בחינה אחת והטוב הזה הוא נצחי שהוא בעולם הזה שאף שיש טוב הוא טוב וזה טובה גמורה ויותר מזה כי הטוב שהוא טובה מה, אבל ל... טובה היא טובה גמורה והוא נצחי). וזה שאמר חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא, האטמא הוא היך והוא העמוד שעליו נשען הכח שהוא קיום שלו, ודבר זה רמז שיהיה לצדיקים הקיום הנצחי כמו שאמרנו, וחד דליא לי גדפא, שיזכה אל הנבדל מן הגשמי והוא הטוב הגמור בלי צער, וזה מורה דוקא הכנפים כי הם כנפי רוח, שע"י הכנפים הוא פורח באויר, ולכן נקרא כנפי רוח והנה רמז בזה על הרוחני בלתי גשמי במה שאמר חד דליא לי גדפא (ועל הנצחיות רמז במה שאמר) וחד דליא לי אטמא. ודבר זה ברור בלי ספק כלל. ועשה מזה שני דברים חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא לומר כי הם שני דברים מחולקים וגם התחיל תחלה באטמא (והוא רמז על הקיום) שהוא המדריגה שאינו כ"כ, כי הרוחנית מדריגה יותר, שהרי

ששם אין נמצא דברים גשמיים והם קיימים כמו הארץ, ולכך זכר תחלה האטמא ואחר כך המדריגה היותר עליונה והוא גדפא. ובתורה הוא הפך זה דכתיב למען יטב לך והארכת ימים שהתורה מזכיר העיקר הוא המדריגה העליונה קודם. ויש שמפרש האטמא והגדפא מורים על שני דברים מחולקים הגוף (והשכל*) (והנפש) כי הן הגוף והן (השכל*) (הנפש) יזכו לעולם הבא, כי שניהם בני עולם הבא, כי אין ספק שיהיה הגוף מקבל ג"כ תחיה, והכנפים מורים על דבר רוחני כמו שאמרנו והאטמא שהוא הרגל הוא גופני ביותר והוא נושא לגדפא כי הגוף הוא נושא רוח (לכח רוחני), לכך הגוף נקרא בשם אטמא וכן האטמא עומד על הארץ למטה כמו שהגוף עומד בארץ למטה והגדפא הוא למעלה, ופי' הראשון (נראה) עיקר (מהר"ל).

וכמו שבאר רבה בר בר חנה מהות ההויות אשר בעולם בא ג"כ לבאר ענין דור המדבר ומהות שלהם, ואמר שאותו טייעא אמר לו תא ואחוי לך מתי מדבר מפני שאותו טייעא סוחר ישמעאל שהוא מסבב בכל מקום למשא ומתן שלו לקנות הדברים אליו, וכן נקרא הכח המשיג לפי שהוא בעל משא ומתן בדברי חכמה עד שיקנה הדברים שהם בחוץ אליו, כי החכמה הוא קנין בכל מקום כדכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו, ואמרו חכמים בפ"ק דקדושין (ל"ב ע"ב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ולכך נקרא זקן, זה קנה, ומפני זה נקרא כח המשיג והקונה החכמה בשם הסוחר המחזיר אחר קנין דברים להביא את הדברים אל עצם נפש המקבל, וכן קראו השכל שכל נקנה. וא"כ כח המשיג נקרא קונה, וזהו הטייעא שהוא קונה. ואמר דהו דמי כמבסמי, שהמבוסם יש לו שמחה בנפשו כמו שהוא ענין המבוסם, והשמחה הוא שלימות הנפש כמו שהעצבון הוא חסרון הנפש, ודבר זה מבואר שהשמחה הוא שלימות הנפש, והיה לדור המדבר שלימות ביותר. ואמר עוד שהיו גני על פרקוד שלהם, דבר זה מורה על מעלת הצורה השלימות בלתי חמרי שבהם, כי כאשר הוא פניו הוא מגולה מורה על המציאות בפעל שהרי נגלה צורתו דהוא פניו, וזהו כי הכרת האדם בפניו ולפיכך הפנים מתיחס ומתדמה אל הצורה. ואמר שהצורה שלהם היה להם מציאות בפעל לגמרי, וזה מורה על הצורה שלימה בלתי חמרי, כי הצורה שהיא צורה מוטבעת בחומר אין מציאתה בפעל לגמרי, שהרי היא מוטבעת בחומר ואין החומר מציאותו בפעל ודבר זה ידוע. לפיכך מה שהיה הצורה נגלה בפעל מורה זה על צורה השלימה וזה מה שאמר שהיו שוכבי' על פרקידם והם נמצאים נגלים בפעל בצורתם, ודבר זה מבואר מאוד.

וכאשר תבין עוד כי היה שוכבין ופניהם למעלה שהיו פונים למעלה לעליונים הנבדלים כפי מדריגתם שהיה לדור הזה מעלה נבדלת לכך הפנים אל העליונים הנבדל, והחלוק וההפרש הזה תמצא בב"ח כי אותם שפונים פניהם אל הארץ אין להם השתתפות עם העליונים, והאדם פונה פניו קצת אל העליונים שיש אל האדם השתתפות עם העליונים. ואלו מתי מדבר היו פונים פניהם לגמרי למעלה. כי האדם אף על גב שאין פניו למטה מ"מ אין פניו לגמרי למעלה ג"כ, ואלו פניהם למעלה לגמרי והוא התאחדות עמם פנים בפנים, כך היה מהות דור המדבר. וכל הדברים אשר אמרנו הם אמתיים אין ספק בהם למי שיבין דברי חכמה (מהר"ל).

³³ מפני שהקן הוא סוף הבגד, שהבגד שייך לאדם שהוא מלבוש שלו, וכל דבר שהוא סוף הדבר הוא נבדל משאר הדבר שהוא עיקר, ודבר זה היה יותר ראוי ליקח כי הבגד שייך לאדם, וקרנא דתכלתא שהוא סוף הבגד בלבד ואינו עיקר רק נמשך אחר עיקר, ואותו דבר היה ראוי ליקח, ועם כל זה הכל מיוחד להם וא"א ליקח מהם, שכל כך הם מיוחדים ואינם משותפי' עם זולת' רק הם נבדלים לגמרי. ויראה כי גוף הבגד לא שלא היו יכולים ללכת רק (שלא) היה שולט בו ליקח כלל, אבל לא שהוא סוף הבגד לקח אותו רק שלא היה יכול ללכת והבן זה. ומפני שבא לומר כי דבר זה הוא משל חכמה אמר כאשר באתי לפני חכמים ולנסותם בחדות ואמרתי להם המשל הזה גם הם הבינו חכמתו ודעתו והשיבו לו כהוגן, אתה בא לנסותינו בחכמה אם נבין דברך לפי פשוטו, והראו לו שהבינו חכמתו כלומר שלמה לא מנית החוטיין רק דברך דברי משל וחכמה, ומפני

תמצא כמה דברים גשמיים והם קיימים כמו הארץ, ולכך זכר תחלה האטמא ואחר כך המדריגה היותר עליונה והוא גדפא. ובתורה הוא הפך זה דכתיב למען יטב לך והארכת ימים שהתורה מזכיר העיקר הוא המדריגה העליונה קודם. ויש שמפרש האטמא והגדפא מורים על שני דברים מחולקים הגוף (והשכל*) (והנפש) כי הן הגוף והן (השכל*) (הנפש) יזכו לעולם הבא, כי שניהם בני עולם הבא, כי אין ספק שיהיה הגוף מקבל ג"כ תחיה, והכנפים מורים על דבר רוחני כמו שאמרנו והאטמא שהוא הרגל הוא גופני ביותר והוא נושא לגדפא כי הגוף הוא נושא רוח (לכח רוחני), לכך הגוף נקרא בשם אטמא וכן האטמא עומד על הארץ למטה כמו שהגוף עומד בארץ למטה והגדפא הוא למעלה, ופי' הראשון (נראה) עיקר (מהר"ל).

³¹ שאלו זכו ישראל בעולם הזה והיו מעשיהם ע"פ הדין והמשפט ולא היו נוטים מקו הדין היו זוכים אל הטוב (הגמור), שכבר אמרנו כי מצד עצם צורת העולם וסדר שלו היה נמצא הטוב בעולם בשלימות בפעל. רק מצד החומר (אשר ממנו החטא) יש מניע. לכך ישראל יתנו הדין עליהם בעבור שאין מעלת ישראל בעולם הזה כ"כ להיות כפי מה שראוי להיות הבריאה מצד עצמה. שלפי (הצורה המציאות*) (עצם צורת העולם) ראוי שיהיה הטוב בעולם בשלימות (רק מצד החטא אשר הוא מצד החומר אין לו דבר זה), וזה נתינת הדין. (אמנם עיקר הפי*) (ועוד כי) מה שאמרו שעתיד יתנו ישראל (דין) על זה, כי דבר זה הוא הטוב הגמור ויתנו הדין על זה מי הוא שזוכה אל הטוב הגמור הזה, כי לא הכל יזכו לזה וזהו נתינת הדין. אמנם עיקר הפירוש מי שאמר שעתידין ישראל ליתן הדין על זה, כי מפני כי לאו ראוי המעלה העליונה אשר אמרנו לכך כאשר חטאו בדין אז כפי אשר היה ראוי להם אם זכו כך כאשר נדונים... דין גדול מאוד, וזה שאמר עליהם עתידין לתן הדין אשר לא זכו אל המדריגה הזאת) ופי' זה ברור. והכל נרמז במה שאמר הכתוב (תלים ט"ז) שובע שמחות את פניך נעימות בימיך נצח, (כלל הטוב המקיים*) (הדבר הטוב המקוה לעתיד) לצדיקים בשני דברים אלו שאמר נעימו' הוא הטוב והוא בימין, והשני נצח. ולכך חדא דליא אטמא וחד דליא גדפא והבן זה. ומעלת הדין הדברים הגדולים אשר נתבארו בכאן בכמה מקומות דברים נפלאים. יש לך ללמוד מזה בשכר המקווה ובטוב עולם הזה אשר רמזו בזה, והאדם יבין מעצמו כי א"א לכתוב יותר מזה נועם המליצה בכל דבור ודבור. וכמו שבאר רבה בר בר חנה מהות העוף מצד שהוא מן המים כמו שהתבאר לפני זה, באר מהות הגוף מצד שהוא עוף רוחני פורח באויר השמים, עד שמתחסם מהותו מצד הזה אל הטוב שיהיו מקבלים הצדיקים דהיינו הטוב הרוחני והקיום הנצחי, והבן זה מאוד (מהר"ל).

³² ובאור ענין זה שבא ללמוד על דור המדבר ועל מהות מדריגתם ועל מעלתם שנבדלים משאר הדורות שאחריהם ואינם משותפים עמהם. ודבר הוא מוכרח וראוי להיות. הדור מתיחס למנהיג שלהם והוא מ"ר ע"ה שהיה נבדל במעלתו מכל אדם, וכך היה דורו נבדלים במעלתם מכל אדם. ועם שלא היו כ"כ במעשים אמנם חשובים היו במעלתם הגדולה שהיה להם. ועוד הדור הזה מיוחד שנתנה להם התורה השכלית ודבר זה נתיחדו דור הזה מכל הדורות הבאים אחריהם. ואין ספק שדבר זה התיחדות גמור. ותראה עוד (שהדבר) (שהדור) הזה הוא דור מיוחד בודאי שהיה הם נקראים דור המדבר, ע"ש שכל חיותם היה במדבר, וטעם זה (הנה) ידוע כי המדבר נבדל מישוב העולם וכבר נתבאר למעלה כי הישוב הוא מיוחד לדברים חמריים טבעיים והפך זה המדבר שהרי במדבר לא תמצא דברים חמריים טבעיים כמו שימצא בישוב, ולפיכך דור המדבר שהיו מרוחקים מן (המדבר) (החמירות) והם נקראים דור דעה ע"ש מעלתם האלקיות שלהם בפרט, לכך היו במדבר

שבו הוא לנסותם אם הם חכמים השיבו לו כל אבא חמרא כי מה שמדד להם הם מדדו לו ובזה עצמו הראו שהבינו חכמתו. ונוכל לומר ג"כ כי מפני שהמשל לפי פשוטו יש לו קושיא דהוי ל' לממני חוטיין לכך אמר שכאשר בא לפני חכמים הקשו לו קושיא זאת וקראו אותי על דבר זה כל אבא חמרא וכו', ומעתה אין סתירה במשל לפי פשוטו. ופי' ראשון נכון.

ומעתה הבן הדברים האלו אשר נאמרו בכאן והם ארבעה תארים שהיו במתי מדבר מה שהיה פניהם כמבסמי, השני שהיו שוכבין פרקדין פניהם נשואות למעלה, השלישי מה שהיה הטייעא רכוב על גמלא ורומחיה בידיה והיה עובר תחת ירכו של אחד מהם, הרביעי הפסק קרנא דתכלתא של אחד מהם. הבן בחכמה וחקור בבינה ותמצא אלו דברים מסודרים בתכלית החכמה ואין להוסיף ואין לגרוע ואין לשנותם להקדים כי אין לפרש יותר שלא יהיה עלינו אשמה, יהיה השם עמנו ויגלה לנו מתורתו יתברך אמן (מהר"ל).

³⁴ ענין הטייעא כבר התבאר לפני זה. ואמר תא אחוי לך טורא דסיני ור"ל ענין הר סיני ומעלתו שהיה מקבל מן השכל המכיר הדבר לפי מה שהוא והיה עומד מהות מעלת הר סיני ואמר דחזאי דהדרין ל' עקרבי וקיימין כי חמרא חיוורתא, וביאור ענין זה כי העקרב שהוא הממית כמו שאמרו עקיצתן עקיצת עקרב ודבר זה הוא ההעדר והוא (שמספיק) (שמפסיק) בין האדם ובין הר סיני כי מעלת הר סיני כאשר יבחן עצם מעלתו הוא כל כך גדול ורם מאוד עד שאין מגיע שם מעלת האדם ושם יקבל האדם העדר לפי גבהות ומעלת הר סיני, ולפיכך אמר דקיימא עקרבי סביב הר סיני והוא (העדר עקרבי סביב הר סיני) והוא העדר שהוא מעדיר האדם, כי באותו מעלה יש ההעדר אל מדריגת האדם. וקאמר שהיו גדולים כמו חמרי פי' מצאנו שני דברים הנושכים האחד הוא עקרב כמו שאמרו עקיצתן עקיצת עקרב והעקרב הוא נושך ומשבר הגוף כמו שאמר ר"ע (פסחים מ"ט ב') כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור ולימא ככלב זה נושך ואינו משבר עצמות וזה נושך ומשבר עצמות והיינו דקאמר שהיה סביב הר סיני עקרבא כמו חמרתא לומר שהעדר בין סיני ובין האדם העדר מוחלט, לכך נתן לו שני תארי העקרבי שממיתין ומסלקין נפש האדם וגם הם מסלקים גוף החמרי שלו, ודבר זה העדר גמור כי כאשר יבחן מדריגת הר סיני יש לאדם במדריגה עליונה זאת העדר גמור עד שאין לאדם שם מציאות כלל, כי כאשר יבחן האדם מצד העליונים אין לאדם מציאות באותה מדריגה כלל, ויש לאדם אצל מדריגת עליונים העדר מוחלט, וכך למעלת הר סיני אשר היה כסא לשכינה יש לאדם אצלו העדר מוחלט. ואלו אמר שהיה סביב הר סיני חמרי אין (החומר) (החומר) ממית ומעדיר האדם שאינו נוטל נפשו ולכך אמר שהיה סביב לו עקרבי שהוא מעדיר הנפש, ואלו אמר עקרבי אין העקרב פועל בגוף רק עקיצתו בלתי נראה בגוף, אבל כאשר העקרב הוא כמו חמור הרי בודאי נושך וממית ומכלה את הגוף לגמרי.

ומה שאמר שהיה (לבינים) (לבנים) ביאר זה על הפשיטות, (שאינו חמור פשוט) שהוא נאמר על המדריגה הפשוטה, אשר שם העדר דבר אשר הוא גשמי מורכב, ולכך אמר שהיו סביב לו עקרבי שהיו כמו חמרא חיוורתא וכל דבר פשוט נקרא שהוא לבן, כי צבע לבן הוא מופשט (אבל גוון), וכ"ג ב"ה שהיה משמש בבגדי לבן יוכיח. ור"ל כי אותה מדריגה הוא סלוק האדם לגמרי שלא נמצא שם מעלת האדם לפי פשיטות המעלה. אמנם ברור מאוד עד שאין ספק בו כי מה שאמר שהיו סביב הר סיני עקרבים דומין לחמרי חיוורתא דבר זה ג"כ נאמר על פשיטות המעלה העליונה אשר יש להר סיני, ולכך היא ממיתה ומסלקת את האדם כמו שאמרנו. ולכך נקט חמרא חיוורתא. וכבר נתבאר

בחבור גבורת ה' אצל וירכיבם על החמור (פ' כ"ט) כי ענין החמור שהוא פשוט וכאלו אמר עקרבים פשוטים לגמרי, וזה כי האדם המורכב הגשמי מפסיק בינו להר סיני הפשיטות הגמור אשר הוא מסלק ומעדיד המציאות המורכב, ולכך נקרא המעלה הפשוטה שהיא ממיתה האדם עקרבי והם כמו חמרא חיוורתא מצד פשיטות המעלה, וזה ברור (מהר"ל).

³⁵ פי' שאין ראוי שיהיה שבועה נמצא בעולם כי אין השבועה דבר בעצם רק שהוא אוסר, ואין ראוי שיהיה נמצא דבר שהוא שבועה וגזירה כי אם דבר שהוא כך מעצמו, ולפיכך בת קול אמר אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר. ודוקא בת קול יוצא מהר סיני לומר כך כי הר סיני ראוי להפר הנדר כי אין הפרת הנדר רק מזולתו וכמו שלמדו רז"ל (חגיגה י' א') ממדרש הכתוב לא יחל דברו הוא אינו מיחל אבל אחר' מחיל' את נדרו והר סיני הוא שמוכן לדבר זה דהיינו שמצורף ה' ית' לישראל שירד ה' ית' על הר סיני להיות עם ישראל, ושייך בזה שזוקק ה' ית' לישראל, ומפני שהי' מתחבר ה' ית' לישראל שייך בזה שיפיר נדרו זולתו שאם אין כאן צירוף ה' ית' אל האדם אין כאן הפרה, שהפרת הנדר ע"י שזוקקין לו ומצורפים אל הנשבע, ואפי' ע"י שליח אין להתיר הנדר שצריך שיהי' נזקקין אל הנשבע. ובמדרש רבות פרשת האזינו (פי' י') ברא הקדוש ברוך הוא את העליונים לעליונים ואת התחתונים לתחתונים (וכו') בא משה ועשה את התחתונים לעליונים) ואת העליונים להתחתונים שכן כתיב ומשה עלה אל האלקים וירד ה' על הר סיני, ולפיכך משם יצאת בת קול מי מפיר את הנדר.

ומזה תבין ענין הפרת הנדר שכאשר נשבע או נודר הוא יוצא מן שאר הכלל בדבר שהוא נודר והוא יחיד בנדר הזה, שעושה לו דבר מיוחד, והוא אמרם ז"ל (נדרים כ"ב א') הנודר כאלו בונה במה, וזה כי הבונה במה לעצמו מוציא עצמו מן הכלל בבנין מה שהוא בונה לעצמו, וכך הנודר מוציא עצמו מן הכלל ועושה עצמו יחיד שהיה לו איסור מיוחד מה שאין הכלל, והרי הנדר בנין במה, והמקיימו כאלו מקריב עליו (איסור) בשעת איסור הבמות, וזה מפני שכאשר מקיים הנדר כבר הוא במעשה נבדל מן הכלל בענין הנדר אותו שמקיים, וזהו כאלו מקריב על במה שבנה לעצמו ופורש עצמו מן הכלל במעשה. הרי לך כי כל ענין הנדר שהוא פרטי נבדל מן הכלל, וכאשר נזקק החכם או שלשה הדיוטות אליו מפני שכל ענין (החכם שהוא) כללי יותר ולפיכך כאשר מזדקקים (להתיר) לו את הנדר אשר נדר על עצמו אז הגזירה בטילה, ודבר זה ברור כי הוא סוד הנדר והתרתו, וגם מזה תבין כי נדר שהודר על דעת רבים שאין לו התרה, כי אין זה נחשב דבר פרטי שאין התרה רק לגזירה פרטית. ולפיכך אמר מי מפר לי הנדר על הר סיני שהוא מיוחד שמצטרפי' עליונים ותחתונים ביחד. וקאמר שרבנן היו אומרים כל אבא חמרא וכו' פי' כי כאשר היה מצטרף השגה זאת יותר פשוט, אשר השגה ההיא נקרא רבנן, שהם שכלים, יש סתירה על זה שהיה לו לומר מופר לך, אבל ההשגה אשר אמרנו הוא בהשגה שאינו כל כך השגה פשוטה, והיא מתיחסת אל השגת היחיד, שאין השגה שלו פשוטה כמו השגת רבים, ולכך הלכה כרבים בכל מקום, וקאמר איהו בהשגה הזאת, שהיא אינה כ"כ השגה פשוטה, היה סבר דלמא ממבול קאמר, וכבר אמרנו שכל שבועה אינ' ראויה להיות מפני שהיא דבר במקרה שגזר על עצמו כך ואינו דבר בעצמו רק לפי שעת הגזירה, ולכך היה סובר רבנן שבה שבת השבועה של המבול שגם זה השבועה היתה ולא מעצמו, ויותר טוב היה שיהיה כך מעצמו בלי שבועה שלא יביא מבול לעולם לכך אמר כי יש לחוש כי הוא רוצה להתיר ג"כ נדר המבול, ולפיכך לא היה רוצה לומר מופר לך. ורבנן אמרי א"כ לא הוי לו לומר אוי לי כי שבועת המבול כיון שהוא לקיום העולם אף על גב

שהיתה הגזירה ושבועה לפי שעה ואין דבר זה בעצם ויותר טוב שהיה כך בעצם, כיון שהיה לקיום העולם נחשב דבר זה בעצם ולא שייך לומר או לי, וא"כ מה שאמר או לי על כרחך שהיה כאן שבועה שאינה לקיום העולם, והיינו לענין הגלות. התבאר לך לפי שהש"י רוצה במציאות המסודר בעצם, לא בדבר שאין לו סדר בעצם, כי הגזירה היא לפי שעה, ולכן אמר או לי שנשבעתי כלומר שלא היה ראוי לגזור גזירה פרטית, ויותר טוב הסדר בעצם שאינו גזירה כלל. וכאשר תבין דברים אלו תדע ברור שאי אפשר שיהיה הגלות תמידי, שאי אפשר בעולם רק שיהיה קץ ואחרית לגליותינו, מפני שהגלות הוא מקרה, שכך גזר ה' ית', ואינו בעצם, ודבר זה שאינו בעצם אינו תמידי. ואם אתה אומר שהדבר שהוא במקרה לא יתקיים כאשר המקרה אינו נמשך אל דבר עצמי, אבל כאשר הדבר מקרה נמשך אל דבר עצמי המקרה קיים, כמו שקיים הספירות שבגלגל וההארה, מצד שהם נמשכים אל הגלגל שהוא דבר שבעצם, וכן הגלות הוא נמשך אחר חטא ישראל, ואם היו עומדים בחטאם הנה הגלות נצחי להם, הלא גם דבר זה אינו כי בודאי החטא לישראל מקרה כאשר התבאר בהרבה מקומות, וא"כ דבר זה אי אפשר שיהיה קיים לנצח. כי עצם ישראל מצד עצמם ראויים שיהיו בלא חטא, ועוד כי איך אפשר שיהיה החטא דבר עצמי, כי עיקר החטא הוא היציאה מן הסדר הראוי, וא"כ החטא הוא מקרי גם כן, והתבאר שאין מקרה תמיד (מהר"ל).

³⁶ במאמר הזה בא רבה בר בר חנה לבאר מהות מחלוקת קרח ואמר דחזי תרי בזעי ועייל קוטרא מביניהו, פי' כי התחלת יסוד הגיהנם הוא נמשך מן השניות, ודבר זה בארו חכמים בחכמתם במה שאמרו כי לכך לא נאמר כי טוב ביום השני של בריאת עולם דבו אברא גיהנם, וזה כי הגיהנם אין בו שלימות, שאלו היה בו שלימות לא באו שם הרשעים שאינם שלמים בעצמם, וכל מספר בעולם יש לו שלימות חוץ ממספר שנים. וזהו כי האחד הוא שלם בעצמו שאין באחד חלוק כלל כי אי אפשר לחבר קצה אל קצה ע"י שני קוים שזה נקרא שלימות כאשר תתחבר הראש בסוף שאז הוא שלם בעבור שלא תוכל להוסיף עליו דבר, אבל בשלשה קוים נעשה שלימות שתתחבר הסוף בראש כמו זה ומכ"ש למעלה ממספר זה. אבל שנים לא תוכל לחבר הסוף בראש שיהיה שלם ונמצ' גוים כמו זה השני חסר שלימות, ומה הגיהנם שהוא הבלתי שלם. ואין ספק בפי' זה למי שיוודע בסתרי החכמה. ובשביל כך לא נאמר ביום השני כי טוב שלא נאמר כי טוב רק על דבר השלמה ודבר שאינו מושלם אינו טוב. ולפיכך אמרו ג"כ כי לכך לא נאמר כי טוב ביום השני לפי שנברא בו המים ולא עמדו כי אין הדבר טוב רק כאשר הוא שלם והוא ראוי ליום השני כמו שאמרנו. ולכן אמר חזא תרי בזעא, כי הגיהנם מן השניות שאין בו השלמה כלל ואמר דנפק קוטרא מינייהו, בא לומר כי לאלו האנשים ראוי להם הגיהנם לגמרי מכל וכל, לא כמו שאר רשעים אף אם חטא אין הגיהנם מתחסר לגמרי כמו זה שראוי לו הגיהנם לגמרי, ולכן אמר דעלה קטרא משם ושקל גבבא וכו' הכל להורות כי עצם הגיהנם ראוי להם. ומה שאמר דנפק קוטרא מינייהו פי' העשן נמשך מן האש, וקרא הגיהנם שפועל ברשעים אש מפני כי האש יש לו חוזק גדול, והוא כנגד האדם, והגיהנם שהוא דין רשעים יש לו חוזק ותוקף נגד האדם ולכן הגיהנם שהוא דין הרשעים נקרא אש. וחוזק התפשטות הגיהנם קרא עשן ג"כ, לפי שהעשן מתפשט מן חוזק האש. ואין ספק כי הגיהנם שהוא דין הרשעים מתפשט בעולם הזה ועושה רושם, וזה שאמר דעלה קוטרא מינייהו. ואין כל הדברים האלו גשמיים כלל רק הכל מושכל. וכן מה שאמר דשקל גבבא וכו' הכל ענין מושכל. ואמר דאחריך גבבא בנורא ר"ל כי הגיהנם הוא הפסד מציאות (כי המציאות) כמו שהוא ידוע למי שיוודע ענין הגיהנם. לכן אמר דאחריך המגייע

לשם. ומפני כי אלו הרשעים ראוי הגיהנם בפרט יותר מכל יורדי שאולה לטעם אשר התבאר למעלה, מפני שהיו חולקים על התורה שהוא השכל האמיתי המחויב, ולכן היה עונשם שהיו נבלעים בארץ כי על הארץ נאמר אמת מארץ תצמח, כי הארץ היא באמצע הכבוד והיא כמו האמת שאין האמת יוצא מן המציאות כלל, כמו שאין כדור הארץ יוצא מן האמצעי, ולכן לא היה ראוי להם רק פצתה הארץ את פיה. ולכן ראוי להם ההעדר לגמרי כי התורה היא מציאות מחויב, והגיהנם העדר גמור.

ולכן אמר דשמע שהיו אומרים משה ותורתו אמת והם בודאים, כי דין הגיהנם אשר פועל בהם לגמרי הוא מברר שהיו חולקים על דבר שכלי אמת מוכרח מציאותו, ולכן היה פועל בהם דין הגיהנם שהוא ההעדר הגמור. ואמר כי תלתין יומין מהפך להו הגיהנם כבשר בקלחת ואמרו הכי, וביאור ענין זה כי אם לא היה מתחדש להם הגיהנם לא היה הגיהנם כ"כ כי הדבר בחדוש שלו הוא אמתת מהותו, וחדוש הירח הוא לשלשי יום, ולא מצאנו חדוש בפחות, ולכן אמר כי כל תלתין יומין מהפך להם הגיהנם כבשר בקלחת עד שיש להם חדוש גיהנם, הוא הגיהנם עצמו, כי חדוש שלו הוא באמתת הוייתו, כמו האדם שנולד, הלידה היא אמיתת הוייתו, ולא כך כאשר כבר נמצא והוא מוסיף עליו כגון האדם שהוא מוסיף בגידול, אין זה אמיתות הוייתו. ולכן אמר דמהפך לו גיהנם כבשר בקלחת כל שלשים יום, שמתחדש להם הגיהנם, וזהו אמתת הוייתו הגיהנם שפועל ואומרים משה ותורתו אמת כי עצם הגיהנם פועל בהם בשביל שהם שקרנים, וזה מברר כי משה ותורתו אמת.

ואם יקשה לך מה שאמר כל שלשים יום ואין שייך ימים (בשאלו) אין זה קשיא למבין, ויתבאר דבר זה במקום אחר, שכמו שיש ימים ממש לבני אדם גשמיים כך יש זמן (לדברים שאינם גשמיים), ואינו זמן ממש (והוא) שייך לדברים בלתי גשמיים (מהר"ל).

³⁷ פי' כי היצר נקרא סוחר, דאסחר לגופא בזינין בישין כמ"ש בזוהר, והוא מסיתו לפרוש מד"ת מפאת שמראה לאדם עיני הראות הטוב מחמדת העולם ומלואה, והאדם בהשקפה ראשונה לא יאבה שמוע אליו, בזכרו יפה שעה אחת קורת רוח בעה"ב מכל חיי העוה"ז, אף הוא יוצר ישוב אמריו לו הלא אמרו רז"ל גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מירא שמים, ואז תזכה לשתי שולחנות של עוה"ז העוה"ב. וזה אומרו **תא** קום מן עסק התורה ואחוי לך מקום שתזכה לשניהם, וזה **היכא דנשקא ארעא ורקיע אהדי**, כנ"ל שתזכה לשתי שולחנות. הלכתי ופרשתי מן התורה ושמעתי לעצתו וראיתי כי לא לאדם דרכו לא לכל אדם מעמל יגיע כפיו בעוה"ז, כמ"ש לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, ונראה זאת לעין כי לא ביד האדם להתעשר ולא לשבוע מיגיע כפו, רק ה' נותן לחם לכל בשר, כמ"ש דלתי שמים פתח וגו', וכן יפתח ה' לך את אוצרו הטוב ואת השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשי ידך, וכן אנחנו מתפללים שערי שמים פחת ואוצרך הטוב תפתח, כי חלונות יש ברקיע שמשם הקב"ה מקבל תפילת ישראל, ומשם משפיע להם מזונות בכל יום, וזה אומרו **וחזי דעביד כוי כוי שקלתי לסלתאי ואנחת בכותא דרקיע**, פי' שהתפללתי לד' שיתן לי מזונתי. **אדמצלינא בעיתא ולא אשכחי**, כמ"ש (נדה ע'): שאלו את ר"י מה יעשה אדם ויתעשר, אמר להם ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה, אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש ממי שהעושר שלו וכו'. מאי קא משמע לן שהרי בלא הרי לא סגי. לזה עשה גם כן שהתפלל קודם למי שהעושר שלו, ואח"כ חזר על פרנסתו, אעפ"כ לא מצא. **אמינא גנבי איכא הכא**. פי' שקליפת נוגה היא הגונבת השפע מן הקדש, והוא בעונותיהם של בני אדם, שאינם נושאים ונותנים באמונה, ומאנין את חבריהם, כן הרע עושה ומאנה את הקדושה,

וגונבת נפשות רחמנא ליצלן, ע"כ נאמר כל ארחות בוצע בצע את נפש בעליו יקח, לכך סבר שהיא גנבה שפעו ומזונותיו, שלכך אמר ג"כ ישא ויתן באמונה, ואראה לישא וליתן באמונה. א"ל לא תועיל כי גלגל הוא החוזר בעולם, לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא, כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כמ"ש היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, וזה אמרו **גלגל רקיע דהדר**, ע"כ לא תשמע לעצת היצה"ר לבטל מהתורה, ושכר מעשיך נשמר עד למחר. **נטר עד למחר כאן** שתבא לכאן ומשכחת לה ותמצא כל שכרך מוכן (גר"א).

³⁸ ביאור ענין זה כי האדם יש לו דביקת בהש"י וזהו שמורה עליו ענין התפילה, שאין התפילה רק הדביקת בו יתברך, שכל שהתפילה יותר בכונה עצמה הדביקת בו יותר. ומפני שיש לאדם דביקת בו יתברך שהוא נצחי קיים מבלי שינוי, נחשבו השמים אל האדם מציאות משתנה בלתי קיים, ואל יהא לך ספק בזה שהדבר אשר מתנועע הוא בעל שנוי שאינו עומד על ענין אחד ואין זה נחשב מציאות גמור, כי אף שאין השנוי הזה רק מצד שנוי המצב מ"מ אין מזה מציאות גמור, רק כאשר אין לו שנוי כלל. והדברים אשר יש להם קשור ועמידה בשמים ונתלים בהם כמו מזונותיו של אדם ושאר דברים אשר בעולם התחתון שהם נתלים בהם, אין מציאתם מציאות קיים, מצד אשר הם עומדים ונתלים בשמים אשר הם בעלי תנועה ויש להם שנוי, וזה שאמר אדמצלנא בעינא ולא אשכחנא שהרי מצד הדביקות שיש לאדם בו יתברך נחשבו המים שהם בעלי גוף מתנועע, והנתלה בהם אין להם מציאת קיים, וז"ש בעינא ולא אשכחנא ליה, שאין להם מציאת קיים בערך האדם שיש לו דביקת בו יתברך. ולפיכך אמר שמא גנבי איכא כאן פי' שמא כי מצד התנועה הזאת הסביבית אין נחשב מציאות גמור לעולם, כי אף השמים נתונים תחת השנוי, ודבר זה חסרון העולם כאלו אין מציאות גמור לעולם מצד השנוי הזה, והגנב הוא התנועה שלוקח הנתון בשמים.

ועל זה אמר שהטייעא אמר לו, שהשכל הקונה והמשיג הכל נטר עד למחר ותשכח, באר זה שאם לא היה תנועה סביבית היה זה נחשב שינוי גמור, אבל התנועה הסביבית הזאת אינה נחשב שנוי גמור שכל אחד אשר יתנועע ממנו חוזר להתנועע אליו כמו כל תנועה סביבית, ולפיכך אמר נטר עד למחר ותשכח שמצד אשר הוא חוזר למקומו ומשלב את הסביב אינו נחשב שנוי גמור אבל נחשב בצד זה מציאות קיים.

ומעתה תבין הדברים האלו אשר הם דברים גדולים, שבא לבאר אשר העולם הוא תחת השמים, והשמים הם בעלי תנועה מתנועעים, וכל תנועה יש בזה שנוי, ועם כל זה אין זה נחשב שנוי גמור כי התנועה הסביבית חוזרת למקומה, ומזה הצד יש להם מציאת קיים למזונת שהם בשמים. וכאשר תבין באלו הדברים הגדולים תמצא כי בדברים אלו מבואר ענייני גדולי.

וכאשר עוד תבין בחכמה יתבאר לך כי גלוי (כי כאשר) הסוד הזה השמים והשפעתם, כי במה שאמר דהוי כווי כווי רמז בזה כי הדבר שהוא עגול ואינו שוה יש הפרש בין החלקים, שאין חלק זה כמו זה בשוה רק כל חלק וחלק בפני עצמו, וכאלו היה הפרש בין זה לזה, וזהו שעשוי כווי כווי, ובזה גלה לך סוד השמים כי ראויים שיהיה על אופן זה, כי דבר זה להם מפני שאין השמים גשמי' כמו שהם התחתונים, וכאשר הם עגולי' כאלו אין כאן גשם כי הגשם יש לו המשך רוחק אורך ורוחב, והגשם העיגול אין לו המשך המתדבק ביושר, וזה שאמר שעשוי כווי כווי כאלו היה הבדיל בין חלק וחלק. ודבר זה שאין לשמים רוחק והמשך גשם, והם הם ארובת השמים אשר מזונותיו של אדם מושפעים מהם. שאלו היה להם ענין הגשם אין הגשם משפיע ובמה שיש לשמים האלה כווי כווי הם משפיעים מזונות האדם. ולכך כתי' (מלאכי ג') אם לא אפתח להם

ארובות השמים והרקותי לכם ברכה עד בלי די, ואין כאן מקום זה, וזה הדבר גורם שאין לאדם השפעת מזונותיו רק לפי שעה מפני כי אין השפעת השמים רק בשביל כווי כווי, ר"ל במה שהשמים משפיעים כמו שהתבאר, ואין דבר זה רק בעת מיוחד הראוי אל זה כמו שאמר דהדר גלגלא והביא לו המזון כי כאשר הדר גלגלא ואז כווי השמים אשר שם מזונותיו באי' אליו בשעת השפע, כאשר מתחברים ארובות השמים לתחתונים, ואז מקבלים התחתונים שפע מן השמים. ומזה תבין מה שאמרו שהראה איך דנשקא שמיא ארעא כי שמים וארץ מתחברים מצד היושר הזה אשר מקבלים התחתונים שפע מן ארובות השמים, וזהו החבור והנשוק הוא כמו חבור זכר ונקבה אשר הזכר משפיע והחומר מקבל (מהר"ל).

³⁹ ביאור ענין זה תמצא בכמה מקומות בכתוב שנאמר על הרקיע שיש בו חלונות וכמ"ה וארבות שמים נפתחו (בראשית ז') כאלו היה אוצר בשמים ומשם בא הכל, אם יעשה ארובות בשמים (מלכים ב', ז'), וזה מפני כי מן השמים יושפע לעולם ודבר זה מבואר. ואמר תא ואחוי לך היכא דנשקא רקיע וארעא זהו הקשור והחבור שיש עם הארץ כי השמים והארץ אף על גב שהם חרוקים ונבדלים זה מזה כגבוה השמים מן הארץ, מ"מ יש להם קשור וחבור יחד, וזהו דנשקא שמיא וארעא. ואמר דחזיתי דהווי עביד כווי כווי כבר התבאר כי השמים נאמר עליהם שעשויים כווי כווי מפני שהשמים הם כמו אוצר שמהם יבא הכל לעולם, ואמר דאנחתי לסלתאי בכווי כלומר שהדברים התחתונים יש להם מקום בשמים ועמידה לשם מאחר שמהם יבא הכל לעולם, וזה שאמר דאנחתי לסלתאי, שמהם מזונותיו של אדם בכווי, כי בפרט מזונותיו של אדם תלוי בשמים כמו שאמרו חכמים (מו"ק ל"ח א') חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא, נמצא כי הוא מניח סלתאי שהוא מזונותיו של אדם, ומתיחס פעולה זאת אל האדם שמניח לשם מזונותיו, כי השמים הם משמשים את העולם התחתון אשר העיקר בעולם התחתון הוא האדם, מניח לשם מזונותיו כי אליו הם משמשים והם נחשבים אוצר שלו, וזהו שהניח לשם סלתאי. ודבר זה בעת שנברא האדם מניח לשם מזונותיו וכשהוא צריך לו מקבל משם. ואל יהא קשה לך מה שאמרנו כי השמים הם משמשים את העולם, כי דבר זה הוא מבואר במקומות הרבה שאין לספק בזה כי השמים הם משמשי' את התחתונים, ואשר הוא עיקר בתחתונים הוא הדם (מהר"ל).

⁴⁰ כבר אמרנו כי כל החכמים באו לבאר הוויית שבים, כי במה שהים נבדל הווייתו מן התחתונים ולכך הוויית שבים ג"כ בצורתם המופשטת יתחייב להם דברים מיוחדים. ואמר שראה דדמיין תרי עינא לסיהר' ונפיץ מתרתי אוסיא ר"ל כי הדגים שבים, אשר הים כתי' עליו (בראשית א') יקוו המים אשר מתחת השמים ולפיכך היו מיחסים העיני לתרי סהרי ונפיץ מיא מהם כתי' מברא דסורא, וזה מורה על הגודל שכל"כ מיא יצאו ממנו. ורב ספרא הוי משתעי דאותו כורא היה מפיך רישא ממיא והוי לו קרני כי הקרני הם על ראש הב"ח ונקרא ראש מפני כי הראש הוא ראשית הב"ח, והקרנים שהם על ראשו של ב"ח הם עוד יותר ראשית שהקן הוא על הראש שהוא ראשית, ואין ספק כי כל דבר שהוא ראשית הוא קטון יותר לפי שאינו רק הראשית בלבד, ואין ספק מפני שבריאה זאת התחלת וראשית הוויית שבים ולכך היה לו קרנים כמו שהתבאר כי הקרנים מורים על ראשית, וזה שאמר דחקוק על ראש הקרן אנא בריה קלא שבים כי הקרנים שהוא ראשית וזהו בריה לכך אמר שהיה כתוב על הקרן אנא בריה קלה וכו'. ואמר והוינא ש' פרסה גם זה כתיב בקרנא כי כבר אמרנו כי הקרנים שהם על הראש לכך מורים על הראשית וכל ראשית הוא נבדל מן הדבר אשר הוא ראשית לו, ודבר זה ידוע ממה שמפריש הראשית מן שאר הראשית ולכך אמר

שהוא ש' פרסה כי מספר שלש מאות מתיחס אל דבר שאינו בארץ כי הדבר שהוא בארץ שייך אליו מספר עשרה וכמו שהתבאר למעלה אצל גלי הים שגובה שלהם שלש מאות. ומה שאמר וכתוב עליו ואזילנא בפומיה דליתן דע כי האכילה שאוכל את אחר עד שלא נמצא האחר מורה כי אין לאותו אחר מציאות אצל האוכל, ובא לומר כי הויה זאת אין נחשב מציאות אצל ליתן במה שהיא בריה קלה נחשבת אצל ליתן ואין לה מציאות כלל אצל הויה הליתן. וקאמר רב אשי דהיא עיזי דבחישי כלומר כי היא בוחשת בקרנא ונשמטת לחור שלה מפני שמקומה מקום נסתר כמו שמורה עליו הקרן שהוא ראשית הב"ח דקרנא אשר הראשית הוא מקום נסתר, ומפני כך בוחשת בקרן שלה מקום נסתר. וכבר אמרנו שכל הדברים האלו מופשטים מן הגשמית כי מצד צורתם העצמית מופשטת מן הגשמי הוא כך (מהר"ל).

⁴¹ דע כי בא לבאר במאמר הזה ג"כ אשר (הים) הוא מיוחד שיוצא ממנו כל דבר שהוא יקר וכן נמצא בו התכלת כי התכלת הוא יקר וכמו שהאבנים טובות ומרגליות שהם דברים החשובים ביותר הם תולדות הים וכן התכלת הוא תולדות הים ג"כ, ויותר מזה שהרי תכלת דומה לים והים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד, ולכן צויה בתורה לעשות תכלת בבגד, כי הבגד בעצמו הוא כבוד ויקר האדם כד' יוחנן דקרי למאני מכבודותיה, וצויה להדר וליקר הבגד שהוא כבוד האדם בתכלת, ולכן אמר דהוי אזיל בספינתא ואין זה הליכה גשמית כלל רק הוא ההליכה המופשטת מן הגשמי כמו שבארנו כמה פעמים, והנה ראה כי הים נמצא בו כל הדברים היקרים, שהים מוכן לצאת ממנה דברים החשובים מפני כי הים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד, ולכן כל דבר שהוא כבוד ויקר יוצא ממנו.

ואמר שראה בים קרטליתא דמקבע בה אבנים טובות ומרגליות, ואין דבר זה ענין גשמי כלל רק שר"ל שהיקר העליון הוא יוצא מן הים, אשר אותו היקר אינו ראוי (שהיו ראוי) שיהיה בעולם הזה, כי אם לעתיד, ובעולם הזה הכבוד והשררה מביא לאדם המיתה ואמרו (פסחים פ"ז ע"ב) אוי לרבנות שקוברת בעליה, ואמרו (אבות פ"א) נגד שמה אבד שמה כמו שהארנו במסכת אבות על זה, ולכן אמר דהוי מהדר לו כרישא, היינו דגים שממיתים את כל מי שמקרב אל הכבוד היתירה העליונה, ולפיכך מפסיק בין מדריגת האדם ובין מדריגת הקרטליתא, ובהתקרבת האדם הטבעי אל מדריגת הקרטליתא הזאת יפגע באדם ההעדר, וזה שאמר דבעי שמטיה לירכיה, כי הרגל שבו היך ע"י מתקרב אל דבר, לכן בעי שמטיה לירכיה, כי ימצא לאדם ההעדר בהתקרבת הזו כאשר רודף ורץ ברגליו אחר הכבוד. ואמר דדרא חלא, כבר אמרנו כי כרשא הזאת נאמר על ההעדר המגיע לאדם בהתקרבות אל המדריגה הזאת, אמנם יש לאדם כח שיש לו התגברות על ההעדר שהוא סלוק הכרשא כמו שאמרנו, וז"ש דדרא חלא, קרא הכח שיש לאדם התגברות על ההעדר חלא מפני כי החלא הוא דבר חזק יש לו כח כדאיתא בפ"ק (כי נקרא מעשה צדיקי חול והוא גובר על ההעדר הזה), כי הצדיקים יש להם כח על ההעדר ולהם ראוי הכבוד אף בעולם הזה כדאיתא בפ"ק כי נקראו מעשה צדיקים חול והוא גובר על ההעדר הזה, רק שיצאת בת קול מה לך לקרטליתא דביתו דר' חנינא דעתידיא דשדי בה תכלתא וכו' כבר אמרנו כי התכלת הוא כבוד האדם כאשר יש במלבוש שלו תכלת וכדכתיב (אסתר ח') ומרדכי יצא בלבוש מלכות תכלת וגומר, לכן אמר כי אין היקר והכבוד ראוי בעולם הזה שהוא עולם שפל ופחות, כי הכבוד לצדיקים כאשר ראוי אי אפשר שיהיה בעולם הזה רק עיקר הכבוד הוא לעולם הבא שהוא עולם שכולו כבוד, לא בעולם הזה, ולפיכך אין לצדיקים הכבוד בעולם הזה כי עיקר הכבוד מוכן לעולם הכבוד. ומיוחד לזה מצות ציצית ביותר בעבור כי הציצית ובפרט תכלת

במלבוש הוא כבוד האדם ולכן זוכין בעלי המצוה הזאת לעולם הבא, אל הכבוד העליון, וכמו שבארנו במסכת שבת אצל הזהיר במצות ציצית זוכה לטלית נאה ע"ש (דף כ"ג א') ותמצא מבואר, ומפני כך יצאת בת קול וכו' כלומר כי הכבוד הזה שאין ראוי שיהיה בעולם הזה אל תאמר שהוא עיקר עצם הכבוד שעליו נאמר ונגד זקניו כבוד, זה אינו, רק שהוא למטה מן הכבוד שהוא אל בעלי מצות, לכן אמר שהוא קרטליתא דשדא בה תכלתא, והדבר שהוא מונח תוך דבר אחר אין ספק שהדבר המונח הוא עליו, ויותר עליון, ולא שהכבוד הזה על בעלי מצות ציצית עצמה שהוא עליון על זה, רק כבוד זה לאותם אשר הם הכנה אל המצוה הזאת, כמו דבתו דר' חנינא דהוי שדא תכלתא בעולם הזה והיא הכנה למצוה זאת וכך לעתיד יהיה לה צירוף אל הכבוד שהוא לצדיקים בשביל מצוה זאת כמו שהיה לה בעולם הזה צירוף אל המצוה הזאת שהיתה מכינה המצוה הזאת אל הצדיקים. וזוהו בא להודיעך ענין הים שיוציא ממנו דברים היקרים והנכבדים כמו האבנים טובות אשר יש להם סגולת אשר אינם נמצא אל הדברים הגשמיים, וכל זה כמו שאמרנו, שהים דומה לרקיע והרקיע דומה לכסא הכבוד, וה"נ אמרינן בסמוך ושמותי כדכוד שמשותך פליגי בו תרי מלאכי וכו', הנה ראה בים שמסרים ומכנינים אבנים טובות בעולם הזה לירושלים שיהיה לעה"ב כי העולם הזה הוא הכנה לעולם הבא, לכן היו מנסרי אבנים, וזהו ההכנה אל עולם הבא, לכן האשה, אשר מדריגתה ההכנה בלבד כמו שידוע כי האשה היא הכנה בלבד, (וכאשר) (היא) היתה הכנה למצוה זאת (מהר"ל).

⁴² הדבר הזה בעיני האדם הוא כי האדם אינו משיג רק הדבר המוחש וכאשר רואה לחוש האכילה והשתיה והם גשמיים יחשוב שכל מה שנאמר עליו אכילה, ושמית ולפיכך הוא רחוק בכלי האדם שיהיה כאן אכילה ושתיה אחר הסתלק הגוף ואין ספק בדבר הזה כי אין מוכרח שיהיה עצם האכילה בדברים גשמיים בבשר וביין דוקא רק עצם האכילה נקרא כאשר האדם מקבל דבר המשלים אותו, דבר זה הוא עצם אכילה ואף אם אינו בדברים גשמיים. ועתה ראה והבן וכי יעלה על דעתך שהאדם כאשר היה בגן עדן ואכל פירות גן עדן שהיו הפירות כמו הפירות שהם אצלינו גשמיים שאין ספק שפירות גן עדן מתיחסים אל גן עדן רק שכל אשר מקבל האדם להשלים עצמו נקרא אכילה יהיה דבר גשמי או מה שהוא. ובפרק יום הכפורים (יומא ע"ה ב') לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי שרת אוכלים אותו וכשנאמרו הדברים האלו לפני ר' ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לר"ע טעיתה וכי מלאכי שרת אוכלים אלא לחם אבירים שנבלע באבירים ע"כ ואל יעלה על דעתך שר"ע לגודל חכמתו היה סובר שהמלאכים אוכלים דברי גשמיים דבר זה לא יצויר אבל הפי' שר"ע סבר שהמלאכים מקבלים מן ה' ית' כמו שכל הנמצאים מקבלים מאתו והקבול אותו השלמתם ולפיכך קרא המן לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו כי גם המן אינו טבעי, ועל זה השיב ר' ישמעאל וכי מלאכי שרת אוכלים כי אין מלאכים מקבלים דבר כי כל מקבל יושלם ע"י מה שמקבל ואין המלאכים (יקבלו) (מקבלים) יותר ממה שבריאיתם בעצמם רק הם עומדים בהוייתם כמו שנבראו בעצמם, אבל האדם הוא בענין הזה אשר יקבל הדבר והוא השלמתו שאינו עצמו ולפיכך באדם שייך שיקבל דבר ובאותו דבר שיקבל יש בו השלמה וזהו ענין אכילה שכל האכילה, ע"י האכילה מקבל השלמתו ועד שאינו חסר. וענין האכילה והסעודה שהוא קבלת השלמה שתהיה לצדיקים לעתיד הוא ע"ד שאמר הכתוב ואכלת את כל העמים ואין הפי' שישמיד העמים כולם עד שלא יהיו נשארים דא"כ היה לו לכתוב והשמדתם את כל העמים אבל מה שאמר ואכלת כל העמים מפני שלא תמצא אומה שאין לה מדריגה מה ומעלה מה שהם מיוחדים בה, ואמר הכתוב ואכלת את כל העמים שהם

ירשו את מדריגתם מה שהם מיוחדים ויהיה בטלים וישראל יושלמו באותה מדריגה שה' להם בעולם. ואל יקשה לך מה שאינו מניח את האומות ויהיו ישראל יורשים ג"כ אותם המעלות כי דבר זה לא יתכן לפי החכמה והשכל כי אין דבר אחד הוא מיוחד לשנים, ולפיכך אמר ואכלת את כל העמים שיאכלו אותם שכאשר יקבלו את מדריגתם ואת מעלתם ויושלמו במדריגתם והוא אכילתם בודאי כי לא די בזה שיאבדו אותם אבל יהיו אוכלים אותם וישלמו במעלתם אשר היה להם. וזה אמרם שלעתיד יעשה הקדוש ברוך הוא סעודה לצדיקים מן הלוייתן ומבהמות בהררי אלף, כי מציאות אלו הם מציאות חשובים מאוד כי אל יעלה על דעתך כי הם מציאות גשמיים כמו הדגים אשר הם אצלינו כמו שמבינים בני אדם וכמו הבהמות אשר הם מציאות העולם רק יש להם חשיבות בכמה מעלות ולעתידי כאשר יקנו הצדיקים מעלה עליונה יהיו צדיקים אוכלים אותם שיושלמו במדריגתם ובמעלתם עד שיהיו אל ישראל כל המעלות ודבר זה נקרא אכילה כי האוכל מקבל האוכל ויושלם באכילה. ושלא תטעה לומר כי האכיל' הזאת מעלתה ומדריגתה עריבות האוכל אמר שיעשה סעודה לצדיקים לעתיד לבא וזה כי כל אכילה, הטוב שבה ב' דברים, האחד העריבות שיש לו והשני הוא שהאכילה הוא סועד האוכל שהיה חסר קיום והאכילה משלימו ולעתידי לא יהיה עריבות האוכל רק שם סעודה יהיה על זה שיקבלו הצדיקים השלמה במעלת הדברים האלו וזהו קיומם, ולפיכך יקרא קבלת דברים אלו סעודה.

אמנם אל תאמר כי זהו מדריגת עולם הבא כי אין הדבר כך כי סוף סוף מורה קבלת השלימות על חסרון שיש שם חסרון עד שהוא צריך אל השלמה אבל מדריגת עולם הבא אמרו (ברכות ז"א א') העולם הבא אין בו אכילה ושתיה רק צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, בארו ענין זה כי מדריגת עולם הבא אין שום קבלת מעלת לומר שיהיה בו אכילה ושתיה שהרצון בזה קבלת השלמה, שבמדריגה ע"ה הכל בהשלמה וזה שאמרו שאין בו אכילה ושתיה רק צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם שהישוב הוא קיום, שכל מקום שנאמרה ישיבה אצל שאינם גוף מורה על הקיום, שהישוב יש לו קיום בשיבתו כי העומד צריך לישב, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בשתוף שם ישב והקיום שלהם הוא מן ה' ית' בעצמו וזהו אמרם נהנים מזיו השכינה והתבאר לך ענין הסעודה שתהיה לעתיד לבא לצדיקים קבלת ההשלמה במעלת שהיו מיוחדים לנמצאים החשובים וזה אכילתם כמו שהוא כל אכילה כדכתיב לשון זה ואכלת את כל העמים ויהיה לצדיקים לעתיד כמו שיהיה להם בעולם הזה כי בעולם הזה אכלו האומות וקנו מדריגתם כמו שהתבאר, לעתיד יהיו אוכלים מדריגתם הנמצאים החשובים אשר הם כוללים הכל, כי הלוייתן הוא בריה ביים ובהמות בהררי אלף בריאה ביבשה והנבראים אשר הוא ביים וביבשה כוללים הכל. ובא לומר כי הצדיקים לעתיד יהיו מקבלים מעלת הכל עד שיהיו מושלמים בכל ולא יהיו חסרים דבר.

ויש לך עוד להבין אלו שני הנבראים המחולקים הלוייתן ובהמות בהררי אלף מחולקים במדות שלהן שכל אח' מיוחד למדה מיוחד' כאשר ידוע מענין הלוייתן אשר הוא במים אשר המים מתיחסים למדה מיוחדת שהם מושפעים מן הימין ובהמות בהררי אלף שהוא השור מתיחס למדה מיוחדת שהוא מושפע מן השמאל כאשר ידוע, ולפיכך כאשר יקבלו אלו שני דברים לאכול אותם יהיו מושלמים בכל. מה שאמרנו שהלוייתן הוא מן המים אל תטעה לומר שהוא גוף נברא מן המים החומרים שאין הדבר כך אבל הוא מציאות מתיחס אל המים ונמשך מן כח המים. כלל הדבר סעודת הצדיקים תהיה לעתיד במה שהאדם הזה הוא חסר ולעתיד יושלם, והשלמתו אינו השלמה כמו שהוא בעולם הזה אבל השלמה אחרת הוא, יותר עליונה, ויושלמו

אז הצדיקים בכל ויהיו אותם הנבראים בטלים והצדיק יושלם במדריגת מעלתו, וזה אכילתם. אמנם אין מדריגה זאת מדריגת עולם הבא כי מדריגת עולם הבא יותר עליון שאין במדריגות עולם הבא חסרון, שאמר עולם הבא אין בו אכילה ושתיה היינו אחר שקבלו הצדיקים ההשלמה הזאת מן הלוייתן ובהמות בהררי אלף לא יקבלו אכילה תמידית כמו שהוא בעולם (הזה) שאוכלים וחוזר ואוכלים תמיד, זה אינו לעה"ב.

אמנם מה שאמר כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה בראו באור זה כי מפני שהתחתונים אינם במעלה ובחשיבות העליונים רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את חשיבות האדם וכל התחתונים מה שחוק להם מצד אשר טובים השנים מן האחד, כי מה שחסר בזה גלה בזה כי יש בזכר מה שאין בנקבה ויש בנקבה מה שאין בזכר ולפיכך אמר הכתוב אעשה לו עזר כנגדו ודבר זה נמשך בכל התחתונים מצד כי טוב שנים מן אחד ונמצא כי לפי זה כי החבור הזכר עם הנקבה יש בו שלימות יותר בכלל שלהם, לא מצד שהנקבה היא עזרו לעשות צרכו מצד המלאכה בלבד או שיהיה להם תולדות אך כי האחד אינו שלם וכאשר הם שנים אז הבריאה שלימה בלי חסרון ולא זה בלבד שהחשיבות והמעלה הוא כאשר יתחברו ביחד כמו חבור זכר ונקבה רק אף שכל אחד בפני עצמו גם כן הוא יותר חשוב כאשר נמצא זוג אליו כי כאשר נמצא האחד בלבד הוא חלק בלבד וכאשר נמצא זיוג אליו והזוג הוא דבר שלם הרי כל אחד מהם חלק הכל ודבר זה יותר במעלה מאשר הוא חלק בלבד ואינו חלק הכל שכל חלק הוא חסר נמצא כי הזכר והנקבה בחבור שניהם הוא שלימות הבריאה וכל אחד בפני עצמו הוא חלק הכל. ועל זה אמר ואף לוייתן זכר ונקבה בראם פ' אף הלוייתן שאינו בריאה גשמית כמו שאר בריות זכר ונקבה ברא אותם כי מצד כי הלוייתן הוא בעולם התחתון וכל אשר נברא בעולם התחתון נברא זכר ונקבה פ' שאין באחד כראוי והיה חסר ולכך ברא עוד בריאה שנית וע"י שניהם השלמת הבריאה וכל אחד חלק הכל (מהר"ל).

⁴³ פ' אם היו מתאחדים ואז מה שהם משלימים זה לזה היה נמצא בפעל כי מה שנזקקין הזכר והנקבה בכל המינים הוא התאחדות שלהם ואלו היה התאחדות הבריאה הזאת נמצא בפעל ואז היתה בריאה בשלימתה בפעל היה זה חורבן העולם כי אי אפשר שיקבל העולם דבר זה כי העולם הזה אינו כדאי להבריאה הזאת שיהיה נמצא בריאה זאת בשלימות בפעל דהיינו בהתאחדם. מה עשה הקדוש ברוך הוא סרס את הזכר והרג את הנקבה פ' היה ממעט כח התחברות והתאחדות, ודבר זה נקרא סרס שכאשר הזכר מסורס אין כאן כח חבור לו כלל. והרג הנקבה הוא בטול הנקבה. ודבר זה אין חסרון כ"כ אלו לא נברא הזוג שאלו לא נברא זוגו עמו לא היה הזכר רק חלק ולא היה חלק מהכל אשר היה במציאות כמו שהתבאר למעלה ועתה שנברא עם הזוג האחד הוא חלק הכל כיון שנברא הכל רק שאין שלימות הבריאה הוא מקוים עומד כך זהו ענין הלוייתן שהוא בריאה אשר למדריגתו לא נמצא התאחדות הזיוג אליו כמו שיש אל כל בריאה (מהר"ל).

⁴⁴ וביאר זה כי הדגים אם יהיה להם בטול התאחדות דבר זה בטול עצם שלהם כי דגים נמשך אחר עצם שלהם התאחדות ביחד ביותר מכל שאר הנבראים וכדכתיב וידגו לרוב בקרב הארץ ויש בזה ענין מופלג מה שהדגים הם מוכנים לזה ביותר ואין כאן מקום זה ולכך הם הנה הם למעט התאחדות שלהם כיון שהתאחדות הזה נמשך אל עצמם לכך הם פריצי טפי ואם יהיה בטול לזה דבר זה בטול עצמם לגמרי ולכך הרג הנקבה שזה בטול התאחדות לגמרי.

וקאמר ולעביד איפכא ר"ל להרוג הזכר ולצנן הנקבה וקאמר מלחה לבשרא דנקבה מעלי טפי וביאר ענין זה

שמציאות לוייתן הוא בכח לפי שהוא מוכן לדבר העתיד אל הצדיקים בסוף כי זהו תכלית בריאתו ודבר זה הוא ענין כחו בלבד והוא ראוי לנקיבה ולא לזכר במה שהזכר יש בו ענין הצורה שהצורה היא המשימה הדבר בפעל ואין בו ענין כח אבל הנקבה חסירה שייך בה שהיא בכח וזה שאמר ומלחה לנקבה מעלי טפי כי הדבר שהוא נמלח הוא עומד לדבר שיהיה בסוף לכך אינו בפעל עד שיצא לפעל בסוף אל מה שהוא עומד לו ודבר זה שייך לנקבה במה שכל הנקבה בכח ולא בפעל כמו שהתבאר למעלה.

ועוד אמר אב"א וכו' ודבר זה נתבאר במסכת ע"ז אצל ג' שעות אחרונה הקדוש ברוך הוא משחק עם הלוייתן (ג' ע"ב) שהכונה בזה שיש אל ה' ית' חבור אל עולמו וראשית החבור הוא הלוייתן וזהו קשור העולם כמו שהתבאר שם ענין השחוק ע"ש ולא אורח ארעא לשחק עם הנקבה שאין חבור אל ה' ית' אל הנקבה שהיא נחשב במדריגת החומר שהוא יתברך קדוש ונבדל מענין החומר ואין ראוי השחוק שהוא החבור מן ה' ית' אל הנקבה. ר"ל אל הנמצא שהוא במדריגת החומר שהוא יתברך קדוש ונבדל מענין החומר (ואין ראוי השחוק שהוא החבור מן ה' ית' אל הנקבה ר"ל אל הנמצא שהוא במדריגת החומר).

וקאמר גבי בהמות בהררי אלף למלחיה נמי לנקבה ומתרץ בשרא דכורא דוקא מלחא מעלי וביאור זה שאל מציאות זה שהוא הלוייתן ראוי יותר שיהיה מציאות בכח לגמרי כי מציאות זה שהוא הלוייתן אינו דבר בפעל כמו שאר הנמצאים וראוי שיהיה בכח ודבר זה ידוע בחכמה מאוד שכל הדברים אשר נבראים מן המים אין מציאותם בפעל ואין מציאותם כמו שאר נמצאים וראיה לזה שאין הנמצאים שהם מן המים צריכים שחיטה וזה מפני כי אין להם מציאות גמור. ועוד ידוע ממה שכל בריאות המים אין להם קול שהקול אשר נשמע מורה על מציאות בפעל ולכך הוא נשמע ודבר זה סתרי חכמה מאוד, ולכך שייך מליחה דוקא גבי בשרא דכורא אבל גבי בהמה לא שייך זה. והנה בענין האכילה הזאת הארכנו בכמה מקומות אשר היא רחוקה מדעת בני אדם וכבר הזהרנו עליך שאל תוציא דברי חכמים לענין זולת זה כי אין דבר זה מכחיש השכל אבל מפני שעמדו חכמים על ענין האדם ומהותו אשר הוא בעל הקבלה בעצמו וכאשר מקבל הוא יושלם ואין שלימתו בעצמו כמו המלאכים שאין (בהם) קבלה רק שיש חסרון בעצמו ויחשלו ומי שיודע ענין האדם יודע שדבר זה נמשך אחר צורת האדם ומה שנקרא אדם כי אין אדם רק מלשון אדמה והאדמה היא מקבלת ובודאי הוקשה להם כי לא שייך קבלה רק בגשם הגוף ולא בדבר שאינו גוף כמו שיהיו הצדיקים לעתיד לבא, גם זה אינו כלום כי בצד שהאדם מתיחס אל החומר אף כאשר הוא בעולם הנבדל מ"מ מתיחס אל החומר שהרי כאשר היה בעולם הזה היה בעל חומר ומצד הזה לא יסולק מן האדם יחוס החמרי ולכך מתיחס אליו מצד הזה הקבלה וכבר אמרנו כי אין קבלת דבר זה ענין גשמי כלל שאין הלוייתן גם בהמות בהררי אלף גשמיים כמו שהתבאר בכמה מקומות ודי בזה (מהר"ל).

⁴⁵ המאמר הזה בא לבאר על ענין הירדן שאינו כמו שאר נהרות כי הנהר הזה ראש לנהרות המקיפים את א"י ובא לבאר שהוא מיוחד מכל שאר נהרות שיציאתו ממקום נסתר שהרי יוצא ממערות פמיאס ודבר זה מורה שיש לירדן מדריגה עליונה ג"כ שכל דבר שיש לו מדריגה עליונה יוצא ממקום נסתר ולכך אמר שהוא יוצא ממערות פמיאס שהוא מקום ג"כ במדריגה עליונה אלקית נסתרת ומפני זה אמר הנביא שיטבול נעמן בירדן דוקא ושם יהיה נרפא כי המדריגה הגלויה ראוי לטומאה והמדריגה הנסתרת אין ראויה לטומאה וכמו שאמרו אין מקום בית הסתרים מקבל טומאה וכבר בארנו זה שאמר הכתוב הבא ידך בחיקך ונתרפא מצרעתו קודם שהוציא אותה משם. ומ"ש שהוא

נכנס לתוך פיו של לוייתן כי כל הנבראים התחתונים מצד עצמם הם חסרים שאי אפשר שיהיה דבר שלם בתחתונים מצד עצמו עד שלא יהיה צריך קיום והדבר המקיים זולתו נקרא פרנסתו ואפילו אם אינו דבר גשמי כיון שהוא השלמתו נקרא זה פרנסתו ואם המקבל הוא גשמי מקבל דבר גשמי ואם אין המקבל גשמי יושלם בדבר בלתי גשמי ואין צריך להאריך (מהר"ל).

⁴⁶ ביאור הדברים כי לעתיד יתבטל כח לוייתן כי אי אפשר שלא יהיה לצדיקים (כללות) כח שלו. כי לעתיד יגדל ה' ית' מדריגת הצדיקים שיכללו כח הלוייתן כמו שהתבאר אצל ומלחה לצדיקי' לעתיד לבא ולפיכך מחייב דבר זה ההריגה ללוייתן ויתגבר עליו הפך שלו וזה כי הלוייתן כחו במים וגבריא לממונה על האש כמו שידוע מכח גבריאול וזה שאמר אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו לא היה יכול לו וזה כי ההפכים כל אחד מתגבר בכח שלו שהוא הפך השני ולא היה יכול גבריאול אליו רק שהקב"ה עוזר לגבריאול וזה מפני כי גבריאול יש לו קשור וחבור עם ה' ית' שהרי בסוף שמו שם אל. ובמדרש (ילקוט איוב תתקכ"ז) רמזו דבר זה בענין אחר אמרו שם מה הקדוש ברוך הוא עושה, רומז ללוייתן והוא (מכה) בהמות בסנפיריו ושוחטו והוא רומז לבהמות והוא מכה ללוייתן בזנבו והוא ממיתו מה הקדוש ברוך הוא עושה נוטל עורו של לוייתן ועושה סוכה לצדיקים ע"כ. וביאור זה כי אלו הם שני הפכים שהרי הלוייתן בים ובהמות ביבשה ובעולם הזה, שהי' החלוק בעולם, נתן הקדוש ברוך הוא גבול ללוייתן בפני עצמו ולא היה כל אחד נכנס לרשות אחר ולכך היה להם הקיום ולבסוף יהיה הכל אחד ואין כאן גבולות מחולקים וכיון שלא יהיה כאן גבולות מחולקים נכנס האחד בגדר השני וכל אחד מתגבר על השני. וזה שאמרו ששחטו בסנפיריו וכל שיש בלוייתן דבר שלא נמצא לבהמות שאין לו סנפירין ויש לבהמה שאין ללוייתן והוא הזנב ויהיו מתגברים זה על זה ויהיו בטילים שניהם הם רחוקים מן האחדות והש"י לעתיד חפץ באחדות כדכתיב והיה ביום אותו וגומר ולפיכך שניהם בטילים לעתיד ודבר זה מבואר כאשר יתבונן בחכמה (מהר"ל).

⁴⁷ וכבר אמרנו כי הרבה אין מקבלים הסעודה הזאת ואין יכולים לעשות הסעודה בערך אשר אליו הסעודה ואם בעל הסעודה אינו גשם גם הסעודה כעורכו והשבנו כי הסעודה בגן עדן ג"כ לא היתה כמו הסעודה שלנו כי האדם בצד עצמו אי אפשר שלא יהיה צריך לדבר כי דבר זה אין מדריגת האדם ועם שהעליונים הם נבראים בענין זה אבל התחתונים אינם כך כי תמיד צריך הוויית האדם אל דבר וזהו ענין האדם שהוא מקבל וכל אשר מצד עצמו שהוא מקבל אם לא יקבל הוא חסר והשלמת האדם אשר יקנה לעתיד יהיה הכל מן הלוייתן. ודבר זה כאשר תדע ענין הלוייתן וכן בהמות בהררי אלף כי כאשר יתעלה האדם מעלה מעלה יהיו אלו שני המינים דהיינו הלוייתן ובהמות בהררי אלף תחת מדריגת (הצדיקים) מה שאין כן עתה ואז יקבלו אותם וזהו האכילה. ופי' בשר הלוייתן ר"ל עצמו של לוייתן דבר זה נקרא בשר של לוייתן והסעודה הזאת אינה סעודה גשמית של בשר ממש רק כי כמה שהאדם שהוא מקבל ולפי מה שמקבל הוא שלימתו ולכך אמר כי יקבל האדם מה שהיה ענין שיהיה ללוייתן, כי היה ההויה עליונה, ואין ענין שלו מבשר ודם ודבר זה יקבלו הצדיקים.

ויש חושבין שהאדם לעתיד (אינו) רק שכל בלבד ולא הנפש ומפני זה ג"כ אינם מקבלים שיהיה האדם מקבל לעתיד כי אין זה ראוי אל השכל אבל כל דבריהם שוא ותפל כי אין השכל עצם האדם שלא נתהוו עם האדם, ולפיכך שייך קבלה אל האדם אף לעתיד והדבר אשר יושלם האדם בו נקרא אכילה כי האכילה היא השלמת האדם ובזולת זה האכילה הוא חסר ואף כאשר יש לאדם בעולם הזה קנין חשוב בלבד הוא שלימתו כי כל קנין מורה על

ויודעי סתרי חכמה. ואף כי וענקים לגרירותיך לא נזכר אצל שלשה אחרים הביא את הכתוב הזה פני כי אלו ד' מדריגות אי אפשר האחת בלא אחרת, ואין לפרש יותר רק יבין האדם אשר בו חכמה.

וקאמר הנשאר יפרוס על חומות ירושלים כבר אמרנו למעלה שלא תאמר כי אין קנין מדריגת הלויתן רק במקצת ולא בכולו ואמרנו לך ג"כ כי בכל דבר יש שני בחינות האחת הוא מצד מקצת הדבר והבחינה השנית מצד הכל, וכאשר אמר מתחלה שיעשה סוכה לכל אחד מן עורו של לויתן ודבר זה הוא מצד מקצת שיקנה כל אחד מקצת מן הלויתן אמר שיקנו מצד הכל ודבר זה מדריגת בפני עצמו ולכן אמר שהנשאר שהוא הכל מן הלויתן פורס על חומות ירושלים שראוי שיהיה מדריגת הלויתן מצד הכל יקנה הכלל ולכן אמר שהנשאר פורס על חומות ירושלים כי ירושלים כוללים הצדיקים שבה. וראוי שיהיה פורס על החומה דוקא כי כל דבר המצורף אל דבר הוא כבוד הדבר כמו העור נחשב כבוד הב"ח במה שהוא כמו מלבוש האדם שהוא כבודו, וכך החומה של העור הוא כבוד המקום במה שהוא סביב המקום מצורף למקום וכמו שאמר זכה עושין לו סוכה לא זכ' וכו' ובזה הצד לא יקנו הלויתן רק במקצת כמו שהתבאר אמנם יקנו הלויתן בכל היינו כלל הצדיקים ג"כ כי ראוי אל הכלל שיקנו הכל, וזה שאמר מה שהנשאר יהיה פורס על חומות ירושלים כי חומת ירושלים כולל הצדיקים ומזה הצד יקנו מדריגת הלויתן מצד הכל, ויש לך להבין דברים אלו באמתתם כי הם דברים ברורים אין ספק בהם ומפני שלא ידעו בני אדם רק הסעודה הגשמית לכך היה קשה עליהם, ואין הדברים כך רק כי הסעודה הזאת היא קבלת ענין הלויתן הבלתי גשמי שיקבלו הצדיקים כמו שהארכנו למעלה וסעודה הזאת אין מוכרע אם תהיה לעולם הבא ומה שזכר כאן חומות ירושלים אין זה קשיא שאף שלא יהיה לעולם הבא מקום גשמי מ"מ יהיה ירושלים שתהיה לעתיד כמו שראוי לעולם הבא ואין להאריך עוד (מהר"ל).

⁴⁹ כתבו התוספות דר"ת לא גריס וכו' ור"ל שלא שייך דפליגי אם הוא ישפה או שוהם כיון דכבר כתיב כדן וכדין ולכן לא גריס ר"ת הך פלוגתא וכתבו התוספות דיש גורסין ומפרשין זה של קאמר ושמתי כדכוד קאי על רישא דקרא ויסדתיך בפוך וגומר ועל זה קאי ושמתי כדכוד ולא קאי שמשותיך על זה רק ושמתי כדכוד נמשך למעלה ואחר כך אמר הכתוב בפני עצמו שמשותיך ושעריך לאבני אקדח. פליגי וכו' ומה שאמר בגמרא, אמר להו הקדוש ברוך הוא לא קאי על מחלוקת זה רק על ושמתי כדכוד דקאי על הנני מרביץ בפוך וגומר דלעיל אבל נראה דהכל כפשוטו דכך פירשו פליגי תרי מלאכי ברקיע וכו' ר"ל שהם חולקים איזה עדיף אי שוהם עדיף אם ישפה עדיף יש בשוהם מה שאין בישפה ויש בישפה מה שאין בשוהם והמלאכים חולקים איזה עדיף וכן האמוראים חולקים איזה עדיף. ולא קאי מחלוקתם על כדכוד כלל רק איזה אבן מובחר לחומת ירושלים והקב"ה אמר ושמתי כדכוד שיעשה חומת ירושלים כדעת שניהם ואשמועינן כי יהיה אל חומת ירושלים השבח אצל הכל ואין כאן קשיא כלל. וביאור ענין זה, דע כי ירושלים אינו עיר כמו שאר עיר רק היא עיר אלקית ולפיכך אמר הכתוב כי לעתיד שתהיה מעלתה יותר אלקית עוד ממה שהיה קודם וראוי שיהיה בנינה לפי מעלתה מאבנים טובות ויקרות שיש בהם סגולות ואינם טבעיים וראיה לזה חושב המשפט שהיה מאבנים טובות שהאבנים בהם ענינים אלקיים, ופליגי מיכאל וגבריאל בענין החומה כי החומה בה יוגדר העיר עד שנקרא המקום על שם החומה בית מושב עיר חומה וכן השער במה שהוא כניסת העיר עד שגם המקום נקרא על שם השער כדכתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך ולפיכך החומה והשער שהם צורת המקום ראוי שיהיה כפי מה שראוי לה ופליגי ביה תרי מלאכים

חוזק של בעל הקנין כמו שאמרו ז"ל ואת כל היקום ברגליהם זה הממוקם שמעמיד האדם על רגליו וכמו ה' ית' שאליו הכל כדכתיב קונה שמים וארץ וזה מורה שהוא הכל ואינו חסר, ולפיכך מה שיהיה לצדיקים הלויתן דהיינו קבלת מדריגתו זה הוא חוזק המציאות של המקבל רק שאין הדבר הגשמי כלל רק הכל מופשט מן הגשמי.

ומה שאמרו כי יחלקו אותו ביניהם ויהיו עושים סחורה בשוקי ירושלים שמפני שאמר שיהיה לצדיקים סעודה מן הלויתן ויקנה כל צדיק וצדיק כפי מדריגתו המיוחד לו שזה ענין הסעודה שהסעודה היא לכל אחד ואחד בפני עצמו ואמר שהנשאר יעשו סחורה בשוקי ירושלים ר"ל כי יש שני בחינות האחד שיהיה השלמה לכל אחד ואחד בפני עצמו רק השלמה שאינה עצמית לו רק השלמה במה, ודבר זה נחשב כמו הסוחר שלוקח מה שראוי לפי הזמן ולפי שעה ואין הסחורה שלמה עצמית כך יהיה לו בלויתן השלמה עצמית והשלמה שאינה מיוחדת עצמית לכל אחד וזה נקרא סחורה, כי הסחורה אינו עצם האדם כמו שהוא האוכל שמתעצם בו האדם, וזהו הסחורה שעושים בשוקי ירושלים כי ירושלים אינו מיוחד לכל אחד ואחד בפני עצמו. ותדע כי הצדיקים יקנו כל א' ואחד בפני עצמו כמו שאמרנו, וגם יקנו הכלל של הצדיקים ע"י לויתן ודבר זה נקרא סחורה שאין ענין הסחורה רק שזה מקבל מזה וזה מקבל מזה ואשר הוא אל הכלל מקבל זה מזה כאשר הוא כל הכלל, והשלמת היחיד במה שהוא יחיד זה הוא השלמה עצמית ואלו השלמת הכלל אינו השלמת עצמית ולכן נקרא סחורה, ואמר בשוקי ירושלים כי ירושלים כוללת הצדיקים אשר יש בה עד שהם כלל אחד ולכן יקנו מדריגת הלויתן כמו שהתבאר ואלו דברים הם מופלגים ועמוקים מאוד והם אמיתיים למי שעומד בסודי החכמה ודי בזה (מהר"ל).

⁴⁸ אחר שאמר כי יהיה לצדיקים סעודה מבשרו של לויתן אמר שיהיה לצדיקים סוכה מעורו של לויתן והחלוק שיש בין העור ובין הבשר כל אחד ואחד ענין בפני עצמו וזה כי אחר כל עצם נמשכים דברים שאינם עצם והדבר אשר ימשך לו נקרא כבודו של הדבר כי הכבוד הוא מחובר ומצורף אל הדבר כמו שקראו חכמים למלבושי האדם שהם מכסים אליו מכבודתי מפני שהם נמשכים אל (העפר) (הבשר) מצורפים אליו ואשר הוא יתור מצורף אל הדבר הוא כבודו יותר ולפיכך המלבוש בפרט שהוא דבק מחובר אל האדם הוא כבודו בפרט והעור לב"ח נחשב מלבוש אליו ואינו מעצם הב"ח רק נמשך אליו ומצורף אליו ולפיכך העור הזה יש לו מדריגות הכבוד כמו שאמרנו כי הכבוד אשר הוא ימשך אחר עצם הדבר מצורף אליו לגמרי, והנה חלקו הלויתן לשני דברים האחד הוא עצמו והוא שנקרא בשרו והשני מה שנמשך אחר עצמו והוא נקרא עור והוא כבודו. וכשם שאמר כי הבשר שהוא עצמו יהיה לצדיקים סעודה בו בקבלת מדריגת הלויתן והחלק השני שנמשך אחר עצמו והוא עורו שהוא הכבוד יקנו הצדיקים ג"כ כבוד. וז"ש שיעשה מן העור סוכה לצדיקים שהסוכה אשר יושב בה היא כבודו, ולפיכך אמר זכה נעשה לו סוכה פי' הסוכה הוא כולו כבוד. ואמר לא זכה עושין לו צלצל ופי' רש"י ז"ל שאינה סוכה גמורה בסכך עם ד' דפנות רק סכך בלבד ולי נראה שהוא כסוי על הראש ומקצת הגוף ואין זה כולה כבוד. ואמר שאם אינו זוכה עושים לו ענק הוא כסוי פחות מן הראשון שהצלצל אם שאינו כולה כבוד הוא רובו אבל הענק אינו רק בצואר והוא כבוד במקצת. ואמר שאם אינו זוכה עושין לו קמיע הנה הקמיע הוא יותר פחות מן הענק הוא סביב הצואר וכולל בזה הצואר שהוא סביבו אבל הקמיע אינו רק מקצת בלבד והוא קצת כבוד ואינו הכל.

ויש להבין אלו ד' מדריגת הסוכה והצלצל והענק והקמיע, כל אחד ואחד מדריגה בפני עצמו ידוע לנבונים

ור"ל אמרו מיכאל של מים וגבריאל של אש ואין הפי' שמכאל הוא מים וגבריאל הוא אש ואין הדבר כך כלל רק כי הם צורת נפרדות אין הבדל שלהם כמו שהוא בבני אדם שהצורה שלהם אחד והבדל שלהם ע"י גשם מחולק שאלו אין להם חומר וגשם שע"כ יהיה ההבדל שלהם הוא ע"י צורתם הנבדלת שאין צורה זאת כמו צורה זאת וכמו האש והמים שהם נבדלים בצורתם רק ענין המלאכים נבדלים בצורתם ולפיכך אמר כי מיכאל מים וגבריאל אש ו"ל כי צורתו הנבדלת ונפרדת מן החומר הוא צורה אלקית מושפע ממנו הטוב והחסד כי המים אין בהם דין כלל, וצורתו הנבדלת של גבריאל מתיחס אל אש כי הוא צורה נבדלת ממנו הדין ופועל (ועולם) דין וגבורה בעולם. ולפיכך ירושלים עיר הקודש מיכאל שהוא ממונה על הטוב והחסד והזכות אמר שצורת העיר הקדושה הוא מורה עיר הטוב הדביקה בחסד ובטוב, ולפיכך החומה הוא של שוהם כי השוהם גוון שלו לבן והוא גוון מורה חסד וטוב וראוי למקום הקדוש להיות צורה האלקית שלה דבר זה. וגבריאל שהוא דין אומר שצורת המקום הוא ישפה שהוא גוון מורה דין. ואין ספק שכל אחד ואחד מן שתי מדות האלו החסד והרחמים הוא מעלה בפני עצמה וכן יש צדיקים בארץ יש שנפשו מוכן לעשות הטוב והחסד ויש שהוא מוכן לדין וכל אחד ואחד מעלה בפני עצמו, תרי מלאכי ברקיע ותרי אמוראי בארץ, ואין כאן מקום זה (מהר"ל).

⁵⁰ מפני שהש"י כולל הכל דין וחסד ולא כמו המלאכים שהממונה על חסד אינו ממונה על הדין והממונה על דין אינו ממונה על חסד והוא יתברך כולל הכל והוא יתברך נותן לה מעלה כוללת שתהיה כרכא דכולה בה. אמנם מחלוקתם והכל החומה אבל השער שהוא פתח העיר בזה אין מחלוקת והכל מודים שהשער הוא של אבן טוב וכבר אמרו כי האבנים הטובות ומרגליות יש בהם ענין אלקי והם בעלי חומר זך וטהור. ור"ל כי העיר מצד עצמה יהיה מעלתה שהיא כוללת הכל כמו שהתבאר כי ראוי אל העיר שתהיה כוללת הכל ולא יחסר כל בה ולפיכך אמר הקדוש ברוך הוא שתהיה החומה שהוא גדר העיר כדין וכדין. ומצד הפתח תהיה מעלתה שתהיה אלקית לגמרי ולכן כתיב ושעריך לאבני אקדח דומה אל האדם שהפנים שלו מאירות וכך השער שהוא פני העיר יהיו אבני אקדח ומאור העליון שיהי' מגיע לעיר מורה זה על מעלת אלקית כמו האדם שנאמר (קהלת ח') חכמת אדם תאיר פניו. וביאר לך כי שני מעלות יהיו לירושלים אם המעלה שתהיה כוללת הכל כמו שאמר הקדוש ברוך הוא תהוי כדין וכדין ואם שתהיה לה המעלה העליונה הנבדלת עד שתהיה דביקה בעולם הנבדל לגמרי וזה שאמר כי השער שהוא הפנים יהיה מאבני אקדח שהם המאירים, וכל אור הוא נבדל ואין אחר אלו שני מעלות*). כי יש כולל הרבה ואין מעלתו גבוה, עליו ואינו כולל הכל אבל ירושלים תהיה כוללת הכל ומעלתה עליון גם כן (מהר"ל).

⁵¹ עשרים לא יתכן שהרי הפתח גבוה עשרים וצריך יותר מעשרים ומדאפיקתיה מן עשרים אוקמה אשלשים והם מרובעים. וביאור ענין זה כי כאשר העיר הזאת אלקית אין בדבר אלקי הנבדל שום חסרון אך הכל בשלימות ולפיכך צריך שיהיו האבנים שלמים לא מחוברים משנים ושלשה יחד אין הבדל מחולק ולפיכך צורת הפתח של עיר אבן שלימה אחת, שאין בו חלוק, להורת על מעלת העיר. ודווקא פתח העיר כמו שאמרנו כי הפתח הוא הפנים שהוא נבדל שכבר התבאר כי הפנים בכל הוא דבר יותר נבדל ודבר מבוואר הוא. וזה מה שאמר לגלג עליו אותו תלמיד מפני שהיה מדמה העולם שלעתידי לעולם הזה ואמר פעם אחת הפליגה ספינתו בים הגדול ר"ל שהשיג בענין הים שממנו אבני יקר וזהו שהפליג ספינתו בים לעיין בעומק דבר זה ועתה ראה בחכמה שמלאכים וכו' כבר אמרנו כי העולם הזה הוא הכנה לעולם (הבא) וכאשר הי' מעמיק

בהשגה הזאת ראה כי יש הכנה לזה בים שיש בו אבנים טובות ומוכן שיצא ממנו אבנים לשערי ירושלים ולכן אמר כאשר הפליגה ספינתו בים הגדול שממנו יוצאים האבנים טובות לעולם שיש בהם סגולה אלקית אף כאשר הם גשמיים וראה בחכמתו ובתבונתו שיש הכנה ממהות הים ג"כ שיבא ממנו שערי עיר אלקים כי האבנים הטובות אינם כמו שאר אבנים גשמיים שהרי יש בהם כמה וכמה סגולות אלקיים באבנים טובות, ואז היה מודה לדבר. ומפני שלא היה מאמין עשאו גל עצמות שנענש על ידו ומת ונעשה גל עצמות ולא אמר שמת כי חלוק יש בין מיתה למיתה כי ר' יוחנן נתן עיניו בו ונשרף וכל נשרף לא נשאר רק גל עצמות ולכן אמר שנעשה גל עצמות שזהו ענין השריפה וענין זה מבוואר.

ומקשה מתיבי וכו' ונראה דמחלוקת החכמים בענין זה דמ"ד מאה אמה כי מאה אמה הוא מספר שלם מורה על שלימות מבלי חסרון ולפיכך אמר שקומת האדם מאה אמה ומ"ד מאתים שודאי אף על גב שמהא אמה מספר שלם יש באדם מעלה יותר עליונה מעלה אלקית ובשביל כך ראוי שיהיה כפול כי הדבר שהוא נבדל הוא כפול כי הטבעי מעלה אחת והנבדלת מעלה שניה ולכן האדם שיש לו מעלה על מעלה שעורו מאתים אמה. ותוכל אתה לומר דבהא פליגי דלמ"ד מאה אמה סובר שהעולם יהיה נוהג בטבע וכדסבירא לו לשמואל אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ומ"ד מאתים אמה סובר שהנהגת העולם יהיה בזמן אותו בהנהגה הנבדלת וזהו מעלה על עולם הטבע ולפיכך הקומה המורה על המעלה הוא מאתים שהוא מדריגה על מדריגה. א"נ דסבירא לו תרווייהו כשמואל שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ומ"מ ס"ל מ"ד מאתים שיהא האדם שלם במעלה הנבדלת ולפיכך קומתו מאתים ודברים אלו ברורים מאוד למי שמבין דברים אלו.

ומתריך אלו לכוי דבי זיקי פי' חלונות המביאים האויר (כלום), שאע"ג שאינו פתח ממש מ"מ שם פתח עליו גם כן שהוא מביא האויר ויש עליו שם פתח וכל פתח הוא צורת העיר מ"מ אינו עיקר צורת הפתח כי עיקר צורת הפתח כאשר ראוי לבא שם האדם לצאת ומצד הזה בודאי גדול יותר, אבל הנך אבנים הם כאשר האדם הוא כבר בעיר וצריך לו כוי דזיקי וזה מבוואר (מהר"ל).

⁵² פי' כי הצדיקים ההולכים בדרכי ה' ית' לגמרי ודביקים עם ה' ית' וכדכתיב (דברים י"ג) אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תעבדו ובו תדבקון (וכתיב (שם י') את ה' אלקיך תירא וגו') ובשמו תשבע. ור"ל כי ראוי לאדם שיהי' נמשך אחר ה' ית' לעבוד אותו ויהי' דבק בו ואז שמו עליו לגמרי ולפיכך כתיב ובשמו תשבע אחר ששמו עליו כי דבר זה האדם בכך עליו אף כי עתה אי אפשר שיהיה האדם דבק בו יתברך לגמרי מ"מ לעתיד יהיה זה ופי' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ור"ל הצדיקים אשר נקראו בשמי לגמרי ושאר הנבראים אף שאין נקרא בשמי מ"מ הם כבודי כי כל הנבראים הם כבודו בראתיו יצרתיו אף עשיתיו כלומר כי אותו בראתיו אבל שאר הנבראים אין להם בריאה וכך אמרו ז"ל (חגיגה ט"ו א') כל מי שלא חס על כבוד ה' ית' טוב לו שלא נברא כי הוא יתברך ברא כל הנבראים לכבודו שנאמר כל פעל ה' למענהו ולכן ראוי למי שלא חס על כבוד ה' ית' שלא בא לעולם ומפני כי שמו יתברך חל על הצדיק לגמרי אמר כי לעתיד נקראים על שמו יתברך (מהר"ל).

⁵³ ודרש זה נראה זר מאוד מה שלא נמצא כך בכל דברי חכמים הן מצד הענין שאין שייך דבר זה במקום שהכתוב מדבר מה שכבש סיחון את חשבון ומל"ש דרש המלות שהם רחוקים מאוד מאוד מפשוטן. ועתה דע כי יש סוד חכמה לחכמים בפ"י אלו הכתובים אף על גב שלא נמשך אליו כל הכתובים בפ"י פשוט לא הקפידו בזה ודרשו כל

הכתוב לאותו הענין שנגלה בכתוב ואף אם (יש שהוא) בדרך רחוק אין להקפיד על זה שעל זה וכיוצא בזה אמרו ששבקיה לקרא (דדחיק) ומוקי אנפשיה כלומר אף על גב שנדרש כך בדרך רחוק הכתוב מיישב עצמו אל דבר כיון שעל כל פנים דבר זה נגלה (קצת ממנו) בכתוב כמו שנתבאר (ודבר זה הוא מושך את השאר באו אף שהוא בדרך רחוק ועל זה אמר שבקיה לי לקרא דדחיק ומוקי אני כיון שקצת נגלה בכתוב) ודבר זה הוא יסוד מוסד מאוד מאוד, עליו נבנה כמה וכמה דברים למי שיש בו עינים לראות ולב להבין. והנה הפסוק הזה ע"כ אומר דרשוני שאל"כ מה אמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון כל אדם יכול לומר כזה, למה תולה הדבר במושלי משל (המה) החכמים (אשר) מעולם אנשי שם. אבל פי' הכתוב כי אלו מושלים אמרו דרך משל ומליצה בואו חשבון תבנה ותכונן (עיר סיחון) כלומר כאשר תכבשו חשבון ותבואו לשם אז בודאי תבאו חשבון באמת כלומר שפעל זה שהוא כבישת העיר (יהיה) לפי הראוי אין יוצא מן היסוד לא בפחות ולא ביותר והוא לפי החשבון (המצומצם) שכאשר תחשבו (בחשבון הראוי) אם הוא ראוי כבישת העיר או אינו ראוי נמצא שהוא לפי החשבון בלא פחות ולא (יותר) וזה תבנה ותכונן עיר (סיחון) כלומר מאחר שהוא לפי החשבון המדוקדק והמצומצם כל דבר שהוא כך הוא נבנה ויש לו קיום מאחר שהוא לפי הראוי. וזהו שאמר אחר כך כי איש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אכלה ער מואב בעלי במות ארנון פי' כי איש יצאה (מחשבון הוא הדין) שכל חשבון הוא דין כמו ששמשו חכמים בלשון זה בכל מקום (אבות פ"ג) עתיד לתת דין וחשבון. ומן החשבון והדין הזה יצאה אש ואכלה מואב בעלי במות ארנון (וכן) ונירם אבד חשבון ור"ל כי אבד מלכות שלהם ולכן סר הממשלה מן דיבון ומן מדבא ונשים אותו עד (נופח), וכל ענין זה נמשך אל דבר זה (וכן) הוא פשט הכתוב.

אמנם אין הכתוב בא להגיד רק שלא תאמר כי מה שכבש סיחון את חשבון אינו מקויים רק תבנה ותכונן עיר סיחון כלומר כי הכבישה הזאת תכונן ויהי' כבישה עולמית ולא תאמר שלא תהיה רק לפי שעה ויחזרו ויקחו העיר מן סיחון זה אינו רק תבנה ותכונן וכך יהי' נשא' קיי' אף על גב כי ישרא' חזרו ולקחו מסיחון לא נתנה מתחלה ביד סיחון רק שיבאו ישראל (ויקחו מהם) כדכתיב, ולפיכך כאשר תבאו אל עיר חשבון בודאי תבאו לחשבון ממש ר"ל שדבר זה הוא לפי חשבון הראוי בלא פחות ויותר לפי שהוא ע"פ הדין המדוקדק והכתוב מלמד כי לכן יהיה דבר זה דבר מקויים כאשר היה ע"פ החשבון וזה עיקר הכתוב ויסוד הזה (מגלה הכתוב) ואם לא היה על החשבון כאשר באו אחר כך ישראל ליקח מן סיחון לא היו רשאים שהרי היה הכל למואב ועל מואב ציוה (שלא) ליקח ארצם אבל כאשר לקח סיחון היה לפי הראוי והחשבון כמו שאמרנו וא"כ זכה כבר סיחון בארץ מואב ומותר ליקח ארצם וכן אמרו בפרק אלו טריפות (חולין ס' ע"ב) ליתי סיחון וליפוק ממואב וליתי ישראל ולפקו מסיחון והיינו שאמר רב פפא עמון ומואב (טהרו בסיחון). ומאחר שהכתוב הזה בא לרמז כי מה שכבש סיחון היה על פי החשבון והדין ופי' זה הוא קרוב לפי פשוטו לפרש כך תבנה ותכונן עיר סיחון ומאחר שכך יש לפרש ענין (זה לכן נוכל) ג"כ לפרש ג"כ כל הכתוב בענין שהוא קרוב לפי' הזה שיעשה האדם חשבון בכל מעשיו אם ראוי לעשות או אם אין ראוי לעשות כך ומעתה הנח לקרא דהוא דחיק ומוקי אנפשיה שיש להמשיך אל זה כל הכתוב אף אם הוא בדרך רחוק כי העיקר הוא נגלה בכתוב מפורש ומעצמו נמשך הכל אף אם הוא רחוק ודבר זה הוא יסוד גדול מאוד בפי' חכמים לתורה והוא דבר הגון ומקובל מאוד מאוד ובפרט כמו שהוא הענין כאן שיש כאן התחלה שהיא קרוב לפשוטו של דבר ואחר כך ימשך הדבר מעצמו ויש להבין זה (מהר"ל).

⁵⁴ ירושלים הוא ג' פרסאות שכבר התבאר לך הרבה כי מספר ג' הוא מסוגל לקדושה ויורה בה ברכה שלישית של (השם) יתברך, אתה קדוש, ואין צריך להאריך כי הוא מבואר במקומות הרבה שמספר שלשה מסוגל לקדושה אשר הוא נבדל מן החומר ולפיכך לעתיד תהיה ירושלים גבוהה שלשה פרסאות ור"ל שתהיה לה התעלות הקדושה בשלימת ואף על גב שמתחלה היתה ג"כ שלשה פרסאות ברוחב ואורך דבר זה אינו רק התחלת הקדושה כי הקדושה בשלימות כאשר מתעלה מן הארץ שלשה זכר לדבר כאשר אנו מקדישין שמו יתברך צריך להתעלות מן הארץ שלשה פעמים (מהר"ל).

⁵⁵ ר"ל שמה לישראל הדרים בה מפני כבידת החומר שהוא מבדיל בינם ובין הקדושה יהיה להם צער וקשה לעלות ר"ל לקנות אותה המדרגה הקדושה ומפני כך יהיה קשה לעלות ועל זה אמר וכיונים אל ארובותיהם ידוע שהעוף לכך פורח באויר מפני קלות החומר שיש לו ואינו מונע לעוף לעלות לאויר וכן ישראל יהיו דומים לעוף שיהיה חומר שלהם זך וטוב עד שלא יהיה מעכב ומונע מן כבידות החומר לעלות ולקנות במדרגה הקדושה, והבן הדברים האלו. ומפני זה מדמה לעב שהעב הוא ענין שמים ואמר הכתוב אף אם יהיה לבני אדם לעתיד חומר לא יהיה כמו חומר הארץ שהוא חומר גס וכבד רק כמו ענן שהוא חומר ואינו גס וכבד והוא אינו בתחתונים שהרי הוא ענן שמים וידוע כי העליונים נבדלים מן התחתונים וכמו שאמרנו למעלה והדבר הנבדל מסוגל אליו שמתעלה שלשה מטעם אשר התבאר ולפיכך הענין הוא נבדל מן הארץ שלשה פרסאות שבזה המספר הוא נבדל מן הארץ (מהר"ל).

⁵⁶ נראה כמו שפי' רש"י שמה שאמר טפף היינו בחשבון טפף וכן ולצוי וכן ושני שילה מפני שהמספר הוא מחולק נקט לשונות אלו והוא כמו סימן. נראה כי אצל גינאות נקט סימן השייך לגינאות כי טפף הוא גובה כמו הלך וטפוף וכן עשו כגון זה שאינו גובה גדול כי מדה לא גדושה ולא מחוקה נקראת טפופה וענין זה שייך לגינאות וכן אצל כל אחד ואחד עשה סי' השייך לאותו דבר. וארבעה הם שיהיה לירושלים תוספת בכל צד וכל אחת כמו צפורי בשלוחה שהיתה העיר היותר חשובה כמו שמפרש אחר כך כי התוספת של ירושלים ראוי שיהיה כמו כל עיר החשובה יותר בא"י והיא הארץ המבורכת כשאר מין בכתובות (ק"ב ב') לדידי חזי לי (א"י) זבת חלב ודבש) דצפורי והוי שתסר מיל אשתסר מיל לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל א"י והיה ל"ב מיל א"כ מזה יש ללמוד כי צפורי היא עיקר א"י ולכן אמר שכל אחת היא כצפורי בשלוחה ומה שאמר כי צפורי בשלוחה היה בה ק"ף שווקים מוכרים מזונות כי ק"ף הוא מיוחד לפרנסה שהם (י"ח) במספר קטון ולכן אחשוורוש היה עושה סעודה לפרנס בני מלכותו שמונים ומאת יום שתראה כי הפרנסה ראוי להם מאה ושמונים והבן זה (מהר"ל).

⁵⁷ {מקומו} פי' החופה הזאת שיהיה כל צדיק וצדיק מיוחד בפני עצמו ולא יהיה הצדיק כמו שהוא בעולם הזה שמשותפין כלם ביחד אבל לעתיד יהיה לכל אחד חופה בפני עצמו וזהו חשיבות ומעלה בפני עצמו ולא יהיו כולם משותפין ביחד רק כל צדיק וצדיק יהיה לו שבעה חופות והוא תכלית התיחדות שיהיה אל צדיק וזהו ענין החופה שהחופה מיוחד אשר תחתיו ודבר זה ראוי לצדיק כי הצדיק הוא מיוחד בפני עצמו וכמו שאמרנו ז"ל בשביל צדיק אחד נברא העולם שתמצא כי הצדיק מיוחד ואין לו שתוף עם אחר רק הוא מיוחד ולפיכך אמר כי לעתיד יהיה לכל צדיק שבעה חופות וכל חופה וחופה יהיה לפי כבודו של כל צדיק (מהר"ל).

⁵⁸ עי' שו"ע (ח"מ סי' רג ס"א): כל המטלטלין קונים זה את זה בחליפין אין צריך לומר אם אין המקנה מקפיד לידע

שיווי החפץ שנוטל בחליפין כעין שקונין בסודר שזהו קנין גמור שמועיל לכל הדברים בין קרקע בין מטלטלי חוץ משטרות ועיין לעיל סימן סו בין בעלי חיים ופירות נמי אע"פ שאין קונים בהם נקנים בחליפין חוץ ממטבע שאינו נקנה בחליפין ולא קונה וכן דבר שאין בו ממש אין קנין מועיל בו כגון שקנו ממנו שילך עם פלוני למקום פלוני או שיחלקו חצר שביניהם (ועיין לעיל סימן קנו סעיף ב) וכיוצא באלו שהם קנין דברים ואין לו על מה לחול הגה וטובת הנאה לאו ממון ואינה נקנת בחליפין, ועיין לקמן סימן רמה האומר אתן דבר לפלוני אי הוי קנין דברים מי שקנו ממנו שיעשה שטר מחילה לחבירו הוי קנין דברים דשטר מחילה אינו אלא סילוק בעלמא אבל אי קנו ממנו להחזיר לחבירו כל זכותיו שיש לו עליו הוי קנין דברים. אלא אפילו מקפיד לידע שיווי החפץ שנוטל דעכשיו דומה לדמים אפילו הכי נקנה כיצד היה לזה פרה ולזה חמור והעריכו אותם כמה שוה כל אחד מהם והסכימו להחליפם זה בזה כיון שמשך בעל הפרה את החמור נקנית פרתו לבעל החמור בכל מקום שהיא ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו ויש אומרים דאם העריכו זה כנגד זה קונין אף בפירות ויש חולקין:

אם אין המקנה מקפיד לידע שיווי החפץ כו' - פירוש, ואח"כ נותן לו כל דמי החפץ, שכל שלא ידע שיווי החפץ, קנה בקנין חליפין ויש התחייבות על שאר דמי החפץ (סמ"ע), דברי הסמ"ע בזה תמוהים מאד, ויתבאר בסעיף ג' סק" (ט"ז), וי"ח שכל קנין חליפין לא מחייב כסף אלא קנה זה תמורת זה (נתה"מ).

ופירות נמי אף על גב שאין קונין בהן כו' - כל דבר שאינו כלי ואינו בעל חיים נכלל בשם פירות, ועיין לעיל סימן קצ"ה סעיף ב' בהגה (סמ"ע).

חוץ ממטבע כו' - משום דעיקר סמיכת דעת של הקונה והמקנה כשעושיין חליפין במטבע היא על הצורה, והצורה עבידא דבטלה ע"י המלך שפוסלה, והוה כאותיות שאינן קונין ונקנין (סמ"ע), ישנם מחלוקת אם דבר שאינו מסוים [כגון חתיכות של כלים או חצי אגוז] נקנה בחליפין (רע"א), ובאנכי צעטל נקנין בחליפין, כי אין גופן מטבע אלא שעבוד נכסי הממשלה (פ"ת).

וטובת הנאה לאו ממון - וי"א דאפי' טובת הנאה אינה ממון, מ"מ לענין חליפין ואגב קרקע הוי ממון, רק גבי מתנות כהונה דכתוב נתינה, לא מהני חליפין, דהוי דרך מקח וממכר (ש"ך), ועיקר כרמ"א שלא כש"ך (קצה"ח ונתה"מ).

מי שקנו ממנו שיעשה כו' - להחזיר זכויות הוה קנין גמור (ט"ז).

אבל אי קני - עיין רמ"א לקמן (סי' רו ס"ד) (רע"א). אלא אפילו מקפיד לידע כו' - אדלעיל קאי, אמה שכתב בריש הסעיף אין צריך לומר אם אין המקנה מקפיד כו', ע"ז מסיק ואמר כאן אפילו מקפיד לידע כו' (סמ"ע). נקנית פרתו לבעל החמור כו' - וממילא נמי אם מתה הפרה או נתיקרה או הוזלה אחר שמשך זה החמור, דאז מתה או הוקרה או הוזלה הפרה ברשות בעל החמור (סמ"ע).

דאם העריכו - וה"ה אפילו לא העריכו, לשיטת ר"ת דס"ל דבחליפין שוה בשוה קונה אף בפירות, וכן שיטת המחבר עי' ס"ג דלשוונות של זהב קונין זה את זה בהחלפה, ובסימן קצ"ה סעיף ב' כתב בהדיא דאין קונין אלא בכלי, וכתב שם הרמ"א בהדיא דשאר מטלטלין שאינן כלי דאין קונין בהם, ועל כרחק צריך לחלק כמ"ש ר"ת, דבחליפין שוה בשוה אין צריך כלי, ובסעיף ג' היה לו להרב בהג"ה לציון עצמו דיש חולקין וס"ל דכל המטלטלין אין קונין זה את זה בהחלפה, רק כלים או בעלי חיים דעשוין למלאכה והוויין ככלים. והנה, לדעה זו דס"ל דבחליפין שוה בשוה קונה בכל מילי, נראה דלאו דוקא כשמשך האחד נתחייב זה

בחליפין, אלא אפילו נקנה להאחד באחד משאר קנינים, כגון שהחליפו שור בפרה, הקנה בעל השור לבעל הפרה השור בקנין סודר או באגב קרקע, נקנית הפרה לבעל השור, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין (נתה"מ).

קונין אף בפירות - לא מקרי אינו שוה בשוה לענין דפירי לא עבדו חליפי' אלא היכי דהמקח שוי' כפלים מן המעות (רע"א).

⁵⁹ עי' שו"ע (חו"מ סי' קכב ס"א): אף על פי שלוח ששלח למלוה חובו בצויו על ידי שלוחו, ונאבד, פטור, כמו שנתבאר בסימן שקודם זה, אם ירצה הלוח לא ישלחנו לו ע"י שלוחו, אפילו אם יש עדים שעשאו שליח להביאו לו, עד שיבא בהרשאה. הגה: מיהו נוהגין האידנא שאם מעמיד לו ערב בעד הרשאה צריך לדון עמו, אף על פי שאינו שלוחו כלל, אם נראה לב"ד שהוא זכות למלוה, דזכין לאדם שלא בפניו. והטעם, מפני שיש לחוש שמא ימות המלוה קודם שיתן לשליח, ואם נאנסו בדרך היה חייב לשלם ליורשים, כיון שלא נתנם לו עד שמת המלוה, לפיכך עצה טובה ללוה או לנפקד שלא יתנו לשליח אלא א"כ בא בהרשאה שהקנה לו בקנין אגב קרקע מה שיש לו אצל פלוני. הגה: מיהו אם ידוע שמת, לא יתנו לשליח (תשובת הרא"ש כלל ס"ב).

ביאור: אם ירצה הלוח - או הנפקד לא ישלחנו לו כו' (ש"ך).

אפילו אם יש עדים שעשאו שליח להביאו לו - הוה מצי לומר רבותא טפי, דאפילו יש עדים שאמר להלוה לשלחו לו ע"י זה השליח (סמ"ע), וגם אפי' שאמר להלוה או לנפקד לשלחו ע"י זה (ש"ך), וי"א דבשלח על ידו הוי ספיקא דדינא, ועי' דברי לקמן סק"ס (נתה"מ).

דזכין לאדם שלא בפניו - אבל אם הב"ד רואין שזה הרוצה להיות מורשה אינו מכוין לטובת המלוה או המפקיד, אין בדבריו כלום, ואין לדיין בזה אלא מה שענינו רואות, וזהו כונת הרמ"א "אם נראה לב"ד כו" (סמ"ע), לשון מקורו של הרמ"א: אבל אם הוא בענין שזה הרוצה להתעבב כוונתו מחמת מריבה ומחמת קנאת הנתבע או כדי להבהילו לתת לו ממון זה פשוט דלית חששא בתביעתו ואכל כה"ג נאמר אין לדיין אלא מה שענינו רואות (ש"ך).

שמה ימות המלוה - י"א עוד טעם אחר, שמה ביטל המשלח שליחותו, ואז אם נאבד או נאנס מיד השליח, היה חייב הלוח או הנפקד באחריותו להמלוה או המפקיד. אבל המחבר לא כתב זה טעמא, משום דסבר דנפטר הלוח או הנפקד ככה"ג מהאחריות אפילו בלא הרשאה וכמ"ש לקמן סעיף ב'. והרמ"א שכתב שם דעת י"א דצריך הרשאה ולא הוסיף זה טעמא, משום דהרמ"א כתב כן שם לדעת הצד הסובר דאין המלוה יכול לבטל ההרשאה. והמחבר כתב כאן שצריך להקנות בהרשאה באגב קרקע, ולטעם דחשש ביטול אין צריך אגב קרקע (סמ"ע), י"א דמחוייב לשלחו ע"י שלוחו דאף ע"ג דאי בעי לבטולי' מצי מבטל ליה, מ"מ לא יכול למידחי דמסתמא אמרינן כי היכא דחזקה שליח עושה שליחותו ה"נ חזקה בעל הבית עומד בשליחותו, ומצי הלוח והנפקד לומר קים לי כהנהו רבוותא דס"ל דאם לא ידע בביטול פטור, וה"ה נמי שלא חיישינן למיתה, (ש"ך), אמנם בנכסי יתומים החמירו ואינו צריך ליתן לשלוחו שמה מת המשלח (קצה"ח).

יהי' חייב לשלם כו' - כנ"ל (סק"ס) יש פוסקים דפטור משלם משום דמסתמא לא חיישינן למיתה ואפילו ידע שמת ונתן לו פטור משום דמיתה לא מבטלה הרשאה, אבל בשליח בעדים בלא הרשאה י"א דפטור אפילו ידע שמת משום דמיתה לא מבטלת שליחות בעדים שלא גרע מאפטורפוס שמינהו אבי יתומים כו' וי"א דבשליחות שעשאו בעדים וידע שמת חייב באחריות דנתבטלה השליחות ודעת המחבר נראה דמיתה מבטלת אפי' הרשאה (ש"ך).

מיהו אם ידוע שמת לא יתנו לשליח - אפילו בהקנה לו אגב קרקע (סמ"ע), ויש אומרים שאפי' בהקנה לו אג"ק אין לחלק כלל בין ידע ללא ידע, מיהו כל זה בעיסקא או פקדון שנקנין אג"ק אבל בהלוואה שאינו נקנית באגב וכדלקמן (סי' רג ס"ט) וה"ה במטלטלי שהקנה לו בקנין סודר דינו כאג"ק במעות בפקדון (ש"ך), עיין ש"ך סק" דמיתה לא מבטלת הרשאה בהקנה אגב קרקע, אבל ביטול מבטל הרשאה אפילו בהקנה אגב קרקע. והרי שלא חיישינן בסעיף ג' לשמא מת וביטלו אותו היורשים, דבירושלים לא שייך הטעם שכתב הסמ"ע סק" Error! Reference source not found., דלתרי חששי לשמא מת ושמא יבטלו היורשים לא חיישינן, ומש"ה כשידע שמת, ודאי דחיישינן לשמא ביטלו היורשינן (נתה"מ).

⁶⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכ ס"א): שפחה מניקה אני מוכר לך פרה מניקה אני מוכר לך לא מוכר לו את הולד, חמורה מניקה אני מוכר לך מוכר לו את הסייח פירוש: חמור קטן, שאין אדם קונה חמור לחלבה:

לא מוכר הולד - שיד הלוקח על התחוננה ויכול המוכר לומר מניקה דקאמר משום חלבה, ובשפחה נמי כונתו היתה להודיע שהיא ראויה להניק את הבן דהלוקח (סמ"ע).

⁶¹ **מה כתוב אחרינו.** כאן מתחיל ענין אחר מהרשעים שאינם מחשבים, אמר **תצא אש ממחשבין**, והוא ג"כ ע"ד שארז"ל לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם, והענין כי בכל אדם יש חלק טוב וחלק רע, ונגד זה יש לכ"א חלק בג"ע וחלק בגיהנם, ואמנם הצדיק יגבר הטוב על הרע, והרשע להיפך, ונשאר מכל אחד חלק פנוי או בג"ע או בגיהנם, ולכן נותנים לכ"א במה שבחר. ואז"ל רשע בא לדין אומרים לו למה לא עסקת בתורה, אם אמר נאה הייתי וטרוד ביצרי אומרים לו כלום נאה היית מיוסף כו', נמצא יוסף מחייב רשעים, ולכן נקרא רשע שהולך אחר סיחה נאה, ונשמע מזה שהצדיקים מחייבים את הרשעים, וז"ש **תצא אש מן המחשבין** שהם הצדיקים, **ותאכל את שאינן מחשבין**, כי הצדיק מחייב אותו לגיהנם, ועי"ז יורש חלק עצמו, ונוסף ע"ז יורש ג"כ חלק הצדיק שבגיהנם, והוא דמיון בתוספת כמו להבה הוא תוספת לאש, וז"ש **ולהבה מקרית סיחון אלו הצדיקים** ר"ל חלק רע של הצדיק שנקרא קרית סיחון ולא סיחון, ונגד זה יש לו חלק בגיהנם, ואמנם אחר שהצדיק מאס ברע והרשע בחר ברע, לכן נותנין לו ג"כ חלק הרע של הצדיק (גר"א).

⁶² הם נגד ב' מדות רעות שמאבידין את האדם והם התאוה והגאווה. מן התאוה בא לזנות, ונגד זה אמר אכלה ער מואב שהפקירו בנותיהם לזנות, כי נחל שיטים מוליד תאוה באדם לזנות כמש"כ וישבו בשיטים ויחל לזנות, ולכן נגד אש התאוה יאכל אותו אש לא נופח בגיהנם. ועל גסות הרוח אמר בעלי במות, נגד כי רם לבבו בגובה, נהפך הוא שיפול בגיהנם וז"ש נופל בגיהנם (גר"א).

⁶³ עי' רמב"ם (ביכורים פ"ב ה"א): מצות עשה להביא בכורים למקדש, ואינם נוהגין אלא בפני הבית ובארץ ישראל בלבד שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית יי' אלהיך, ומביאין בכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג ומסוריא, שהקונה בסוריא כקונה בירושלים [אבל עמון ומואב ובבל] אף על פי שהן חייבין בתרומה ובמעשרות מדבריהם אין מביאין מהן בכורים ואם הביא בכורים מחוץ לארץ אינן בכורים.

דרך אמונה: מ"ע להביא ביכורים למקדש. ומצוה זו אינה קשורה עם מצות קריאה של הביכורים שהיא מצוה בפ"ע וגם אלו שאין קוראין כדלקמן פ"ד חייבין להביא ביכורים מדאורייתא וי"א שמברכין על הפרשת הביכורים. וכתב רש"י בחומש שגם בשביעית נוהג ביכורים וכתב בחז"א דהיינו פירות שחנטו קודם ר"ה של שביעית ותבואה שהביאה שליש קודם ר"ה וליקטן וקצרן בשביעית ומביאין אחר עצרת של שביעית אבל פירות שיש עליהן קדושת

שביעית אין חייב בביכורים שהרי הפירות הפקר ואם זוכה בהן הבעלים כזוכה אחר דמי שאין זה פרי שזכה מאדמתו כיון שאין הפירות שלו ודע שאין הביכורים טובלין את הפירות כתר"מ ומותר לאכול לפני הפרשת הביכורים [אם אין בו משום טבל] אלא שמצוה להפריש ביכורים: להביא ביכורים למקדש. אבל אין עובר על ביכורים בבל תאחר אבל בזמן הביעור חייב להביאם או לבערם וכנ"ל פ"א ממע"ש ה"ח:

ואינם נוהגין אלא בפני הבית. שנא' תביא בית ה' אלקיך וביכורים שהופרשו לפני חורבן הבית וחרב הבית ירקבו דבעינן קריאה והנחה אצל המזבח ואפי' יבנה מזבח לא מהני דבעינן תביא בית ה' אלקיך שיהא בית והרמב"ן נסתפק אם נהג ביכורים בנוב וגבעון או דוקא בירושלים ושילה אבל בבמת יחיד בודאי א"א להביא שם ביכורים ולא נתחייבו בביכורים עד לאחר שכבשו וחלקו:

אלא בפני הבית. ואם הפריש ביכורים בזה"ז לא חל קדושה ע"ז לפי הרע"ב וכן משמע בירושלמי, ישראל שהקדיש ביכורים לבדק הבית אינן קודש אבל אם הקדישן הנהן אחר שבאו לידו הרי אלו קדש:

בפני הבית. משמע בזמן בית שני נהג מה"ת וי"א דאף בזמן גלות בבל ה' בירושלים חייב בביכורים כיון דקדושת ירושלים וביהמ"ק קיים א"כ גם לענין ביכורים דתלוי בקדושה קיים וצ"ע:

ובארץ ישראל בלבד. ואפי' אם מלך יכבוש שאר ארצות אחר שכבשו כל א"י דנתקדש בקדושת א"י כמש"כ רבנו בפ"א מתרומות ה"ג מ"מ פטור מביכורים שאינה ארץ זבת חלב ודבש וי"א שאף בא"י אין חייב אלא ארץ ה' עממין דהיינו האמורי והכנעני והחתי והחוי והיבוסים אבל ארץ הפריז והגרגשי פטור מביכורים שאינה ארץ זבת חלב ודבש:

שנא' ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך. ומינה ילפי' ג' הדברים א' דמ"ע להביא ביכורים למקדש, ב' דאין נוהגין אלא בפני הבית דכתב תביא בית ה' אלקיך, ג' דאין נוהגין אלא בא"י דכתב אדמתך:

ומביאין ביכורים של דבריהם מערי סיחון ועוג. הוא עבר הירדן שכבש מ"ר ונתנה לראובן וגד וחצי שבט מנשה ואף על גב דדינה כא"י לכל דבר מיהו לענין ביכורים אין חייב מדאורייתא לפי שאינה ארץ זבת חלב ודבש ורק מדרבנן חייבוהו שלא גרע מסוריא שחייבת מדרבנן ואף שאינו אלא מדרבנן מ"מ פטורין מתר"מ דכיון דתר"מ של לקוח אינו אלא מדרבנן לא חייבוהו רבנן אבל כהן עצמו שמפריש ביכורים בעה"י כיון שאצלו אינו לקוח חייב בתר"מ, וכ"ז דעת רבנו אבל י"א דמביאין מעה"י מדאורייתא כיון שניתנה לישראל:

של דבריהם. ואין צורך להקדישן כדלקמן פ"ד ה"ד דרק ספק צריך להקדיש אבל בודאי חיוב דרבנן מותר להכניסו לעזה:

ומסוריא. כמו שחייבו בסוריא בתר"מ מדרבנן כנ"ל פ"א מתרומות ה"ד דוקא שהפירות לא הוכשרו שאל"כ נטמאו בטומאת ארץ העמים ואף על גב דתרומה אין מביאים מסוריא אפי' לא הוכשרה כמו שנתבאר בפ"ב מתרומות ה"ז שם הטעם כדי שלא יצאו הכהנים לשם ליטלה אבל ביכורים שהבעלים חייב להביאו לירושלים אין חשש זה:

שהקונה בסוריא כקונה בירושלים. ר"ל מדרבנן ומשמע מלשון רבנו דמביאין לכתחלה מסוריא והוא חובה מדרבנן אבל במשנה משמע שאין מביאין משם לכתחלה משום טומאה ואפי' לא הוכשר או כדי שלא יהו הכהנים רדופין לילך שם ורק אם הביא מקבלין ממנו:

כקונה בירושלים. משמע דבירושלים אפשר להביא ביכורים אף שלא נתחלקה לשבטים ועמש"כ בבה"ל ד"ה מ"ע:

אבל עמון ומואב. הם החלק שלא נכבש ע"י מ"ר מערי סיחון ועוג:

ובבל. וכן מצרים:

שהן חייבין בתרומה ובמעשרות מדבריהם. כנ"ל ריש ה' תרומות:

אין מביאין מהן ביכורים. דכיון דאפי' בא"י לא חייבה תורה רק בארץ זבת חלב ודבש לא חייבו חכמים גם באלו חוץ מסוריא שעשאוה כא"י לכל דבר בשביל שדוד כיבשה ונראית כא"י:

ואם הביא ביכורים מחו"ל אינן ביכורים. ומותרין לזרים ולטומאים:

⁶⁴ ע"י רמב"ם (מעשר פ"א ה"ד): אין מוציאין המעשר מיד הכהנים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וכן כל מתנות כהונה אין מוציאין אותן מכהן לכהן, ועזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להן מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים.

דרך אמונה: אין מוציאין המעשר מיד הכהנים. אף על גב דאין נותנין מעש"ר לכהנים רק ללויים מ"מ המעשר של עצמן אין מוציאין מידם ואף אם מעשר הכהן משלו על של ישראל המעשר לעצמו כיון דטוה"נ שלו כמש"כ רבנו בפ"ד מתרומות ה"ב:

המעשר. בין מעש"ר של שדותיהן ובין פירות שלקחו מישראל ועישרוהו:

מיד הכהנים. וכן מיד כהנת ואם נשאת לישראל או שנתחלה מוציאין מידה:

כי תקחו מאת בני"י. וילפי' מאת בני"י ולא מאת הכהנים: מכהן לכהן. שאין הכהן מחויב לתתו לכהן אחר אלא זוכה בה בעצמו ויש איזה ראשונים שכתבו דמדרבנן צריך הכהן לתת לכהן אחר את התרומה ותרומ"ע שלו כדי שלא יבא לזלזל שלא יפריש אם נראה שנשאר שלו אבל מעש"ר א"צ לתת ויש קצת ראשונים דס"ל דמה"ת חייב גם כהן לתת המעש"ר ללוי אבל רוב הראשונים דעתם כרבנו: ועזרא קנס את הלויים. כדמסיים רבנו בשביל שלא רצו לעלות עמו מבבל לא"י ולא עלו אלא לויים בעלי מומין ולא הראוין לעבודה:

בזמנו. דעת רבנו שעזרא לא קנס אלא בזמנו וזמנו נקרא כל זמן הבית השני אבל אחר החורבן ביטלו את הקנס:

שלא יתנו להן מעש"ר. לא שקבעו חובה כן אלא שנתן רשות שיתנו לכהנים ולא ללויים ואם אין שם כהן נותנו ללוי וכ"ש מעשר שלהן שאין מוציאין מידם: אלא ינתן לכהן. ודעת הרבה ראשונים שקנס שיתנו אף לכהן אבל גם ללוי והקנס קיים ג"כ בזה"ז וצ"ע אם נהגו כן בזמנינו לתת לכהן וי"א דעזרא לא קנס כלל ואין נותנין רק ללויים:

⁶⁵ ע"י רמב"ם (ביכורים פ"ד ה"ח): הפריש בכורים וחלה והרי הוא מסוכן זה שראוי ליורשו מביא ואינו קורא, הפריש בכוריו ושלחן ביד אחר ומת השליח בדרך אף על פי שחזר הוא והביאין אינו קורא שנאמר ולקחת ובאת עד שתהיה לקיחה והבאה כאחת.

דרך אמונה: הפריש בכורים. בעודו בריא ואח"כ חלה ומיירי שהי' דעתו לשלחו ע"י שליח דאל"ה א"א לשלחו ע"י בנו כנ"ל ספ"ב:

והרי הוא מסוכן. ואפי' הוא גוסס שרוב גוססין למיתה לא נחשב כאילו כבר מת:

זה שראוי לירשו מביא ואינו קורא. ולא אמרי' דהוי כאילו מת כבר אביו והוא הבעלים ויכול לקרות דכל זמן שאביו עדיין חי אינו אלא שלוחו ואין יכול לקרות ואם באמת מת אביו קודם שלקח הבכורים להעלותן לירושלים יכול להעלותן ולקרות כיון שהוא בעלים ואפי' אם כבר התחיל אביו להוליך את הבכורים ואח"כ מת י"א שיכול הבן לגמור ההבאה ולקרות ולא הוי לקיחה והבאה בשתיים שאינו קורא כדבסמוך דכיון דשניהם בעלים נחשב לקיחה

והבאה באחד מיהו אם בתחלה בצרן ע"ד לשלחן ביד שליח י"א ששוב אין יכול לחזור בו ואפי' יביאם הוא שוב אין יכול לקרות:

הפריש בכוריו ושלחן ביד אחר. וכגון שהפרישן לכתחלה לשלחן ביד אחר דאל"כ א"א לשלחן ביד אחר כנ"ל ספ"ב:

ושלחן ביד אחר. ואפי' הוא עבדו ודוקא שהתחיל לשלחן ביד אחר דהיינו שהשליח הוציאן מביטו או שבעה"ב מסרו ליד השליח אבל הבצירה בעצמה אין נקרא התחלה ע"י עצמו:

ומת השליח בדרך. וה"ה לא מת ונמלך להביאן בעצמו:

אף על פי שחזר הוא והביאן. וי"א שגם אם בתחלה הוציאן הוא מהבית וגם בסוף הביאן הוא רק באמצע נשאו שליח אין קורא אבל רוב הראשונים הסכימו דבאמצע הדרך יכול ליתנו לאחר וכנ"ל פ"ג ה"ב ורק שההתחלה והסוף יהא על ידו דהיינו הלקיחה מהבית וההבאה לעזרה:

אינו קורא. ולא מהני להחזירו לבית ולעשות לקיחה חדשה אבל אם אדם אחר לקחה שלא מדעתו בזה מהני שיעשה עתה לקיחה חדשה אבל בלא לקיחה חדשה אין קורא:

עד שתהא לקיחה והבאה כאחת. דהיינו באדם א' ומ"מ מביא שכבר חל ע"ז שם בכורים תחלה:

כאחת. וי"א דה"ה בב' שותפין שא' לקחן והוליד מקצת דרך והשני הביאן לירושלים אינו קורא דשותפין הם כשלוחין זה לזה:

⁶⁶ ע"י רמב"ם (תרומות פ"ה הכ"א): אין תורמין חומץ על יין, אבל תורמין יין על חומץ שהיין והחומץ מין אחד הן, (היה בלבו לתרום מן היין על היין ונמצא בידו חומץ אינה תרומה), היה בלבו לתרום חומץ על חומץ ונמצא החומץ שתרם יין תרומתו תרומה.

דרך אמונה: אין תורמין. וה"ה לענין מעשרות: חומץ על יין. דאע"ג דיין וחומץ מין א' הוא דכל שאינו כלאים בחברו נחשב מין א' כנ"ל ה"ג מ"מ אין תורמין מן הרע על היפה וחומץ נחשב רע לגבי יין ואם תרם תרומתו מן תרומה כדן כל מן הרע על היפה וי"א דתרומתו תרומה ויחזור ויתרום וי"א דמותר אף לכתחלה לתרום מחומץ על יין ואין זה מן הרע על היפה שיש רוצים חומץ יותר מ"מ וכ"ז אם בכוונה תרם אבל אם טעה וסבר שהוא יין יתבאר בסמוך:

שהיין והחומץ מין אחד הוא. ויש מקצת ראשונים שפסקו דנחשב ב' מינים מדרבנן ואסור לתרום מ"מ על החומץ ומ"מ בדיעבד אם תרם תר"ת דמה"ת מין א' הוא:

אינה תרומה. דהוי תרומה בטעות ואף על גב דבטמא על הטהור בשוגג תר"ת ולא אמרי' שהוא טעות שאני שם שהוא מין א' ושם א' אבל כאן שהן שני שמות מקרי טעות גמור שלא לזה נתכוין וי"א דתרומתו תרומה ויחזור ויתרום ואף על גב דבתורם מן הטמא על הטהור בשוגג תר"ת וא"צ לחזור ולתרום שאני כאן דהוי קרוב למזיד שהי' לו לטועמו אבל רוב הראשונים הסכימו לדעת רבנו וכ"ז בחומץ גמור אבל יין קוסס דהיינו ריחו חומץ וטעמו יין לכו"ע תרומתו תרומה:

תרומתו תרומה. דכיון שנמצא בידו יפה יותר אין זה טעות כ"כ ויש גורסין אינה תרומה דג"ז טעות וכ"כ כמה ראשונים:

תרומה. ואם הי' לפניו חביות של יין ושל חומץ ורצה לתרום מהיין על כולם ועלה בידו חומץ החומץ תרום והיין אינו תרום וכן אם סבר שכולם חומץ ונטל חומץ לתרום ועלה בידו של יין להסוברים דמיין על החומץ בטעות אינה תרומה גם כאן היין תרום והחומץ אינו תרום. המתכוין לתרום כרי חטים ותרם שעורים בלילה לא עשה כלום דהוי טעות אבל ביום מה שעשה עשוי שהרי ראה שהי' שעורים אלא ששכח וחשב שעליו לתרום השעורים ולכן תר"ת

אבל אם הי' חטים לבנות ונמצאו אדומות שבזה גם ביום
עלול לטעות ולא ראה היטב לא עשה כלום:

67 ע"י שו"ע (ח"מ סי' ר ס"ו): משיכה מהני בכליו של
מוכר שאם מדד המוכר ונתן לתוך כליו ומשכו הלוקח בפניו
קנה ואפילו לא אמר לו משוך הכלי לקנות מה שבתוכו.
משיכה מהני - ע"ל סי' ר"ב סט"ו (ש"ך).

משוך הכלי לקנות מה שבתוכו - לעיל סימן קצ"ז סעיף ו'
כתב המחבר דלשון לקנות לא מהני אפילו לקנות הכלי
עצמו, וכ"ש לקנות על ידו מה שבתוכו שלא מהני לשון
לקנות, אלא שלא נחית כאן לדקדק באיזה לשון מקניהו,
אלא בא לומר דכל שמשכו בפני המוכר א"צ שיאמר לו
המוכר משכחו וקניהו באופן המועיל (סמ"ע), ע"ל סי' קצ"ז
ס"ו (ש"ך).

68 ע"י שו"ע (ח"מ סי' קצח ס"ה): ולמה תקנו חכמים
שלא יהא מעות קונות, גזירה שמא יתן הלוקח דמי החפץ,
וקודם שיקחנו, יאבד באונס. כגון שתפול דליקה וישרף, או
יבואו לסטים ויטלוהו. ואם היה ברשות הלוקח יתמהמה
המוכר ולא יציל, לפיכך העמידוהו חכמים ברשות המוכר,
כדי שישתדל ויציל. לפיכך אם היה ביתו של לוקח, שיש בו
החפץ שנמכר, מושכר למוכר, העמידוהו על דין תורה,
שהרי מצוי הוא אצל ביתו ויכול להציל. וכן השוכר המקום
שאותם המטלטלים הנמכרים מונחים בו באחד מדרכי
קניית השכירות שנתבארו בסימן קצה (סעיף ט), קנה
המטלטלים שבו, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו, והוא
שתהא חצר המשתמרת לדעת השוכר, או שהוא עומד בצד
המקום אותו. הגה: ויש אומרים דאם היו המטלטלין
במקום דליכא למיחש לדליקה נקנו במעות, וכן אם התנו
בהדיא דמעות יקנו קנו.

יתמהמה המוכר ולא יציל - כל זמן שלא קיבל המוכר
דמי שיווי הפירות מציל הוא הפירות, כי לא נחא ליה לילך
אח"כ עם הלוקח בדינא ודיינא. ומזה הטעם קנין סודר
מועיל, וכן בסיטומתא קניא כמו שכתב לקמן סי' ר"א ס"א
(סמ"ע), ו"א דאפילו לא נתן רק מקצת מעות שלא שייך
לומר נשרפו חטיך, מ"מ לא קנה רק למי שפרע, כיון דעקרו
קנין מעות, לגמרי עקרוהו (נתה"מ ופ"ת), ועיקר כ"א. עכ"פ
אם התנו בהדיא דמעות יקנו קנה, פשוט דגם כאן קנה
בסיטומתא אף על גב דיהיב כולי זוזי. ואף להש"ך סק"י?
דפליג, י"ל דהיינו בהתנה לקנות במעות דהו"ל כמתנה
לקנות במה שאין בו קנין, אבל בקונה בסיטומתא מודה
הש"ך (פ"ת).

כדי שישתדל ויציל - ואף אם אינו יכול להשתדל ולהציל,
צריך להחזיר ללוקח מעותיו אף אם לא חזר בו המוכר, ע"י
לקמן סי' ר"ד ס"ב (סמ"ע).

לפיכך אם היה ביתו של לוקח כו', עד שהרי מצוי הוא
אצל ביתו כו' - אף דאין הלוקח דר בהבית כמו המוכר,
מ"מ, כיון דהבית הוא של הלוקח, מצוי הוא שם אף על פי
שהשכירו לאחרים, כיון שהוא מצוי שם יציל ביתו ולא
יסמוך אהצלת המוכר שדר בו, ואגב יהיו גם הפירות
ניצולים, משא"כ בפירות בלא בית, דאף שקנאו, מ"מ אינו
מצוי אצלן עדיין, וגם לאו כו"ע דיני גמירי, וסברי שעל
המוכר להצילן כיון שהן עדיין בידו. ו"א דה"ה במוכר
שהשכיר ללוקח חדר בביתו והלוקח דר באותו חדר, אף
שאינן הפירות מונחים באותו חדר, מ"מ, כיון שהוא מצוי
באותו הבית שהפירות מונחים שם, ודאי יתן דעתו להצילן,
אבל לשו"ע בעינין שיהא אותו מקום משתמר לדעת הלוקח
השוכר או שיהא עומד בצידן, דאל"כ אין לו דין חצר שיקנה
דבר המונח כו', וקשה שיטתו (סמ"ע), ו"א שעיקר כשו"ע
(ש"ך וט"ז).

וכן השוכר המקום כו' - וכן השואל את המקום קנה
המטלטלים שבו עמש"ל סי' רב ס"ק. ונראה דחצר דאין
לאדם בו רק דייסת הרגל ללכת בו לבית שיש לו במקום
אחר שאינה חצרו לקנות לו ומי שהשאל לחבירו חצרו

לכך דלאו כחצר שאולה היא לקנות לו דאין חצר שאולה
קונה לו אלא כשהיא שאולה לו להשתמש בו ובללכת בה
לחוד אין לו בה אלא הליכה לבד, ונראה דהוא הדין
בשכירות דינא הכי (ש"ך), ואם ראובן שכר ספינה מגוי,
ומכר המטלטלים שבו לשמעון, כל זמן ששמעון לא משך
המטלטלין, לא קנה. ואפילו אם שמעון שכר הספינה
מראובן, הנה ספינה מטלטלי היא, ואם הישראל קונה
מטלטלין מתוגר בכסף, אינו מקנה לישראל ספינה בכסף
אלא במסירה, וכל זמן שלא עשה מסירה, לא קנה שמעון
הספינה לקנות אגבה מה שבתוכה אפי' אם היה משכיר
שוכר המקום משמעון דאין שכירותו כלי נקנה בכסף ואם כן
גם הסחורה לא קנה (ש"ך האלשיך).

קנה המטלטלים שבו - והיינו דוקא כשהשכיר לו החצר
מתחלה ואח"כ הקנה לו המטלטלים אבל שניהם כא' לא
(ע"י סי' ר"ב ס"ק) (ש"ך), ו"ח (קצה"ח), ו"א שקנה מטעם
אגב (רע"א הפני יהושע), ו"א שקנה מטעם מעות, שאין בו
חשש נשרפו חטיך (רע"א שם המהר"ט). ועיין מה שכתבתי
לקמן סימן ר"ב סק" (פ"ת).

חצר המשתמר לדעת השוכר כו' - ולדעת ה"ח לקמן
ריש סימן ר', ה"נ אם שמור לדעת המוכר סגי, וקשה על
הרב שסתם כאן כהמחבר ולקמן סי' ר' הכריע כהיש חולקין
(ש"ך).

דליכא למיחש לדליקה כו' - ושאר אונסין לא שכיחי כולי
זה (סמ"ע), ועיקר כמחבר (ש"ך).

וכן אם התנו כו' - בין שהתנה הלוקח, בין שהתנה
המוכר ושתק הלוקח כשהתנה כן בתחילת המקח, וע"י
לקמן (סי' רז ס"א) (סמ"ע), ו"ח על הרמ"א (ש"ך), ע"י סמ"ע
לקמן סי' ר"א סק" (רע"א), ועיקר כרמ"א (קצה"ח ונתה"מ),
ואם התנו וכבר נקנו לו החיטין בקנין גמור, אפילו שומר
חנם לא היו המוכר עליהן (נתה"מ).

69 ע"י שו"ע (ח"מ סי' קצח ס"א): דבר תורה מעות קונות
אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלים אלא בהגבהה או
במשיכה דבר שאין דרכו להגביה וכיון שמשך או הגביה
קנה אע"פ שלא נתן המעות כיצד המקבץ עצים או פשתן
וכיוצא בהם ועשה מהם טעון גדול שאי אפשר להגביהו
אינו נקנה במשיכה שהרי אפשר להתירו ולהגביהו עץ עץ
אבל אם היה טעון של אגוזים או של פלפלים או של
שקדים וכיוצא בהם שאין אחד יכול להגביהו הרי זה נקנה
במשיכה ויש חולקין וסבירא להו דאפילו בעצים נקנה
במשיכה הואיל ואיכא טורח להתיר ולהגביה וע"ל סי' ר'
סעיף ז בדין משיכה והגבהה:

דבר תורה מעות קונות - י"א שלומדים מדכתיב ונתן
הכסף וקם לו, ו"א דאין למידין הדיוט מהקדש, אלא סברא
הוא, כיון דרוב הקנינים נעשים בכסף, ומן התורה כסף
קונה ולא משיכה ומסירה (סמ"ע), והיכא דליכא כסף ודאי
אליבא דכ"ע משיכה קונה, דאל"כ מציאה ומתנה במה יקנה
מן התורה (קצה"ח, נתה"מ ורע"א), ו"א דגם מתנה אינו
נקנה אלא בחליפין או בחצירו או באגב, וקשה על ה"א
(קצה"ח ורע"א).

שלא יקנו המטלטלים כו' - ע"י לקמן סעיף ה' טעמן
בתקנה זו (סמ"ע), ונראה שאעפ"כ, שאם קידש המוכר
אשה במעות שקיבל מן הלוקח, שהיא מקודשת, דלחומרא
לא עקרו בתקנתן דברי תורה (סמ"ע), ישנם מח' אם צורת
התקנה שמשיכה קנה, אם זה שמעות קונות, אבל כל זמן
שלא משכך, יש לו זכות לחזור, או אם מעות אינם קונות
בכלל, שעקרו חכמים התקנה (קצה"ח נתה"מ ורע"א), ולכן
כל דברי הסמ"ע הם לפי הצד שעקרו, אבל לצד השני
לכתחילה יכול המוכר להשתמש במעות (נתה"מ ורע"א),
אמנם אחרי שקיבל מי שפרע, אסור לו להשתמש במעות,
ואם קידש אינה מקודשת (נתה"מ), אמנם ע"י לקמן סט"ו
דבכל ענין המעות נעשה בהלואה ויכול להוציאם וליתן
אחרים תחתיהם א"כ זה פשוט דמקודשת כמו בלוח מעות

וקידש בו. אבל אם קידש הלוקח אשה בהכלי ולא משך עדיין רק שהקנה לה בקנין זה תלי' באשלי רברבי אם לאחר תק"ח אינה מקודשת או דאזלי' בתר ד"ת באיסור ומקודשת (רע"א), והיכי דד"ת לא קנתה ומדרבנן קנתה כגון במעמד שלשתם, או במשיכה ללא נתנית מעות, מקודשת ודאי, אבל י"א שהוא רק קידושין מדרבנן (רע"א הב"ש), עיין מה שכתבתי בזה בפתחי תשובה לאה"ע סימן כ"ח סק"א? [י"א דמי שנתן מטבע לקטן לשחוק בו ונטל הנער מיד התינוק וקידש בו אשה, כיון דנתנו לקטן ולא שמרו, הוי כאבידה מדעת וזכה מההפקר וחיישין לקדושין, וי"א שהרי דאבידה מדעת הוה הפקר היינו במניח במקום שאינו משתמר אבל היכא שנתן לתינוק לכ"ע לאו הפקר הוא וא"כ אין חוששין לקדושין. אם קידש המוכר בחפץ זה הוי ספק קידושין וראוי לחוש לקדושי שני כיון דמן התורה קדשה הראשון בגזל, ואם קידש בו הלוקח אשה בחפץ זה שקנה בכסף לחוד קודם משיכה והמוכר אינו חוזר מהקנין ישנם ספק אם היא מקודשת או לא, אי אמרינן דאף דאין המוכר חוזר מ"מ בשעת הקידושין היה בידו לחזור ועדיין אינו שלו או כיון דאף אחר תקנת חכמים עכ"פ המעות קונה לענין מי שפרע ואם אין המוכר חוזר אמרינן דאיגלאי מלתא שלא הי' בדעתו לחזור ולעבור על מי שפרע ונגמר הקנין למפרע ובשלו קידשה והוי כקידשה בפקדון שיש לו ביד אחרים ומקודשת], לפי דברי הסמ"ע דלחומרא לא עקרו כו', א"כ אם קנה במשיכה לחוד וקידש בו אשה ובא אחר וקידשה, י"א שצריכה גט משניהם, שלא עקרו חכמים בתקנתן דין תורה שהוא לחומרא דמשיכה לא קניא, והעיקר שאם קנה במשיכה ללא נתינת מעות יכול לקדש בו אשה מן התורה (פ"ת).

שם - ע"ל סי' קע"ו ס"א (ש"ך)

או במשיכה דבר שאין דרכו להגביה - יש להסתפק בדבר שאין דרכו לגררו אם קונה בגרירה מדין משיכה (רע"א), אף שכבר נתן לו כל המעות, מ"מ אינו קונה במשיכה דבר שדרכו בהגביה (פ"ת) וכיון שמשך - ואם התנה עמו ליתן לו כור חטים כיון דמשך החפץ צריך ליתן החטים כפי שפסק, וע"ל סי' של"ה ס"ד בהגה [שאם הבטיח לפועל חפץ, יכול ליתן לו דמיון] (רע"א).

ו"ח - זה דעת יחיד, ועיקר כשו"ע (ש"ך).

⁷⁰ רמב"ם הלכות מכירה פרק ג הלכה יח

פשתן כשהוא מחובר לקרקע ויבש שאינו צריך לקרקע ואמר לו נ יפה לי קרקע כל שהוא וקנה כל מה שעליה, כיון שתלש כל שהוא קנה הכל מפני התנאי הזה, אבל אם (אמר לו) הקנה לו הפשתן הזה במכר או במתנה לא קנה אלא מה שתלש שהרי הגבירו וכן כל כיוצא בזה.

⁷¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' ר ס"ז): אין הרשות קונה ולא הכלי ולא משיכה ולא הגבהה אלא אם כן פסק תחילה המדה בכך וכך אבל כל זמן שלא פסק אין לו שום צד שיקנה בו דכל זמן שלא פסק לא סמכה דעת שניהם שמא לא יסכימו על הסכום ואם המקח דבר שדמיו קצובים אע"פ שלא פסק קנה וכן אם א"ל הריני מוכר לך כפי מה שישמוהו ג' קנה אפילו אין דמיו קצובים היו הפירות בסימטא או בחצר של שניהם ואפילו היו ברשות לוקח והיו בתוך כליו של מוכר קבל עליו המוכר למכור והתחיל המוכר למדוד בתוך כליו של מוכר אם א"ל כור בשלשים סלע אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה הואיל ועדיין הפירות בכליו ולא גמר כל המדה וכליו של מוכר אינן קונים ללוקח אע"פ שהוא ברשות לוקח. הגה ויש אומרים דכל שגילה דעתו שאינו רוצה למכור רק הכור ביחד אפילו היה ברשות לוקח ובכליו של לוקח או שמשך או שהגביה לא קנה אלא אם כן מדדו ואם א"ל כור בל' סאה בסלע ראשון ראשון קנה כיון שפסקו דמים על כל סאה וסאה כל סאה שיגביה המוכר ויערה אותה נגמרה מכירתה הואיל ואין הפירות ברשות

המוכר ולא ברשות הרבים ואילו לא היו הפירות בכליו של מוכר כיון שהם ברשות לוקח קנה משפסק אע"פ שלא מדד כמו שנתבאר בס"ג הגה ויש אומרים שלא קנה ראשון ראשון אלא מטעם שהוא מוחזק ולכן אם לא נתן המעות הלוקח יכול לחזור פתח לו המוכר חבית יין וכשמדד לו החצי רוצה הלוקח לחזור ולא ליקח יותר והמוכר אומר שהמותר יחמיץ צריך הלוקח ליקח כולו או לקבל אחריות על המותר אם יתקלקל שישלם לו כל החבית כפי מה שהיה שוה בשעה שקנאו ויש אומרים דכל זה כשמדד המוכר אבל אם מדד הלוקח קנה בכל ענין דמידתו הוי כמשיכה ויש חולקין כל שנקנה המקח אין אחד מהם יכול לחזור, אע"פ שנפלו חילוקים ביניהם ומיין המוכר לתת לו מקחו אלא ידונו אחר כך על מה שביניהם.

דבר שדמיו קצובים כו' - כגון כלים שיש להם קצבה לתנם לעולם בכך וכך (סמ"ע).

כפי מה שישומו שלשה - לאו דוקא שלשה, אלא ה"ה אם אמר כפי מה שישום אחד (סמ"ע), פי' וקנה בא' מדרכי הקנאה (ש"ך), ועיין מה שכתבתי לעיל סימן י"ב סעיף ז' ס"קט' [אם קיבלו ק"ס בסתם על הפשרה, אין יכולין שלשה לעשות פשרה כל שלא קיבלו עליהו, ואם באו לפני ג' לדין וקיבלו ק"ס סתם על הפשרה, הוי כפירשו שמות הפרגנים, וה"ה לכאן, אמצע צ"ע שסתמת לשון הש"ס ופוסקים לא משמע כן] (פ"ת).

קנה - אחד שמכר כ' שוורים כל שור ושור במקח קצוב, ומשך קצת מהשוורים, ואח"כ רצה המוכר לחזור, יכול המוכר לחזור. אף דקצב לו כל שור במקח קצוב ודמיא להיכא דא"ל כור בשלשים סאה בסלע דראשון ראשון קנה, יש לומר, כיון דכל שור ושור אינם שוים, דיש שור טוב ויש שור גרוע, ומה שנתן מקח קצוב עבור כל שור היינו משום שחשב בדעתו סך הכולל כי כך וכך שוים השוורים בכולל (פ"ת)

היו הפירות בסימטא או בחצר של שניהם - פירוש, אפילו היו בכליו של לוקח, מ"מ כיון שדקדק לומר כור בשלשים אני מוכר לך, ולא אמר סאה בסלע, גילה דעתו שיהיה הכל קנין אחד ולא יקנה זה בלא זה, משו"ה יכולין לחזור בו קודם שיגמור למדוד כל הכור דהיינו ל' סאין, אבל אם היה המוכר מודד לתוך כליו של לוקח העומד ברשות הלוקח, כיון דאיכא תרתוי לטיבותא, רשות וכלי הכל של לוקח, אינן יכולין לחזור שום אחד מהן ממה שכבר מדד לתוך כליו של לוקח אף שלא גמר המדידה, דבכה"ג אמרינן דגמרו דעתן לקנות ראשון ראשון כל מה שנמדד, ומשו"ה כתב ג"כ המחבר ואפילו היה ברשות לוקח והיו בתוך כליו של מוכר, דוקא בכה"ג שהן בכליו של מוכר ואמר כור בל' לא קנה עד שימדד כל הכור, משא"כ אם מדד לכליו של הלוקח (סמ"ע), במקור דברי המחבר במקרה שהיתה בסימטא מדובר בכליו של לוקח ולא בשל מוכר, וכאשר היתה מדידה אז קנה הלוקח. ועוד כשהמוכר הקפיד למכור דוקא כור שלם, שצריך למעות, ולכן לא קנה עד שימדוד כל הכור, ומדובר שמדד לתוך כליו של לוקח, ומזה שצריך מדידה צ"ל שמדובר בסימטא או ברשות של שניהם, שאם זה בכלים ורשות לוקח לא צריך מדידה אלא כיון שקיבל עליו מוכר קנה הלוקח, ואם זה ברה"ר הרי כליו של לוקח אינה קונה אלא במקום שיש לו רשות להניחם שם. אמנם ברשות המוכר, אפילו מדד המוכר בתוכו לא קנה עד שיאמר "זיל קני" ואם מדובר בכליו של מוכר ורשות מוכר אז לא קנה אלא במשיכת הכלים. ומש"כ במחבר "הואיל ואין הפירות ברשות המוכר ולא ברשות הרבים" צ"ל "הואיל ואין הפירות ברשות המוכר ולא ברשות הלוקח", שצריכים מדידה ולא בקנין כליו של לוקח, כל שאין כאן רשות גמור לא ללוקח ולא למוכר, לא עוזר מדידה, אלא בסימטא או בחצר של שניהם עוזר מדידה, וה"ה ברשות לוקח ובכליו של מוכר מהני מדידה, שמאחר שהמוכר מודד הוה ליה

אדם בעלמא שעשה כן יתחייב, ואי אדם בעלמא פטור שלא ברי היזקא גם זה יהיה פטור (ט"ז).

או לקבל אחריות על המותר כו' - ר"ל דהב"ד ישומו מה שהוא שוה זה שנשאר בחביות ויש עליו חשש חימוץ, וכפי אותו שומא צריך לנכות לו המוכר כשיבוא לשלם לו כל החביות כמו שמכר לו, וכן הוא כונת הרמ"א אלא שקיצר (סמ"ע), אם אמר אחד לחבירו הבא לי סחורה פלונית ידוע שדמיה קצובין ואקנה אותה, ואח"כ לא רצה לקנות דמשלם לו יציאותיו (נתה"מ).

אבל אם מדד הלוקח - כל זה במדידה שאין בו הגבהה, אבל אם הגביה, הרי קנה בהגבהה, בכל מקום אפי' בכליו של מוכר, אבל אם עשה רישום אח"כ הרי גילה דעתו שלא רצה לקנות בהגה"ה אלא ברישום, ולכן לא קנה (פ"ת החת"ס), ועיין בנתה"מ סק" וסק" (פ"ת).

⁷² עי' שר"ע (ח"מ סי' ר ס"א): היו מטלטלין ברשות הלוקח המשתמר לדעתו. הגה ויש חולקין וסבירא להו דבמכר או מתנה אם משומר לדעת המוכר או הנותן סגי וקנה, וכן נראה להורות. מיהו אם המוכר השכיר לו חצר עצמו, והמטלטלין שמוכר לו מעורבין עדיין עם שאר מטלטלין של מוכר, מקרי חצר שאינו משומר ולין קנה. או שהוא עומד בצד אותו רשות. ויש אומרים דבעינן דוקא בתוכו, אבל חוצה לו לא. כיון שקבל עליו המוכר למכור, קנה לוקח, ואע"פ שעדיין לא מדד והוא שפסק דמים ויש אומרים דארבע אמות של אדם קונין לו כמו במציאה.

המשתמר לדעתו - פירוש, לאפוקי אם אין משתמר לדעת הלוקח, אף שהוא משומר לדעת המוכר, אינו קונה, דחצירו דומיא דידו ושלוחו בעינן, דהם משומרים לדעתו דלוקח או שלוחו כמותו, עי' לקמן (סי' רסח ס"ג). והיש חולקים ברמ"א סבירא להו דדוקא במציאה בעינן שיהא משומר לדעת הזוכה בה, משום דלית שם דעת אחרת מקנה לו, אבל במכר ומתנה דיש אחר דמקנה להלוקח או להמקבל מתנה, שמירתו דהמקנה הוה כשמירה דהקונה, וזוכה באותו חצר המשומר לדעת המקנה לו (סמ"ע), מצא דבר בבית הכנסת זכה בו דבית הכנסת אין לו דין הקדש אלא הרי הוא כמו חצר השותפין, שמבואר בשו"ע סימן ר"ס סעיף ד' דזוכין השותפין, וחצר הדיוט שפיר זוכה להקדש (קצה"ח).

אם משומר לדעת המוכר - משמע דאם אינו משומר כלל אפילו לדעת המוכר ודאי לא קני, שהרי דמהני דעת אחרת מקנה אינו אלא משום דהוי משומר לדעת המוכר, וי"ח (קצה"ח), ויש מחלקים בין מכר למתנה, שבמתנה כיון דאתיא ליה בחנם דעת המקבל מסכמת לשמירת הנותן מה שאין כן לענין קדושין ומקח וממכר, ולכן במתנה לא צריכים משתמרת על ידי הבעלים, אבל במכר כן צריכים (רע"א המחנה אפרים).

וכן נראה להורות כו' - וי"א שעיקר כשר"ע (ש"ך), ועיין מ"ש בסימן ער"ה סק"א בזה (קצה"ח), ועיין בתשובת חתם סופר חלק ח"מ סי' ס"ו מ"ש בזה (פ"ת).

מיהו אם המוכר כו' - וי"ח שלדעת הרמ"א הנ"ל דס"ל דבדעת אחרת מקנה במשומר לדעת המוכר סגי, אז גם במעורבים קנה (ש"ך), וי"א דהאי "ומיהו" אין מקומו כאן, אלא מקומו בראש ההג"ה וקאי אהמחבר דחצר המשתמר קנה, ע"ז כתב רמ"א "ומיהו אם המוכר השכיר לו החצר עצמו", פירוש, שאותו החצר עצמו המשתמרת השכיר לו המוכר, והמטלטלין של המוכר מעורבין, והוא שכר באותו חצר מקום הפירות שקנה, מיקרי חצר שאינה משתמרת ואינו קונה, וכונתו, דדוקא שאם אותו החצר עצמו השכיר לו המוכר והיו מטלטלין שלו מעורבין אז מיקרי חצר שאינה משתמרת, אבל כשהיה מטלטלין של מוכר בחצר הלוקח ומכר לו מקצתו, אף דעדיין מטלטלין של המוכר מעורבין, מיקרי חצר משתמרת, אף דהמוכר יש לו רשות בניסה ויציאה בהחצר להפירות שלו, וע"ז כתב היש חולקין

כאומר זיל קני. וזה שלא כמחבר שלא צריך מדידה בסימטא, אלא בסימטא וכליו של לוקח צריכים מדידה בכור בל' שהקפיד על מדידה משא"כ בכלי של לוקח ורשותו ששם א"צ מדידה כלל (ט"ז), אם הפירות הן בסימטא ובכליו של לוקח, כשיש שם כל הכור שאמר לו למכור, והרי נגמר כל הקנין של כל הכור ביחד ואינו מחוסר רק מדידה, ולכך קנה אף שלא מדד, דכליו של לוקח קונה בסימטא אפילו בלא מדידה, וכאן כונתו דאם היו הפירות בסימטא היינו על קרקע הסימטא דאין בו קנין, ומ"ש דאפילו היו בכליו של לוקח, כונתו שמדדו אח"כ לתוך כליו של לוקח, ומש"ה יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה, דכיון שאמר כור בל' והקפיד שלא יתפוס הקנין עד שיגמור הקנין על כל הכור, וכל זמן שלא גמר ליתן הסאה אחרונה לתוך כליו של לוקח ולא קנה הסאה אחרונה, לא קנה כלל, כיון שהקפיד שלא יתפוס הקנין עד שיוגמר הקנין על הכל. ובכליו של מוכר ברשות לוקח הטעם פשוט, דכיון שלא קנה רק כשמדד, לכך בעינן דוקא שימדוד כל הכור, אבל כשנתן לתוך כליו של לוקח העומד ברשות לוקח, כיון שנעשה בפניו קנין טוב כל כך שיש בו תרתי לטיבותא, הוי כמו משכו בפניו דמהני אפילו לא נגמר הקנין על כל הכור וראשון ראשון קנה. ומשמע מדברי המחבר דאחר שגמר מדידת כל הכור אפילו עירה כל סאה וסאה על הקרקע בסימטא דמ"מ קנה, דאיגלאי מילתא שקנה כל סאה וסאה למפרע, ולא בעינן שיהיה כל הכור ביחד עומד בכליו (נתה"מ).

וכליו של מוכר אינם קונים כו' - זה נתינת טעם אמ"ש לפני זה הואיל ועדיין הפירות בכליו של מוכר אפילו אחר המדידה, וע"ז כתב וכליו של מוכר אינם קונים ללוקח, משא"כ אם מדד לכליו של לוקח וכמו שכתבתי ס"ק (סמ"ע).

וי"א דכל שגילה דעתו שאינו כו' - והיינו דא"ל כור בל' סלע אני מוכר לך, והטעם, שאמרינן ודאי היה צריך לקנות מקח או לשלם חוב בסך ל' סלעין, ופחות מזה לא יעלה המעות בידו לכלום, וכל שלא יהיה במכר כדי ל' סלעין לא ימכור כלל (סמ"ע), וי"א כשנותן לו דמים בעד כל סאה וסאה דראשון ראשון קנה (נתה"מ).

אא"כ מדדו - פירוש, מדד לו כל הל' סאין, דאז סמכה דעתו כשרואה שיהיה בידו דמים כדי צרכו (סמ"ע), וכיון דפלוגתא דרבנותא היא היכא דקיימו זוזא תיקום (ש"ך). ואם אמר ליה כור בשלשים סאה בסלע כו' - ה"ה איפכא סאה בסלע כור בל' נמי הוה מספיקא דינא הכי (סמ"ע). ה"ג כיון שפסקו דמים על כל סאה וסאה כל סאה שגיביה כו' (סמ"ע).

כיון שהם ברשות לוקח כו' - גם בסימטא ובחצר של שניהן מיקרי ברשות לוקח כיון שיש להלוקח רשות להניח כליו שם, ועי' רמ"א ס"ג החולק (סמ"ע).

אלא מטעם שהוא מוחזק כו' - טעמייהו, דמספקא לן אי נלך אחר לשון ראשון שאמר כור בל', דמשמע שידקדק שלא יהא מכר עד שימדוד לו כל הכור, או נלך אחר לשון אחרון שאמר סאה בסלע, דאז אמרינן ראשון ראשון קנה, ומספיקא אמרינן המוחזק ידו על העליונה (סמ"ע).

אם לא נתן לו מעות כו' - פירוש, אף על פי שבכר מדד לכליו של לוקח העומדים ברשותו דלוקח, אפ"ה יכול לחזור בו הלוקח משום דהוא מוחזק במעות, דהמוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע), י"א דבנתן מעות אפי' בכור בל' ראשון ראשון קנה ויש חולקים (רע"א), נתן לו מעות אינו יכול לחזור הלוקח, כיון דהמוכר מוחזק יכול לומר קים לי דתפוס לשון אחרון, אבל בכור בשלשים לחוד משמע אף בהקדים לו מעות יכול לחזור, ועי' נתה"מ ס"ק (פ"ת).

פתח לו המוכר כו' - קשה, כיון שלא משך הלוקח רק שחייב מצד שנקרא מזיק במה שיחמיץ אח"כ, א"כ אפילו

דבמכר ומתנה קנה בכה"ג, ואתי למעוטי דאם היו המבטלסין לגמרי בחצר הלוקח שאינו משתמרת, דאפילו במכר או מתנה לא מהני, כיון דעיקר הטעם דקנה במכר הוא משום דשמירת הנותן חשיבא ליה כשמירתו, א"כ מהיכי תיתי יהיה שמירת הנותן עדיף משמירת המקבל, ובמה שהנותן עומד בתוך החצר ודאי דמשום זה לא חשיב החצר כיד המקבל (נתה"מ).

מעורבין עדיין כו' - לאו דוקא מעורבין קאמר, אלא ר"ל מונח בצידו כל זמן שלא נחלק ממנו לגמרי (סמ"ע).

דוקא בתוכו כו' - לשונו הוא: עומד בצדו ובתוכו (ש"ך), חצר שאינו משתמרת ועומד בצדו מטעם יד הוא דקנה, ולא מטעם שליח, ומ"מ בעינן ג"כ שיהיה משומר על ידו, דבלא"ה לא הוי דומיא דידו, דידו ג"כ משתמר הוא, ומשו"ה אם השדה גדולה ומונח בצד האחר שאינו משתמר על ידו שם, לא קנה, והנה מה נקרא אינה משתמרת, נראה דדוקא כשהוא מגולה בלא מחיצות נקרא אינה משתמרת, אבל כל שיש מחיצות סביב, אף שאינו נעול במנעל, נקרא חצר המשתמרת, וראייה לזה, שהרי כלים מטעם חצר הוא (נתה"מ).

כיון שקיבל עליו המוכר - י"א דאין לנכרי קנין חצר. כיון שהוא דין שליחות ואין שליחות לנכרי א"כ דעומד בצד שדה דמהני מטעם יד (רע"א).

ויש אומרים דארבע אמות כו' - עי' לקמן סימן רמ"ג סכ"ב דכתב המחבר כן בפשיטות (ש"ך).

דד' אמות של אדם קונין כו' - כיון דדעת אחרת מקנה אותן, הוא עדיף ממצייאה שד' אמות קונות לו. וי"א דדוקא כשקדם הוא לכלי, שנתנו הכלי לתוך ד' אמות שלו, משא"כ אם קדם הכלי לאדם, לא קנה, וי"ח וכן משמע שיטת הרמ"א שאין לחלק אם קדם לכלי או הכלי קדמו (סמ"ע), אם המוכר עומד שם ג"כ, דאז בודאי אין הלוקח קונה בד' אמות (נתה"מ).

73 עי' רמב"ם (תרומות פ"א ה"טו): המערה כד של שמן תרומה ה"ז מערה עד שיפסוק העמוד ויתחיל השמן לנטוף מעט מעט וכיון שנטפו ג' טיפים זו אחר זו דיו, ומותר ליתן בכד שמן חולין, הרי שלא נתן אלא הניח הכד עד שנתמצית אותה התמצית תרומה.

דרך אמונה: המערה כד של שמן תרומה. ששופכו מכד לכלי אחר:

של שמן. וה"ה של יין ושאר משקין: עד שיפסוק העמוד. היינו הקילוח הרצוף: ומותר ליתן בכד שמן חולין. ואין זה מבטל איסור לכתחלה כיון שלא נתכוין לבטל וכנ"ל הי"ד וי"א דאפי' אם יש בו כדי לדמע אינו מדמע שלא חשיבי הני טיפין לדמע ומ"מ לכתחלה אם הפרישו תרומה דבר לח בכלי ואח"כ רוצה לתת בו חולין יש לשטוף את הכלי שמא ידבק קצת מהתרומה ויהא ניכר ואז לא יבטל או שמא לא יהא בהחולין כדי לבטל את התרומה שיש מחמירין בזה: עד שנתמצית. ונאסף אותו השמן שנשאר בשולי הכלי ואפי' לא נתכוין שיתמצה אלא הרכינה שלא לשם מיצוי ונתמצה מאליה:

אותה התמצית תרומה. שלא התירו אלא לבטלה בחולין אבל אם אספה בפני עצמה אסורה לזרים דאכתי לא פקע מינה שם תרומה וה"ה אם לא נתמצית כ"ז שלא ביטלה בק"א חולין אסורה לזר וכל דיני תרומה עלי' וי"א דסגי בביטול ברוב וא"צ ק"א וכנ"ל וי"א דדוקא בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר שניטלת במדה אפי' הרכינה ומיצת אינה תרומה משום שלא ה' בדעתו לעשותה תרומ"ע שלא יהא מרבה במעשרות ומ"מ אסורה לזרים שהרי כשקרא שם אין ידוע איזה יהא למטה ואין ברירה אבל אין חייב ליתנה לכהן ולכן הכהן ישלם לו עבור זה בדמי תרומה:

תרומה. ואסור לבטלה שלא התירו לבטלה אלא כשהיא בדופני החבית ואין נ"מ אם הבעלים אסף זה או הכהן ואפי' בתרומה בזה"ז דהוא דרבנן אסור:

74 עי' שו"ע (ח"מ סי' רסג ס"ב): היה דרכו להחזיר כלים כאלו בשדה, ואין דרכו להחזיר בעיר, ומצאן בעיר, אינו חייב להחזיר. מצאם בשדה, חייב להחזיר עד שיגיעו לרשות הבעלים, ואע"פ שהרי נכנס בהם לעיר ואין דרכו בכך: ויש אומרים שלא יחזיר בעיר, אלא יכניסה מן השדה לעיר ויניחנה. וכן אם מצא בהמה והכישה, נתחייב ליטפל בה ולהחזירה אע"פ שאינה לפי כבודו, שהרי התחיל במצוה:

ואף על פי שהרי נכנס בהם לעיר כו' - בעיא שלא איפשטא היא בגמרא (ב"מ ל' ע"ב), והמחבר פסק בזה לחומרא והרמ"א לקולא (סמ"ע).

ויש אומרים שלא יחזיר בעיר - בשדה מחייבין ליה בהשבה משום ספק איסור, אבל כשבא לעיר כיון דהוא ספק בזיון לא מחייבין מספק (פ"ת בשם רע"א).

שהרי התחיל במצוה כו' - דווקא בבהמה, ואם לא יגמרנה ימשוך מההתחלה היזק לבעל האבידה כיון שלמדה לילך מרחוק, אבל בשאר דברים שאין דרכו ליטפל בהן, אפילו התחיל בה מותר לחזור בו ולהניחה, מאחר דאין לבעל אבידה היזק בהתחלת המצוה (סמ"ע), ע"ל סי' רס"א ס"ב (ש"ך). וי"א דאין חילוק בין בהמה לכלים דכל שהתחיל אומרים לו גמור, ואפילו לא התחיל בדרך השבה רק בדרך מתעסק בעלמא (ט"ז).

75 עי' רמב"ם (מעשר פ"ה ה"א): הלוקח פירות תלושין לאוכלן נקבעו למעשר מדבריהם כמו שביארנו, ומאימתי יקבעו, משיתן את הדמים אף על פי שלא משך, הרי שלא נתן דמים והיה בורר ומניח בורר ומניח אפילו כל היום כולו ואף על פי שגמר בלבו ליקח לא נתחייב לעשר, ואם היה ירא שמים משגמר בלבו מעשר ואח"כ יחזיר למוכר אם רצה להחזיר.

דרך אמונה: הלוקח. בפרק זה בא רבנו לבאר שאר הדברים הקובעים למעשר שהם מקח אש מלח תרומה שבת, מלבד בית וחצר שנתבארו בפרק הקודם. והתחיל בדיני מקח:

פירות תלושין. אבל פירות מחוברין אין המקח קובע כדבסמוך ה"ב:

לאוכלן. אבל אם לקח לחזור ולמוכרו לא נקבעו עד הלוקח האחרון שלקחן לאכילה ובחזו"א נסתפק בזה ועי' בבה"ל דלהרבה ראשונים אין מקור לדין זה וע"ל סק"ב:

נקבעו למעשר מדבריהם. ואסור לאכול אפי' אחת אחת כיון שכבר נגמ"מ ורק לפני גמ"מ מתירין א' א' כדלקמן ה"ג ואפי' המוכר או אדם אחר אסור לאכול מהן שכבר נקבעו:

כמו שביארנו. בפ"ד ה"ב דשאר הדברים חוץ מבית אין קובעין אלא מדבריהם:

משיתן את המעות. דכיון דמדאורייתא מעות קונות וגם מדרבנן אסור לו לחזור בו עד שיקבל עליו מי שפרע מקרי מקח כבר וקובע למעשר וכ"ש אם משך ולא נתן מעות דודאי קובע כיון שקנה קנין גמור ודוקא כשדמיו קצובין דאז קנה וע"ל פ"א ה"ח וכן כל קנין דרבנן מהני ואפי' אם מכר לו בפחות מפרוטה משמע בירו' דהוי מקח וקובע:

אף על פי שלא משך. זה משך ר"ל הגביה דדברים שדרכן להגביה אין נקנין במשיכה אלא בהגבהה כמש"כ רבנו ברפ"ג ממכירה. המוצא פירות בדרך באופן שאסורות משום גזל כגון שיש בהן סימן ורואה שהפירות מתקלקלים באופן שמוותר לשום דמיהן ולאכלן משום השבת אבידה כמש"כ רבנו ברפ"ג משאלה ופקדון משעה שהפריש דמים עבורן או שקבלן עליו בדמים הוו מקח והוקבע למעשר. הנותן מזונות לאשתו אף על פי שהוא חייב במזונותיה דעת הגר"א שלא מקרי מקח ויכולה לאכול עראי. הזוכה מההפקר [שהופקר אחר גמ"מ שלא פטר ממעשר] לא חשיב מקח.

הפודה מיד הגזבר [באופן שלא ה' מירוח הקדש]

אינו נחשב כמקח וכן המקדיש לא חשיב כמקח כיון שראוי לפדותו. יורש אינו נחשב כמקח:

הרי שלא נתן דמים. צ"ע דאפי' נתן דמים כיון שנתן ע"מ לברור א"כ זה שממאן בו לא קנאו כ"כ בחזו"א וי"ל דמשום סיפא נקט לה דירא שמים אפי' לא נתן דמים כיון שגמר בלבו יש לו לעשר א"נ משום דמסיק אף על פי שגמר בלבו לקנות לא נתחייב במעשר משמע שאין קובע ואם ה' נותן דמים ה' קובע כנ"ל:

בורר ומניח. ולא החליט עדיין איזה ליקח בזה אפי' בירא שמים א"צ לעשר וגם אין קובע למעשר שהרי אינו מתכוין אלא לברר היפות ואפי' אם הדמים קצובין לכל אגודה:

ומניח. אפי' לקח בידו וגמר בלבו לקנות אם לא אמר להמוכר שהוא קונה לא קנה והלוקח יכול לחזור בו כנ"ל וממילא פטור ממעשר ורק אם גמר בלבו לקנות יש בזה מדת חסידות כדמסיים:

לא נתחייב לעשר. ויכול להניחו בפני המוכר ולילך לו:

ואם ה' ירא שמים. שמקיים ודובר אמת בלבבו וכיון שגמר בלבו ליקח אגודה זו שוב אינו חוזר בו אפי' מצא נאה הימנה ודוקא בירא שמים שרוצה להחמיר אבל אם אינו רוצה להחמיר אף על גב שמודה שגמר בלבו כיון שלא אמר בפיו יכול לחזור בו ואין חייב לעשר אבל אם אמר בפיו שרוצה לקנותו שוב אין אחד מהן יכול לחזור בו כלל אא"כ חוזרין בהן תוך כדי דיבור ואין נ"מ אם הוא זבינא חריפא או לא וכו' דוקא שהגביהו עכ"פ ע"ד לקנותו אבל אם לא הגביהו לא קנאו וי"א שאם הגביהו ע"ד לקנותו אפי' לא אמר בפיו רק חשב בלבו לקנותו קנאו מדינא אפי' אינו ירא שמים וחייב לעשר ואף על פי שלא מנה אותן עדיין קנה:

משגמר בלבו. ואפי' לא לקח המקח בידו ואפי' בירק שאין מעשרותיו אלא מדרבנן:

מעשר. שקובע מיד למעשר אם המוכר רוצה ג"כ בהמכירה ואינו יכול להחזיר בלי מעשר שאין החבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן וגם אין יכול לעשר ולהחזיר לו שא"כ מפסיד לו דמי המע"ש והתרומ"ע שצריך ליתנו לכהן ולהעלותו לירושלים ולכן צריך שישלם לו דמי המעשר שני ותרומת מעשר ויקחם ממנו ויחזיר לו את השאר וצריך לעשות ציבור בפני עצמו ואומר למוכר שלא יערבם עם שאר הפירות כדי שהבא לקנות מהע"ה יבין שאלו הפירות כבר זכה בהן אדם ואפשר שעושרן ולא יבא לעשר מהן על פירות אחרים:

אם רצה להחזיר. והמוכר מסכים שאל"כ הרי ירא שמים אין חוזר בו וכו' דוקא בדבר שדמיו קצובין דאל"כ גם ירא שמים יכול להחזיר וא"צ לעשר כ"ז שלא נשתו על המחיר: להחזיר. אבל אם קנה קנין גמור בין במשיכה בין במעות כל קנין שקובע למעשר אסור מדינא להחזיר עד שיעשר כדלקמן פ"א ה"ח:

⁷⁶ אף כי עריות הוא דבר קשה מאוד כי לכך כתיב בעריות התועבת האל וכל אל לשון קשה הוא מלשון ואת אילי הארץ לקח וקושי שלהם מה שכתוב בעריות את חקותי תשמרו שנתן הקדוש ברוך הוא חוק שאל יתחבר האדם אל שאר בשרו וכאשר הוא עושה זה עובר החוק שסדר הקדוש ברוך הוא ומי שעובר חוק וגדר וגבול שנתן ה' ית' הוא דבר קשה מאוד כאשר משנה החוק ולכך כתיב בהם לשון אל שהוא לשון קשה כי השנוי ממה שחקק הקדוש ברוך הוא הוא קשה, ויותר מזה קשה עונשן של מדות דגם מדות הוא שמשנה דבר שנעשה למדה ולשעור והוא משנה אותו ולפיכך גם המדות קשה כי כל דבר שהוא יוצא מן השעור ומן המדה הוא קשה בודאי ואף על גב שעריות ומדות שוים ששניהם הם שנוי החוק מה שהגביל ה' ית' מ"מ כתיב בעריות לשון אל ובמדות לשון אלה כי עריות אפשר שיחזור אל הגבול והחוק שסדר ה' ית' אבל מדות אי אפשר שיחזור אל החוק ואל המדה ויצא לפעל

השנוי הזה עד שאי אפשר בחזרה ולכך כתיב אלה מלא כלומר כי זה שאינו חסר הקושי ויצא אל הפעל לגמרי לאפוקי עריות שאינו שנוי שיצא לפעל לגמרי כאשר אפשר בחזרה. ויש לך להבין מאוד לשון אלה מלא דכתיב במדות כי אף על גב דמפרש הגמרא מפני שאי אפשר בחזרה ודבר זה בודאי קשה ויש עוד יותר בזה כי אף על גב שעריות גבול ומדה שנתן ה' ית' מ"מ אין עצם עריות דבר של שעור רק שהש"י חקק ונתן שעור אבל מדות הוא הגבול בעצמו כי הוא עשוי למדה ולשעור והוא משנה דבר שהוא עשוי להך ולפיכך בהם כתיב לשון אלה ויש לך להבין את זה (מ"ה"ל).

וקללם בשמונה. ונראה כי יש כאן מן ואם בחקתי עד קוממיות כ"ב ברכו'. וזה ונתתי גשמיכם בעתו הב' ונתנה הארץ יבולה הג' עץ השדה יתן פריו ד' והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע וזה הכל אחד שלא יהיה להם פנאי רק תמיד יהיו מתעסקים במה שנתן ה' ית' להם ה' ואכלתם לחמכם לשובע ה' וישבתם לבטח בארצכם ה' ונתתי שלום בארץ הח' ושכבתם ואין מחריד ה' והשבתי חיה רעה ה' וחרב לא תעבור בארצכם ה"א ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם (חרב*) ה"ג ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ה"ד ופניתי אליכם ה"טו והפריתי אתכם ה"ז והרביתי אתכם ה"ח והקימתי את בריתי אתכם ה"ח ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו ה"ט ונתתי משכני בתוכם הכ' ולא תגעל נפשי אתכם ה"א והתהלכתי בתוכם ה"ב והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם וכן הקללות הם שמונה בלבד וזה כי והפקדת את הבהלה ואת השחפת ואת הקדחת מכלות עינים ומדיבת נפש הכל קללה אחת כדמוכח בספרי שעשה כל הקללות אחד ואמרו שם את הספחת יש לך אדם שהוא חולה וכו' וכן את הכל הבהלה ג"כ אינו דבר בפני עצמו שהרי לא כתיב ואת הספחת ופי' בהלה מכה המבהלת דהיינו המיתה כמו שפרשו בספרי ומפורש אחריו באיזה צד יגיע המיתה ע"י שחפת כמו שהתבאר, וזרעתם לריק זרעכם דבר זה קללה בפני עצמו הג' ונתתי פני בכס ונגפתם לפני אויביכם ה"ד ואם עד אלה לא תשמעו וכל הקללות שהן מן ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם עד ויספתי הכל נחשב מכה אחת שאם לא נחשב מכה אחת היה לכתוב בכל אחד ויספתי ומדלל כתיב ויספתי ש"מ כי הכל מכה אחת ה"א מן ויספתי השני עד ואם באלו לא תוסרו לי ג"כ מכה [א'] שאם לא כן היה לכתוב אחר הראשונה ואם בזאת לא תשמעו לי שמע מינה שהכל מכה אחת, מן ואם עד ואם בזאת ג"כ מכה אחת מטעם זה בעצמו ומן ויסרתי אני אתכם שבע על חטאתיכם ונחשב זה שבע מפני שהם מחולקים אבל הכל בודאי מכה אחת היא, ומן ואתכם אזרה בגוים עד סוף הקללות הכל ענין אחד מה שיהיה להם כאשר ישראל יהיו בגלות ולפיכך אין כאן רק ח' קללות.

ומה שברכם בכ"ב ברכות יש לך לדעת כי התורה היא מן ה' ית' והתחלת התורה שהיא מן ה' ית' הוא כ"ב נגד כ"ב אותיות שהם התחלת התורה ומפני כי התחלת התורה קרוב אל ה' ית' הוא עיקר המציאות וממנו באה הברכה שהיא המציאות אל העולם ולפיכך נתברכו מן ה' ית' אבל מה שהוא למטה אצל ה' ית' שהוא המחויב מציאות וזולתו אין מחויב המציאות, והדברים אשר הם מתרחקים ויורדים מדריגה אחר מדריגה הוא עד ח' וזה כי עד עשרה הם המדריגות זו למטה מזו והוא יתברך אשר הוא נבדל מהכל והוא משפיע הברכות והאדם שהוא מקבל הברכות ג"כ אינו בכלל א"כ הם ט' מדריגות זו למטה ולכך אצל ה' ית' אלו הם מתמעטים שאין בהם המציאות אצל ה' ית' שהוא מחויב ולכך קללם בשמונה נגד אלו ח' מדריגות שיש בהם ההעדר מן המציאות ולכך מהם הקללה מן ה' ית', אבל משה שהוא אדם שהוא בהפך זה כי משה הוא למטה ואל

מי שהוא חלק השם וכמו שהיו מתנגדים לזרעו של אברהם במצרים ד' מאות שנה עד שיצאו ישראל לחירות כך היה לאברהם אבינו שנחשב בבית האסורים ג'כ והכל משפט אחד כי המתנגדים היו גוברים עליו עד שיצא אל הפעל הגמור אשר הוא חלק השם יתברך וכשם שנתנסה אברהם ב'י' נסיונות כך צרפו הקדוש ברוך הוא עשר שנים ע"י האומות שלשה שנים בכותה ושבעה שנים בקדרו ואז יצא מן האומות להיות נבדל מהם. ומה שרב [דימי] מתנה אפכא נראה כי מחלוקתם הוא דבר זה כי קרדו הוא בקצה המזרח רחוק מן הישוב כי תרגום ותנח התיבה בחדש השביעי על ה'י אררט טורי קדרו מהרי אררט בקצה המזרח [ואלו] שבעה ושלושה שנחשב אברהם כי היה לאברהם שתי כחות חצונות מתנגדים, מתחלה שבעה ועוד שלשה שהם יותר שולטים, ודבר זה ידוע כאשר השלשה הם עליונות, רק כי ללשון ראשון ההתחלה הוא מן הישוב אדם ולכך שבע' בכותא ושלושה בקדרו, וללשון השני ההתחלה הוא הקצה ולכך שבעה בקדרו ושלושה בכותא. ועל כל פנים הם שני כוחות מחולקת שבעה ושלושה שהיו מתנגדים לאברהם והם היו שולטים ומושלים עד שהוציא ה' ית' אותו מהם (מהר"ל).

ח' מדריגות עליה מלמטה למעלה ובזה האדם הוא מתקרב אל ה' ית' שאילו המציאות, והפך זה מדריגת התחלת התורה שהם כ"ב אותיות הוא רחוק מן אדם עד שהמעלה הזאת העליונה אין לאדם נחשב זה מציאות כלל וכאלו הוא נעדר ואין מציאות אל האדם שהוא בתחתונים ולפיכך הקלות הם נגד ההתחלה הזאת שאין לאדם מציאות בזאת המעלה, והברכות הם ח' כנגד ח' מעלות שהאדם מתעלה בהם למעלה ומצד הזה הברכה כאשר האדם מתעלה מן החמריית שבו דבק ההעדר אל המעלה האלקית הבלתי גשמית, והבן הדברי' האלו מאד כי הם דברי' עמוקים נסתרים והבן בחכמה וחקור בבינה ואז תבין.

⁷⁷ שנאמר "את התועבות האל".

⁷⁸ שנאמר "כל עושה אלה כל עושה עול".

⁷⁹ קשה גזל הדיוט וכו'. פי' כי גזל הדיוט יותר קשה מפני שלוקח של חבירו ודבר זה קשה הוא ג'כ וכמו שאמר ז"ל בפרק הזהב (ב"מ נ"ט א') שלשה אין הפרגוד ננעל לפניהם [גזל] ואונאה וע"ז ופרשנו שם כי הגזל לוקח את השייך לחבירו ביד חזקה ולפיכך הוא קשה שכל דבר שיש לו מונע ומעכב כמו זה שהאחד מחזיק בממון שלו והשני נוטל ממנו ביד חזקה דבר זה קשה ולפיכך הוא נגלה לפני ה' ית' וכמו שבארנו לשם. ואמר שקשה גזל הדיוט מגזל שמים כי קושי הגזל מה שלוקח לרשותו דבר שהוא ממון וזה ששייך בהדיוט שמוציא מרשותו לגמרי אבל גזל גבוה אין דבר יוצא מן רשות של ה' ית' כי הכל הוא ברשות ה' ית' ולפיכך קדשי גבוה אינו חייב עד שיהיה נהנה מהם ואלו גזל הדיוט מיד שהוציא מרשותו חייב שתראה מזה כי אין יציאה מרשות גבוה ומפני שאין יציאה מרשות גבוה לא כתיב חטא כמו שכתוב גבי אדם כי אצל האדם כאשר מוציא מרשותו של חבירו חייב ולכך כתיב ונפש כי תחטא אבל גבי גזל גבוה שאין שם יציאה מרשות גבוה ולכך לא כתיב כי תחטא מיד כי אינו חייב רק עד שנהנה. וזה שאמר קשה גזל הדיוט כי לשון קשה הוא מורה על שנוי יותר והשנוי הוא ביותר כאשר מוציא מרשות זה לרשות אחר ולפיכך כתיב כי תחטא מיד מה שאין כן בגזל גבוה כי הגזל הוא מה שנהנה ולא השנוי מרשות לרשות ולפיכך לא כתיב כי תחטא מיד והבן זה (מהר"ל).

⁸⁰ בא ללמד כי האדם שיש לו ברכה בדבר מה אל יהא קל בעיניו שאר בני אדם שאינם במדריגת [זאת], ואם מבזה שאר בני אדם ה' ית' נוטל ממנו הברכה שאין זה ראוי בשביל הברכה שנתן ה' ית' אליו שיהיה מקיל באחרים ואף אם הוא בעל ברכה מאד ה' ית' נוטל ממנו ודבר זה היה סבה כי הסבה אצל בועז שמתחלה נתברך ברבוי בנים ועכשיו מתו כולם ולא נשאר אחד דאם לא שהיה דבר זה הוא הגורם שיהיה לו קצת דעתו זחה עליו והיה בעיניו שאר בריות שאין להם ברכה זאת מפני שאין להם בנים קלים בעיניו לא הגיע לו זה שמתו בניו (מהר"ל).

⁸¹ כי מעלות האבות מיוחדת ומעלת א"י מעלה מיוחדת וכמשה' וזכרתי בריתי אברהם וגומר והארץ אזכור ולכך מי שיוצא מן הארץ אין עומדת לו זכות אבות מאחר שהכתוב עושה זכות של ארץ דבר בפני עצמו וגם הארץ נחשב כמו טוב כי האבות מולידים והארץ מגדלת בני אדם אשר בה ולפיכך נחשב הארץ כמו אב וזש"ה (ויקרא כ"ו) וזכרתי בריתי אברהם וגומר והארץ אזכור כלל הארץ עם האבות שגם יש לה ענין האבות ודבר זה מבואר במדרש (ויק"ר פל"ו) משל למלך שהיה לו שלשה בנים ושפחה אחת מגדלתן כל זמן ששאל בשלום בנים אמר שאלו בשלום המגדלתן ולכך אמר כאן אף אם יש לו זכות אבות אם חוטא בארץ אין מועיל זכות אבות שג"כ הארץ נחשב כמו אב ודבר זה מבואר (מהר"ל).

⁸² יש לך להבין דברים אלו כי אברהם מתיחס אליו עשרה שנים שלשה ושבעה כי כאשר יצא לפעל חלק ה' הוא אברהם שלא היה נמצא עד אותו זמן שלא היה בעולם